

CHANDRABANSA

BY

MAHAMAHOPADHYAY

CHANDRAKANTA TARKALAN KARA,

Professor, Sanskrit College, Calcutta

PUBLISHED BY

HARACHANDRA CHAUDHURI

Zamindar, Sherpore.

Kashi

च न्द्र वं श म् ।

कलिकाता-राजकोय-संस्कृतविद्यालयाध्यापक-

महामहोपाध्याय

श्रीचन्द्रकान्ततर्कालङ्कारप्रणीतम् ।

सेरपुराधिवासिना भूस्वामिना

श्रीहरचन्द्रचतुर्धुरीणेन

प्रकाशितम् ।

Printed by A. C Ghoshal

10, SAMBHU CHATTERJEE'S STREET

CALCUTTA

People's Press.

1892

चन्द्रवंशम् ।

प्रथमः सर्गः ।

विशुद्धबोधं तमसः परस्तात्
स्फुरन्तमन्तःकरणैकगम्यम् ।
प्रपञ्चबीजं स्वयमप्रपञ्चं
शिवासमेतं शिवमानतोऽस्मि ॥ १
दुराशया-लुप्त-विवेकशक्ति—
रुच्चैः पदं नोचइव प्रपित्सुः ।
विवक्षुरिन्द्वन्वयमल्पबाग्भि-
र्भ्रुवं भविष्यामुपहास्य एव ॥ २
हस्तेन रत्नं फणिनः शिरस्ती—
लोभात् समादातुमभिप्रवृत्तम् ।
विनेव मन्त्रोषधिसंग्रहेण
सन्तः प्रति स्मरमुखा भवन्ति ॥ ३
लोकोऽथवा काङ्क्षति सत्पदव्यां
कर्तुं पदं सदगुणवञ्चितोऽपि ।
निदर्शनं तत्र च दृष्टदोषा
बालेन्दुवक्रा यमदूतिकैव* ॥ ४

बालस्य चन्द्रमयी वक्रता दृष्टा तत्स्यङ्गया चिन्नाफलं बन्नीभवतीति प्रवादः

रूपोपलब्धाविव तैमिरस्य
 मूकस्य वाचामिव संयुक्ती ।
 ममोद्यमेऽस्मिन् किल हास्यहेतौ
 गुणा निदानं शशिनोऽन्वयस्य ॥ ५
 बालः किलोत्सङ्गतोऽपि मातु—
 रादातुमिच्छत्युडुपं करेण ।
 तेनापि ह्यथन्युरुचेतसो ये
 तएव सन्तः शरणं ममापि ॥ ६
 सुधीपमेयैः किरणैः सुधांशो-
 र्जगन्ति पूतानि भवन्त्यजस्रम् ।
 सुवर्णंभावो वचसस्तदास्तां
 स्पर्शात्ततः स्पर्शमणेरयोवत् ॥ ७

विलोचनात् प्रादुरभूत् किलात्रेः
 शीतांशुरेकांशतया हरस्य ।
 अधःकृतो यस्य गुणैरदारै—
 रुद्धं कृतः सप्ततुरङ्गमोऽपि ॥ ८
 सुधाऽवदातीज्वलपादजालैः
 पुण्यैः स्पृशन् यो जगतां शिरांसि ।
 अनन्यसाधारणमुन्नतात्मा
 यद्यस्तुषारप्रतिमं प्रपेदे ॥ ९
 सन्तापहेतुः किल रश्मिपूरः
 सहस्ररश्मैर्यमवाप्य सद्यः ।
 प्रह्लादयत्याप्तगुणप्रकर्षी—

अन्यायमार्गागतचारुलक्ष्मी—
 रनन्वयोऽसुहृत्तरप्रतापः ।
 न्यायार्जितै प्रवृत्त्यै परम्परोऽन्यो—
 धाम्नोज्ज्वलः खल्वधिगम्य एव ॥ ११
 सहायमेकं मदनोऽपि लब्ध्वा
 यमुज्ज्वलं पेलवपुष्पचापः ।
 चलानि लोकस्य मनांसि भिन्द—
 न्नावाप कीर्त्तिं त्रिजगज्जयीति ॥ १२
 यस्मिन् प्रकृत्या मधुरे करोति
 कामं कलङ्कोऽप्यकलङ्कलक्ष्मीम् ।
 निक्षीयते यस्य गुणेषु दोषः
 स धाम सौन्दर्यै परम्पराणाम् ॥ १३
 एकां कलां यस्य पिशाकपाणि—
 स्त्रिलोकनाथोऽप्यतिनिःसृहोऽपि ।
 विभक्तिं गङ्गार्क्षिरोत्तमाङ्गे
 किमुच्यते तस्य समुन्नतलम् ॥ १४
 हिजौषधीनामनुभूय राज्यं
 स राजसूयं क्रतुमाजहार ।
 जगज्जयोपार्जितसम्पदुच्चै—
 र्यदीयदोक्षाविधिदक्षिणाऽऽसौत् ॥ १५
 साक्षादिवानङ्गमनुत्तमाङ्गी
 तारा समालोक्य रतेरनूना ।
 तं कामयामास विद्यासिनीनां
 प्रायेण सौन्दर्यै भवोऽनुरागः ॥ १६

अथावलीपादवलुप्तधैर्यो—
 दारान् गुरोरप्यहरन्महीजाः ।
 अप्यार्यमन्तःकरणं प्रमीथी
 हरत्यकस्मात् खलु पुष्पधन्वा ॥ १७
 व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्युः
 सदेवसैन्योऽथ सं देवमन्वी ।
 मन्वाभिचारैर्विफलप्रयत्नो—
 क्रोध पश्चान्नगरीन्तदीयाम् ॥ १८
 ततः प्रवृत्तं समरं सुघोरं
 निवर्त्तयामास विरिञ्चिरेत्य ।
 तारां च सान्ना गुरवे प्रदाय
 निजाय धान्ने विरजाः प्रतस्थे ॥ १९
 काले गते सा सुषुवे कुमारं
 स्फुरत्प्रभाजालसमुज्ज्वलाङ्गम् ।
 प्रभातसन्ध्याऽखिलवन्दनीयं
 लोकोत्तरं बालमिवांशुमन्तम् ॥ २०
 स्रुर्षमेत्याङ्गिरसः प्रतीत—
 स्ताराऽङ्गं प्रेक्ष्य जिष्ट्पुरासीत् ।
 इन्दीवरश्यामलकान्तयेऽभू—
 चन्द्रोऽपि तस्मै स्पृहयालुरेव ॥ २१
 शान्तात्मनोरप्यु भयोर्विवादः
 सन्तानहेतोर्बुदपादि भूयः ।
 सीमन्तवज्राकरवज्रलोभा—
 दनन्तरक्षीणिभृतीरिवोच्चैः ॥ २२

ततो महेन्द्रप्रमुखैः समस्तै—
 स्तारां समूहय सुरैः सपुत्राम् ।
 सन्धानकामिः क्षितिपेरिवान्यै—
 शक्रे सभा मध्यमतासुपैतैः ॥ २३
 वत्से, सुतोऽयं कमलायताक्ष—
 चन्द्रस्य वा देवगुरोर्भवेद्वा ।
 धात्रेति पृष्टा सुरसंसदन्त—
 र्मन्दाक्षमिन्दोरिति सा बभाषे ॥ २४
 विधुस्तमादाय चकार नान्ना
 बुधं विधानात्तनयं नयन्नः ।
 अथाभिषिच्य स्वपदे तमुच्चै—
 स्तिरोदधे तारकवृन्दनाथः ॥ २५
 कामाभिरामो वपुषा वपुष्मान्
 गुरूपमेयो गुणगौरवेण ।
 पित्रा प्रदत्तं पदमभुपेत्य
 निजाधिकारं स पुरश्चकार ॥ २६
 वैवस्वतो नाम मनुर्मनस्वी
 पुत्राय गोत्रस्थितये स्थितिन्नः ।
 त्रिवर्गलाभार्थमिवाग्रपत्नीं
 समाजहारिष्टिमभीष्टयोग्याम् ॥ २७
 यस्मिन् प्रजां रञ्जयति क्षितीशे
 श्लाघ्योमहौभृन्निवहस्य पश्चात् ।
 अनन्यपूर्वोऽपुत्रादियाय पूर्वं
 समुन्नतोमञ्जुलराजशब्दः ॥ २८

यस्मिन् प्रजासर्गधुरं विधाता
 श्लाघोन्नतौ राजनि संक्रमय्य ।
 रश्मिं विवस्त्रानिव शीतरश्मौ
 गणोत्तरे वाच्यविवर्जितोऽभूत् ॥ २९
 पवित्रं कीर्त्तिं प्रभवस्त्रिलोक्यां
 यएकएव स्फुरदग्रतेजाः ।
 आकाशवद्भूतपरम्पराणां
 महोपतीनां प्रथमो बभूव ॥ ३०
 हिरण्यगर्भादिव सर्गभेदाः
 वटादिवानेकविधप्ररोहाः ।
 शिलोच्चयादच्छतरा इवापा--
 मनन्यसामान्यगुणाः प्रवाहाः ॥ ३०
 बाष्पप्रभेदादिव संविशुद्धात्
 प्रत्येकशोऽपि सृष्टणीयकृत्याः ।
 यन्त्रव्रजा यन्त्रितकार्यभाजः
 फलोच्चयादेवतरोरिवोच्चैः ॥ ३२
 अनेकमार्गा इव भव्यतीर्थात्
 स्वर्गापवर्गादिफलोदयार्हाः ।
 यस्मात् समुद्रादिव रत्नसंचा--
 भूपान्वयाभिन्नगुणा बभूवुः ॥ ३२
 यथा महाभूतगणस्य तैस्ते--
 रतिप्रसिद्धैः परिचामभेदैः ।
 जगत्तथोच्चावचभेदमित्तै--
 र्यदन्वयेष्वामिभूत् परस्तात् ॥ ३३

गुणप्रकर्षैर्जनकं महौजाः
 कान्तो विवस्वन्तमपि व्यजेष्ट ।
 तेजोविशेषैर्जगदेकपूज्यैः
 साक्षाद्विवस्वानिव कश्यपं यः ॥ ३५
 देवास्तदा सोमरसं पिबन्तः
 पुरोधसां गौरवमादधानाः ।
 समाददाना हविरुल्लसन्तं
 हविर्भुजं वस्यमिव व्यकार्षुः ॥ ३६
 होतुः किल प्रादुरभूत् प्रमादा—
 दिलेति कन्या कलधीतकान्तिः ।
 समिद्धयज्ञानलतोमनोज्ञा
 प्रह्लादनी स्निग्धतमा शिखेव ॥ ३७
 तामेकनारीं नयनैर्नराणां
 मुहुर्मुहुर्निर्विशतां मनांसि ।
 न हसिमापुर्यजमानएव
 किञ्चित्परिस्नानमुखो बभूव ॥ ३८
 सिद्धावसिद्धावपि तुल्यरूपान्
 प्रारम्भवैफल्यभवो विषादः ।
 अप्यल्पमात्रं न दुनोति किन्तु
 दुनोत्यनल्पं महतोऽपचारः ॥ ३९
 तुनाव मित्रावैरुणौ स राजा
 पुत्रो मम स्यादियमित्यतन्द्रः ।
 सा तत्प्रसादादिलङ्घ्यभिख्यः

तस्मात्प्रमथानात्मजमात्मवन्तं
लोकान्तरादागतवद्विदीक्य ।
न केवलं संमुमुदे स तेन°
कुलञ्च मेने स्थितमञ्चितेन ॥ ४१

स'यत्र राज्यं भुजतर्जितारि—
सकार लोकीन्तरबाहुवीर्यः ।
पुराविदस्त्रं सुनयः प्रदेशम्
इलाहृतं नाम वदन्यभिज्ञाः ॥ ४२

गुरोः सुरेन्द्रसृष्टणीयलक्ष्मी—
न्तन्देगमादेशवशात् प्रपन्नः ।
मनुष्यलोकेऽपि वसन् महौजाः
स देवलोकं बुभुजे नृदेवः ॥ ४३
हरप्रकोपात् पुनरप्यवासः
स्त्रीभावमाविष्कृतचारुभावम् ।
निसर्गकान्तेन वपुर्महिम्ना
योषिद्गुरुरप्सरसोऽप्यजेषीत् ॥ ४४

ऊर्ध्वं लसहारिदचारुखण्डं
स्फुरत्प्रभाजालमिवेन्दुविम्बम् ।
विलम्बवालातपस्त्रीभनीयं
नीलाम्बुजास्त्रिष्टमिवाम्बुजातम् ॥ ४५
समुल्लसत्श्यामलभक्तिरुचै—
रादर्शद्वन्द्वारकवत् प्रसन्नम् ।
मौलिप्रभाभिः प्रतिभिन्नशोभं
तस्या मुखाब्जं रुचये न कस्य ॥ ४६

तदाननं वीतकलङ्करङ्गु
 स्निग्धप्रभासुन्दरमिन्दुविम्बम् ।
 अपर्वकालैऽप्यथवा विलीली —
 विधुन्तुदीमौलिमयः प्रपेदे ॥ ४७
 तत्केशपशे मसृणे नितान्तं
 विडम्बिते मेचकचामरेण ।
 कामं नितम्बोपरि लम्बमाने
 सीमन्तको दण्डइवावभासे ॥ ४८
 सिन्दूरविन्दूज्वलचारुवणं
 ललाटपट्टं गुणवत्तदीयम् ।
 मनांसि यूनां सुतरां चकर्ष
 स्मरस्य साक्षादिव शासनाङ्गम् ॥ ४९
 कर्णान्तविश्रान्तविलोचनाभ्यां
 प्रफुल्लनीलोत्पलसन्मिताभ्याम् ।
 आह्वार्यसौन्दर्यगुणोत्तरत्वात्
 प्रत्यादिदेश प्रमदाऽधतंसम् ॥ ५०
 स्थाने सुधास्यन्दिकथाप्रवन्धा
 जिह्वा जवापुष्पदलोपमेया ।
 रराज तस्याः परुषा कथं स्या—
 दर्श्विर्मण्डणेः शीतगुशीतलस्य ॥ ५१
 तस्याः कपोलौ कलधौतकान्ती
 नितान्तलावण्यगुणप्रसन्नौ ।
 प्रत्यग्रलीलामणिदर्पणी वा
 रराजतः पृष्पधनुर्धरस्य ॥ ५२

छाया विविक्तादिव दर्पणाभे ऽत्
 काचान्तरालादिव चित्रलक्ष्मीः ।
 सा सूक्ष्मवस्त्रान्तरलक्ष्यकान्ति—
 धाम्नेव बाला स्नपिता बभासे ॥ ६५ युग्मः

वपुर्गुणानामवधारणा स्या—
 दियत्तया वा कुतएव तस्याः ।।
 कोनाम संख्यातुमलं मनीषी
 रत्नानि रत्नाकरगोचराणि ॥ ६६
 ततो हिमाद्रे नैवशष्पमथ्या—
 मुपत्यकायामिव कालिकाश्याम् ।।
 सा सञ्चरन्ती द्रुतकाञ्चनाभा
 रराज बाला तरलेव विदुत् ॥ ६७

अथाप्सरोभिः परिभुक्तशोभे
 निकुञ्जपुञ्जे विपिने लसन्तीम् ।
 यदृच्छया तत्र गतोविलासी
 तां चन्द्रजच्चन्द्रमुखीं ददर्श ॥ ६८

गङ्गाश्रसाऽऽकाशइव प्रसन्नः
 पादाचलो वा शरदम्बुदेन ।
 दूर्वादलश्यामलकान्तिरुच्चै-
 र्यस्तारहारिण रराज भूयः ॥ ६९

एकोजगत्यामुपमानभूतो-
 विलासिनां यः प्रथमो बभूव ।।
 येनात्सजेनात्मवतां स लेभे
 ज्ञार्घ्यं शशाङ्कः परिभावमङ्गम् ॥ ७०

वाचस्पतौ सत्यपि लब्धवर्णे
कान्ते तथा चन्द्रमसि त्रिलोक्याम् ।
यमाप्तवाचो बुध इत्यभिख्यं
सौम्याख्यया च प्रवदन्त्यमिथ्या ॥ ७१

सा तं युवानं विपिने चरन्तं
कान्त्या स्मरं स्मेरमुखी विलोक्य ।
लोकोत्तरानिन्दितरूपमुग्धा
दशान्तरं खल्ववशा प्रपेदे ॥ ७२

तस्यापि तस्यावदनारविन्दे
चन्द्रप्रतिद्वन्दिनि दृष्टिपातात् ।
तदीयकान्तिस्त्रपितान्तरलात्
सखीदयं मानसमुल्लास ॥ ७३

तामानताङ्गोमतितुङ्गशीलां
बालां बुधोलोलविलोचनाभ्याम् ।
चिराय कामं परिपीय लेभे
फलं किलाक्ष्णोरनिमेषतायाः ॥ ७४

दशान्तरं सोऽथं जगाम तस्या --
विलोचनश्रीविदितानुरागः ।
साक्षादिवानेन पथा जनानां
प्रतीयते गूढतमोऽपि भावः ॥ ७५

परस्परं नेत्रपथक्रमेण
प्रेमैकलोलं विमलञ्च चेतः ।
स्वच्छीपलं रागइव प्रविष्टा --
बुभावुभौ नन्दयतः स्म सान्द्रम् ॥ ७६

विलीनवेद्यान्तरमन्तरज्ञा
 तन्नेत्रयोर्नचयुगं निविष्टम् ।
 चिरादिवोद्भूतज्ञिया विबुधा
 क्लेशोत्तरं सा विवशा चकर्ष ॥ ७७
 यत्प्रेङ्गितज्योतिरितादिगन्तं
 द्विषद्भटाः सोढुमशक्नुवन्तः ।
 जहार नेत्रं चपया स तस्मा—
 द्वावस्थिता नास्ति जगत्यवस्था ॥ ७८
 विलोचनान्येव तयोर्वियुक्ता—
 न्यन्तः प्रविष्टौ न परस्परन्तौ ।
 चित्ते खलु प्रेमरसावसिक्ते
 मूर्त्तिः प्रियस्योज्ज्वलवज्रलेपः ॥ ७९
 आकुञ्चितभ्रूलतमच्चिरूढै—
 राकथ्यमाणः किल रश्मिपूरैः ।
 मङ्गागुणैरिन्दुरिविन्दुसूनु—
 स्तस्याः सक्ताशं विवशः प्रपेदे ॥ ८०
 परस्परप्रेमरसानुविद्धं
 पुनर्विलोलेक्षणसन्निकर्षात् ।
 तयोर्मिथोऽपि प्रथमानुराग—
 श्चिरादिवागाच्चरितार्थभावम् ॥ ८१
 चिरस्य तौ निर्वचनावभूतां
 हृदस्तु भावैकरसालसत्वम् ।
 परस्परप्रोतिनिरीक्षितानि
 परस्पराम्भ्यां कथयाम्बभूवुः ॥ ८२

कपोलयोर्विम्बितमात्मविम्बं
 निर्व्वर्णं चाघ्राय कषायसान्द्रम् ।
 निःप्रवासमालिङ्गनमेव तस्या-
 लब्धं बुधोऽमन्यत पद्मलाच्याः ॥ ८३
 तस्यास्तदात्मन्यनुरामभावात्
 स तावदासीत् प्रकृतिंप्रपन्नः ।
 आगन्तुकोपल्लवसन्निवृत्तौ
 यथा स्थितिस्थापकवत्पदार्थः ॥ ८४
 श्लाघ्यन्तवालीकनतोऽद्य मन्ये
 समुद्भवं भाविनि, मे जगत्याम् ।
 अर्निन्दितं लहदनारविन्दं
 न येन दृष्टं ननु वञ्चितोऽसौ ॥ ८५
 का त्वं विशालाक्षि, वनान्तराले
 क्षिणोषि मां सुन्दरि, चारुकान्त्या ।
 इति प्रसक्तः कथितान्वयः सन्
 स तामशेषेण समन्वयुङ्क्त ॥ ८६ युग्मव
 तस्याः प्रवृत्तिं विनिश्चयस्य सम्यक्
 तां चन्द्रसूनुः पुनरपुत्रवाच ।
 स्त्रीलं मनः पारदविन्दुवन्म
 कारुण्यमात्रात्तव साध्यमेतत् ॥ ८७
 नितान्तलौलं वशवर्त्तिनं मां
 कामन्तदालीकनकौतुकेन ।
 न त्वं विशालाक्षि, निषेडुमर्हं--
 स्थाभाथ लीलाचतुरैः कटाक्षैः ॥ ८८

अर्हस्यनुच्चातुमतः पिप्रासं
 कल्याणि, तावन्मधुराधरं माम् ।
 कामं शरैश्चन्द्रमरीचिरग्र्या
 भूयश्चकोरैः परिपीयमाणा ॥ ८८
 ज्वलन्त्प्रभे, लं ज्वलनस्य पुत्री
 सुधामयस्यापि विधोः सुतोऽहम् ।
 तन्मानिनि, छन्दय संविधत्तां
 साम्यं परीरन्महोत्सवो नौ ॥ ८०
 दृगुत्सवस्यैवमपेतधैर्या
 प्रत्यग्रहीत् सा प्रथयं दृशैव ।
 प्रत्यादिशीत् का पुरुषं विविक्षे
 नितान्तमात्मन्यनुरागवन्तम् ॥ ८१
 तयोरथ स्नाध्यतरप्रसङ्गात्
 पुरुरवा नाम सुतो बभूव ।
 विशिषवायोरिव सन्निपाता—
 ज्जलाभिधानो विमलः पदार्थः ॥ ८२
 आकारैरनुमितभाग्यसम्पदन्तं
 प्रस्निग्धस्वतनुरुचा परिस्फुरन्तम् ।
 निर्वर्ण्यं प्रियतमया तया विसृष्टः
 स्वं धाम प्रतिगतवान् बुधः प्रतीतः ॥ ८३
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुरवःसम्भवो
 नाम प्रथमः सर्गः ।

द्वितीयः सर्गः ।

अथ शापान्तमासाद्य सुदृग्नः स्वां पुरीं ययौ ।
तमात्मजं समादाय कुमारमिव शङ्करः ॥ १
बालएवातिवल्गुलाज्जहार जगतां मनः ।
अयनं दक्षिणं प्राप्तः सहस्रांशुरिवाशु सः ॥ २
अल्पोऽपि वपुषा नम्रः स गुरुर्गुणगौरवैः ।
सुगन्धिभिः फलैः पुष्पैर्बालस्तरिवावभौ ॥ ३
स तु सर्वगुणाढ्योऽपि न राज्यं प्राप पैतृकम् ।
राज्ञः स्त्रीत्वे किलोत्पन्नः परस्य हि सुतोऽभवत् ॥ ४
वशिष्ठवचनात्तस्मै प्रतिष्ठानं नृपोददौ ।
गङ्गा च यमुना चोभे यत्रास्तां परिखे इव ॥ ५
परां प्रतिष्ठामगमत् पुरे तत्र पुरुरवाः ।
श्रेष्ठा हि पुरुषाः प्रायः स्रगुणैरेव विश्रुताः ॥ ६
प्रकृताः सृष्ट्वण्योऽभूत् प्रजानां संयतेन्द्रियः ।
स निर्मलयशा लोके मिथ्याचारपराङ्मुखः ॥ ७
अथ गौरीगुरोः शृङ्गे तपसा परमेश्वरम् ।
आराध्य किल साम्राज्यं स प्रापोर्जितविक्रमः ॥ ८
त्रयोदशह्रीपमयीं महीं महितशासनः ।
शासनाङ्गं शशासोच्चैर्गुणराशिवशानुगाम् ॥ ९
षाड्गुण्यपरिशुद्धस्य तस्य राज्ञो महीश्वराः ।
जगद्बुर्हितमायत्वामादेशमुपदेशवत् ॥ १०

अमीघाः सायकास्तस्य समग्राश्च धियोगुणाः ।
 खाराज्यञ्च द्वये कुर्युः साम्राज्यं प्रति का कथा ॥ ११
 प्रजापालनधर्मेण सम्भीतः पुरुषोत्तमः ।
 स्वयमर्द्धासनं तस्मै गुणशुक्लमकल्पयत् ॥ १२
 न रूपमन्वयं वाऽपि गुणमेवोन्नताश्रयाः ।
 स्तुवन्त्यत्यो रजःकीर्णोमणिः श्लाघ्योमनीषिणाम् ॥ १३
 अथ जातुचिदत्युच्चैः स रथं कामचारिणम् ।
 मनोरथमिवारुह्य चचार मरुतां पथि ॥ १४
 ऋयमाणां परितस्तं चित्रलेखामथोर्व्वशीम् ।
 केशिनाऽप्सरसः साक्षात् स्वर्गलक्ष्मीमिवैचत ॥ १५
 भिया विलीनकल्पन्तदुर्व्वश्या मुखपङ्कजम् ।
 जहार सहसा तस्य दयालोः सुतरां मनः ॥ १६
 प्रकृत्या रमणीयानां रामाणां सम्भ्रमादिभिः ।
 स्नानाऽपि मुखपद्मश्रीरभिख्यामेति कामपि ॥ १७
 तन्वङ्गी नृपतेश्चेती लोलतामनयत्तथा ।
 लिखितेव यथा तत्र चित्रितेव च साऽभवत् ॥ १८
 विक्रमावसरं प्राप्नो राजा तस्य व्यतिक्रमम् ।
 न कोपाच्चक्षमे क्षत्रो मिथ्योचितपराङ्मुखः ॥ १९
 आस्कन्द्यमाने ह्यबले संरम्भो बलिनां यथा ।
 न तथा बलवत्येषां स्वभावः सोऽयमीदृशः ॥ २०
 तां वेपमानां विवशां शूली मायामृगीमिव ।
 आप्रवासयन् महेश्वासं ज्यया स समयोजयत् ॥ २१
 प्रसर्पन्तमिवालोकं प्रासादः सेतुरुन्नतः ।
 अश्वसामिव संघातं तं रुरोध धराधिपः ॥ २२
 भूयतोच्चैस्तरिणोच्चैः प्रत्याहतगतिक्रमः ।
 प्रवाहवन्निम्नगाया भग्नवेगो बभूव सः ॥ २३

शरवर्षैश्च जग्राह राजानं दनुजेश्वरः ।
 अविच्छिन्नैरिवासरैः सानुमन्तं घनाघनः ॥ २४
 वरूथिनौनिर्व्वरपेक्षावुभावपि विचक्षणौ ।
 पुरतोऽप्सरसां प्राप्तविक्रमावसरो रणः ॥ २५
 आमिषं रमणीरत्नं चित्रलेखा तथोर्व्वशी ।
 किन्तन्न येन संरम्भो न तयोर्विपुलो भवेत् ॥ २६ युग्मकम् ।
 द्वयोर्हस्तवतोर्घोराः सञ्चरन्तो निरन्तरम् ।
 महान्तः शिञ्जिनीघोषा वाग्निरोधं न सेहिरे ॥ २७
 ज्वलद्गिरस्त्रैरालीढः श्यामलो दानवेश्वरः ।
 दावानलसमाश्लिष्टशिलोच्चयइवावभौ ॥ २८
 वायुदैवतवाणेन दनुजं मनुजेश्वरः ।
 दूरमुत्तारयामास क्षुद्रं कक्षमिवानिलः ॥ २९
 संहृतज्यस्ततः प्राज्यासुर्व्वशीमाससाद सः ।
 भुजवीर्याधिकप्रीतां मूर्त्तामिव जयश्रियम् ॥ ३०
 तावद्दृष्ट्वाऽपि सम्प्राप्तः समन्विषन् किलोर्व्वशीम् ।
 ह्यिमाणामभित्रेण कीर्त्तिं मूर्त्तिमतीमिव ॥ ३१
 अथ ताम्ब्रवीद्राजा योऽलभ्यां लब्धुमिच्छति ।
 दैत्यस्वामवलेपान्धः स सुन्दरि, पराजितः ॥ ३२
 अयञ्चाखण्डलशृण्डि, त्वद्वियोगव्यथाऽऽकुलः ।
 शचीमपि परित्यज्य विहस्तस्वामुपस्थितः ॥ ३३
 तं लीलामधुरालापैः सम्भावयितुमर्हसि ।
 निस्वनैर्भ्रमरस्त्रेव वल्ली मलयमारुतम् ॥ ३४
 अवदानेन देवानामपि प्रार्थितविक्रमम् ।
 प्रति तं पृथिवीपालं पिप्रिये पाकशासनः ॥ ३५
 ततस्तत्पूर्व्वमुर्व्वीशि वीर्य्यनिष्प्रेयसुन्दरम् ।
 सख्यमासीन्महेन्द्रस्य नरलोकसुदुर्लभम् ॥ ३६

पुरुरवसमादाय स्वां पुरीममरेश्वरः ।
 ययावप्सरसां लाभात् पुलकाञ्चितविग्रहः ॥ ३७
 ददौ चार्द्धासनं तस्मै स्वाङ्गमङ्गेन पीडयन् ।
 गुणेभ्यो नम्रतामिति काममुच्छिरसां शिरः ॥ ३८
 समक्षं सर्वदेवानामुर्वशाश्चामरेश्वरः ।
 बहुमानञ्चकारास्य श्लाघ्यवीर्यस्य संसदि ॥ ३९
 यथा यथा स राजर्षिर्वृज्जिणा प्रतिपूजितः ।
 आसीत्तथा तथोर्वशा मुग्धं लोलञ्च मानसम् ॥ ४०
 अथ तस्य प्रमोदार्थं व्यादिदेश विशाम्पतेः ।
 लीलाङ्गहारसुभगव्यापारं प्रति तां वृषा ॥ ४१
 प्रागेव मानसं तस्याः पुरुरवसि ससृहम् ।
 लीलाविलासव्याजेन भावो व्यक्तइवाभवत् ॥ ४२
 लोलचित्ततया तस्याः प्रयोगेषु व्यतिक्रमम् ।
 न चक्षमे शचीनाथो यशः स्वमिव लङ्घितम् ॥ ४३
 इतोभ्रष्टा दुष्टचित्ते, कामसंमूढमानसे, ।
 कियन्ति वस वर्षाणि क्षिताविति शशाप ताम् ॥ ४४
 पुनश्चोवाच राजर्षिममुं प्रियसखं मम ।
 तवापि त्राणकर्तारमनुवर्तितुमर्हसि ॥ ४५
 दुष्प्रापमपि सा स्वर्गं तं विना किल वञ्चनाम् ।
 तत्सङ्गशंसिनं शापं मेने परमनुग्रहम् ॥ ४६
 समाभाष्य ततः शक्रं प्रत्यावृत्तः पुरुरवाः ।
 स्वां पुरीं पुरुषव्याघ्रः पारिजातस्रजोच्चलः ॥ ४७
 अथ भेजे भुजश्लाघ्यं तमुर्वीपितिमुर्वशी ।
 ततो मच्चौतलस्योऽपि स स्वर्गसुखमन्वभूत् ॥ ४८
 शयनस्थान्तिके स्थाप्यौ पुत्रकावुरणौ मम ।
 उत्सृष्टशयनीयं त्वां न द्रव्यासि दिगम्बरम् ॥ ४९

आवयोः समयः सोऽयं यदैव परिहास्यते ।
 गमिष्यामि तदैवाहमितुवाच तमुर्वशी ॥ ५० युग्मकम् ।
 सा किलाखण्डलेनैवं विद्योगाकुलचेतसा ।
 आदिष्टेति ययाचे तमकामेव मनस्विनी ॥ ५१
 तथेति तस्याः प्रथमं प्रणयं प्रणयोत्सुकः ।
 अपालयन्महीपालः सोच्चैरप्रोयत प्रिया ॥ ५२
 तां समालिङ्ग्य भूपालो लेभे यत् सुखमञ्जसा ।
 बुधो विद्यामिवासाद्य कोऽन्वस्तन्नदितुं क्षमः ॥ ५३
 यस्यामानापनोदाय शक्रस्य प्रणतिक्रमः ।
 स्वयमालिङ्गनं तस्याः कं नानन्दयति क्षितौ ॥ ५४
 क्लिश्यन्ते तपसाऽत्यन्तं यदिच्छन्तस्तपस्विनः ।
 अयन्नोपस्थितन्तस्य तत् सुखं नृपतेरभूत् ॥ ५५
 गन्धर्वलोकादानीय त्रेताग्निं सोऽग्निसन्निभः ।
 अग्निहोत्रं समाजङ्गे सकलत्रः कुलाग्रणीः ॥ ५६
 क्रतूनां शतमाहर्त्रां यशीव्यस्तं शतक्रतुः ।
 श्लाघ्येन तेन सुहृदा प्रीतिमानन्वमोदत ॥ ५७
 दानवानां चमूनाथानपि पार्थिवसत्तमः ।
 किङ्करानिव सन्निभान् महर्षीनुदवाहयत् ॥ ५८
 जिज्ञासमानस्तं जातु त्रिवर्गः ससुपस्थितः ।
 गीतकीर्तिं सुरस्त्रीभिर्मूर्तिमानवनीश्वरम् ॥ ५९
 अन्तर्यशीलः सोऽर्घ्येण सर्वान् प्रत्यग्रहीद्वुधः ।
 धर्मायाकल्पयद्भूयीबहुमानं महामनाः ॥ ६०
 तं प्रत्यर्थश्च कामश्च कामं मन्युमगच्छताम् ।
 उचितक्रममप्यल्पोमन्य ते ह्यवमाननाम् ॥ ६१
 बलावलेपादन्वोऽसि मूढ, मामवमन्यसे ।
 कामार्त्तो विकृतिं गच्छेरिति कामः शशाप तम् ॥ ६२

लीभातिशयदोषेण स्वात्मनेव वियोज्यसे ।
 व्यर्थाभिमानिन्नत्यन्तमित्यर्थाऽप्यशपन्नृपम् ॥ ६३ ॥
 राजधर्मप्रवीणन्तं धर्म्मोराजानमादरात् ।
 अथदददतां श्रेष्ठः सस्मितः स्मयवर्जितम् ॥ ६४ ॥
 स्त्रियं यज्ञानलोत्थायां जातस्त्वममृतदुप्रतेः ।
 कुले कुलप्रदीपोऽसि निर्मले मलवर्जितः ॥ ६५ ॥
 यस्य श्लाघां कलामिकां विभक्तिं शिरसेश्वरः ।
 तदन्वयस्य ते राजन्नुचितैवोन्नतेच्छ्रुता ॥ ६६ ॥
 उज्ज्वस्यानुरूपैव बुद्धिः शुद्धतरा तव ।
 कुतोनिर्मलता न स्यादुर्मिषु क्षीरवारिधेः ॥ ६७ ॥
 तदायत्यां महाराज, परां निर्वृतिमाप्ससि ।
 यशश्च शाश्वतं नास्था लौकिकेषु सुखादिषु ॥ ६८ ॥
 काममर्थश्च कामश्च तुभ्यं मन्युमगच्छताम् ।
 अवल्लिप्तः किलात्मानं न स्यात् कलयितुं क्षमः ॥ ६९ ॥
 त्रिलोकगीतयशसा स्वयं कुलिशपाणिना ।।
 यत् संख्यं कृतमेतत् ते गुणानां खलु गौरवम् ॥ ७० ॥
 करेण सादरं धत्ते कमलं कमलेक्षणः ।
 मदान्धः परिमृद्नाति तदेव सहसा गजः ॥ ७१ ॥
 साधूनामादरः श्लाघाः परेषां लङ्घनेन किम् ?
 तमःकवलितोऽपीन्द्रभिनन्द्यो महात्मनाम् ॥ ७२ ॥
 तन्मा व्यथिष्ठाः सन्मार्गे स्थेयाः स्थितिमतां वरः ।।
 खलानामवलेपेन स्मितं कुर्वन्ति साधवः ॥ ७३ ॥
 अथ पार्थिवमाभाष्य भाभिराभाभासयन् दिशः ।।
 तिरोबभूव धर्म्मोऽपि प्रसादसुसुखः क्षणात् ॥ ७४ ॥
 सोऽपि शापप्रसादभ्यां परीतः पृथिवीपतिः ।
 गूढाग्निरत्तराशिभ्यां महीधर इवावभौ ॥ ७५ ॥

अथ सुरवनिताभिर्गीतकीर्त्तिः परेषा—
 मविरतधृतदण्डो दण्डनीतिप्रवीणः ।
 भुवमिव गुणरक्तामुर्ध्वशीं निर्व्यपेक्ष—
 स्नादितरमहिलायां भूमिपालीन्यभुङ्क्त ॥ ७७
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये धर्मप्रसादो नाम,
 द्वितीयः सर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

अथ प्रजानामनयोज्झितानां
 निःक्षिप्य रक्षां सचिवेष्वचिन्तः ।
 ययौ विलासी प्रियया विहर्तुं
 हिमाद्रिपादोपवनान्तरेषु ॥ १
 गङ्गातरङ्गोच्चितसैकतान्ते
 महीधरोद्गीर्णजलप्रपाते ।
 दूर्वादलश्यामलताभिरामे
 विकीर्णकैदूर्यमणिप्रकर्षे ॥ २
 प्रफुल्लकल्पद्रुमपरिजात—
 क्वाये समाच्छन्नसुगन्धिप्रशये ।
 शृङ्गे सुतुङ्गस्तनया समेतौ—
 महाभुजो यौवनमन्वभुङ्क्त ॥ ३ युग्मकम् ।

चिराय गीत्रखलितापराधात्
पादानतं वल्लभमाक्षिपन्त्याः ।
कस्याश्चिदारक्तमुखं मृगप्लव्या—
रेमे स कामी मधुरं निरीक्ष्य ॥ ४

अधित्यकायां मृगलीचनायाः
खच्छोपलायां स किलोपविष्टः ।
चुम्बन् मुखं तत्प्रतिविम्बदर्शी
विनैव रेमे मणिदर्पणेन ॥ ५

भूयिष्ठनिर्विष्टनिकुञ्जपुञ्जा—
स्वाकृष्टनाकदुगतिरञ्जितासु ।
स ह्येककूटस्य दरीषु रेमे
कशीदरीप्रेमरसप्रतीतः ॥ ६

चैत्रे ततश्चैत्ररथं प्रपन्नः
समुन्नतश्रोणिविशालयाऽसौ ।
आवर्त्य शाखाः सदयं तरूणां
विनिर्विशन्त्या कुसुमान्तराणि ॥ ७

प्रेम्णा प्रयुक्तं सुरसुन्दरीभि—
र्दौलीक्षवं पेशलमध्यया सः ।
आलिङ्गितस्तत्कृतलुप्तभाग्यं
विशाम्पतिस्तत्र विनिर्लिवेश ॥ ८

लाक्षारसालिप्ततलस्य तस्याः
पादस्य सम्पर्कवशात् प्रफुल्लः ।
न खल्वशोको न विलासिद्वृत्ति—
रभूदसूयाविषयो नृपस्य ॥ ९

चन्द्रवंशम् ।

लखा मधुसूक्तिकथाप्रबन्धै—
र्विलुप्तसौभाग्यगुणोत्तराय ।
न कोऽपि लोकः स्पृहयास्वभूव
पुंस्कोकिलानां कलकूजिताय ॥ १०
शचौ तुषाराद्विशुचिप्रदेशे
समुच्चिते निर्भरशीकराग्रैः ।
शिरीषपुष्पोत्तरपुष्पशब्धे
भूयो विहारा नृपतेर्बभूवुः ॥ ११
प्रालेयसम्पकनिवारितौष्णान्
रवेर्भयूखान् सुतरां दिवाऽपि ।
स चन्द्रपादानिव लोककान्तान्
नृपः प्रकाशैकफलान् सिषेवे ॥ १२
दवाग्निदीप्तातपतीव्रतसे
वनस्थलेऽप्यखलितप्रचारः ।
तया चरन् खल्वपि भूमिपालो-
न वासरौष्ण्यं गणयाञ्चकार ॥ १३
काले च शीतौष्ण्यवती च काले
तस्योऽंशी स्पर्शवती बभूव ।
मूर्त्तिः प्रियां प्रेमरसस्य सत्य—
मर्थानुरूपम्परिणाममेति ॥ १४
ततः पुरोवातसखः प्रगर्जन्
संस्तूयमानस्तृषितैः पतङ्गैः ।
प्रियासमाश्लेषमुखानुकूलः
सखेव राज्ञो जलदागमोऽभूत् ॥ १६

गुहाविसर्पिप्रतिशब्दघोर—
 घनावलीगर्जितविपिताङ्गी ।
 निशाचरास्कन्दभियेवभूयः
 स्वमुर्वशी वल्लभमालिलिङ्ग ॥ १७
 तां स्निग्धरेखामिव चारुहेम्नः
 समुल्लसन्तीं निकषोपलान्तः ।
 अस्पर्शनीया जलदेषु विदुरत्
 पुनः पुनर्वीक्ष्य ह्रियेव लीना ॥
 पुष्पोपचारचुरतबन्धकेश—
 कलापलीलाञ्च कलापवत्यः ।
 विडम्बयन्त्यः परुषस्त्रला—
 न्न साम्यमापुर्मधुराक्षरायाः ॥ १८
 तस्याः कपोलोपरि लम्बमानः
 कदम्बपुष्पश्रवणावर्तसः ।
 परागपुञ्जेषु दूषणत्वात्
 राक्षो विलासैकसखो बभूव ॥ २०
 धन्यस्य यत् श्रीचपुटैकपेयं
 भावार्द्रचेता रसवच्चुकूज ।
 शीत्कारमिश्रं तदपि ह्रुवानो-
 घनागमः श्लाघ्यतमो बभूव ॥ २१
 ततो नदीनामुदकानि तावद्-
 वयोऽवसाने प्रमदासदा वा ।
 व्यलीकलीकान्यपि कार्श्यमायुः
 को वा सुखी स्याज्जन्माकुलथ्य ॥ २२

चन्द्रवंशम् ।

कामं सुरस्त्रीभिरथावतीर्थं
भूयिष्ठनिर्विष्टजला ऋदिन्यः ।
स्नाय्या बभ्रुर्वुर्व्वपुषः कशत्वेऽ-
प्यन्योपकारी गुणएव भूयान् ॥ २३
हैमं मृणालं परिभुज्य कामं
ब्रह्माभिधानात् सरसी निवृत्ताः ।
नितम्बिनीशिञ्जितलोलचित्ता-
विलम्बा जग्मुः किल राजहंसाः ॥ २४
ज्योत्स्नाविधौतामलकान्ति तस्या-
राजा विनिर्व्विश्य मुखं रजन्धाम् ।
दृशिं प्रपेदे न हिमांशुपादै-
र्विचुम्बितं फुल्लमिवारविन्दम् ॥ २४
सुखश्रियं लिप्सुरिविन्दुरस्या-
श्र्वायाविशेषं बहुशोऽपि पुष्यन् ।
न काङ्क्षितं प्राप फलं स लेभे
निर्वेदभावाद्विकललमेव ॥ २६
तस्याश्चकीरैः परिभूयमाणं
मुखं मृगाद्याः क्षितिपस्तदानीम् ।
पुनः पुनस्नातुमनास्तरस्त्री
कृती न तावद्विफलोद्यमोऽभूत् ॥ २७
प्रीत्यै प्रियायाः सुरसिन्धुपद्मं
समाददानं मदगन्धमिश्रम् ।
तमन्यनारीजनसङ्गशङ्का
रक्षत्पदां सा प्रणत जघाम ॥ २८

पौरस्यवातः पयसां गुरुत्वं
 सम्पादयन्नेत्य तुषारवर्षो ।
 गाढप्रियालिङ्गनमङ्गनानां
 स्मरेण सन्दिष्टमिवादिदेश ॥ २९
 स दीर्घरात्राञ्चलितौघधीनां
 ज्वालाप्रदीपोज्ज्वलितान्तरासु ।
 दरीषु रेमे भुजमध्यलीना-
 मस्थूलमध्यां परिरभ्य भूयः ॥ ३०
 तस्या मधूच्छिष्टयुताधरीष्ठं
 मुक्तासमाश्लिष्टमिव प्रवालम् ।
 पिपासतः पेशलमप्रसन्नं
 विलासिनस्तस्य मनो बभूव ॥ ३१
 न पङ्कजान्तैकपटुस्तुषारो-
 मुखारविन्दस्य चकार किञ्चित् ।
 व्यलीकमस्याः खलु सारशून्यो-
 निःसारमुद्भूलयितुं हि शक्तः ॥ ३२
 तथापि तस्या व्रणलेशखिन्नो-
 विलोलमल्पेतरलालसस्य ।
 तस्याधरस्पर्शरसासहत्वात्
 मनाग् दुनोति स्म मनः कपोलः ॥ ३३
 कुन्दस्रजा चुम्बितकेशहस्त-
 स्तस्या विलासचुप्रतचारुवन्द्यः ।
 उद्दान्तमुक्ताफलवच्चकार
 स्मराकुलं मानसमस्य भूयः ॥ ३४

अौष्णं तद्दालिङ्गनसम्भवं यद्-
 विशेषसौभाग्यरसानुबन्धि ।
 निर्व्वीपितस्तेन हिमालयेऽपि
 न कामयामास करीषवक्त्रिम् ॥ ३५
 ज्योतीषि सोमप्रमुखाणि सर्वा—
 ण्यग्राणि शैलस्य वनान्तराणि ।
 स्निष्टानि तावन्ति तुषारवृष्टैः
 प्रेमा तयोः केवलमुज्ज्वलोऽभृत् ॥ ३६

इति प्ररूढस्मरनिघ्नचेता—
 स्तया रसात् स्तर्गसुखाभिलाषम् ।
 प्रविस्मरन्त्या शरदः स रेमे
 ङ्गीस्नानरत्या मदनीपमानः ॥ ३७
 प्रकाममप्यर्थपतिः प्रतीतः
 ऋ निर्व्विशन्निन्द्रवदिन्द्रियार्थान् ।
 चिराय कामान्धतरान्तरत्वात्
 तमेव मेने त्रिगणस्य सारम् ॥ ३८
 शुद्धोऽप्यमन्ददुःखतिमानपीन्दु—
 विद्योतते व्योमनि तावदेव ।
 यावन्न मेघो न हिमागमो वा
 दीघातिरेको हि गुणावलोपी ॥ ३९

चारुप्रभायाश्चिरविप्रयोगं
 दिवौकसः सोढुमशक्नुवन्तः ।
 द्यां नेतुमेतामचिरादिवोच्चै—
 निसर्गकान्ताः ऋशमत्वरन्त ॥ ४०

द्वितीयसर्गः ।

समेत्य गन्धर्व्वगणोऽथ सर्व्व—
स्तदुर्व्वशीपुत्रकमेषयुग्मात् ।
प्रभावदुर्लभ्यवपुः क्षणेन
क्रौञ्चन्तमेकं निभृतं जहार ॥ ४१
आकर्ण्य तत्क्रन्दितमप्रमत्ता
सेन्द्रीवराक्षी क्षितिपं वभाषे ।
केनापि सत्वेन कुतोऽपि नीतो—
मत्पुत्रकः सम्प्रति पश्यतस्ते ॥ ४२
तं त्वातुमर्हस्यतिमात्रदीन—
मदीनसत्वोऽसि दयार्द्रचित्तः ।
तरस्त्रिनो नाम समक्षतश्चेत्
क्षतं तदसैव यशः क्षिणीति ॥ ४३
उवाच राजा ऋजु शान्तयित्वा
कान्तामलं सुन्दरि, कातरोक्त्या
दिगम्बरी नालमितोऽस्मि गन्तुं
प्रसीद तद्देवि, हस्तोऽञ्जलिस्ते ॥ ४४
स्त्रिरप्रतिष्ठां नरनाथमिवं
कर्तुं खलदृष्टतमपारयद्भिः ।
तैरेव भूयः सहसा न सत्वै—
र्न तावदन्योऽप्युत्तरोऽभूत् ॥ ४५
पुनः पुनः प्रार्थनयाऽपि भूपं
वभूव नोत्थापयितुं समर्था ।
अथातिनिर्व्विषमना कुरोद
सा मुक्तकण्ठं कुररीव रामा ॥ ४६

सा मानिनी किञ्चिदभाषमाणा
महीपतिं केवलमाकुलाक्षी ।
चक्रन्द संक्रन्दनमाक्षिपन्ती
क्षिपन्त्यतिस्थूलतमाश्रुविन्दून् ॥ ४७

अनाथंवत्यस्मि हृती सुतौ मे
वीरो न कोऽप्यत्र कथं करोमि ।
अधिक्षिपन्ती क्षितिपालमेवं
विलोलकेशा विललाप भूयः ॥ ४८
उष्णास्रविन्दुप्रकरैस्तदीयै—
वर्षाभिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ।
उल्काभिरुच्चैरभिह्वयमानो—
दन्तोव कान्तः स मृशं चुकोप ॥ ४९

पुरुवरवस्यत्र धनुर्धरेऽपि
को नाम पुत्रं हरति प्रियायाः ।
समीक्षमाणेऽपि शिशुं मृगेन्द्रे
के वा मृगा लङ्घयितुं क्षमन्ते ॥ ५०

द्विपेन्द्रमारुह्य बलावलेपा—
दसह्यगन्धोरुकटप्रवाहम् ।
निरङ्कुशः काङ्क्षति कोऽद्य गन्तुं
क्षतान्तपुर्ण्यमतिथिर्भविष्यन् ॥ ५१

अलं विलापेन विशालनेत्रे,
पश्य प्रिये, मद्भुजवीर्यमद्य ।
अवेहि पाटञ्चरमुच्चरन्तं
लोकादितस्त्वं खलु वीरपत्नी ॥ ५२

देवोऽथवा दानव एव वाऽस्यात्
 सिद्धोऽथ गन्धर्व्वमणो मनुष्यः ।
 सं पातयिषेत् निश्चितैः पृषत्कै—
 र्वीतः खरो भूमिरुहानिवोच्चैः ॥ ५३
 तं गृभ्रपद्मैः परिवीज्यमानं
 मूर्त्त्यन्तरं कान्तिमदभ्युपेतम् ।
 सुराङ्गनाः सङ्गतचारुवेशाः
 विलोभयिष्यन्त्यधुना विलासैः ॥ ५४
 इतीरयिला धनुराततज्यं
 करे समादाय स च प्रतस्थे ।
 गन्धर्व्वलोकैर्युजे च सद्यो—
 विद्रुद्दिशाला जलदं विनैव ॥ ५५
 दिम्बाससं वासवदर्शनीयं
 नृपं समालोक्य विशालनेत्रा ।
 तिरोहिताऽभूत् सहसा तडिह—
 त्तदोर्व्वशी विद्रुतहेमगौरी ॥ ५६
 न केवलं भूतलमेव तस्याः
 ज्ञानन्तिरोधानवशाद्भव ।
 अज्ञातघोरव्यसनातिपातं
 मनोऽप्यकस्मान् नृपतेर्विदद्रे ॥ ५७
 ततः कथञ्चिन्मनसश्चलत्वं
 ज्ञानस्य सोऽज्ञानमुखो निगृह्य ।
 शरासनारोपितसायकोऽभूत्
 स्थिरप्रतिज्ञा हि सदा महान्तः ॥ ५८

तत्कार्मुकस्याग्निशब्दकल्पं
ज्याघोषमाकर्ण्य परे विभग्नाः ।
हुह्वारमात्रेण हरेर्विदूरं
सहस्रशो नाम ऋगाः श्रयन्ते ॥ ५८

आदाय दायादथुगं प्रियायाः
प्रत्यागतः स्वं निलयं नृपालः ।
अनीचमाणो हरिणेषुणान्तां
नितान्तमुच्चैः समतप्यतान्तः ॥ ६०

हर्षः प्रिया प्रार्थितसिद्धिजन्मा
विषादहेतुर्नृपतेर्बभूव ।
स्रोतस्वतीस्रोत इवानिवाय्या
गच्छत्यजसं हि जगत्यवस्था ॥ ६१

विलुप्तहर्षो न तथा दिदीपे
सोऽन्तःप्रियाशोकतमोऽवलीढः ।
गतप्रकाशो दिवसावसाने
ध्वान्तेरिव च्छन्नतरोमहीध्रः ॥ ६२

तत्पुत्रकइन्दमसौ लताभि-
निर्वध्य दध्यौ मनसा द्रुतेन ।
गत किमेषा परिहासपूर्व्यं
समागमिष्यत्यधुनैव भूयः ॥ ६३

गता भवेत् स्वर्गसुखं स्मरन्ती
प्रियानुरागस्तु मनस्विनीनाम् ।
विशिषतः प्रार्थितवस्तु सोऽहं
नितान्तमेवैकरसोऽस्मि तस्याम् ॥ ६४

परस्परप्रेमरसानुविद्धं
 लोसं मनो नाम परस्परस्य ।
 सुदुर्लभं यत्त्रिदशालयेऽपि
 तदावयोरप्यनपायमेव ॥ ६५
 गता भवेद्वा तरलायताक्षी
 सा बान्धवप्रीतिमनुस्मरन्ती ।
 मनस्तु नार्थ्या दयिते यथा स्या—
 त्तथा न भावार्द्रतरं परेषु ॥ ६६
 स्वयञ्च सा प्रेमरसैर्निषिच्य
 त्यजेत् कथं मामविद्वत्तमेव ।
 ऋतेऽपराधं न तथाविधायाः
 पराङ्मुखी स्निग्धजने महत्तिः ॥ ६७
 पुरा स्मरस्वैव निदेशतः सा
 विलासिनी मे स्पृहयालुरासीत् ।
 इयन्ति वर्षाणि न चायताच्या
 स्तस्या न भावो मयि लक्षितोऽभूत् ॥ ६८
 मूर्त्तैव कीर्त्तिः सुदती मघोन—
 स्तां निर्विशन्नस्मि न तेन सोढः ।
 तस्यानुकूले सति नाम कोऽन्धो—
 नयेदितस्तां मयि बद्धभावाम् ॥ ६९
 मित्रं न तावन्न सहस्रनेत्रो—
 गता नताङ्गी कतमः क्रमोऽयम् ।
 श्रेयस्यनल्पे सुदुर्दोऽपि चेतो—
 द्वेषोपथा तप्यतइत्यमिथा ॥ ७०

सामख्यभाग्यं सुरलोकलक्ष्मी—
 दिग्म्बरं प्रेक्ष्य नितम्बिनी सा ।
 दैवीपपन्नत् समयातिपातात्
 यद्वा किमत्यन्तमभूत्तैव ॥ ७१

इतीवमन्तर्मलदसुपूर—
 श्विराय राजा परिचिन्त्य किञ्चित् ।
 अपारयन् धारण्या नियन्तु—
 मुञ्चै स्तारं तद्व्यसनं करोद ॥ ७२

स निर्ययौ निज्जितशत्रुपक्ष—
 स्नाता मघोनोऽपि रणप्रवीणः ।
 अलक्ष्यवस्तुप्रतिबद्धलक्ष्यो—
 वर्णान्तराक्रान्तसुखो मनस्वी ॥ ७३

प्रिया-विलासच्युतमेखलायाः
 श्लाघाविशिषात् शकलं दधानः ।
 अलक्षितायामपि पद्मपंक्ती
 मतङ्गजो नालमिवावशिष्टम् ॥ ७४

निर्विष्टपूर्वेषु निकुञ्जपुञ्जे—
 ष्वसौ प्रियां प्रेमरसो विचिन्वन् ।
 चलासु वल्लीषु विलासमस्या—
 भूयोविलासो सदयं ददर्श ॥ ७५

लतासु हेमैस्तबकासु हैमी—
 ष्वासज्य दृष्ट्वातरलं स चक्षुः ।
 क्व प्रस्थिता सुन्दरि, मां विहाये—
 त्याभाष्य कामी परिषस्वजे ताः ॥ ७६

पुरा स्वयन्तान्तरुवल्कलान्तः
स धातुरागैर्लिखितां विलोक्य ।
आसादिता चण्डि, चिरात्प्रसीद
प्रसादये त्वां शिरसेतप्रवोचत् ॥ ७७

अत्यन्तदृष्टातरलेक्षणाभ्या
मनन्यदृष्टिः स पिबन्नजस्रम् ।
तां चित्रितां मत्तचकोरनेत्रे,
दासे प्रसीदेति बभूव नम्रः ॥ ७८

आलेख्यशेषामथ तां स कामी
चिराद्दिनिश्चित्य गलज्जलाक्षः ।
तदाकृतैर्दुर्लभदर्शनत्वात्
प्रायस्तदालोकसुखो बभूव ॥ ७९

अत्यन्तमालोकपथव्यतीति
लघौ पदार्थं प्रतिविम्बमेव ।
स्नाध्यन्तदाकारसमर्पकत्वात्
लोले मनस्युल्लेखशोकशङ्कौ ॥ ८०

विलुप्तसर्वेन्द्रियवृत्तिरासीन्
मुहूर्त्तमज्ञातगुरुव्यलीकः ।
मित्यग्राप्रियाऽऽश्वासवचोभिरुच्चैः
पुनः प्रबोधं नृपतिः प्रपेदे ॥ ८१

प्रिये प्रपश्येस्त्वनयं ह्यर्थन्त—
दानीतमानीतमितीरयित्वा ।
चिरादथोत्थाय विलम्ब्य भूयो—
मा तावदित्याशु पुरः ससार ॥ ८२

तुङ्गाद्रिमालिङ्ग्य समुल्लसन्तीं
 विलोलचेतास्तडितं विलोक्य ।
 प्रियारुचिप्रायतया स किञ्चित्
 प्रकाशमानाननकान्तिरासीत् ॥ ८३
 चण्डि, प्रसीदाऽसि चिरेण दृष्टा
 स्निग्धाऽसि हैमी निकषेव रेखा ।
 इतेषु यावत् प्रणतोऽनुनेतुं
 तावद्विलीना जलदेषु विद्युत् ॥ ८४
 चिरेण मूर्धानमथोन्नमय
 प्रियामपश्यन् द्विगुणावसन्नः ।
 अस्रोत्तरां तत्र विलुप्तकल्पां
 दृशं दधे निश्चलपद्मपङ्क्तिम् ॥ ८५
 बाष्पातिरेकादवकृष्टकण्ठ—
 श्विराह्वयस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 हृदि स्थितामस्थिरवर्णसंघं
 प्रियां समाभाष्य नृपो वभाषे ॥ ८६
 एतावतीमस्मि दशां लदर्थं
 गतो न किञ्चिद्दयसे तथापि ।
 पद्मस्य युक्ता मृदुतैव कस्मा—
 द्रसोद्भवस्याशनिसारतां स्यात् ॥ ८७
 तुषाररश्मिर्दंष्ट्रं विषं वा
 कदापि वर्षेदपि नाम कामम् ।
 तथापि रौच्यं न भवेद्भवत्यां
 कोऽयं क्रमो हन्त गताऽमि कान्ते ॥ ८८

अथापरस्याः ककुभः प्रहृत्त—
 माघ्नाय तद्गात्रसमानगन्धम् ।
 शीघ्रं पराहृत्त ससर्जं दृष्टिं
 ततोव्यलीकोत्तरमस्रलुप्तम् ॥ ८८
 सत्वावलोपविकलः स महीरुहादीन्
 षप्रच्छ्वात्तमनिशं विवशः प्रियायाः ।
 इत्थं मतः कथमपि क्षितिपो ददर्श
 प्राणेश्वरीमपि क्षयां कुरुजाङ्गलेषु ॥ ८९
 स प्लक्षतीर्थमनु हैमवतीत्यभिस्थे
 स्नान्तीं सरस्यनुगतामपराप्सरोभिः ।
 भूयः प्रसृज्य नयने प्रणिधानपूर्वं
 सैवेयमित्यतिचिरेण विनिश्चिकाय ॥ ९१
 स्नपिततरमिवास्याः कान्तमालोक्य वक्त्रं
 शुचमलघयदल्पं त्रकृते सोऽप्यनल्पाम् ।
 इयमिह परिदुन्वन् विप्रयोगोऽपि यूनोः
 मुखपरिणतिरुच्चैरेकनिष्ठः क्षिणोति ॥ ९२

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुरवोविप्रलम्भोनाम
 दृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ३

अयोर्वशी प्रेक्ष्य तथा द्वितीश्वरं
कृशं रजोधूसरमुत्कमानसम् ।
सुहृत्तमानन्दलवं किलान्वभूत्
चिराय रूपं तु निनिन्द चेतसा ॥ १
विनिःश्वसत्येव वयस्यया मिथः
कृतानुयोगा हृदयप्रविष्टया ।
जगाद वाष्पीङ्गमगद्गदाक्षरं
न वान्धवानां प्रणयो विलङ्घ्यते ॥ २
महीपतीनां प्रथमोधुरन्धरो-
वसुन्धरामम्बुधिविम्बमेखलाम् ।
प्रजानुरागाद्भुजवीर्यनिर्जितां
प्रशास्ति यः शस्तमनीषयाऽनिशम् ॥ ३
हविर्भिरुच्चैर्मधुरैर्हविर्भुजः
तपोभिरुचैः शशिखण्डशिखरः ।
प्रतर्पितो येन विशुद्धबुद्धिना
न कोऽपि दीनो भुवि यस्य दत्तिभिः ॥ ४
बलावलेपादवलोकयत्यपि
ज्वलत्प्रतापे बलसूदने च माम् ।
अनाथवह्दानवनाथलङ्घितां
न चक्षमे यः क्षतरक्षणीचितः ॥ ५

चतुर्थः सर्गः

गुणावलीभिर्विनतोऽपि लङ्घयन्
प्रसिद्धदेवासुरसिद्धकिन्नरान् ।
स्वशक्तिमात्रार्जितमन्य दुर्लभं
तदासनं गोत्रभिदोऽप्यधिष्ठितः ॥ ६

शचीखहस्तेन सुरद्रुमाहूते—
मुहुर्मुहुर्व्यारितभङ्गलङ्घनेः ।
स्त्रजं प्रसूनैर्घटितां वृषोचितां
वभार योऽक्षीभमयेन वक्षसा ॥ ७ युग्मकम्

विलोलमाखण्डलभोगनिस्पृहं
नसिद्धगन्धर्वगणानुरञ्जितम् ।
मनोमदीयं मद्नेऽप्यनादरं
बभूव यस्मिन्नतिभूमिमागतम् ॥ ८

अहं महेन्द्रस्य निदेशवर्तिनी
दुःखीकतो मध्यमलोकमागता ।
इयन्ति वर्षानि निमेषवन्मुदा
सुखोषिता यस्य गृहे यशस्विनः ॥ ९

मया कथञ्चिच्चिरसञ्चितैः शुभैः
प्रलभ्य यत्प्रेम वधूसुदुर्लभम् ।
अलं गतैः सङ्गतया वयःफलै—
र्लघर्दुःखलोकोऽपि सुखेन विस्मृतः ॥ १०

विचिन्त्वसानोऽप्यतिचित्तजन्मनो-
रतोत्सवो यस्य मतो नतभ्रुवाम् ।
विलोलमाप्याययति क्षणेन नः
चिनोति चेतः प्रकरोति चोत्सुकम् ॥ ११

स खल्वयं श्लाघ्यतमोज्ज्वलीरसो-
रसः स वीरश्च शरीरवानिव ।
सुधांशुवंशैकधुरन्धरः क्षिती
पुरूरवा नाम नरोत्तमोमतः ॥ १२

अहो युवा कोऽप्यतिमानुषक्रम—
श्विराय धन्वाऽसि सखीति तां प्रति ।
तदा वदन्त्योऽप्सरसोऽन्तरात्मना
तदीयसौभाग्यमिवाभ्यसूयिताः ॥ १३
ततः पिबन्त्योनयनैस्तमङ्गनाः
रसालसैस्तृप्तिरसं न लेभिरे ।
ब्रजन्ति शान्तिं न खलुर्मिमालिनो—
महोर्मयश्चन्द्रमसि स्फुरत्वभे ॥ १४
चलाऽपि लक्ष्मीर्वमवाप्य निश्चला
विलोक्य तं निश्चलविग्रहाः स्त्रियः ।
अमन्दमानन्दजवाष्पविन्दुभि—
र्विभेदमापुः खलु चित्रवस्तुनः ॥ १५
स चापि तावद्विकसन्मुखद्वि—
र्जघादुषेत्य प्रणतः प्रियां प्रति ।
प्रसीद चण्डि, प्रभुभिर्वितन्यते
गुरुर्न दण्डः स्वजनेष्विति ब्रुवन् ॥ १६
प्रमेव भानोर्युगलं, महीधरं
समुद्रता विदुरदिवाभसां निधिम् ।
शिखा जलाग्नेरिव, मामुपप्लुतं
भुनः समालिङ्गितुमर्हसि प्रिये, ॥ १७

चतुर्थः सर्ग ।

इति ब्रुवन्तं परिरभ्य भामिनी
प्रहर्षवाप्यक्षणादूषितेक्षणा ।
उवाच राजन्, सुरराजशासनात्
गताऽस्मि भूयस्त्रिदिवं सुदुःखिता ॥ १८
प्रजानिषेकः किल वंशवर्द्धन—
स्तंवीरुकीर्त्तनृप, विद्यते मयि ।
प्रसूतया नाम पुनर्निश्चिथिनी
समं लयैका विहरिष्यते मया ॥ १९
ततस्तमाभाष्य ययुस्त्रिपिष्टपं
प्रकामगन्धः खलु देवयोषितः ।
सुधाक्तवाग्भिः प्रियया प्रबोधितो—
नृपोऽपि नातिप्रमनाः पुरीं ययौ ॥ २०

अथायुरित्यप्सरसोमहीपते—
रजीजनन् पुत्रममित्रकर्षणम् ।
तमःप्रभेदे चतुरं निशाकरं
दिशो यशोभिः सुभं मुनेरिव ॥ २१
धनुर्भृतां दुर्मदशासनोचितः
स वानिनीप्रार्थितयौवनोदयः ।
गुणानवाप्तः प्रभवानुघायिनो—
न्यदर्शि पित्रोः सदृशोदृगुत्सवः ॥ २२
प्रियागतं प्रेम नृपस्तद्भवे
विशेषतः श्लाघ्यगुणे सुते न्यधात् ।
परं न पित्रोः प्रियतानिदर्शनं
षराऽप्यसौ मूर्त्तिरिति प्रचक्षते ॥ २३

धरेऽपि तस्यान्तनयाः प्रजन्निरे
 महीपतेर्नामं म्हायशस्विनः ।
 यदन्वयैर्भिन्नकुलैर्महीतल—
 मलङ्कृतं व्योमवदृक्षसञ्चयैः ॥ २४
 अथास्य देवात् प्रकृतिर्विपर्यय
 जगाम शुद्धाऽपि विशुद्धजन्मनः ।
 यथाऽऽत्मनः काऽपि दशा विनिर्मला
 मनःप्रसङ्गान्नितरां व्यतिक्रमम् ॥ २५
 सुदुर्लभोयस्त्रिदिवेऽपि भूपतेः
 प्रजाऽनुरागस्तमसौ यदृच्छया ।
 अमार्जयद्दुर्जयदुर्मदोदया—
 ज्जनापवादं निजमात्मवानिव ॥ २६
 करैरनेकैः परिपीडिताः प्रजा—
 गृहीतसाराः क्लृप्तां प्रपेदिरे ।
 विवस्वदजस्रैः प्रचुरैर्हृतोदका-
 स्तपे समस्ताइव सिन्धुयोषितः ॥ २७
 प्रजावलीनां नृपतौ विशेषके
 नकिञ्चनत्वं समभूत् क्लृप्तावहम् ।
 भुजङ्गमानामपराभिषङ्गतः
 शिरःस्थरत्नव्यवरोपणे यथा ॥ २८
 वियोन्य भर्त्री भुज्जवीर्ष्यदुर्मदो—
 बलात् परेषां बुभुजे स योषितः ।
 लतावलीं पादपसङ्गनिश्चलां
 विक्लृष्य दातोर्लपयत्यपक्रमः ॥ २९

स पश्यतो भर्तृकुलस्य निस्त्रपः
 सकज्जलासुस्रपितस्नान्तराः ।
 प्रवेपमाना भयमन्युविह्वलाः
 समालिलिङ्गापनयः कुलाङ्गनाः ॥ ३०
 तदीयवक्त्रं गलिताञ्जनासुभिः
 परिप्लुतं शैशिरशर्ब्वरीश्वरम् ।
 विधुन्तुदीदृप्तद्वाम्बरान्तरा—
 चुचुम्ब भूयः किल कज्जलाविलः ॥ ३१
 महाऋषीणामपि सोऽतिलोलुपी—
 जहार तावदसु यागसाधनम् ।
 भवेत् कथं नाम विचारगोचरा
 विचारमूढस्य मतिर्गुरुष्वपि ॥ ३२
 प्रवाधमाने नृपतौ शुभोदयाः
 ययुर्व्विलोपं धनसाधनाः क्रियाः ।
 सएव वर्षाश्रमधर्म्मरक्षिता
 कएनमेनोनिरतं प्रतीपयेत् ॥ ३३
 विधुन्तुदस्येव विधुस्तथाऽशुमान्
 अबिन्धनाग्नेरिव सिन्धुर्नतः ।
 दवानलस्येव तरुत्रजोऽवशः
 जनो विषेहेऽनयमस्य भूपतेः ॥ ३४
 ततो वषट्कारविलोपदूषिते
 मञ्जीतले वारितमङ्गलोत्सवे ।
 व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्यव—
 सादोपसर्गं त्रिदशाः समासृजन् ॥ ३५

पुराऽभवद्भूपतिरादरास्यदं
ततः प्रकोपस्य पदं दिवीकसाम् ।
प्रयोजनप्रत्ययंजी हि क्वत्रिमो—
लघ्वी गुरूणां प्रणयोन तत्त्वतः ॥ ३६

सनत्कुमारोऽथ नयैकशैवधिः
पथञ्चुरतं बोधयितुं बुधार्मजम् ।
अवातरत्तत्प्रथमं नभस्तलात्
शरीरवत् पुण्यमिवाम्बरीकसाम् ॥ ३७

जनव्रजेः सूर्य्यइवेक्षितः क्षणं
द्युलोकतोमध्यमलोकमीरितः ।
प्रजाव्यलौकेन दयालुरित्यतो—
भुवस्तलं धर्मइवागतस्ततः ॥ ३८ युग्मकम् ।

अथाङ्गसारैर्नमयन् भुजङ्गमं
गुणातिरेकैर्व्वसुधां समुन्नयन् ।
मनुथलोकेऽप्यतिलोकविक्रमः
क्रमेण मृग्यं चरणं मुनिर्व्वधात् ॥ ३९

अथार्धपाणिस्तामनर्ध्रमादरात्
स दुर्मदः प्रत्युदिदाय पार्थिवः ।
तथाविधानान्तपसाऽप्यचेतनाः
वशानुगाः कैव कथा शरीरिणाम् ॥ ४०

स्वहस्तदत्ते मणिकाञ्चनासने
निवेशयामास'तमागतत्रपः ।
स वल्लुमेनं मुनिरग्रतः स्थितं
स्थितेर्व्विभे तारमथोपचक्रमे ॥ ४१

वृषानुरीधात् प्रथमेन वेधसा
विसर्जितस्त्वां प्रति सम्प्रति स्वयम् ।
निबोध तावद्वितमप्यतत्रिथं

जनः प्रभूणामुपदेष्टुमक्षमः ॥ ४२

कुले प्रसूतोऽसि मनोर्महात्मनः
प्रसिद्धशीतांशुसुतात्मजोऽप्यसि ।

श्रुताधिगन्ताऽसि गुरोरनन्तरं

यशःप्रकाशोऽस्यतिलोककर्म्मभिः ॥ ४३

तथापि कोऽयं मतिविभ्रमः पथि

न्यधाः पदं यद्विदुषां विगर्हति ।

मनुष्यलोकादुपरिक्रमोचितो—

न खेचरो नीचपथेन गच्छति ॥ ४४

महाजनानां स्थितये महीपति—

र्न जातु तेषामपकारकारणात् ।

शमीतरोः साम्प्रतमग्न्युपप्लवो—

न सुन्दराञ्चन्दनपादपादपि ॥ ४५

भवद्विधादुच्छिरसो जनः सदा

धनं महौघादिव नाम काङ्क्षति ।

भवान् स्वयञ्चेदपहारमिच्छति

चुगतस्तदा हन्त चिरन्तनो विधिः ॥ ४६

परोपकारैकफलः पराक्रमः

परापकाराय तवाधुना भवन् ।

दुनोति लोकं तडितां विवर्त्तनैः

सुदुर्जयो वज्रद्वय प्रवर्त्तितः ॥ ४७

चतुर्थसर्गः ।

तुषाररश्मिः किरणैः प्रतापये—

दर्पि स्वगन्धैः सुरचन्दनद्रुमः ।

हिमं दहेन्नापि तथापि युज्यते

न ते विकारः श्रुतपारदृश्वनः ॥ ४८

पुरा शरत्पाव्णचारुचन्द्रवत्-

प्रसृष्टमुक्ताफलवत्तवोज्ज्वलम् ।

असंशयं यत्सदृशं तथा जनेः

प्रसन्नमासीदपकल्पसं मनः ॥ ४९

न तन्नितान्तप्रतिकूलगामिभिः

कृतं कृतान्तैर्न मनस्तवेदृशम् ।

प्लुतं तरङ्गैर्लवणोर्मिमालिनो—

दुनीति गङ्गाभ्रइवाद्य मानसम् ॥ ५०

अतः किमन्यन्मतिमङ्गणाश्रणी-

र्भवेज्जगत्यामयशस्करं वद ।

पुरा प्रजारञ्जनरुद्धिरञ्जिते

यदञ्जसा राजनि तद्गतिक्रमः ॥ ५१

विरक्तलोकस्य विलुब्धचेतसः

सदा समास्कन्दभयाकुलात्मनः ।

जनैर्विषस्यामृतशब्दवद्वृथा

विडम्बना राजपदं प्रयुज्यते ॥ ५२

सदैव राज्ञः प्रतिषिद्धमुद्धतो-

यशस्य, दस्यूचितमाचरन् मुहुः ।

जनैर्महाराजइति प्रबोधित—

स्वमात्मना ब्रूहि कथन्न लज्जसे ॥ ५३

यशः स्वमुच्चैश्चरितेन दूषयन्
 सुदुर्लभं नाम यदृच्छ्या भवान् ।
 अहो धनव्याजकलङ्कपङ्किल—
 स्तथापि तावन्न कथं विबुध्यते ॥ ५४
 बलेन किं यद्भयमावहेत् सतां
 धनेन किं यज्जनयेच्च किल्बिषम् ।
 धिया च किं या सततं कुतर्कयेत्
 क्षिमात्मना यो ह्ययशः समाप्नुयात् ॥ ५५
 यशोविपद्द्वारणधर्मकारणात्
 धनार्जनं नाम मनीषिणाम् मतम् ।
 करोति यत्तद्विद्वत्तयव्यतिक्रमं
 न तद्धनं तन्निधनं प्रचक्षते ॥ ५६
 विशुद्धमार्गेण यदेव लभ्यते
 तदेव लोके यशसे सुखाय च ।
 अतोऽन्यथा सज्जननिन्दितन्तु त-
 न्न जातु दस्योरिव तस्य श्रान्तये ॥ ५७
 अपि प्रकामश्रुतवानसि स्वयं
 त्वमेव बुध्यस्व विचार्य चेतसा ।
 नराङ्गके खल्वपि काचभङ्गुरे
 त्रिलोकराज्यार्जितसम्पदैव किम् ॥ ५८
 करैः किमङ्ग, प्रकृतीः प्रपीडय—
 त्यनेकधा लोभवशंवदो भवान् ।
 सहस्रसंख्यैरपि तैः प्रतापयन्
 न भानुरुचैः पदमश्रुते चिरम् ॥ ५९

यदाऽस्तमायात्प्रशोविभावसु-
 नं रश्मयस्तस्य सहस्रसंख्यकाः ।
 अपि क्षमन्ते क्षणमात्ररक्षणे
 तदेतदालोच्य हृदा सुखी भव ॥ ६०

परं हरेः कौस्तुभरश्मिरञ्जितं
 विशालवक्षःस्थलमपुत्रपेक्ष या ।
 सुखेन लक्ष्मीर्जनमन्यमाश्रयेद्-
 बुधस्य तस्यां कङ्कवातिनिर्भरः ॥ ६१

द्वयं हि वीरक्षतजामृतोक्षिता
 शिरोभिरेषां बहुशः पुरस्कृता ।
 यदा न धत्ते स्थिरभावमात्मनः
 तदा कएनामपि निघ्नतां नयेत् ॥ ६२

अथ त्रिलोकौज्वलितेन तेजसा
 नयेन चोच्चैस्तरवस्तुतस्थुषा ।
 स्थिरत्वमस्या नरनाथ, मन्यमे
 सदध्वनः प्रखलसि स्वयं कथम् ॥ ६३

भवद्विधानार्यनिवासदूषणै-
 निसर्गसौभाग्यमनोरमा रमा ।
 स्वभावलोलेत्यपवादमुच्चकै-
 रमार्जनीयं गमिता किलाभवत् ॥ ६४

स्वभावतः स्वादुरसोत्तराऽपि या
 कलिन्दकन्येन्दुविनिर्म्मलोदका ।
 अवाप्य सा संश्रयदोषमुखवर्षं
 विचक्षणेर्नीलजलेव लक्ष्यते ॥ ६५

चतुर्थः सर्गः ।

त्रिलोकलक्ष्मीमपि भोक्ष्यसे बला
दद्यापि लोभस्य न शान्तिमेष्यसि ।
अयं हि भौगैः परिवर्द्धते सुहु-
र्गदः कुपथैरिव खान्निपातिवः ॥ ६६
असाम्प्रतं कामविधेयमानसोः
यदन्यदुच्चैर्मलिनं समाचरः ।
क्षिणीति तत्ते यशसा समं वपु-
स्तथापि राजन्, न कथं विबुध्यसे ॥ ६७
उभौ नराणामृषयस्तरस्त्रिनौ
वदन्ति तावत् परिपन्थिनौ रिपू ।
विधेयतामेव वृथा तयोर्भवान्
स्वतन्त्रतामात्मन इत्यवैति किम् ॥ ६८
न पूर्यते सिन्धुजलेर्निरन्तरं
प्रपूर्यमाणोऽपि यथा मङ्गार्ववः ।
तथैव काश्यैर्विषयैः प्रपूरणे
सदा क्लृतेऽप्यस्ति तयोर्न पूर्णता ॥ ६९
पदं विनिर्व्विश्य यदेकमादरात्
कृतार्थमात्मानमवैषि मानद ।
वृथैव तन्नाम मनोरथान्तर-
न्ततोऽपि भूयस्तुदतीह मानसम् ॥ ७०
अनिप्रभृत्यामरणान्तमेव वा
मनोरथौघैर्व्यथितो भवस्वपि ।
न जालमीषामवसानमेष्यसि
प्रमाथिनस्ते हि रिपोरनन्तराः ॥ ७१

मनोऽभिलाषाः हि गृह्णाश्रमोचिता-
स्तथाप्यमी खल्वधिष्यपाश्रयाः ।
प्रह्लादरेषामृषिभिर्विगर्ह्यते
कलेवरस्थानिलमुख्यधातुवत् ॥ ७२

अहो शरीरान्तरचारिणं रिपुं
न चेद्विजेतुं जयशील, शक्यसे ।
कथं परान् जेतुमना न लज्जसे
गदीव साक्षाद्दलिनं सुदुर्बलः ॥ ७३

अतीमितैर्भोगसुखैर्मनीषिण—
श्विराय राजन्, परिदृप्तमानसाः ।
समीहमानास्त्रिगणे स्वनुत्तमं
दृषं च्यवन्ते न महारमवर्त्मनः ॥ ७४

अथोपभोगं कलुषान्तरात्मना
प्रबुध्यसे चेत् पुरुषार्थमुत्तमम् ।
ततो निवृत्तव्यसनोयतारमवान्
सतामवाच्यं विषयं समाश्रयेः ॥ ७५

द्विषां यदुच्चैर्जनयेत् कुतूहलं
मुखप्रसादं सुहृदां विलीपयेत् ।
त्रपां विदधाम्बहूतौमथात्मन—
श्वरन्ति धीरा न तदार्यगर्हितम् ॥ ७६

वहन्नहो ग्लानिपरम्परामसौ
मनस्युदारामवधीरितक्रमः ।
तुपानलैर्दग्धवान्तरात्मना
सुखी कथं स्यादपचेतनितरः ॥ ७७

मिथोऽनुतापैः परिदीनमानुसो-
विलज्जितो लोकमुखावलोकने ।
तथापि मन्दः किल निन्दितं चर—
न्नहो ह्यथाऽऽरमानमवैति निर्वृतम् ७८

स्खलन्नजस्रं नयतो महीपतिः
परःसहस्रव्यवसायमाश्रितः ।
न पूर्व्वलक्ष्मीमपि रक्षितुं क्षमः
कथं प्रवर्द्धेत ततोऽतिलासः ॥ ७९

श्रियं विलुम्पेत् परलोकसम्पदा
वपुर्यंशोभिः क्षिणुयादसंशयम् ।
जनापवादैर्विपदं समानयेन्
महीपतीनामनयः सुदारुणः ॥ ८०
तत्तात, प्रकृतिमितो निजां प्रपन्नः
सन्तावच्चरितमनुस्मरातिशक्रम् ।
गाम्भीर्यं परिहरतोऽपि चन्द्रपादै—
रशोधेः सलिलभरो न चातिविलः ॥ ८१

इत्येवं वदति मुनी तथेति राजा
जयाह प्रसूतममा वचस्तदीयम् ।
अभ्यर्णे खलु विदुषामलोकगम्यं
निर्व्वेदद्रुतमिव बालिशस्य चेतः ॥ ८२

अङ्गज्योतिर्व्वलितमसङ्गद्व्योम कुर्व्वन्महीजा—
धाम प्राज्यं सुनिरथ यथौ कामचारः क्षणेन ।
प्रायः सन्तः परपरिचयं कारणात् संश्रयन्ते
वृत्ते तस्मिन् कइव चतुरस्तत्र तिष्ठेदृष्टथैव ॥ ८३

मार्गो रजःपरिचितः क्षणमम्बुसिक्तो—
 भूयोऽपि पांशुलङ्घव प्रविलीनतौयः ।
 दीप्ताग्निदक्षतरधातुरतिद्भुतोऽपि
 यातः पुनः कठिनतामिव तद्वियोगात् ॥ ८४
 दावाग्निदग्धविटपीव जलाभिषिक्तो—
 भूयः स्वकोटरगतज्वलनावलीढः ।
 तस्यानुशासनवशात् क्षणमात्रसौम्यो—
 राजपुरेव स जगाम निजामवस्थाम् ॥ ८५
 युग्मकम् ।

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सनत्कुमारानुशासनाम
 चतुर्थः सर्गः ॥ ० ॥

पञ्चमः सर्गः ।

तस्य लोकपरिभावपङ्क्तिं
लौल्यमाशु पुनरप्यवर्द्धत ।
कोहि दैवहतमप्युपक्रमै—
र्विक्रमैश्च परिरक्षितुं क्षमः ॥ १
तं प्रतीपयितुमन्यपार्थिवा-
वर्त्तमानमपि गृह्णिते पथि ।
न प्रशेकुरतिशक्रविक्रमं
घोरदैवमचिरादलङ्घयत् ॥ २
अप्यनिष्टकरमिष्टपादपं
रक्षितोपवनतोऽधिकारवान् ।
उद्विपाद्य किल तत्पदेऽपरं
रोपयत्ययमसौ विधेः क्रमः ॥ ३
लोकवृत्तमतिवर्त्तिनोऽभव—
द्देहेव मुनिशापभस्मसात् ।
ब्रह्मचर्ययजनादनार्जितं
कर्म तस्य न तु धर्मरक्षितम् ॥ ४
अप्यलोकसुखभोरुविक्रमो—
दीक्षितः क्रतुविधावनन्तरम् ।
दुर्मदात् स खलु किल्बिषोत्सुकं
नान्वशोचिमनुजैर्दिवं गतः ॥ ५

ज्ञेयथापि परतः पुरस्कृते
 कीर्त्तितः स धुरि कीर्त्तिशालिनाम् ।
 तस्य खल्वतिशयोऽप्यतिक्रमः
 स्वल्पएव गुणसंघतोऽभवत् ॥ ६
 स्वर्गतस्य गुणगौरवं यथा
 स्मर्यते न च तथा व्यतिक्रमः ।
 शान्तिस्ममहसः प्रकीर्त्यते
 ध्वान्तभेदपटुता न तीक्ष्णता ॥ ७

आयुरस्य तनयोऽथ मेदिनी—
 मन्वभुङ्क्त भुजवीर्यनिर्जिताम् ।
 तत्र राञ्चि जनता यथोचितं
 पूर्ववत् स्वपदमप्यपद्यत ॥ ८
 सत्ववत्वनयशून्यपार्थिवे
 भास्करे समुदिते यथा पुनः ।
 लोकवादविधिवाददेशिता
 प्रादुरास सकलैव सत्क्रिया ॥ ९
 गाढतप्तजनतामतिक्रमैः
 स्वर्गतस्य पितुरुत्क्रमस्य सः ।
 अम्बुवाहद्वय शस्यसम्पदं
 दुर्गतैकविकलामनन्दयत् ॥ १०
 पूर्वदोषपरुषां प्रजावलीं
 सोऽनयत् सरसतां मधुर्यथा ।
 शिशिरैः शिशिरविन्दुवर्षणै-
 र्न्नानगुल्मतरुवल्लीं भुवम् ॥ ११

तेजसैव रिपुमण्डलं वशी
 ध्वान्तराशिमिव ह्यर्वावाहनः ।
 नाजयन्न करवाल्गवस्तरी-
 धूमराजिरिव तस्य वीतये ॥ १२

बद्धमूलवलयोऽविकल्पनः
 सारवानतितरां समुन्नतः ।
 सोऽभवत् परवलेऽप्यचञ्चलः
 शैलराजइव वातरंहसि ॥ १३

धर्मतः स परिपाल्य मेदिनीं
 लोकमात्मसुकृतरूपार्जितम् ।
 भोक्तुमाप विबुधालयं कृती
 लोभयन्नतितरां भुरस्त्रियः ॥ १४
 द्यां गते पितरि शत्रुमर्दनो-
 मित्रवर्गपरिभोगवर्द्धनः ।
 सैहिकेयतनयासमुद्भव-
 स्तत्सुतोऽथ नहुषः शशास गाम् ॥ १५

सोऽधिकारमधिगम्य पैटकम्
 अत्रप्रशैत परिरक्षणैर्गुरुम् ।
 पूर्वमेव नरलोकदुर्लभैः
 स्वैर्गुणैरलघुविक्रमैस्तथा ॥ १६
 सोऽवजितप्र निखिलान् महीपतीन्
 घोरबाहुतरसा तरस्त्रिनः ।
 यच्चपितुरगराक्षसादिकान्
 शासनं स्वमस्त्रिलानकारयत् ॥ १७

वर्षजन्तमथ चाश्रमव्रजं
 श्रौतमार्गनयनादपश्रमः ।
 शङ्खशोऽप्यतितरामसङ्करं
 स्वस्वधर्मसुभगं चकार सः ॥ १८
 दस्युसंघमभिभूय भूपति—
 विविक्रमैः करसृष्टीनदापयत् ।
 पृष्ठतश्च पशुवत् स तानमून्
 बाहुवीर्य्यविजितानवाहयत् ॥ १९
 वर्षणैस्तमग्निलेश्वरं वृषा
 प्रार्थनीयकिरणैर्गभस्तिमान् ।
 चन्द्रमाश्च कमनीयरश्मिभिः
 श्लाघ्यवीर्य्ययशसं सिधेविरि ॥ २०
 धार्मिकं न धनिनश्च दुर्मदाः
 कामिनीं न कुलजां बलाद्विटाः ।
 दुर्बलं न बलिनी बवाधिरे
 तत्पदे न बलिनं विकल्पनाः ॥ २१
 रात्रि रक्षति न कोऽपि धार्मिके
 निर्धनी जनपदेष्वदृश्यत ।
 भूपतेरनयदोषसम्भवं
 सत्यम्नाहुरशिवं प्रजास्वपि ॥ २२
 आत्मजां पित्रगणस्य सत्ववा—
 नर्थतोऽपि विरजां रजोऽतिगः ।
 स त्रिलोकमहिलाकुलत्रपां
 स्त्रीचकार सहधर्मचारिणीम् ॥ २३

दीक्षितः स हविषा हविर्भुजं
 देववृन्दमथ सन्तताध्वरैः ।
 दक्षिणाभिरपि ऋत्विजोऽपरा-
 नर्थिनश्च ददनैरतर्पयत् ॥ २४
 तस्य नाम महिषी महाशयान्
 शुद्धवृत्ततनयानजीजनत् ।
 श्रौतमार्गपरिशौलिता मतिः
 प्रार्थितानिव शुभानुपक्रमान् ॥ २५
 स्नायति व्यसननिर्जिते हरौ
 देवसिद्धऋषिभिः क्लिप्तार्थितः ।
 मेदिनोमिव दिवं स लीलया
 संबुभोज भुजवीर्यदुर्जयः ॥ २६
 स्यन्दनेन हरिवर्णवाविना
 बाजिनां च जलराशिजन्मना ।
 दन्तिना च स नितान्तपाण्डुना
 सञ्चचाले मरुतामथाध्वनि ॥ २७
 वासवस्य शयने समुज्ज्वले
 वैजयन्तनिक्षयान्तरे नृपः ।
 संविवेश सुरराजचामरै-
 र्वीञ्चमानकरणः सशिक्षितम् ॥ २८
 क्लृप्तकल्पतरुपङ्कवास्तरे
 स्वर्णदीपुलिनक्षीम्नि सङ्गतः ।
 अङ्गहारसुभम् सुराङ्गना-
 लास्वभाशु मुसुदे विलोक्य सः ॥ २९

चन्द्रवशम् ।

पारिजाततरुवारितातपे
नन्दने तमरविन्दलोचनाः ।
लीभयन्ति • ललनाः स्म नर्त्तने—
दैशिकैस्त्रिदशपं धृतस्रजः ॥ ३०

अञ्जलिव्यथितहस्तपल्लवा—
देवतास्तमुपतस्थिरे विभुम् ।
वन्द्यमानमहिमानमादरा—
त्तुष्टुबुध सुरवन्दिनः सदा ॥ ३१

वारिबाह्वगजराजवाहनं
वर्त्तमानमथ देववर्मानि ।
तं किलाप्सरसएत्य सादरं
वन्दनीयचरितं ववन्दिरे ॥ ३२

आविवेश तमथो विभूतिजो—
दुर्मदो यमवतामपश्चिमम् ।
दुर्लभः खलु तथाविधोजनो—
योमनागपि धनेर्न ह्यार्यते ॥ ३३

श्रीमदो हि विषमो मदान्तरात्
येन नाम सद्दसा गुणावली ।
उज्ज्वलाऽपि पुरुषस्य लीयते
दीपराजिरिव वातरंहसा ॥ ३४

अल्पका यदमितं विकुर्वते
वस्तुभिः कइव तत्र विस्मयः ।
चालयन्ति विषयाः प्रलोभनाः
सखवन्तमपि सखवत्पथात् ॥ ३५

एकवेणिमथ जातु सोऽभिकः
 धूसरालकमिलन्दुखच्छविम् ।
 अश्रुजालविकलां व्यलोकियत्
 श्वासशुष्यदधरां पुलोमजाम् ॥ ३६
 वासंवस्य शशलक्ष्मणीयथा
 क्षीणकान्तिमलिनामुपप्लवात् ।
 कौमुदीमिव तथापि पश्यतां
 कुर्वतीं सरसविस्मयं मनः ॥ ३७ युग्मकम् ।
 प्रेक्ष्य मन्मथशराहतीऽभवत्
 तां प्रभाविजितमन्मथप्रियाम् ।
 सुन्दरी हि ललनाऽवलीकिता
 लीलयत्यतितरां नृणां मनः ॥ ३८
 तामदृष्टदयितप्रभाकराम्
 ब्रह्मानवक्रकमलां मिथः सतीम् ।
 सम्पिपासुरधरासृतं मदा—
 दन्नवीनृपमधुव्रतो वचः ॥ ३९
 वक्ष्यमम्बुधरसुन्दरम्बु—
 वैजयन्तममरावतीन्तथा ।
 एवमादिविषयं विपश्चितः
 स्थानिधर्मासृषयः प्रचक्षते ॥ ४०
 श्रेन्द्रमिन्दुवदने, पदं मया
 प्रार्थितेन दिविजैरुपप्लुतैः ।
 कल्पविह्विररिनिग्रहार्थिभिः
 प्राञ्चयाङ्गुतरसाऽद्य भुज्यते ॥ ४१

तेजसैव निगृहीततेजसः
पूर्वदेविनिवहानहं किल ।
काममभ्यर्भवमिन्द्रतां मयि
प्राप्तवत्यपि कथा न संयतः ॥ ४२

तावदिन्द्रविषयेष्वनिन्दिते,
त्वं यदि प्रथममेव कीर्त्तसे ।
वञ्चितोऽस्मि नियतं शुचिस्मिते,
देवतैरपरभोग्यवस्तुभिः ॥ ४३

वल्लरीव तरुतः प्रियादृते
शोभनाऽपि दयिते, न शोभसे ।
विद्युतः किमिष चाकृताऽधिकं
यद्यसौ जलधरे न राजते ॥ ४४

हन्त सप्तभुवनैकमुन्दरं
माख्यमुल्लसितषट्पदावलि ।
नोपयुक्तामिव तित्तामुज्ज्वलं
रूपमेतदपि ते निरर्थकम् ॥ ४५

तद्भजस्व दयिते, बृहद्भुजं
मामपीन्द्रमवल्लै, त्वदाश्रयम् ।
एवमाशु खलु पूर्ववासवं
प्रस्मरिष्यसि रसादसंशयम् ॥ ४६

मानिनि, त्वमपि सुग्धमानसा
वञ्चिताऽसि नियतं विरिञ्चिना ।
यन्मयि प्रणययाचनाञ्जलौ
संदुनोषि वपुरब्जपेलवम् ॥ ४७

बाढमद्य भवती मया समं
 सङ्गमथ्य हृदयं रसालसम् ।
 लम्पति फलमथान्ययोषितां
 यन्न याति किल कल्पनापथम् ॥ ४८
 एकह्वनृपतिस्त्रिपिष्टपे
 देवहृन्दपरिवन्दितोदयः ।
 सोऽहमिन्दुवदने, तवाधुना
 नर्मशिष्यइति शर्म श्राधि माम् ॥ ४९
 यस्य लोकापरिभावितेजसः
 स्मेरवक्त्रकथया न केवलम् ।
 सुप्रसन्नयनान्तवीक्षणैः
 प्रार्थयन्ति दिविजाः कृतार्थताम् ॥ ५०
 उन्नतेन शिरसाऽद्य पादयोः
 सन्निपत्य पुरतः स याचते ।
 प्रार्थते हि दयिताऽनुकूलता
 सा त्वयद्बसुलभोद्यता त्वयि ॥ ५१ युग्मकम् ।
 काममद्य वशगा लभर्थये
 त्वान्तथाप्यवनतः कृताञ्जलिः ।
 मानिनी हि वनिता विमानिता
 नैव जातु रतये मनस्विनाम् ॥ ५२
 यः प्रसन्न परुषान्तरः स्त्रियं
 लङ्घयत्यतितरां रिरंसया ।
 एष वेद हृदयं न योषिता—
 मात्मभोगपरिलालसो वृथा ॥ ५३

चन्द्रवंशम् ।

कीमलं कुलवधूजनस्य त—
न्मानसं प्रियजनातिलङ्घनात् ।
लीयते हृतभुजः समागमा-
दप्यनल्पसरसं हविर्यथा ॥ ५४

मानसं सरसमप्यनारतं
योषितामभिहतं प्रियोष्णा ।
वारि वल्लिपरिपक्ववन्मुहु—
स्तापयत्यरुणतसरेणुवत् ॥ ५५

स्नेहपूर्णहृदयं मृगीदृश—
स्तप्यमानमतिविप्रियाग्निना ।
तापयेदतिद्वरां न केवलं
स्त्रं वपुर्दयितदेहमादहेत् ॥ ५६

एवमुज्झितनयेन मानिनी
प्रार्थिताऽनुचितमश्रुबिन्दुभिः ।
इन्दुकान्तिमुखमाविलेक्षणाऽऽ—
प्लावयन्नलिनवन्नशीतलैः ॥ ५७

लोचनं विकचमेचकोत्पलं
चासलोलहरिणीक्षणन्तथा ।
तन्न सोढुमशकत् परिप्लवं
स्त्रोपमानपदवीमधिष्ठितम् ॥ ५८

वारितोऽपि बहुशो यदाऽभिकोऽ—
वारयन्न दुरितोन्मुखं मनः ।
तं गुरोर्वचनतस्तदा शनै—
र्मत्तचित्तमबलेत्युवाच सा ॥ ५९

कामसूत्रमधिगम्य तीर्थत—
 स्त्र्वं किलासि रतिधर्मीकोविदः ।
 योषितां हृदयविच्च काङ्क्षति
 त्वां न का चतुर, वामलोचना ॥ ६०

यानमाशु ऋषिवाह्यमुज्ज्वलं
 सोऽधिरुह्य यदि मां प्रपद्यसे ।
 नूनमस्मि वशगा तवैष मे
 प्रश्नयः स भवताऽनुमन्यताम् ॥ ६१

तन्निपीय वचनामृतं मितं
 श्रोत्रपेयमतिमात्रसुन्दरम् ।
 कामसुत्कमनसा सृगीदृशां
 कीर्त्तये प्रतिविशुश्रुवानसौ ॥ ६२
 अस्तहेतुमपि सोऽन्वमंस्त तत्
 सङ्गमाय हृदयङ्गमं लघुः ।
 कामिनामपरकामिनीजने
 सा सृष्ट्वा न परिमृश्यते यया ॥ ६३

सन्निपात्य स ऋषोनपक्रमः
 सन्निपातविकृतिर्यथाऽहितान् ।
 आदिदेश निजयानवाहने
 सुग्धबुद्धिरिव कालचोदितः ॥ ६४
 सत्वरं जिगमिषुः पुलीमजां
 कालसर्पमिव कुम्भसम्भवम् ।
 यानशीघ्रगतिमीप्सुरुद्धतः
 पूर्वदेववदसौ पदाऽसृशत् ॥ ६५

तस्य घोरमपचारमीदृशं
 नो ममर्ष सुतराममर्षणः ।
 अप्यशीतकरिपादलङ्घिता
 तत्शिला ज्वलति का कथा नृणाम् ॥ ६६

क्रूरबुद्धिरसि मूढ, दुर्मते,
 मा चिरेण भव तद्विलेशयः ।
 इत्यमर्षविवशो महाऋषि—
 स्तं शशाप मदमत्तमानसम् ॥ ६७

सोऽपतच्च सहसा दिवस्ताला—
 त्तत्क्षणोपनतभोगिविग्रहः ।
 कीर्त्तिलोपिमहदत्ययोमहान्
 सद्यएव परिपच्यते सताम् ॥ ६८
 पुण्यलक्ष्यमपि रक्षणायत-
 न्नालमास फलदो व्यतिक्रमः ।
 बाधके हि बलवतुप्रस्थिते
 साधकस्य शतमप्यनर्थकम् ॥ ६९
 आस्थिते खलु मणौ विरोधिनि
 प्रस्फुरन्नपिच हव्यवाहनः ।
 लग्नकक्षमपि दग्धुमक्षमः
 प्राद्वृणोति हि घनो दिवाकरम् ॥ ७०
 अभजत सुतमस्य राज्यलक्ष्मोः
 क्षितिपतिमौलिससृङ्घपादपद्मम् ।
 गुणगणविवशेव तस्य यूनो—
 नहि पुरुषे निवसत्यसौ प्रसत्ते ॥ ७१

पञ्चमसर्गः ।

श्रुतसमधिगमाद्दुदरचेता—
स्त्रिदिवगतेऽपि पदे निवृत्तलौक्यः ।
यतिरिति तनयः किलीग्रजातो—
विमलमतिर्यतिधर्ममाश्रितोऽभूत् ॥ ७२
तदखिलभुवनान्तरालकीर्तिः
कविरिव नीतिविदामुदारचेताः ।
विनयपरवशो ययातिरासी—
त्तदनुजनिगुणतोऽग्रजोऽपि राजा ॥ ७३

इति चन्द्रवंशी महाकाव्ये नहुषवर्णनोनाम
पञ्चमः सर्गः ॥ ० ॥

षष्ठः सर्गः ।

स प्राप्य राज्यमधिराजपदाभिधेयः
प्रह्लादयन् सकललोकमनः शशीव ।
शास्ति स्म शासनवशी रजसा विमुक्तो—
मुक्ताफलामलयशःस्त्रजमाहरिथन् ॥ १

प्रक्षालनाय नयनाविलकज्जलाना-
मसाम्भसां पृथुकणैः प्लुतये स्तनानाम् ।
तद्बाहुवीर्यमनयं ध्रुवमुद्धरिथ-
दाचार्यकं समकरोद्रिपुसुन्दरीणाम् ॥ २

यज्वा स एव यजमानगुणत्रजोऽभू—
द्राजा प्रजानिकररञ्जनतः स एव ।
मित्रं सएव विपदन्तविधानदक्षः
साक्षादमित्र इह निन्दितवृत्तभाजाम् ॥ ३

आखण्डलः स्वभुजदण्डविनिर्जितारिं
क्ष्मापालमौलिमणिरञ्जितपादपीठम् ।
तं प्रत्युदारयशसं स्वयमात्मवन्तम्
अत्रान्तलोलहृद्यः सदयोवभूव ॥ ४

तद्दिव्यकाञ्चनमुदञ्चितकिङ्किणीक-
मुत्तुङ्गमुत्तमतुरङ्गममुत्पताकम् ।
तस्मै स भास्वरमनोऽतिगवेगवन्तं
कान्तं रथं नृपतये मघवा दिदेश ॥ ५

तेन स्फुरद्गुचिरसौ स्फुरता रथेन
 स्वेनेव भानुरनिशं विचरन्मृहौजाः ।
 दुर्द्धर्षास समरेषु मृपः परिषां
 क्रोलङ्घयेद्वनलगोज्ज्वललोहपिण्डम् ॥ ६
 अल्पेतरद्गुतिरनल्पबलः स राजा
 स्वल्पेन तेन दिवसेन भुवं व्यजेष्ट ।
 ज्योतिर्घनेन सहसा प्रसरेद्दिगन्तं
 वह्निः क्षणात् सपवनो भुवनं दहेच्च ॥ ७

राजा जगाम गहनं सुरभावभीरु-
 रल्पानुयायिपरिमेयपुरःसरोऽसौ ।
 आकर्णकृष्टनिशितोरुशिलीमुखैः स्वैः
 प्राणान् करानिव हूरन्मृगयूथपानाम् ॥ ८
 एकः स जातु गजराजपदानुगः सन्
 भूयः पिपासुरवशः किरणैः खरांशोः ।
 पद्माकरान्वितमनुद्गतकुञ्जपुञ्जं
 पानीयमीप्सुरगमत् कमपि प्रदेशम् ॥ ९
 व्यक्तातिमुक्तपरिसङ्गतचूतसंघं
 शृङ्गव्रजोत्पतनसुन्दरसिन्धुवारम् ।
 रक्तैरशोकनिकरैर्मकरध्वजस्य
 राशौक्यैरुधिरदिग्धशरैर्विवाप्तम् ॥ १०
 उच्चावचैर्विकसितैः प्रसवैस्तूरुणा-
 मल्पेतराल्पतरकान्तिमयैः समन्तात् ।
 व्योम ग्रहर्चनिकरैरिव रोचमानैः
 सान्द्रान्तरालरमणीयमुदारगन्धम् ॥ ११

पुष्पेषु कार्मुकचयेष्वथ पुष्पकेतोः
 सम्पर्कमग्रमभिलभ्य शिलीमुखज्या ।
 चक्रो ध्वनिं यममुना मनुजान्तरेषु
 लब्धावकाशकुसुमेषुनिदेशवृन्दम् ॥ १२
 चूतांकुरप्रणयिभिर्मधुमत्तचित्तैः
 पुंस्कीकिलैरविरलं मधुरञ्च किञ्चित् ।
 क्लृजङ्गिराशु परिमुग्धविलासिलोकं
 भावाद्द्रवागधिकरोत्यपरस्य चित्तम् ॥ १३
 छायातरुव्रजनिवारितवासरीष्णं
 मन्देन चन्दनवनोद्भवमारुतेन ।
 आमोदितं सुरभिमासनिदेशहेतोः
 शङ्के परागपरिरञ्जितशाखिपुञ्जम् ॥ १४ कुलकम् ।
 तत्र क्षणं क्षितिपतिः सरलद्रुमाणां
 निर्यासलेशवहगन्धवहप्रतीतः ।
 कादम्बकेलिलुलिताम्बु सरः प्रपश्य-
 न्नम्भोजरेणुपरिपिञ्जरवारि तस्थौ ॥ १५
 विद्दुःप्रसन्नतोपमलसद्गति रत्नभाभि-
 राकल्पचित्रमिव वृत्रहचापखण्डम् ।
 आलोकयद्दलानिसूदनतुल्यकान्तः
 कन्याकुलं तुहिनकान्तिकुलप्रदीपः ॥ १६
 स्थूलैन्द्रनीलनवशाहलराजिरम्ये
 गुल्मादिसंकुलतरे कलघौतकल्पम् ।
 मेघावृतस्य नभसो निभृतप्रदेशे
 तारासहस्रमिव लब्धतरप्रकाशम् ॥ १७

वर्द्धिब्रजं किमलयावलिशीभमानं
 पूर्णेन्दुविम्बनिचयं मृदुवीचिभिन्नम् ।
 लीलेक्षणच्छलमधुव्रतपातरभ्यं
 ताम्ब्रारविन्दमथवा मंकरन्दगन्धि ॥ १८

एकान्तः सवयसां समवायतो वा
 पुंसां प्रवेशकलुषेतरदेशतो वा ।
 विश्वभ्रमाधितशतं श्रुतिमात्रपेयम्
 अन्योन्यमेत्य विदधन्मधुराक्षराव्यम् ॥ १९ विशेषकम्

काचिद्विशेषमधुपानवशात् प्रमत्ता
 स्वां प्रेयसीमपि रसात् परिपाययन्ती ।
 लीलाद्विरेफपरिलीढसहस्रपत्रं
 संप्लावयन्त्यतितरां जहसेऽपराभिः ॥ २०

अन्या कलाक्षरमुदञ्चितपञ्चमेन
 गीतेन कोकिलवधूरवधूतचित्ताः ।
 शश्वत् स्वरानुकरणे विफलोद्यमत्वात्
 बाला चकार खलु किन्नरचोरुकण्ठी ॥ २१

किं चण्डि, दण्डमतिमात्रमसि प्रदातुं
 स्निग्धे जने व्यवसिताऽस्मि तवेतुपदीर्यम् ।
 सुग्धा सखीं प्रणयकीपवशाद्विलीनां
 निश्चित्य पुष्पितलतामपराऽऽलिलिङ्ग ॥ २२

स्निग्धप्रसन्नविमलाभिरथाबलास्ता-
 स्तं दृष्टिभिर्मृगदृशश्चक्षुष्युवानम् ।
 की नाम दृप्तकरणो हरिणेक्षणानां
 लीलाविलोकनमतिक्रमितुं समर्थः ॥ २३

दन्तीव कान्तविलसत्कमनावलीनां
भूपः सकाशमुपगम्य विलासिनीनाम् ।
तस्थौ क्षणं स्थितिमतां प्रथमो विलुप्त—
वेद्यान्तरस्तदवलोकननिश्चलाङ्गः ॥ २४

अन्यासु पुष्पितलतास्त्रिव कल्पवल्लीरौ
रम्यासु लोकललनास्त्रिव देवकन्ये ।
सोऽपश्यदीप्सिततमे सविशेषकान्ते
हे तत्र चन्द्रशकले इव तारकासु ॥ २५

एकामतीव कमनीयतमां महीपः
पप्रच्छ का लमरविन्दमुखि, स्वकान्त्या ।
रेखा तुषारकिरणस्य यथा धरित्रीं
साक्षात् प्रकाशयसि गाढतमोवलीढाम् ॥ २६

पश्य प्रभाभिरिव धीततरा तवेयं
श्यामा वनावलिरतीवतरां चकास्ति ।
गङ्गातरङ्गकलितेव कलिन्दकन्या
वैदूर्यराजिरिव रत्नमरीचिभिन्ना ॥ २७

देवापगेव लतिकेव महौषधीनां
स्निग्धप्रसादविमलोत्तरचारुकान्ति ।
स्नाध्यं समुज्ज्वलवपुर्गुणद्वन्दमुच्चैः—
र्वाला विलोचनरुचा खलु वर्द्धन्ती । २८

स्निग्धारुश्च्युरितचारु नखप्रभाभि—
रापूर्थमाणविबराङ्गुलि पादपद्मम् ।
लिप्तान्तरञ्च करभोरु, तवादरेण
संवाहयत्यनुचितं गमितेव केयम् ? ॥ २९ युग्मकम् ।

तन्मे कुतूहलमिदं यदि न क्लमः स्या—

न्नो वा रहस्यमपनेतुमथार्हसि त्वम् ।

एषाऽनिसर्गमधुराकृतिस्विताव—

हामेक्षणैः सुखरतामकरोन्मदीयाम् ॥ ३०

साऽपि प्रगल्भवचना तमुवाच साधो,
सञ्जीवनीयमतिमुक्कलतेव चूतम् ।

अध्वाश्रिता विबुधश्चुगणैकनेता

यो नीतिमार्गमतिमृग्यगुणन्ततान् ॥ ३१

अहन्दमेव पदमेति सदद्वितीयं

यो लोकबन्धुरभिवर्षति वारिवृन्दम् ।

पुष्पाति चौषधिचयं करुणाद्रचेताः

सन्तः परोपकृतये प्रणयानपेक्षाः ॥ ३२

यश्चेन्द्रमौलिमणिरश्मिविचुम्बिताङ्घ्रिः

साक्षात् क्षमामुखगुणावलिवासभूमिः ।

गङ्गा यथा हिमवतोऽस्मि तथाशुभाङ्गी

काव्यस्य तस्य तनया किल देवयानी ॥ ३२ विशेषकं

लोकोत्तरोऽसि चतुरः खलुलोकवृत्ते

सम्यग्वितर्ककुशलः कृतधीरमुथाम् ।

प्रायेण तर्कनिपुणैरनुमीयमाने

दुर्लभ्यकेऽपि विषये सुलभोऽविवादः ॥ ३३

तातस्य शिष्यतनया वृषपर्व्वपुत्री

दासी विशेषदयिता च सखी ममैषा ।

नातेति मामखिलकृत्यविधौ विधिज्ञा

क्षायेव विस्वमवलम्ब्य धियं विशुद्धाम् ॥ ३५

चन्द्रवशम् ।

तीरस्थितानि वसुनानि निमज्जिताना-
मस्नाकमत्र विपिने पवनच्छलेन ।

संघट्टितानि किल वासवदुर्विलासै-
र्वासी मदीयमवशियमथाचकर्ष ॥ ३६

शिष्यात्मजाऽसि जनकस्य कथं मदीयं
वासः शुभे, परिदधासि न युक्तमेतत् ।

इत्युक्तवत्यनयरुक्षतराक्षिपातं

शर्मिष्ठयाऽस्मि परिनिष्ठुरमेवमुक्ता ॥ ३७

स्तुत्यस्य नाम तनयाऽस्मि नराधिपस्य

लन्तु प्रमूढहृदये, स्तुतिपाठकस्य ।

मा गर्वमुद्धह मया सह दुर्विनीते,

खच्छन्दता न खलु निभ्रजनेऽस्ति काचित् ॥ ३८

चित्रेप मामियमुपेक्षितशिष्यवृत्तिः

कूपे नितान्तविषमे परिवेपमानाम् ।

उच्छृङ्खला हि बल्लेशभवावलेपाः

क्षुद्रा गुरुनपि परानवमानयन्ति ॥ ३९

तं कूपमेत्य किल कीऽपि जलाभिलाषी

मत्कातरध्वनिवशात् करुणामगच्छत् ।

आक्रन्दितं प्रविलसद्व्यसनाकुलानां

चेतो न चेदधिकरोत्यफलः प्रबोधः ॥ ४०

विश्वम्भरामिव हरिः प्रलयोर्मिलीनां

पातालरन्ध्रत इव प्रगभीरकूपात् ।

मामुज्जहार क्षपया स करावलम्बी

सद्यः फलव्यविफलः खलु सत्प्रसङ्गः ॥ ४१

उद्धृत्य मामवनिमध्यगतामिद्वैकां
रत्नावलीमतिरूपार्द्रमनाः स साधु' ।
अज्ञाय निर्वृतिमगात् परमां भवन्ति
सन्तोऽनुगृह्य सुखिनी व्यसनीपतप्तम् ॥ ४२

आक्रुश्य मांमतितरामसुरेन्द्रपुत्री
भूयोवभूव कलुषव्यथितान्तरारमा ।
क्रोधानलव्यपगमे खलु मानवाना—
मन्तः स्फुरत्यलघुवाप्य इवानुतापः ॥ ४३

मन्योः कथञ्चिदुदयादवमत्य किञ्चि—
ल्लोकः सखीन् समवलुप्तविवेकशक्तिः ।
अज्ञाय तद्व्रतिकरोपनतानुतापै—
निर्धूमपावकनिभैः परिदह्यतेऽन्तः ॥ ४४

ताट्टग्विनाननमुदग्रमसोढपूर्वं

सख्या विसोढुममशकं न मिथः सखीनाम् ।
प्रेन्नः किलातिकुटिलाङ्घ्रि विनैव हेतोः
किं कारणे स्फुरति रोषभरीऽभिमानः ॥ ४५

भूयस्तथा न तु परस्य यथाऽल्पमात्रं
स्निग्धस्य रौच्यमविसह्यमुदाहरन्ति ।
नातिप्रचण्डकिरणोऽपि तथा निदाघे
रेणुर्यथा व्यथयते ततएव तप्तः ॥ ४६

साक्षात् ज्वलन्तमपि ह्वय्वर्हं कदाचि—
ल्लोकः क्षमेत ननु धारयितुं कराभ्याम् ।
तैलन्तु दाहमधिकं विदधाति तस्य
ज्वालाभिरभ्युपचितौष्णमथ क्षणेन ॥ ४७

तस्यां विरक्तहृदयामनुनेतुकामा
 सान्द्राकुलाऽभैषदियं दनुजेन्द्रपुत्री ।
 तातो हि न्नाम सततं व्यसनातिपाताद्—
 रक्षत्यचिन्त्यमहिमाऽखिलपूर्वदेवान् ॥ ४८
 म्लुष्टं यथा हिमऋतुव्यतिषङ्गमात्रात्
 पङ्केरुहव्रजमतोव वसन्तकालः ।
 तीव्राभिषङ्गविलसत्पलयावलुप्तं
 लोकं यथा विधिरूपेक्षितवाह्यकृतयः ॥ ४९
 दावं विशालदवहव्यवहप्रसङ्गै—
 मैघोयथाऽऋतरसैर्लपितं समन्तात् ।
 घोरज्वलत्त्रिदशशस्त्रविलुप्तसंज्ञं
 सञ्जीवयतप्रसुरराजकुलं पिता मे ॥ ५० युग्मकम् ।

इतुषतं स्वमपहाय महानुभावा
 मद्दास्यमाशु चकमे किल मे वयस्या ।
 लोकीपकारविधये परिकल्पते चेम्
 मेघास्त्रवत् पतनमप्यभिनन्दनीयम् ॥ ५१

साक्षादनङ्गद्वव सुन्दरमङ्गमाप्तो—
 देवाङ्गनाऽभिलषणोयविशेषकान्तिः ।
 अस्मद्विलोचनसमर्जितपुण्यपुञ्जै-
 नूर्नं वनान्तरमितोललनामनस्तः ॥ ५२
 स्फूर्ज्जं द्विशस्त्रभुजयेन्द्रभुजो महौजा-
 ब्राह्मीं गिर वदसि मेघगभीरकण्ठः ।
 रूपेण विशानिकरणं च भासि साधो,
 राजेव कस्य तनयोऽभि कृतोऽभि कस्त्वम् ॥ ५३

एकः शरासनकरो ननु कस्य हेतोः
प्राप्तोऽसि वा मम विलासवनं विलासी ।
आचक्ष्व पङ्कजदलाक्ष, विलासिनीषु
प्रीतोऽसि चेदिति सुदैनमथान्वयुङ्क्त ॥ ५४

तामब्रवीन्नरपतिः शृणु चेत्तवास्ति
कौतूहलं सुकलकण्ठि, ययातिरस्मि ।
राजा सुधाकिरणवंशकरः पृथिव्यां
लोकद्वयैकनृपतेर्नहुषस्य सूनुः ॥ ५५
पूर्वाश्रमं समधिगम्य समस्तवेदान्
प्राप्तोऽहमाप्तवचसः सरहस्यकल्पान्
गुर्वाञ्जया जलधिमेखलया निबद्धा--
सुर्वीं विशालनयने, ननु पालयामि ॥ ५६

अभ्यागमन्तुरगनागशतैर्वनान्त-
माखण्डलोपनतर्जेत्तरथाधिरुढः ।
सौभाग्यतस्तु गजराजपदानुसारी
प्राप्तो विलासवनमद्य वनाद्भवत्याः ॥ ५७

बालप्रवालनलिनेन्दुमनोरमाङ्गी-
मालाप्य यन्मुहुरखेदयमात्मना त्वाम् ।
तत् क्षम्यतां सितकरप्रतियोगिवक्त्रे,ऽ-
नुज्ञायताञ्च ननु सम्प्रति साधयामि ॥ ५८

सख्याऽनया सममसीं वशगा तवाहं
दासीसहस्रसहिता च रसार्द्रचेताः ।
भर्ता सखा च भव मे न खलु प्रपन्नां
बालामुपेक्षितुमहो बलिनः क्षमन्ते ॥ ५९

इतुत्क्रमं मधुरमक्षरमालपन्तीं
प्रत्यब्रवीदवनिपालपतिर्मृगाक्षीम् ।
क्षत्रान्वयस्तदृषिपुत्रि, न तऽहमर्ह—
स्त्वया इवापकलुषोऽपि जघन्यवर्णः ॥ ६०

तल्लोकनिन्द्यमरविन्दमुखि, प्ररूढं
भावं क्षशोदरि, निजं स्वगय प्रसीद ।
स्नाध्यः सदा दिविषदामपि लोभनीयो-
लाभो न महिधजनैः सुलभो भवत्याः ॥ ६१

भूयोऽपुत्रवाच नरपालमरालकेशी
राजन्, क्षशानुतनयेन्दुसुतान्वयस्त्वम् ।
न क्षत्रियोऽसि परमर्षिकुलप्रसूतो—
मत्पाणिपीडनविधौ कथमस्यनर्हः ॥ ६२
किं वा विचारयसि, मां त्वयि साभिलाषां
नूनं त्वमप्यभिलषस्यनुरक्तएव ।
अन्योन्यरक्तमनसोः प्रणयो हि यूनोः
स्यादञ्चितो निकषकाञ्चनरेखयोर्वी ॥ ६३

राजन्, स्मरस्यवटमध्यगतां दयालु—
स्तीव्राभिषङ्गविकलां मृगयाविलासी ।
रोमाञ्चकञ्चुकतनुः किल वेपमानां
मामुद्धरिष्यसि मदीयकरावलम्बी ॥ ६४
दैवेन मन्मथं मनोरथवर्तिनाऽभू—
द्वृत्तः स नौ ननु करग्रहएव पूर्वम् ।
भूयोऽन्तरं तदिह नास्ति विचारणायाः
निष्ठां गते न खलु कर्मणि सा विधेया ॥ ६५

कीवाऽपरस्तदुपयुक्तमिमं करं मे
 लोकः सृशेदपरलोकगतिक्रमायाः ।
 दिव्योषधिर्हिमकरोद्धतघत्तपातात्
 धान्ना ज्वलन्तमपि काङ्क्षति नांशुमन्तम् ॥ ६६

बाले, परेण गुरुणा परवत्यसि त्वं
 मा साहसं कुरु चकीरमनोहराक्षि, ।
 एवं ब्रुवाणमवनीपतिमब्रवीत् सा
 शङ्का व्यपैतु ननु दास्यति तातएव ॥ ६७

विज्ञापितोदनुजराजगुरुस्तथैवं
 शापात् कचस्य नरनाथकृताभिलाषाम् ।
 तामात्मजां समधिगम्य समाधियोगाद्—
 राजानमेत्य निजगाद कृतप्रसादः ॥ ६८

एनां मनोभवनिदेशवशात् सकामां
 लथ्यप्रमेयगुणलङ्घितराजसंघे ।
 प्रत्तां मयैव विधिनाऽधिकसङ्गताङ्गीं
 पाणौ गृहाण गृहधर्मविधित्सया त्वम् ॥ ६९

सैयं तवास्तु महिषी च सखी च राज—
 द्वाखण्डलस्य विधुखण्डलसुः शचीव ।
 भूयोऽनया सुरवधूत्तमकान्तिमतरा
 स्वर्लोकदुर्लभमितः सुखमास्पृसि त्वम् ॥ ७०

एषा च बक्त्रविजितेन्दुर्भहस्त्रपत्रा
 दासीसहस्रसहिता दनुजेन्द्रपुत्री ।
 कामन्तवैव भविता शयने तथापि
 नैनां ह्वयेरिति सदा भव सावधानः ॥ ७१

गृह्णन् ममैव वचनानृप, मत्प्रसूतां
पत्नीमितो न खलु सङ्करशङ्कितः स्या ।
पश्याद्य मङ्गलमहं तपसः प्रभावा—
दङ्गाय सर्व्वमवनीश, शमं नयिष्ये ॥ ७२

अथ 'दनुजगुरूणामाश्रवः श्रीनिकेतः
श्रियमिव मनुजेन्द्रश्चन्द्रवदकूलक्ष्मीम् ।
विधिवदवनिपालः पाणिमूलेऽग्रहीत्तां
सुरवनइव जातां वल्लरीं पारिजातः ॥ ७३
उपवनइव रम्ये तां प्रवालाधरोष्ठीं
व्रततिमिव महीपः सन्निवेश्यावरोधे ।
स्तवकवदभिरामश्रीस्तनां ताम्रहस्तां
मुदमगमदनल्पां शृङ्गशब्दां क्लशाङ्गीम् ॥ ७४
शर्मिष्ठाभवनिपतिः प्रियानुवर्त्ती
प्रस्थाप्य स्थितिविदुषामथाग्रगामी ।
तत्पादाहतिविकसद्विशोकहृन्दे
वन्दीवत् कुसुमवने परं वभार ॥ ७५

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये देवयानीपरिणयो नाम
षष्ठः सर्गः ॥

सप्तमसर्गः ।

अथादितिः कश्यपतो महर्षे—
रूपेन्द्रमंक्रन्दनवत् सुतौ द्वौ ।
काले ययातेः किल देवयानो
यदुं तथा तुर्व्वसुमप्यसूत ॥ १

आमोदमादाय वनस्थलीना-
सुपस्थिते चन्दनगन्धवाते ।
पुंस्कोकिले कूजति पञ्चमाद्यं
गुञ्जद्विरेफे च निकुञ्जपुञ्जे ॥ २

बालारुणप्रख्यकरप्रवाला
तुङ्गस्तनाग्रस्तवका लतेव ।
नवं वयःप्राप्यःरराज बाला
स्त्रीधर्मिणी दानवराजकन्या ॥ ३

कामस्य साक्षादिव षष्ठमस्तं
विलोकयन्ती विपिनान्तलक्ष्मीम् ।
इतस्ततस्तत्र चचार बाला
प्रसूनमाला वनदेवतैव ॥ ४

तावत् निषिद्धानुचरो विलासी
वनान्तलक्ष्मीमवलोकयिष्यन् ।
यदृच्छया तत्र जगाम राजा
वपुर्बलाभ्यां त्रिजगज्जयी यः ॥ ५

सख्या वसन्तेन समं वनान्ते
 शरीरिणं काममिव स्फुरन्तम् ।
 तमादरान्मन्थरलोचनाभ्यां
 पपौ भृगाक्षी नितरामहम्ना ॥ ६
 लीलान्तराऽभूद्दयसैव पूर्वं
 नियन्तुमात्मानमथो न शिके ।
 प्रागेव सिन्धूर्मिरपास्तधैर्या
 चन्द्रोदये किं पुनरुत्तरङ्गा ॥ ७
 आत्मानमत्यन्तविलुप्तसञ्ज्ञ-
 मुपस्थितं लोकपतेः पुरस्तात् ।
 तदेकतानलमिव प्रपन्ना
 न धीरनेत्रा सहसा बुबोध ॥ ८
 निष्पन्दभावं गमिता मुहूर्त्त-
 मस्यन्दितैः संवलितैर्नतैश्च ।
 विलोचनेर्बालमृगाक्षिकल्पै-
 रभाषमाणाऽपि तमावभाषे ॥ ९
 विलोचनं लोचनतो नृपस्य
 भ्रुकुञ्चनेनाधिकलोभनीयम् ।
 चिरादिव ज्ञातसमागमं सा
 व्यानम्नमानम्नमुखी जह्वार ॥ १०
 अवाङ्मुखी भूतलमालिखन्ती
 सरोजताम्राङ्घ्रिनखाग्रभागैः ।
 झीसन्निवेशादवसन्नकण्ठी
 कथञ्चिदाख्यन्मनसोऽभिलाषम् ॥ ११

रहस्यदोषां विवृतानुरागा-
 मिन्दीवराचीमरविन्दनेत्रः ।
 तामिकनारीं प्रति निर्व्यपेक्ष-
 स्तदेकचित्तोऽपि जगाद् भूपः ॥ १३
 कृत्स्नेन शीलेन वपुर्गुणेन
 लावण्यमय्या च विशेषकान्त्या ।
 अनिन्दिता सुन्दरि, भामिनीना-
 म्-ङ्मुखत्वैकगुरुस्त्वमेका ॥ १३
 श्लाघ्यं लसत्स्निग्धविलोचनाभ्यां
 सुधाप्रतिद्वन्द्विकथं सुखन्ते ।
 कथं सृगाङ्गो नु जङ्गोऽनुकुर्या-
 ल्लीलाकटाक्षस्य सदा परोक्षः ॥ १४
 गुणैरलं सुन्दरि, रूपमेतद्-
 वशोकरोत्येव जनं क्षणेन ।
 दूरादजिघ्रन्नपि चारुगन्धं
 पर्युत्सुकस्तामरसेन लोकः ॥ १५
 उपस्थितं रत्नमिवाप्रयत्नात्
 को याचमानामविलुप्तबोधः ।
 प्रत्यादिशेत् प्रार्थितदुर्लभां त्वां
 न चेत् पराधीनरुचिर्मनुष्यः ॥ १६
 लमेव जानासि पुरा सुरारिः
 शुचिस्मिते, तेन पुरोहितेन ।
 कृतप्रतिज्ञोऽस्मि कृतान्तनुन्नो-
 नाकारयिष्ये शयने मम त्वाम् ॥ १७

यथश्चुरतानां पथि सन्निवेशं
 विशाम्पतीनां करणीयमाहुः ।
 सोऽहं कथं नाम निसर्गघोरे
 पदं करिष्ये स्वयमेव मार्गं ॥ १८
 समस्तभूतेषु नृपः प्रमाणं
 कथं प्रतिज्ञां वितथां स कुर्व्यात् ।
 विलङ्घयेच्चेत् समयं महीपः
 परस्तदा कः परिपालयेत् ॥ १९
 अम्येकनिघ्नस्य जनस्य तावत्
 स्वच्छन्दता नास्ति यदि स्वक्त्ये ।
 यत्सत्यमुच्चैस्तरपारतन्त्रम्
 कष्टप्रकारो मनुजेश्वरत्वम् ॥ २०
 क्रूरैर्हृतोऽहं पुरतः कृतान्तै—
 र्नां कामयन्तीमपि कामये त्वाम् ।
 सा बद्धभावा मयि वञ्चिताऽसि
 विरिञ्चिना चञ्चललोचने, लम् ॥ २१
 ततो नरेन्द्रं दनुजेन्द्रपुत्री
 विलोलमात्मन्यवलुप्तचित्ता ।
 तप्यन्तमन्तः परितप्यमाना
 चिराय लीलाचतुरा वभाषे ॥ २२
 एकं व्रतं पालयती विलोपी—
 व्रतान्तरस्यापि भवेत्तवैवम् ।
 धर्मापचारेण तु चर्यते यी—
 धर्मं प्रशंसन्ति न तं महान्तः ॥ २३

कीवा त्वयाऽर्थी न कृतः कृतार्थ—
स्त्रिलोकराज्येऽपि कृताभिलाषः ।
तन्मा यशी लङ्घय दुर्लभं त—
न्मार्थिनीमर्थवतीं विधेहि ॥ २४

या कामिनी कामयते च गम्या
रहस्युपारूढमनोरथार्त्ता ।
पुंसः समर्थस्य निराक्रियाऽस्या—
दर्पात् परत्रेह च गर्हिता स्यात् ॥ २५

काव्यस्य कन्या दयिता सखी मे
पतिस्त्वमस्याः पृथुलोचनायाः ।
पतिश्च सख्याश्च पतिः समौ द्वौ
समो विवाहोऽपि मतोः सुनीनाम् ॥ २६

भूपाल, भार्यामधनां वदन्ति
तवास्मि तावन्महिषीभुजिष्ठा ।
वश्यां विशिषात् परिभोगयोग्यां
मामर्थिनीं तामिव तद्भजस्व ॥ २७

शय्यासु मां नाह्वयसि क्षितीन्द्र,
त्वामाह्वयाम्येव तु याचमाना ।
तदेहि मे त्वं विधिवद्विधिञ्च,
पाणिं तव ग्राह्यमिमं गृहाण ॥ २८

तथेति गान्धर्व्वविभानतस्तां
जग्राह पाणी मनुजाग्रगामी ।
ततस्तु बालाऽधिगताऽम्बुराशि—
रराज गङ्गे व तरङ्गहस्तम् ॥ २९

पुत्रानमुष्मात् शशिवंशकेतो—
 नरेन्द्रचिह्नानसुरेन्द्रपुत्री ।
 द्रुह्यानुपूरुन् जगतो विशेषान्
 लेभे गुणान् वीनिव मूलहेतोः ॥ ३०

अथैकदाऽशीकवने चरन्ती
 रात्रा समं ज्ञातिससृद्धिदीना ।
 अत्योन्नतान्देवकुमारकल्यान्
 तान्देवयानी तनयान्ददर्श ॥ ३१

एते सुताः कस्य सकाकपक्षाः
 महीक्षितां लक्षणलक्षिताङ्गाः ।
 तेजोविशेषैकनिधानभूताः
 स्फुरन्ति वालार्कवदुज्ज्वलाभाः ॥ ३२

धन्यस्य कस्याङ्गममी रजोभि—
 रालिङ्गिताङ्गैरुपरञ्चयन्ति ।
 कान्त्या च रूपेण च वर्चसा च
 त्वामिव मन्ये नृप, संवदन्ति ॥ ३३

इति प्रगल्भं किल काव्यकन्या
 मुहुर्भुवाणा क्षितिपालवक्त्रम् ।
 न केवलं मन्युमलम्भयत् सा
 स्त्रयञ्च दीना समतप्यतान्तः ॥ ३४

ततो हिमक्लिष्टमिवारविन्दं
 स्नानप्रभं चारुमुखं वहन्ती ।
 सन्तर्ज्जयन्ती नृपतिं कटाक्षैः
 किञ्चित् कुमारान् पुनरन्वयुङ्क्त ॥ ३५

ते पृष्टमात्राः शिशवः शशंभुः
 प्रदेशिनीचालनया नृपालम् ।
 दैत्यात्मजाञ्च प्रभवौ कथञ्चिन्
 मन्युज्वलन्त्यै किल देवयान्यै ॥ ३६

अङ्गं समारोदुमुदूढकामान्
 शर्मिष्ठया कातरमोक्षितस्तान् ।
 तस्याः समक्षं क्षितिपालमौलि—
 दीनाननो नाद्रियते स्म बालान् ॥ ३७

व्यतिक्रमं सोढुमपारयन्ती
 मूढेव किञ्चिद्गदितुञ्च बाला ।
 बालातपोद्भिन्नसरोजवक्त्रा
 मुङ्गर्त्तमेषा समदह्यतान्तः ॥ ३८
 यथा पुमांसी दयिताऽपचारं
 न सोढुमत्यल्पमपि क्षमन्ते ।
 तथैव पुंसामपि मानिनीना—
 मसह्यपवान्जनानुरागः ॥ ३९

अवाङ्मुखीं सम्भ्रमलीलदृष्टि—
 न्दपाविशेषोदयविह्वलाङ्गीम् ।
 प्रवेपमानामथ देवयानी
 रुषा ज्वलन्ती किल तामपश्यत् ॥ ४०
 तान्तर्जयामास विश्मलनेत्रा
 नेत्रेण सा रोषकषायितेन ।
 विदुषद्विलासेन पयोदमाला
 तपात्यये निर्व्वचनान्निवोर्व्वीम् ॥ ४१

तां स्नानपुष्पामिव चारुवल्ली
 पयोदराजी करकाभिरुच्चैः ।
 जघान भूथो जघनप्रशस्तां
 वाग्भिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ॥ ४२
 मग्ध्येव तां सुद्रितनेत्रपद्मां
 विधाय कीपारुणयैव दृष्ट्या ।
 चक्रीकृतभ्रूलतया नृपालं
 कोपादुपालबधुमभूत्यवृत्ता ॥ ४३
 पुनः पुनर्विस्फुरिताधरोष्ठी
 चिराद्भवस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 अस्त्रप्रकारैरवरुद्धकण्ठी
 वर्षान्तराक्रान्तसुखी वभाषे ॥ ४४

सुधांशुवंशस्य तवानुभावी—
 महात्मनां बुद्धिपथं व्यतीतः ।
 स त्वं महाराज, कथं न कुर्या—
 उदारकीर्तः सट्टशं महिम्नः ॥ ४५
 प्रेक्षां वयस्यामथ शिष्यकन्यां
 यन्मत्पदव्यां व्यदधास्त्वमेनाम् ।
 एतावता प्रेम तवानुमेयं
 त्रिलोकनारीजनलोभनीयम् ॥ ४६
 यदुच्यते स्निग्धजनप्रियेषु
 पदेष्वपि प्रेम विमूर्च्छंतीति ।
 तत् सत्यमस्यां करुणा तवैषा
 प्रीतिं मयि प्रीदतरां व्यनक्ति ॥ ४७

यदेतदद्योपकृतं त्वया मे
 प्रदर्शितं मय्यवणं मनश्च ।
 तेनास्मि सौभाग्यवतीषु धूर्त्या
 गौर्यास्तपोऽप्यल्पमिवाभ्युपैमि ॥ ४८

कृतज्ञतां शंसितुमत्र मूढा
 क्षमा न खल्वस्मि विभो, क्षमस्व ।
 अस्त्रैस्तदाह्लादवशप्रवृत्तै—
 निवेद्यते सा कथमप्यवद्वैः ॥ ४९

अहो वतेयं व्रततिर्मनोज्ञा
 कल्पद्रुमभ्रान्तिविलुप्ततत्त्वा ।
 आपातरम्यं विषहक्षमुच्चै—
 रालिङ्ग्य जाता परिविह्वलाङ्गी ॥ ५०
 विरिञ्चिना वञ्चितचित्तवृत्तिः
 सोमान्वयप्रत्ययमोहलुप्ता ।
 अग्निं पतङ्गीव समाश्रिता त्वां
 शोच्यां दशामस्मि वत प्रप्रन्ना ॥ ५१
 ऋद्धीं त्वया क्रूरतरेण नीचै—
 र्मासुत्तमां निस्त्रप, सङ्गमय्य ।
 अभूत् कृतान्तोऽद्य यथार्थनामा
 सर्व्वः समर्थः खलु दुर्ब्बलाय ॥ ५२
 नूनं गुरुर्मे न विवेद योर्गं
 सृगाङ्गनावन्मृगयी समर्प्य ।
 राजन्यबन्धी कितवे दयालु—
 र्यः ज्ञाघते ज्ञाघ्यतमां तनूजाम् ॥ ५३

प्रभुस्त्वमेकीऽत्रप, भूतधात्राः
 कथं नु दास्वामनुरक्तआसीः ।
 रूपैर्गुणैर्विशकलादिभिर्वी
 नात्येति मां प्रत्युत दैत्यकन्या ॥ ५४
 लयाऽवराद्धेन परार्द्धजाता
 विमानितैवास्मि मदाविलेन ।
 महर्षिविश्राणितपारिजात—
 स्त्रगुत्तमाऽऽखण्डलदन्तिनेव ॥ ५५
 अनार्य, तेनार्यविगर्हितेन
 पापेन ते पाप, बलावलेपात् ।
 न तावदेकैव विमानिताऽहं
 तातोऽपि देवासुरमाननीयः ॥ ५६
 ज्वलन्तमुच्चैर्ज्वलनं मदान्यः
 पदाऽसृशो हृत्तभुंजङ्गमं वा ।
 क्षमिष्यते नैव गुरुर्विपाक—
 मस्याचिराद् भोक्ष्यसि दुर्नयस्य ॥ ५७
 प्रेमासृतेः कैतव, तर्पितोऽपि
 भुजङ्गवन्मे हृदयेऽदशस्त्वम् ।
 किमत्र कुर्मः प्रकृतिर्नराणां
 ज्वालेव वङ्गेन वियुज्यते यत् ॥ ५८
 यन्मत्प्रसङ्गेऽपि तवाङ्ग, बुद्धि—
 नीचानुगैवास्ति किमत्र चित्रम् ।
 नैसर्गिकी दीषपरम्परा या
 शक्या श्रुतेनापि न सा प्रमार्ष्टुम् ॥ ५९

भुजङ्गमध्येव लसन्मण्डिनीः
 प्रवालश्रीभिव विषद्रुमस्य ।
 दुष्टात्मनः प्रत्युत कान्तमूर्त्तः
 प्रज्ञादिसम्पन्नयहेतुरेव ॥ ६०
 ब्रजन्यनार्थस्य तर्थापर्योगं
 प्रज्ञाऽन्ववायश्रुतद्वययोगाः ।
 अन्योविभेत्युत्पद्यगन्तुकामो-
 लोकात्, प्रवृत्तोऽपि सुखेन साध्यः ॥ ६१
 संलम्बितौऽप्युच्चपदं प्रयत्ना—
 न्नीचानुगोऽभूः स्वयमेव भूयः ।
 अप्यन्तरिर्च रविरश्मिनीतं
 पतत्यधस्तात् पुनरेव तोयम् ॥ ६२
 इयं व्यतिक्रान्तगुरुप्रभावा
 स्थितेर्विभेत्ता त्वमसि प्रमत्तः ।
 प्रेमास्तु वां चार् न्तरायायं
 सुतुल्ययोः स्नाध्यतमौहि योगः ॥ ६३
 प्रियोऽसि मे त्वं नृप, दैत्यकन्या
 प्रिया भुजिष्यति न वः करिष्ये ।
 प्रेम्णोनवस्थान्तरमन्तरायः
 पितुर्निकेतन्तदहं गमिष्ये ॥ ६४
 सेयं नबोद्धा तव धर्मपत्नी
 कलाप्रगल्भा नवयौवनश्रीः ।
 तदेतया कामसुखं निकामं
 निर्विश्यतां वेशजनीचितं यत् ॥ ६५

इयं नवोद्भिन्नवयःसमृद्धा
 प्ररुढ़तारुख्यदंशाऽस्मि कामिन्, ।
 किमस्ति तत्, येन तवानुरागं
 लभेय दौर्भाग्यवती पुरेव ॥ ६६
 आपातरम्याणि विलोभनानि .
 शाळ्यानि चास्याः शठ, नैव वेद्मि ।
 तन्मां परित्यज्य रतगे यदस्यां
 शाळ्यस्य जातं सट्टशं तवैतत् ॥ ६७
 याः केवलं प्रेमरसस्य हेतो—
 र्मनः शरीरेण सद्धार्यन्ति ।
 स्थाने नराणामपराऽनुरागात्
 कृतज्ञता तास्त्रबलासु कर्तुम् ॥ ६८
 अहो नितान्तानुगतामदोषा—
 मनन्यनाथामपहाय पत्नीम् ।
 सौन्दर्यमात्रादपराऽनुरक्ता-
 विचारमूढाः सुतरां पुमांसः ॥ ६९
 यस्यां प्रभुत्वं बहु, धर्मपत्नीं
 मर्मस्त्रिमां निर्दयमर्दयित्वा ।
 निघ्नोभवन् दास इवापरस्यश-
 न वेद्मि किं वा सुखमत्र वेत्सि ॥ ७०
 अदक्षिणोऽसि क्षितिनाथ, कामं
 न बुध्यते दग्धमनस्तथापि ।
 वृताबलात्वं बलदर्पिताना—
 सनादरस्येव पदं नराणाम् ॥ ७१

आलोकमात्रात् प्रमदैकमूलं
 ममासि सन्तापकरस्वमेव ।
 प्रदोष्यमानोऽपि दिवाऽधिनाथः
 पङ्घीद्वृताया इव पङ्घजिन्याः ॥ ७२
 दूरोऽपि दुस्पर्शकरोऽपि भानु—
 रानन्दयत्येव सरोजपंक्तिम् ।
 सुधाकरस्वन्तिकतः स्थितोऽपि
 दुनोति बन्धुः कुमुदावलीनाम् ॥ ७३
 दन्दह्यते निर्हय, मानसं मे
 प्रियस्वमन्याप्रणयाविलीयत् ।
 आलिङ्गति द्यामफलं पतङ्गे
 जाज्ज्वल्यते तस्य शिला वराको ॥ ७४
 विनिष्ठुरे त्वय्यनुरागलोलं
 मनोमदीयं सहतामिदानीम् ।
 स्थाने फलं, हन्त दुनोति भूय-
 स्तथापि मां त्वत्प्रणयाभिमानः ॥ ७५
 निबद्धभावस्य सदा परस्या—
 मारुं वचो वङ्गिवदप्रसह्यम् ।
 स्त्रीणामथाल्मैकरसस्य पत्युः
 श्लाघ्योऽनलश्चन्दनवच्चितायाः ॥ ७६
 ज्वलद्भुताशोपहितं शरीरं
 प्रेम्णा समालिङ्गति यस्य पत्नी ।
 तस्यान्यनारीजनपारवश्यं
 रसोत्तरस्योचितमेव पत्युः ॥ ७७

वाच्यो विधिर्येन विधाय दीनां
 लदेकनिष्णामवलां बलान्नाम् ।
 अकारि निष्कारणनिष्ठुरेण
 तवेव नो निर्दय, मानसं मे ॥ ७८
 तूष्णीं स्थितं भूपतिमाक्षिपन्ती
 तदन्तिके सा बहुलं रुरोद ।
 सशब्दवर्षेव पयोदराजी
 शिलोच्चयाभ्यर्णमभि प्रवृत्ता ॥ ७९

अथातिकोपस्फुरिताधरान्तां
 नितान्तबालारुणलोचनान्ताम् ।
 सातङ्कभागस्करणात् सशङ्को—
 जगद्गुरुर्गर्व्ववतीं जगाद ॥ ८०
 परां न तावत् प्रतिपत्तुमेना—
 मर्हस्यदोषां दितिजेन्द्रपुत्रीम् ।
 सखी तवैषा सुमुखि, प्रसीद
 सतां हि मित्राभ्युदये न मन्युः ॥ ८१
 इमां समुद्दिश्य तवेति पूर्वं
 मामादिशङ्गामिनि, भार्गवोऽपि ।
 तदारमना सश्रवकालएव
 प्राक् कामयन्तीं न निषेडुमीशि ॥ ८२
 अहं न चैनां शयने वराकी—
 मेषैव मामाङ्गयति स्र बाला ।
 विचारविज्ञाऽसि विचार्य्यं राक्षि,
 पश्याधुना कोऽत्र ममापराधः ॥ ८३

सा पार्थिवस्यानुनयं न सेहे
 नितान्तमन्तःपरितप्यमाना ।
 स्निग्धान्तराऽपि ज्वलनप्रभिन्ना
 स्थालीव साक्षाज्जलविन्दुसैकम् ॥ ८४
 प्रवेपमाना स्नपयन्त्यभीक्ष्णं
 स्तनान्तरालं गलदश्रुपुरैः ।
 आक्षिप्य वाक्यं क्षितिपस्य रोषा—
 दात्मानमेषा बहुशो निनिन्द ॥ ८५
 यावन्नृपालश्चरणवलग्नं
 तस्याः स्वमात्मानमिषेष कर्तुम् ।
 तावत् प्रतस्थे पितुरन्तिकं सा
 विलोलकेशां खलदंशुकान्ता ॥ ८६
 सा प्राञ्जलिं नागणयन्नृपालं
 स्निग्धाः स्वाभावान्मधुराश्च नार्यः ।
 तेजोविशिषावसरे यथाऽऽपः
 कीपे हि भूयः कठिना भवन्ति ॥ ८७
 क्षीरोर्भिर्मालेव विघट्टितान्त—
 रसञ्चवेगेन शिलोच्चयेन ।
 प्रियापचारोन्मथितान्तरा स्त्री
 समुद्गिरत्युल्वणकालकूटम् ॥ ८८
 नितान्तरौक्ष्ये परिदर्शितेऽपि
 विमानितोऽपि क्षितिपालमौलिः ।
 तामन्वगेव प्रययौ हतौजाः
 प्राणाः स्त्रियः खल्वपरे नराणाम् ॥ ८९

कामं मनस्तस्य पराऽनुरक्तं
 तथापि तस्यामनुषक्तमासीत् ।
 दूरोपनीतं पवमानवीगा—
 चीनांशुकं नोज्भति केतुयष्टिम् ॥ ६०
 कुमुदतीं रञ्जयतोऽपि कामं
 प्रीतिर्हिमांशोरधिकैव रात्रौ ।
 तस्यां लसन्त्यामपि विप्रयुक्त—
 स्त्रियामया स्नायति तत्क्षणं सः ॥ ६१
 अथामुराणां गुरुग्रतेजाः
 समग्रमाकर्ण्य तदाऽऽत्मजायाः ।
 विमाननां सोढुमिवाक्षमः सन्
 चुकोप भूयः क्षितिपेश्वराय ॥ ६२
 वयोऽवलेपादवलुसबुद्धे,
 विलङ्घितो महिनयो नयश्च ।
 तन्मूढ, मत्तीव्रतपःप्रभावात्
 भव लमदैव जरानिधानम् ॥ ६३
 इत्येवमुच्चैरशपन्नृपालं
 तत्कर्मभिः क्षोभितचित्तवृत्तिः ।
 गाढाविलं तोयमपि क्रियाभि—
 र्ज्वलेत् कथा कैव शरीरिणां वा ॥ ६४
 उद्दाम्य धातुं द्रवमिन्द्रमग्नि—
 माग्नेयशैलः सहसेव शान्तः ।
 वर्षीपलोच्चैस्तरवातवर्षं
 कृत्वेव पश्चाद्दिवसो गताभ्रः ॥ ६५

शष्ठा नृपालं मुनिवंशकृतु—
स्तेनानुनीतः शशिवंशजेन ।
अभूत् प्रशान्तः शमसंस्कृतात्मा
क्षणप्रकोपा हि सदा महान्तः ॥ ८६ युग

कृताञ्जलिञ्चैनमुवाच राजन्,
कस्मिंश्चिदात्मप्रभवे त्वमेनाम् ।
जरां प्रभावान्मम संक्रमय्य
कामं पुनर्निर्व्विश चारुभोगान् ॥ ८७

स देवयानीसहितोऽप्रतीतः
स्वां राजधानीं प्रति सन्निवृत्तः ।
यदुं समानीय समानविद्य—
मुखाच वाचस्पतितुल्यवाग्मी ॥ ८८

अङ्गान्ममाङ्ग, त्वमसि प्रयातः
शरीरमन्यत्तनयाभिधानम् ।
अतस्त्वया संस्मरताऽवदानं
गुरोर्निदेशः परिपालनीयः ॥ ८९

अकालएवेयमुपस्थिता मां
स्थितिञ्च, संस्थानपुरोगरूपा ।
तवैव मातामहकोपजाता
जरा महाक्लेशकरी नराणाम् ॥ ९०

अजस्रदीक्षाव्रतसंयतार्त्मा
स यौवनस्वाहमदत्त एव ।
सत्यां विभूत्यामनयाऽभिभूतो—
दीनामवस्थां गमितोऽस्मि दैवैः ॥ ९१

चन्द्रवशम् ।

नवेन तस्माद्दयसा तवाहं
कामान् पुनर्वीरि, विनिर्विशेयम् ।
खञ्चानया मीगनिवारितात्मा
धरामिमां पालय कालमल्पम् ॥ १०२

भृत्यो जरां स्वां परिगृह्य पश्चा—
दजर्यमारख्यगणैः करिष्ये ।
नवं वयः प्राप्य समुद्रनेमिं
क्ष्मां भोक्ष्यसे तात, पुनस्त्वमेव ॥ १०३

त्वं जन्मना वंश्यगुणैश्च सर्वैः
पुत्रेषु मे पुत्र, यतो वरिष्ठः ।
नार्हस्यतो महचनं विभेत्तुं
स्थितो निदेशेषु सदा गुरुणाम् ॥ १०४

पुत्राभिलाषी कुतएव लोक—
स्वञ्चेन्न मे पुत्र, वचः करोषिं ।
यः श्लाघनीयो विनयः स एव
नोत्शृङ्खललेन्तु फलं गुणानाम् ॥ १०५

नैकद्वयदा देवसमानरूपी—
जरां जरादोषविशिषदशी ।
यदुर्भहीपालपतिस्तदैनं
शशाप शशाकुलसन्नचेताः ॥ १०६

राज्ञोगुरोरप्यवलेपतो मे
यस्मादवज्ञां कृतवानसि लेम् ।
तस्मात्प्रसूतिस्तव पापकर्मा
विलसराज्या च भविष्यतीति ॥ १०७ यस्मिन्कर्म ।

स तुर्व्वसुं पार्व्वणचन्द्रकान्तं
 जरामनिच्छन्तमुवाच राजा ।
 पितुर्न मे त्वं वचने स्थितीऽभू—
 स्तान्मेच्छता स्नेच्छरुचेस्तावास्तु ॥ १०१

द्रुह्युस्तथैवाविनयात् शकल—
 मनुस्तु लैभे यवनत्वमेव ।
 उप्तं गुरावुर्व्वरभूमिभागे
 सद्यः प्ररोहत्वपदारबीजम् ॥ १०६

विलीलचेताः स कुलप्रदीपं
 नितान्तभोगान्तरलीपशङ्गी ।
 पूरुं समाह्वय परीपरीधं
 जयन्तमाखण्डलवद्भाषे ॥ ११०
 त्वं पुत्र, सर्वावरजोऽपि जात्या
 गुणैर्गरीयानुरुविक्रमोऽसि ।
 तवैव तावद्दयसा चरेयं
 समाः सहस्रं विषयान्तराणि ॥ १११

तवाङ्गसङ्घादुपजातमेत—
 दङ्गं तवादेशविधिन्नमञ्चेत् ।
 फलं किमन्यद्दद काङ्गणीय—
 मवश्यमस्य क्षणभङ्गुरस्य ॥ ११२

पुत्रेषु तावत् प्रभुतामुदारं
 पितुर्महाराज, समामनन्ति ।
 आज्ञाविधेषु पुनर्न भूया
 दनुग्रहाहँषु विनिग्रहोऽयम् ॥ ११३

प्राणानपि प्राणद, ते निदेशात्
स्वच्छन्दमानन्दमनास्त्यजेयम् ।
नियन्त्रणायाः करणावलीनां
परिग्रहे कैव कथा जरायाः ॥ ११४

महाप्रसादोऽयमितीरयित्वा
प्रणम्य पूरुर्वहुमानपूर्वम् ।
जग्राह राज्ञः शिरसा तदाज्ञां
निदेशनिघ्ना हि गुरोर्महान्तः ॥ ११५

अथ स तनयमुच्चैर्वक्षसाऽऽलिङ्ग्य राजा
विगलितपरिश्रितैर्वाष्पपूरैर्निषिच्य ।
जलधिवलयसीमां शाधि सर्वां लमुर्वीं
भव विमलगुणौघस्लाघ्यवंशस्य कर्त्ता ॥ ११६

दिवसकरकरौघो यावदेव प्रकाश—
स्तैव सुविमलकीर्तिः स्तोष्यते तावदेव ।
इति नरपतिरुक्त्वा तं जरां संक्रमय्य
कवितनयमहिम्ना यौवनेनान्वितोऽभूत् ॥ ११७

युगंमकम् ।

अभिमतगुणग्रामोद्ग्रप्रदेशगतोऽन्वहं
विविधविषयान् निर्विश्वासा विद्वह्मनोरथः ।
अथ शमपथं प्राप्तः पूरुं विधाय महीपतिं
नियमितमतिः कृच्छ्रं राजा चकार मुनिव्रतम् ॥ ११८
इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पूरुराज्याभिषेको नाम
सप्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

रराज भूत्या जरसा विमुक्तः

प्राध्वं पुनर्यौवनमादधानः ।

श्रीवृत्तिकोऽप्लवसन्निवृत्तौ

शशीव भास्वानिव भूमिपालः ॥ १

ऋत्विग्ब्रजैः संयुयुजे स यज्वा

बुभुत्सुभिस्तत्वमगाधसत्वः ।

जिज्ञासुभिर्धर्ममधर्मशून्यो—

वीरैश्च सर्वैर्जगदेकवीरः ॥ २

निवेशितैः काञ्चनयूपसंघै—

धरातलं मेरुतटप्रदेशम् ।

स्रष्टेव सोऽष्टापदचारुवृत्तै—

स्तस्तार ताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ३

आमूलफुल्लैरिव कर्णिकारै—

दूरादनालक्षितवर्णभेदेः ।

अल्पेतरैस्तेर्बहुलक्षपाया—

मपि क्षितिः क्षीणतमा बभूव ॥ ४

शुद्धः प्रकृत्या स्फटिकोपमेयो—

भूयोऽध्वरैः शुद्धतरो नृपालः ।

शिल्पिप्रयुक्तैः परिकर्मभेदेः

समुज्ज्वलात्मा स इवीपलोऽभूत् ॥ ५

श्लाघ्यः पुरैवामलकीर्त्तिरासी—
 द्विशेषतोवैदिकसंविधानैः ।
 प्रागेव पुण्यः परमात्मबोधः
 अद्वादिभावैः किमुतोपपन्नः ॥ ६
 महीं महीपः सुतरां यशोभि—
 रसंशयं दर्शितलोकदर्षिः ।
 प्रकाशयामास यथा अशाङ्कः
 प्रसिद्धमुक्तागुणशुद्धपादैः ॥ ७
 स्वां राजधानीमभितः स्थितस्य
 स्थिरस्य शीतान्यरुचेरिव ध्याम् ।
 विरूढधाम्नी महता माहिम्ना
 दिगन्तरं व्यानशिरि प्रतापाः ॥ ७
 दिवा दवाग्नेरिव तस्य तेजो—
 न तत्त्वतोऽजातरिपोर्मुमृच्छ ।
 तिरस्कृता भानुमतः प्रतापै—
 स्तस्योपलाः खल्ववशा ज्वलन्ति ॥ ८
 अपि प्रतिद्वन्दिनि मन्दवीर्यः
 पराक्रमं प्रक्रमतेऽधिरोढुम् ।
 निदर्शनं तत्र रजः प्रसर्पत्
 प्रत्युत्तमाङ्गं चरणाभिहन्तुः ॥ १०
 कामन्तमित्रीस्रपि गन्तुकामाः
 श्यामारमण्यः प्रियमन्दिराणि ।
 तस्येन्दुगौरामलकीर्त्तिजालात्
 जडुर्न शुक्लाभरणांशुकानि ॥ ११

न केऽपि तावत् क्षितिपास्तदीयं
 शुद्धं यशः प्रार्थयितुं समर्थाः ।
 तमोपहाः कान्ततमाश्च ह्रीपाः
 कुतः पुनश्चन्द्रमसोऽनुकुर्युः ॥ १२
 निवेश्य लक्ष्म क्षितिपस्त्रिलीक्यां
 स्थिरं यशो भङ्गुरमात्मदेहम् ।
 विहाय काले स दिवङ्गतोऽभूत्
 दिवस्यतेरासनमारुरुद्धुः ॥ १३

तदङ्गजो गाङ्गजलावदाते—
 र्यशोभिरानन्दितसर्व्वलोकः ।
 ततः परं पीवरचारुवक्षाः
 बभूव राजा जनमेजयाख्यः ॥ १४
 स माधवीं माधवतुल्यतेजाः
 राजा विनिर्व्विश्य रजोऽतिगः सन् ।
 संसारबन्धान्नितरां विमुक्तो—
 मुक्तात्मनां प्राप गतिं गतिञ्च ॥ १५
 प्राची जिता येन दिगप्रमेया
 प्राचिन्वता तेन तदारमजेन ।
 जगत्प्रभुत्वं प्रमुणा प्रपेदे
 स्वबाहुवोर्य्येण समूर्जितेन ॥ १६
 ततस्तदन्ते तनयस्तदीयः
 संयत्सु संयातिरिति प्रसिद्धः ।
 भेत्ता परेषां परिगीतकीर्त्तिः
 प्रापद्धरित्रीं क्रतुभिः पवित्रः ॥ १७

स पालयित्वा मकरालयान्तां
 महीं महीपालगणैकमौलिः ।
 चकार राजा सुरसुन्दरीणां
 प्रियेषु गोत्रस्त्रलितापराधम् ॥ १८
 ततोऽप्यहंयातिरिति प्रतीती—
 राजा सुतस्तस्य सतां मतोऽभूत् ।
 भुजावहंपूर्विकया यदीया—
 वायोधनेषु व्रजतो विवादम् ॥ १९

स सार्वभौमं सुतमुन्नतांसं
 क्षमारक्षणे क्षान्तमतिं नियुज्य ।
 यथोचितं योगविधेयचेताः
 बुधोपमेयो विबुधत्वमाप ॥ २०

स दण्डनीतिं नृपमण्डलानां
 प्रभुः प्रभावोचितमध्ययुङ्क्त ।
 विकुर्वते केवलसामवादा—
 च्छक्तिप्रदीप्ता इति बुध्यमानः ॥ २१
 यदेव रोषारुणलोचनोऽभूद्—
 व्यतिक्रमं सीढुमशक्नुवन् सः ।
 तदाऽभवन् सम्भ्रमवैपथ्यूनां
 पाण्डूनि गन्तान्यरिसुन्दरीणाम् ॥ २२
 तत्ते जसा संप्रतिपन्नभासः
 कामं महीपालगणास्तथापि ।
 तस्योदये मम्लुरशीतमानो—
 ग्रहा इवोच्चावचभेदभिन्नाः ॥ २३

स धर्मपत्नीमनघः करिष्यन्
 महायशाः केकेयराजकन्याम् ।
 प्रयाचमानः किल तेन राज्ञा
 सावज्ञमज्ञेन निराकृतोऽभूत् ॥ २४
 प्रशान्ततोये प्रतिबुद्धमीन—
 संक्षीभजन्मेव नवीविकारः ।
 तस्यापि मीनध्वजरोषजातः
 प्रागेव चित्ते नृपतेर्बभूव ॥ २५
 अतो वृषेवोद्धतबाहुवीर्यी—
 विमाननां तां क्षितिपो न सेहे ।
 द्विप्रयुक्तामिव गह्वरस्य
 विहारणां स्वस्य मृगाधिनाथः ॥ २६ युगम्
 तस्यावलेपादवलिप्तबुद्धे—
 र्वभूव कोपात् परिलोहिताक्षः ।
 अङ्गारमात्रोऽपि हिरण्यरेता—
 ज्वलत्यलं लम्बितकक्षपातः ॥ २७

अथ प्रतस्थे विजयाय राजा
 गजावलीगर्जितमिश्रतूर्यः ।
 ध्वजोज्ज्वलश्रीध्वजिनीसमेतो—
 रजोऽधिकः केकेयराजधानीम् ॥ २८
 ग्रंथाणभेरोपटङ्गप्रणार्दी -
 सुमृच्छं भूयोऽथ दिगन्तरेषु ।
 नूनं जनोदीरितमस्य राज्ञो—
 न्नलोकाशब्दं बहु मन्यतेस्त्रिं ॥ २९

वलैः प्रसर्पद्भिरथानुकूलैः
 शैलोपमानेकपसंघट्टमैः ।
 ध्वान्तैर्धरित्रीमिव वासरान्ती—
 करोध राजा रिपुराजधानीम् ॥ ३०

न चाल्यसत्वः समकल्पतासौ
 कामं परान् लङ्घयितुं तथापि ।
 कृष्णे तमः क्षीणइव क्षपेशो-
 भित्त्वेव किञ्चिद्धलमुत्थितोऽभूत् ॥ ३१

म प्रत्यगृह्णाहलमप्रमेयं
 भित्तैर्बलेर्वीरगणैरघृथम् ।
 वात्याप्रवृद्धं जलधेस्तरङ्गं
 स्फुरत्प्रभं गाङ्गइव प्रवाहः ॥ ३२
 ऊर्ध्वीकृता निर्मलखड्गलेखा—
 स्तोत्रैः करैर्भानुमतः प्रदीप्ताः ।
 न केवलं लोचनमेव जघ्नु—
 स्तुरङ्गं सम्भ्रममप्यकार्षुः ॥ ३३
 चर्मणि चामौकरनिर्मितानि
 तथैव रौप्याणि करोज्वलत्वात् ।
 दूरादलल्यन्त नरापचारा—
 दुत्पातसूर्या इव दीप्यमानाः ॥ ३४
 इत्यल्पविद्युद्धतकल्पनेत्रा—
 स्तूर्यध्वनिभ्यः श्रवणावरोधाः ।
 योधास्तदानीं स्वपरावबोधं
 कथञ्चिदभ्यासवशादवापुः ॥ ३५

वीरास्तु तेन ज्वलतेव् घोरै
ज्योतिःप्ररोहेण रणे चरन्तः ।
नैव प्रहारं प्रति नोदितत्वात्
कालं परिक्षेप्तुमलं बभूवुः ॥ ३६

तुरङ्गमानां खुरघातरूढै-
रश्राङ्गसंचोभभवैश्च पश्चात् ।
रणस्थली घोररजोभिरुच्चै—
र्व्वरुथिनी चापि समाकुलाऽभूत् ॥ ३७

घोरै रजस्युद्धततूर्यशब्दे
विमर्द्दनिष्ठानि बलान्धभीक्षणम् ।

उच्चारयामासुरनल्पमुच्चैः
परस्परं स्वप्रभुनामधेयम् ॥ ३८

रजःसमाच्छादितदेहभाजो—
विद्धिन्नघण्टाः प्रतिपक्षनागाः ।

जिघांसवोऽभ्यर्णमभिप्रहृत्ताः
प्रतीयिरे चारुरदप्रभाभिः ॥ ३९

परेण विद्धोऽपिच कुम्भमध्ये
शरैः स्वघण्टाध्वनिनाऽनुमेयः ।

आधोरणस्याङ्कुशपातशङ्की
गजस्तमेवाभिमुखो जगाम ॥ ४०

सान्द्रेषु रेणुष्वसक्तत् शराणां
परस्परं योधगणेरितानाम् ।

संघर्षजन्मा ज्वलनोवभासे
गाढान्धकारिष्विव विद्रुदग्निः ॥ ४१

हृताश्वरीरादिवपुःसमुत्थं
 रजोविशालं रुधिरं विभेद ।
 बालप्रवालाह्निमर्करोचिः
 साक्षात् क्षपारुद्धमिवान्धकारम् ॥ ४२

विच्छिन्नमूलोरजसां स राशिः
 किञ्चिन्मरुद्वेगवशाद्विलोलः ।
 बाष्पीययन्त्रे शकटे प्रयाते
 तस्योद्गतोधूमइव प्रतीये ॥ ४३

तथाविधैश्चापि रजोभिरुच्चैः
 रराज भूयो रुधिरप्रवाहः ।
 वालार्कभिन्नः शिशिरैरिवोद्धुं
 यद्भाकरो वातचलोऽमराणाम् ॥ ४४

अथ द्विषां लोहितचक्षुरन्तै—

स्तिरस्कृतानां नरपुङ्गवानाम् ।
 सुदारुणं सङ्गरकर्म भूयः
 प्रलब्धवीर्यावसरं वभूव ॥ ४५

क्लिङ्गातपत्रध्वजवर्मवाणै-
 र्विदारितैर्वीरितुरङ्गनाभैः ।

रणाङ्गणं संकुलमप्रमेये—
 रभूत् क्षणेन क्षतजप्रदिग्धैः ॥ ४६

तथा प्रवृत्तेऽपि रणे सुघोरे
 महाभुजो निष्प्रतिघैकतेजा ।

दहन्निवान्यानुरुभिः प्रतापै—

र्त्विभौ विवस्वानिव सार्त्विभौमः ॥ ४७

समापतन्तीं रिपुसैन्यराजिं
वरुथिनी तस्य वरं विभेद ।
तरङ्गमालां खरमारुतीत्यां
सवाष्यन्त्रेव तरिर्विशाला ॥ ४८
प्रतीपयामास विपक्षसैन्यं
जवातिरेकादधिराजशब्दः ।
स्रोतोवहस्रोत इवातिरंघ्रो—
वेलोद्गमी वारिनिधेर्विवृद्धः ॥ ४९
वीरा भ्रुटित्यप्सरसां प्रमोदं
करिष्यमाणा रुधिरोक्षिताङ्गाः ।
मुक्ताफलस्थूलतमैर्बभूवुः
श्रमान्भसां व्याप्तमुखाः पृषङ्गिः ॥ ५०
कठोरपातैर्द्विषतां कृपाणै—
र्दन्ता द्विपानां ज्वलिता महान्तः ।
बलिप्रदीपा इव वीरकीर्त्तः
प्रतीपिरे तत्क्षणमात्रदीप्ताः ॥ ५१
द्विषद्विमुक्ता निशिताः पृषत्का-
स्तैरन्तरीक्षे लणुशोविलूनाः ।
प्रतीतविद्याधरमुक्तपुष्प-
रेणूपमेयाः परितो निपेतुः ॥ ५२
घृतत्सरुर्हस्तवतोऽग्रहस्तो-
निष्कत्तमूलोऽपि शिलीमुखेन ।
प्रफुल्लपङ्केरुहशङ्खिवक्त्रं
द्वेषादिवोच्चैरवधीद् द्विषन्तम् ॥ ५३

कश्चिद्रथी दृग्परिपुल्लुरप्रै—
 श्लिन्नं ध्वजं निक्कणकिङ्किनीकम् ।
 न चक्षमे चञ्चकुलप्रदीप—
 श्विच्छेद तस्याशु किरीटकोटिम् ॥ ५४

कश्चित् प्ररस्यन्दनमप्रमत्तः
 शरैः समाच्छन्नमनन्तरालैः ।
 आसारवर्षैस्तरसा विरूढैः
 शिलोच्चयं वारिदवच्चकार ॥ ५५

शरोत्करैरुत्पतितैः परेषाम्—
 मन्यः समाच्छन्नरथो वभासे ।
 निःशेषलेशं शलभैरिवोच्चैः
 खद्योतजालैरिव पादशैलः ॥ ५६

तथाविधः कोऽप्यनुमेय आसीत्
 स्फुरत्याताकः समरे परेषाम् ।
 भित्त्वा तमोनैशमणुप्रकाशैः
 करैरुदेष्यन्निव सप्तसप्तिः ॥ ५७

कश्चित् शरानग्निमयानजस्रं
 समुदुगिरन् गौरवमादधानः ।
 आग्नेयशैलः खलु दुस्प्रधर्षः
 समुद्धमन् वृद्धिभिवावभासे ॥ ५८

पदातिरपुण्ड्रतसाहसोऽन्यः
 स्तम्भरमं विस्तृतकुम्भमध्ये ।
 मुक्ताव्रजैरुत्प्रहरन् पतङ्गी
 रराज साक्षादिव पुष्पवर्षैः ॥ ५९

कश्चित् द्विषत्खड्गनिवृत्तमृष्टां
 मर्त्योऽपि सद्योऽमरतां प्रपद्य ।
 सुराङ्गनाऽऽलिङ्गितदिव्यदेहो—
 रिपुं जयोत्फुल्लमुखं जहास ॥ ६०
 समुद्यतासिः समरे प्रहर्तुं
 द्विषन्तमेकोद्विषता क्षणेन ।
 छिन्नोत्तमाङ्गोऽपि च कण्ठनाला—
 दपातयत् पङ्कजचारुवक्त्रम् ॥ ६१
 आविद्धदेहो द्विषतां पृषत्कै—
 रलक्ष्यतान्यः समरे प्रसर्पन् ।
 उत्पातवातादिव चाल्यमानः
 शिलोच्चयः पुष्पितकर्णिकारः ॥ ६२
 मुक्ताऽवदातोच्चलवर्मधारी
 विलोलचामीकरतारहारः ।
 अन्यः समाश्लिष्टशिखः कृशानो—
 स्तुषारगौरः शिखरीव रेजे ॥ ६३
 अस्त्रैः परे सादितसादिसैन्या—
 स्तुरङ्गमैः सङ्गरलब्धवर्णैः ।
 आनृण्यकामैर्निहताः प्रभूना—
 मुत्प्लुत्य वेगात् पतितैः शिरःसु ॥ ६४
 यथा क्षरद्गैरिकरक्तशैली—
 यथोन्नतः पुष्पितपारिजातः ।
 वभौ तथाऽन्यः क्षतजोक्षिताङ्गः
 शस्त्रक्षतालङ्करणा हि वीराः ॥ ६५

चन्द्रवशम् ।

रूपाऽतिदृष्टस्फुदिताधरोष्ठै-
र्निकत्तकण्ठैर्मधुगन्धगर्भैः ।
रणस्थली शोणितवोचिलोलै-
र्व्यासाऽभवत् पद्मनिभैः शिरोभिः ॥ ६६

प्रवर्त्तितायाः सरितः प्रकामं
वीरहीपाश्वादिकरक्तमय्याः ।
च्युतं शिरस्तो नरपुङ्गवानां
शिरस्त्रमावर्त्तं द्रवावभासे ॥ ६७

असृक्प्रवाहैः परिलोलमेकं
शिवाऽपकर्ष्टुं भुजमुद्यताऽपि ।
मुष्टी निविष्टां करवालवल्लीं
विलोक्य भीता विनिवर्त्तते स्म ॥ ६८

लोलैर्विहङ्गैरभिकुथ्यमाणं
तेभ्यः समाकथ्य कठोरशब्दः ।
स्खलन् मुहुः शोणितपङ्किलत्वात्
श्वा च्छिन्नमूलं चरणं जहार ॥ ६९

बले परैरुन्मथितेऽतिविलं
ग्लायद्बलः केकयलोकपालः ।
अस्तं गमिष्यन्निव हेममाली
प्रतापजालैः परिहीयते स्म ॥ ७०
शक्तिप्रदीप्तोऽपि बली स नेता
नैवात्यगाद्गीतबलीत्तरं तम् ।
तथाहि भूयानपि वारिवाहो-
न वातवेगं समतीत्य ग्राति ॥ ७१

लक्ष्यप्रतिष्ठेन ततोद्युलोकैऽ-
 प्यसौ प्रतिष्ठानपुराधिपेन ।
 सुधीः स्वयं दुर्बलतामुपेतः
 सन्धातुमैच्छद्बलवत्तरेण ॥ ७२
 महौजसा तेन महाभुजोऽसौ
 सन्तानसन्धिं विधिवद्ग्रथत्त ।
 कालोचितं या विविनक्त्युपायं
 विनिर्म्मला सैव मतिः प्रशस्ता ॥ ७३
 सुतां सुनन्दामरविन्दवक्त्रा-
 मिन्दीवरश्यामलकान्तयेऽसौ ।
 पद्मोपमेयामनवद्यरूपाम् ।
 सत्कारपूर्व्वं सुदतीं दिदेश ॥ ७४
 घोरन्तयोरशमयत् कमलायताक्षी
 लक्ष्मीपतेरिव लसल्ललनैकमूर्त्तिः ।
 एकामिषीत्यममरासुरयोर्विरोधं
 सेतुक्रियेव विपरीतजलौघयोः सा ॥ ७५
 अथ ललितविलोचनां क्लृप्ताङ्गीं
 मुदितमना नृपतिश्चिरेण लब्ध्वा ।
 निजनगरमितस्तथा विजङ्गे
 निधुवनकेलिकलाप्रगल्भयाऽसौ ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये केकयाधिपविजयो

अष्टमः सर्गः ।

नवमः दृगः ।

भहितेच्छः पालयित्वा महीमर्णवमेखलाम् ।
वर्णैरारञ्जितां भेजे स नन्दनवनश्रियम् ॥ १
जयत्सेनः सुतस्तस्य भुजे भुजगसन्निभे ।
केयूरवद्भुवो भारं बभार विधिवत्ततः ॥ २
उपयेमे स वैदर्भीमदभ्रगुणगर्विताम् ।
तथा च शशुभे स्तोमो विष्टुत्येव विशाम्पतिः ॥ ३
अवाचीन इति ख्यातस्तस्यामस्यात्मजोऽभवत् ।
स्तुताविव प्रतिस्तोतुः पाकशासनसम्पदः ॥ ४
पृथिव्याञ्चतुरन्तायाः पालनायामललिषम् ।
तमादिश्य निदेशस्थं त्रिदशलैमियाय सः ॥ ५
तस्मिन्नपि कथौभूते महाभौमस्तदात्मजः ।
बभूव भूमिवलये लोकपालः कुलाग्रणीः ॥ ६
स प्रसेनजितः पुत्रीं सुयज्ञां नाम याञ्चिकः ।
सधर्मचारिणीं चक्रे सप्ततन्तुरिवाहुतिम् ॥ ७
तस्मादयुतनाथीति भानुः पूर्वार्चलादिव ।
आसीत् पुरुषमेधानामयुतं यः समानयत् ॥ ८
स्थापयित्वा स्थिरं सोऽथ यशःस्तोममिवात्मनः ।
तमुर्व्यामर्णवान्तायां निर्व्विश सुराङ्गनाः ॥ ९
स पृथुस्त्वसः श्रौमान् सुतायाममितदुप्रतिम् ।
पुत्रमक्रोधनं नाम सुजनं समजौजनत् ॥ १०
विनीतान्तरमादिश्य तमन्ते धरणीश्वरः ।
क्षमारक्षाविधौ लोकं जगाम मखसञ्चितम् ॥ ११

समाजङ्गे स कालिङ्गीं करम्भां राजभिर्हृताम् ॥
 सिंहदद्राकवलितं कुलिङ्गः पिशितं यथा ॥ १२
 तस्यामुत्पादयामास देवातिथिर्दितिश्रुतम् ।
 देवोपमेयन्तनयमातिथेयं महामतिः ॥ १३
 तस्मिन् सुरपुरस्त्रीणां वल्लभे श्रीः कुलागता ।
 तमाललखे तरुणं वानिनौव नितम्बिनौ ॥ १४
 तस्मादरिह इत्यासीदरयो हतविक्रमाः ।
 हरिणेव शृगा येन संयुगे युगबाहुना ॥ १५
 गुरावमरतां प्राप्ते गुणैर्गुरुरदारधीः ।
 शुचिष्कोशशुचिः श्रीमान् वंशश्रियमवाप सः ॥ १६
 देवभृयं गते तस्मिन्नयवेत्ता तदात्मजः ।
 क्षामरहृद्दिशालाक्षी नाम्ना ऋक्ष इति श्रुतः ॥ १७
 सूनुस्तस्य तदन्तेऽभून्मतिनारो महामतिः ।
 नरपालः कपालीव भूतानुगतिहर्षितः ॥ १८
 स रोधसि सरस्वत्याः सुतरां धीरमानसः ।
 आजहार महाराजः सत्रं द्वादशवार्षिकम् ॥ १९
 समुद्ररशनां रोषादिव सा स्वयमादरात् ।
 करप्रदानादकरोदधिविन्नामधिश्चयः ॥ २०
 तंसुमंशं दिगीशानां सुतमस्मादवाप सा ।
 उद्यानवापिका पद्मं वसन्तसमयादिव ॥ २१
 गुरौ सुरवधूक्रीडारसहर्षितमूनसे ।
 श्रिया समालिलिङ्गेऽसावनङ्ग इव मूर्तिमान् ॥ २२
 तस्मादौलिन इत्यासीदनल्पमनलोपमः ।
 अलिः पुष्परसस्येव गुणराशेरधीश्वरः ॥ २३
 स कुलोचितमैश्वर्यं भुक्त्वा दुष्यन्तमात्मजम् ।
 अभिषिच्य प्रजेशत्वे त्रिदशत्वमथागमत् ॥ २४

धीरेण तेन धरणी केवलं न प्रसाधिता ।
 वद्विंताऽपुत्रदधेरुर्मिः पूर्णैव हिमांशुना ॥ २५
 अर्णवा वरुणस्येव वेदा इव मचाधियः ।
 चलारोऽपि भुवोभागास्तस्यासन् वशवर्त्तिनः ॥ २६
 स पूतानकरोन्नेतान् स्नेच्छानपि मलिच्छुवान् ।
 मलावलुप्तसौन्दर्यान् धातुर्भेदानिवानलः ॥ २७
 वीरः समुद्रावरणान् क्रमशः स दुराक्रमान् ।
 हीपाननिकानजयत् वशीन्द्रियगणानिव ॥ २८
 अल्लष्टपच्यशस्योच्चैराकरैरुपशोभिता ।
 वसुन्धरा यथार्थत्वं रात्रिं तस्मिन्नपद्यत ॥ २९
 अथर्वनिर्व्यपेक्षलादुत्पातेरनुपप्लुताः ।
 प्रजास्तस्मिन् प्रजापाले स्वं स्वं धर्मं सिधेविरि ॥ ३०
 आसीदहरहर्दानं प्रजासु सकलास्वपि ।
 मदोदयस्तु दुःसह्यस्तदा द्विरदपंक्तिषु ॥ ३१
 मृगयामगमत् कर्तुं स कदाचिद्विशाम्पतिः ।
 वनं मृगगणाकीर्णं पतत्रिकूलजूजितम् ॥ ३२
 स ददर्श ततोदूरादाश्रमं श्रमनिःसहः ।
 कण्वस्योन्नमितैर्व्याप्तं शाखिभिर्विहगान्वितैः ॥ ३३
 प्रफुल्लकुसुमोपेतैः पादपैः पल्लवोत्तरैः ।
 प्रांशुभिः सङ्कुलं साक्षात् ध्वजैरिव विड्डीजसः ॥ ३४ युग्मकम्
 अर्चयिथन् मुनिं धीमान् तं प्रत्यभिसुखोऽभवत् ।
 अयत्नोपस्थितं श्रेयः कः प्रेक्षावानुपेक्षते ॥ ३५
 सोऽपश्यन्मालिनीं नाम कलहंससमाकुलाम् ।
 निम्नगामपुत्रपस्यर्शादनिम्नगतिदायिनीम् ॥ ३६
 वल्कलप्लवकालुथे क्षीमेऽपि जलवासिनाम् ।
 कुम्भयोनेरनुदयेऽपुत्रसन्निर्भलोदकाम् ॥ ३७

अनेकैः कमलैः कौर्णं विकसद्भिः सितीदकाम् ।
 मुक्ताशुद्धामिव ज्योत्स्नां नक्षत्रखचितान्तराम् ॥ ३८
 तरङ्गमालासंभिन्नपतङ्गप्रतिमोज्ज्वलाम् ।
 शरत्पयोमुचः पंक्तिं सञ्चरच्चञ्चलामिव ॥ ३९ कलापकम्
 तामुत्तीर्य महीपालोवलिशोभितसैकताम् ।
 प्रापदाश्रममश्रान्तोवातैः शीकरवर्षिभिः ॥ ४०
 धीतवल्कलनिख्यन्दकषायरसविन्दुभिः ।
 भूयिष्ठमनुकुर्वद्भिर्भक्तिशोभामिवाध्वनः ॥ ४१
 अक्षमालावल्कलादेः शाखान्तोष्ववलम्बनात् ।
 नूनं तरुभिरपुत्रैः प्रतिपन्नमुनिव्रतम् ॥ ४२
 विनिर्व्विष्टफलैः स्पष्टं सदयं दमगोचरैः ।
 स्तम्बावशिष्टैर्नीवारैरेकतः परिवारितम् ॥ ४३
 सानन्दं मुनिकन्याभिरक्षुब्धपिताण्डजम् ।
 वृक्षकाणां जलघटैः सिच्यमानालवालकम् ॥ ४४
 अद्भया मुनिपत्नीभिरुजाभ्यन्तरेऽनिशम् ।
 इन्वनैः सावधानाभीरक्ष्यमानहुताशनम् ॥ ४५
 खगैस्तदर्थमुत्सृष्टनीवारवलि सञ्चयम् ।
 कूजद्भिश्च घतद्भिश्च निर्व्विशद्भिरलङ्कृतम् ॥ ४६
 क्वचिदातपमानीतं नीवारं चरतोमृगान् ।
 विनिवारयितुं भूयः सम्भ्रान्तमुनिकन्यकम् ॥ ४७ कुलकम्
 प्रसूतामंगने यत्र मृगीं मङ्गलदोषकैः ।
 इन्दुदोस्त्रे हरचितैरभ्यनन्दन् मुनिस्त्रियः ॥ ४८
 न कोऽपि पादपो यत्र लताऽऽलिङ्गनवर्जितः ।
 नापुष्पिता लता काचिन्न पुष्पं षट्पदोज्झितम् ॥ ४९
 विपन्नमाढकं यत्र सिंही कलभमादरात् ।
 लिहती पाययामास स्तन्यं स्वशिशुभिः समम् ॥ ५०

चन्द्रवंशम् ।

नष्टप्रसूतिमवशं व्याघ्रीं हरिणशावकम् ।
सानन्दं योजयामास जनन्या यत्र सादरम् ॥ ५१
वनान्तरादुपाधातं नृगयूथं मुनिव्रजाः ।
यत्र सम्भावयन्तिस्म वलिभिः सलिलैरपि ॥ ५२
तरवोऽपि फलैः पुष्पैर्विहङ्गकलकूजितैः ।
छायया च पुरा यत्र पूजयन्त्याश्चमागतम् ॥ ५३
पुष्परणूत्किरैर्यत्र पवनैर्मदनातुरैः ।
कान्ताडव विटेः शश्वद्वलादालिङ्गिता लताः ॥ ५४
अपूर्वशिरसः सर्वे शाखिनस्तत्र जातुचित् ।
नौद्वयं तेष्वभूदासन् विनम्रा विनयादिव ॥ ५५
मिथ्याऽनभिज्ञाः सर्वेऽपि प्रकृत्या विनयान्विताः ।
तत्र सत्यमभूद्गुप्तं विभ्यन्नागरिकादिव ॥ ५६
तदाश्मपदं प्राप्य ननन्देलिननन्दनः ।
सतां वेत्तीव हृदयं भविष्यदपि मङ्गलम् ॥ ५७
स शून्यमाश्मपदं कण्ठेनाप्रतिमौजसा ।
विलोक्य लोकपालश्चीस्तत्र क्षणमपैक्षत ॥ ५८
लतागृहान्तरात् काचित् कमलायतलीचना ।
निश्चक्राम ततो वाला चपलेव वलाहकात् ॥ ५९
तया सत्कृतमात्मानं बहु मेने विशाम्पतिः ।
वपुर्विशेषोपनता मनःप्रह्लादनी क्रिया ॥ ६०
का त्वं कस्यासि सुश्रीणि, समयानुचितक्रमम् ।
विभर्षिं तापसीवेशं कला ग्रहसिवेन्दवी ॥ ६१
इति वाला सनिर्व्वन्धं नृपेण कथितान्वया ।
पृष्टा जगाद सुदती किञ्चिदुच्छसितान्तरा ॥ ६२
अप्सरःसम्भवां साधी, मां निबोध शकुन्तलाम् ।
विश्वामित्रस्य राजर्षेरौरसीमुक्तेजसः ॥ ६३

ए मया ददन्दा गान्ध काण्डोऽपि सुनिश्चतमः ।

मया न गततद्वक्त्रात्स्वस्वरभारदेव पुरा श्रुतम् ॥ ६४

अथ तां कामयामास कामयन्तीं महीपतिः ।

गान्धर्व्येण विवाहेन गन्धर्वानिवमदुरतिः ॥ ६५

सा तेन सुतरां रजे सङ्गता ललिताङ्गना ।

विनयेनेव विपुला लक्ष्मोरक्षतविक्रमा ॥ ६६

तया सङ्गम्य रक्षसि प्रियया नरपुङ्गवः ।

निरगादाश्मदाद्भूयः समाश्वास्य सुमध्यमाम् ॥ ६७

इदं कुलपतिर्वृत्तं किन्नाम प्रतिपत्स्यते ।

इत्युत्कश्चियन्तयन्नेव राजधानीं जगाम सः ॥ ६८

अन्वमीदत तत् कण्ठोऽप्यवदानं विदांवरः ।

सुतायाः पतिसौभाग्यं लोकैः खल्वभिलष्यते ॥ ६९

धार्मिकत्वं पौरवाणां राज्यादप्रचुरतिन्तथा ।

प्रतिव्रता ततोवब्रे शान्ताऽमानं शकुन्तला ॥ ७०

श्रोत्रियः प्रतिशुश्राव सर्व्वं पूर्व्वक्रमोचितम् ।

ह्लादयन्ति हि बन्धूनां प्रार्थनाः प्रोन्नतान्तरान् ॥ ७१

अथ काले विशालाक्षी कुमारममितौजसम् ।

सुभगं लाञ्छनैः सर्व्वैरसूत पितुराश्रमे ॥ ७२

जातकर्म्यादिकस्तास्य संस्कारविधिरक्षतः ।

विधिना विदधे तावत् काश्यपिन यथाक्रमम् ॥ ७३

तं सर्व्वदमनं नाम्ना निम्ननाभं सुनिर्व्वधात् ।

स हि षड्वर्षदेशीयः सर्व्वानदमयद्बली ॥ ७४

कुमारमनुचक्रेऽसौ कुमारो बलविक्रमैः ।

गुणैः सहृदयश्लाघ्यैस्तामप्यमितमत्यगात् ॥ ७५

चिरवासः पुरन्धीणां बान्ध्वेष्वयशस्करः ।

एकैव चतुरन्तायाः स्वामिनी च शकुन्तला ॥ ७६

इति तां प्रेषयामास सपुत्रां भर्तुरन्तिके ।
 साक्षादिव तपःसिद्धिं लक्ष्मीमिव फलोच्चलाम् । ७७ युष्कम् ।
 मुनिशिष्याः पुरस्कृत्य तां सपुत्रां प्रतस्थिरे ।
 सत्कारविधिनोपेतामर्चां मूर्तिमतीमिव ॥ ७८
 तामधोवदनां साध्वीं मुनिशिष्यनिवेदिताम् ।
 अपवादभियोवाच जानन्नपि जनाधिपः ॥ ७९
 नाहं स्मरामि सुश्रोणि, न चाध्याश्रमवासिनाम् ।
 अनयप्रणयः शङ्करः किमिदं समुपस्थितम् ॥ ८०
 अनार्यमिव विज्ञाय मनो मेनकया पुरा ।
 लभभूर्हिमवत्पृष्ठे निर्माल्यस्त्रगिवोज्झिता ॥ ८१
 त्रपैका भूषणं स्त्रीणामिति मिथ्या जनश्रुतिः ।
 यदवाच्यमिदं घोरं कथयन्ती न लज्जसे ॥ ८२
 लोभनीयाऽप्यसंस्पृश्या परनारीति मद्विधैः ।
 त्वं प्रभास्फुरितं रत्नं विभ्रतीव भुजङ्गमी ॥ ८३
 अयञ्चातिबलीवालः सौम्योऽप्यशुभसंशनः ।
 औत्पातिकद्वीत्पन्नः पुष्पितः शालवृक्षकः ॥ ८४
 इममामिषवहालं पुरस्कृत्य कलाक्षरम् ।
 आलपन्ती मृगस्यान्तर्मम व्याधीव लक्ष्यसे ॥ ८५
 मालेव विषवल्लीनां कुसुमैरुपकल्पिता ।
 आपातकमनीयाऽपि तमुपेक्ष्या विचक्ष्यैः ॥ ८६
 गच्छ वा तिष्ठ वा चेतो दुष्यन्तस्य न क्षथते ।
 पथोमहत्परिचितादयस्कान्तादिवायसम् ॥ ८७
 क्षितिपेन ततोवाला परुषं समुपेक्षिता ।
 स्थूणैव निश्चला तस्थौ दुःखामर्षत्रपाऽऽकुला ॥ ८८
 अथ सा विपमानाङ्गी कटाक्षैर्नरपुङ्गवम् ।
 आलोहितैर्दहन्तीव कथञ्चिद्वाचमाददे ॥ ८९

पुराऽऽश्रमपदे राजन्, विलोभ्य चटुलाक्षरेः ।
 स्थानेऽवधीरणा धर्म्मं तस्थुषः स्थितिचित्तम् ॥ ८०
 रतिः प्रीतिश्च शुश्रूषा याभ्यः समधिगम्यते ।
 गौच्यं तास्वेव कुर्वन्तः पुरुषाः खलु निष्ठुराः ॥ ८१
 दुःखैरुच्चावचैर्लोका घर्म्मंशुभिरिवानिशम् ।
 दह्यमानाः प्रहृथन्ति दारिषु सलिलेष्विव ॥ ८२
 व्युञ्जरन्ति नराः पत्नीः प्राणानप्यर्पयन्ति याः ।
 तारुण्यमदमत्तानां मूढतयं गरौयसी ॥ ८३
 विद्वानपि महाराज, त्वमेव परुषाक्षरम् ।
 प्रत्यादिशन् धर्म्मपत्नीं कथं नाम न लज्जसे ॥ ८४
 विनीतमपि विद्वांसं श्रीमदोऽतिभवत्यहो ।
 प्रसन्नमलिलोदारं ऋदं वा जलदागमः ॥ ८५
 साधुः परिवदन्नन्यानल्पमप्यनुतप्यते ।
 भोदते लपरोऽतान्तं त्रपतां कुतएव तु ॥ ८६
 सत्कृत्य सज्जनं सन्तो यथा गच्छन्ति निर्वृतिम् ।
 निरनुक्रोशमाक्रुश्य कामं वत तथेतरि ॥ ८७
 विनयेनैव धीमन्तो मन्यन्ते खलु गौरवम् ।
 परे विचारमूढास्तु व्युत्क्रमेणातिमानिषु ॥ ८८
 सतां वक्तव्यतां प्राप्तः खलः खल्वविचारयन् ।
 निन्दन् मन्दमतिर्लोकैर्हंसितोऽपि न बुध्यते ॥ ८९
 अहो दुष्कृतवत्यस्मि पुरैव पितरोऽबुभौ ।
 त्वमप्यथ महाराज, मामदोषां यदत्यजः ॥ ९०
 इमन्तु तनयन्तावदात्मनो मूर्ख्यं नन्तरम् ।
 अनर्घ्यमिवरत्नाग्रं मा त्याक्षीर्म्मां त्यजन्नपि ॥ ९१
 आकल्योज्ज्वलसर्वाङ्गप्रियाऽऽलिङ्गननिर्वृतिम् ।
 अतिशितं रजोस्निष्टसुताश्लेषणसम्पदः । ९२

आदर्शं निर्मलच्छायं प्रतिविम्बमिवात्मनः ।
 विलीक्य तनयं लोके ह्लादते को न मानवः ॥ १०३
 अथ वाष्पातिरेकेण कण्ठरोधनिपीडिता ।
 हरोद करुणं बाला लतेव विगलन्मधुः ॥ १०४
 तस्यां रुदत्यां विस्मष्टमधुरान्तरशालिनी ।
 शृण्वतां पीरमुख्यानां वागुवाचाशरीरिणी ॥ १०५
 त्वया किल वरारोहा परिणीता शकुन्तला ।
 दुष्यन्त, तव पुत्रीऽयं भरस्त्रैनं यश्स्त्रिनम् ॥ १०६
 षोडशराग्निप्रदग्धस्य वृष्टिः श्लाघ्या तरोरिव ।
 अन्तः सन्तप्यमानस्य तस्याभूत् सा सुधेव वाक् ॥ ७
 अथानन्दजवाष्पौघैरभिषिच्यात्मसम्भवम् ।
 भरणाद्भरतोऽयं मे सुतोऽस्त्रिव्ययमभ्यधात् ॥ १०८
 सान्ना स क्षमयामास क्षान्तं नाम शकुन्तलाम् ।
 अपराङ्गं मया देवि, लोकवादभयादिति ॥ १०९
 त्वयि क्षिती च प्रवणं मनोमम निरन्तरम् ।
 प्रान्तं दिग्बोधयन्तस्य दक्षिणोत्तरयोरिव ॥ ११०
 इति सुप्रियमाभाष्य तामसौ प्रियवादिनीम् ।
 युवराजपदे साधुर्निदधे सुतमादरात् ॥ १११
 सा चक्षमे क्षमाशीला साध्वी भर्तुर्व्यतिक्रमम् ।
 कोपः खलु पुरन्धीणां वल्लभानुनयावधिः ॥ ११२
 मेघीन्मुक्तामिव हिमकरश्चन्द्रिकां वारिपूरः
 क्षिग्धोत्फुल्लामिव कमलिनीं बालभानुप्रबुद्धाम् ।
 भूषां पूर्व्वामिव बहुमतां सम्प्रदीप्ताग्नितां
 कालुष्यान्ते किल परिगतस्तामसौ राजतेऽस्य ॥ ११३
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये शकुन्तलापरिग्रहोनाम
 नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

तस्मिन् समाधाय स राजशब्दं
बभूव शान्तः शमसंस्कृतात्मा ।
सहस्ररश्मिर्निजमस्त्रसंघं
गुणोत्तरे चन्द्रमसीव राजा ॥ १
अन्वग्ययौ कण्वमुनीन्द्रकन्या
तमादरान्मृत्तिमतीव लक्ष्मीः ।
पतिव्रतानां व्रतमन्तरायै—
र्न जातु रौच्यप्रमुखैरपैति ॥ २
प्रागिव दीप्तो महसा कुमारः
स राज्यमादाय पुनर्दिदीपे ।
प्रापेयव साक्षात्तमसीपगूढं
ज्वालावलीढो ज्वलनः प्रदीपम् ॥ ३
अभिप्रयातस्य परं जिगीषो—
र्वीरस्य न स्यन्दनचक्रमस्य ।
यतोविजघ्ने खलु लोकसंघैः
स चक्रवर्त्तिति ततो बभासे ॥ ४
पवित्रगङ्गायमुनातटान्त—
र्महाक्रतून् विक्रमशीभमानः ।
समाजहारामरगीतकीर्तिः
परे यथा नानुययुर्यशः स्वम् ॥ ५

स्नेच्छान् किरातप्रसुंखानशेषान्
 वशी परित्याजितराजशब्दान् ।
 स ग्राहयामास समग्रशक्ति—
 मालामिवाङ्गां नरलोकपालः ॥ ६
 रसातलं दैत्यबलावलीपैः
 सुराङ्गनाः सङ्गमितास्तरस्वी ।
 चक्राङ्गहस्तेरिततीक्ष्णचक्रः
 समुज्जहारोज्ज्वलवीरलक्ष्मीः ॥ ७
 साम्राज्यलक्ष्मीं स परैरधृष्यां
 प्रभावमुच्चैस्तरमप्यसंस्थम् ।
 विचिन्त्य सन्तोषपरो बभूव
 नृपोविरक्ती रजसा विमुक्तः ॥ ८
 उर्वीपती कुर्वति शान्तहिंसे
 तपोवने संयमिनामजर्थ्यम् ।
 भूमन्युनामा तनयस्तदीयो—
 महाभुजो भूमितलं बुभोज ॥ ९
 पुत्रः सुहोत्रोऽस्य ततः प्रपदे
 समुद्रनेमिं करुणासमुद्रः ।
 शङ्के तदीयव्रतभङ्गशङ्का—
 माञ्चावहत्वादरयोऽप्यकुर्वन् ॥ १०
 प्राप्यं सदा यज्वभिरप्रमेयं
 लोकान्तरं निर्विशति क्षितीशे ।
 हस्तीन्द्रहस्तोपमचारुहस्ती—
 हस्ती सुतस्तस्य नराभिषोऽभृत् ॥ ११

निर्माणविद्धिः कुश्लैरथासैः
 स निर्म्ममोऽप्यर्थपतिः पदेषु ।
 पुरीमुदारामलकोपमेर्या
 विनिर्म्ममे निर्म्मलकीर्त्तिमालः ॥ १२

उच्चैःश्रवस्तोऽपि गुणैरनूनाः
 काम्बोजवाह्लीकवनायुदेष्याः ।
 सुलक्षणा लक्षितसम्पदयां
 पुरीमलञ्चक्रुरजस्रसश्वाः ॥ १३
 पीराः सदा व्यक्तमुखप्रसादाः
 परार्द्धवेशैरधिकोज्ज्वलाश्च ।
 नार्थ्यां नगर्थ्यां रुचिरा बभूवु—
 र्यस्यां मधुस्यन्दिकथाप्रबन्धाः ॥ १४

वैमानिकेर्व्यक्तमिवोर्जिता द्यौः
 सरत्नयादोभिरिवार्णवोर्मिः ।
 द्रुमैः प्रफुल्लैरिव भूतधात्री
 सहस्रपत्रैः सुरनिम्नगिव ॥ १५
 तटी सुमेरोरिव कल्पवृक्षै—
 र्विष्कम्भशैलैस्तदुपत्यकेव ।
 स्फुरत्प्रभैराभरणैर्विरेजे
 नगर्युदारा पुरवासिभिर्व्या ॥ १६ युगसकम् ।
 पुष्पावलीभिर्विपिनस्थलीव
 स्फुरत्प्रभा द्यौरिव तारकाभिः ।
 प्रदीपराजीभिरसौ रजन्यां
 रत्नान्निभिर्नागपुरीव रेजे ॥ १७

पर्याकुलां साध्वविहस्तयोधै—
 स्तां हस्तिनां नाम पुरीमुदाराम् ।
 अधर्षणोयं निजराजधानी—
 माखण्डलोद्यामिव सोऽध्वुवास ॥ १८
 अधैकभीतो मघवोपमेयो-
 धरातलस्थोऽप्यमरैरलभ्यम् ।
 निर्विश्य भोगं स वशी प्रपेदे
 तपो महद्विस्मयमादधानम् ॥ १९

अथाभवत् सागरमेखलायाः
 पतिर्भुवस्तस्य सुतः प्रतीतः ।
 विकुण्ठनो वक्षसि यस्य साक्षात्
 कुण्ठीभवत्यायुधमन्यदीयम् ॥ २०
 तस्याजमीढस्तनयोऽमलौजाः
 समस्तभूपालपतिस्ततोऽभूत् ।
 विगाढकामाकुलमानसानां
 यो योषितां प्राप रसोपगूढम् ॥ २१
 पूर्व्वचलाद्गलौरिव लोककान्तः
 शुद्धारणेरग्निरिवाग्नितेजाः ।
 तस्माद्भूत् श्लाघ्यतमैर्गुणैर्वैः
 सुसम्बृतः सम्बरणाभिधानः ॥ २२
 महौजसः संयमिनोऽप्यशेषा—
 नधश्चिकीर्षीश्चरितैस्तपोभिः ।
 पितुर्निदेशात् त्रिदशोपमेयो-
 भूपालभावं स विभुः प्रपेदे ॥ २३

स प्रांशुश्चैर्मनसा मनस्वी
 दीर्घाभुजाभ्यां सुविशालवक्षाः ।
 अक्षोभितान्तःकरणः परेषां
 क्षिप्रुः समीरो रजसामिवासीत् ॥ २४
 प्रतापवह्निः परितोविसारी
 निरङ्कुशो दावद्वय प्रवृद्धः ।
 निरिन्धनत्वात् किल तस्य पश्चात्
 शशाम नान्यैः प्रतिहन्यमानः ॥ २५
 उर्मिप्रजैरौर्व्वेषाम्बुराशे—
 धाराप्रपातैरिव विद्युदग्निः ।
 तस्य प्रतापज्ज्वलनो रिपूणां
 जज्वाल नार्य्यसुभिर्क्षितोऽपि ॥ २६
 अत्यन्तमासीत् स्पृहनीयकान्तिः
 साक्षात् क्षपानाथइवात्मनां सः ।
 तेजोविशेषात्तु सदा परेषां
 निदाघमास्वानिव दुर्निरीक्ष्यः ॥ २७
 स प्रज्ञया साधु समज्ञया च
 जिगीषयाऽन्योन्यमिवातिमात्रम् ।
 प्रवृद्धया बुद्धिमतां वरिष्ठो-
 निरास सादृश्यकथामपि स्वाम् ॥ १८
 स दण्डमाखण्डलतुल्यधाभा
 यथाऽपराधं नृपतिर्व्विन्दे ।
 न चक्षमे नीतिगुणैस्तदोयैः
 पूतासु कर्तुं स पदं प्रजासु ॥ २९ ॥

चन्द्रवंशम् ।

विमानना बावदलीककोपे
मानापनोदाय च वानिनीनाम् ।
सुदीनवद्वाञ्छलिरास लोक—
स्तस्मिन् भुवं रक्षति भूमिपाले ॥ ३०
प्रजाः प्रजारक्षणकर्मदक्षा—
त्तस्मादवापुर्व्विनयं नयञ्च ।
सहस्त्ररश्मेरिव काङ्क्षनीय—
मालोकमौष्णप्रञ्च समस्तलोकाः ॥ ३१
न तस्करः कोऽपि बभूव राष्ट्रं
संरक्षतस्तस्य तमोदिविव ।
दिवाकरः केवलमल्पमल्प—
मपाहरद्वारि तथाप्यनल्पम् ॥ ३२
मृत्ले द्रुमाणां मकरालयानां
विलासु शून्यालयकाननेषु ।
सार्थं च पश्यानि निधाय सार्था—
निशामनेषुः शयिताः सुखेन ॥ ३३
तस्य प्रतापेन समुद्धभासे
मह्नीपतेः प्रार्थितदुर्लभेन ।
तेजोनिधेद्यौरिव भूतधात्री
तमोभिदा निष्प्रतिघोदयेन ॥ ३४
महर्षयः शूरमिवातिशूरं
गुणैकसिन्धुं तमनिन्द्यकृत्यम् ।
आराधयाञ्चक्रुर्द्वारवाचो—
विप्रेतरे प्राञ्जलयो नृपालम् ॥ ३५

शक्तिस्त्रिलोकीपतितुल्यधाम्न--
स्त्रिसाधना तस्य सदा दिदीपे ।
लब्धव्यवैकल्यवशात्, साऽभू-
न्निमीलिता चन्द्रकला द्विवेव ॥ ३६

न जातु मन्त्रं विविदुः कथञ्चित्
पदोद्भवा वेदमिवापरिऽस्य ।
तेषाममुं दूतसुखान्मनस्वी
योगीव सर्व्वं स विदास्वभूव ॥ ३७

आल्लष्टसामर्थ्यमिवाचलायाः
कार्य्यादिवाभ्यन्तरजं विकारम् ।
समीहितं केवलमस्य लोकाः
फलोदयाद्द्वैवमिवावजग्मुः ॥ ३८

अमित्रवर्गेष्वपि मित्रधामा
विनीतवेशः स्मितपूर्व्वभाषी ।
वंशीकृतान्तःकरणो विशेषा-
द्वधेऽपि नासौ भ्रुकुटीं बबन्ध ॥ ३९

प्रतीपभूपालगणेषु ताव-
त्तत्याज योयः सितमातपत्रम् ।
तमस्य तापः सुखयास्वभूव
वालस्य भानोरिव शीतकाले ॥ ४०

क्रियाऽपवर्गेष्वनुजीविवर्गः
प्रसादमस्य ध्रुवमाससाद ।
इन्दोरभिष्येव सतां मनस्तः
कृतज्ञता नाम न खल्वपैति ॥ ४१

यथोपरिष्ठादुषणपचराजे—

श्लथायारोर्भूलमवाप्य पात्याः ।

तथा सितच्छत्रवतोऽस्य पादं

नृपाः समाश्रित्य भृशं ननन्दुः ॥ ४१

महौजमस्तस्य गुणाः समस्ता—

स्तमोऽपहस्येव विदीप्यमानाः ।

अनन्यसाधारणतामुपेताः

परार्थमात्रैकफला बभूवुः ॥ ४२

सदाऽपसर्पैः प्रकृतीर्विवेद

विशेषतः स्वाननुजीविवर्गान् ।

स खल्वजस्रं मनसश्चलत्वं

प्रयोजनापेक्षमिति प्रजानन् ॥ ४३

मृणालिनीषु द्युमणेरिवाब्धे—

लसत्तरङ्गास्त्रिव दक्षिणस्य ।

प्रियास्त्रिव प्रेम महीक्षितोऽभूत्

प्रजासु सर्वास्त्रिविशेषमेव ॥ ४५

स हेममालीव करावलीभिः

पूर्णः प्रजा दत्तकरावलम्बः ।

लता इवात्यन्तमुपप्लवभ्यो—

ररक्ष लक्ष्मीञ्च मृपोष तासाम् ॥ ४६

मृगाधिराजस्य मृगैरिवान्यै—

स्तमोऽपहस्येव समन्तमोभिः ।

न विग्रहस्तस्य बभूव राज्ञो—

द्रुतैः प्रभावात् किल राजलोकैः ॥ ४७

राज्ञो बभूवुः किल मन्त्रिणोऽष्टौ
 गुणैरुदारैर्गुरवोऽप्यगर्वाः ।
 प्रियंवदानामखिलेषु येषां
 परस्परद्वेषलवोऽपि नासीत् ॥ ४८
 न केवलन्ते वयसैव हृद्धा—
 गुणैः समस्तैरपि लोककान्तैः ।
 तथापि शीलैर्विनयैस्त्रपाभि—
 नीचैरलक्ष्यन्त गुणोत्तरेषु ॥ ४९

कदाचिदुच्चैश्चललक्ष्यपात—
 कुतूहली वासवतुल्यतेजाः ।
 जगाम राजा रुचिरं समन्ता—
 न्मृगावलीविभ्रमकाननान्तम् ॥ ५०
 मरुद्भिराकम्पितपल्लवाग्रै—
 र्विकीर्णपुष्पावलिरिणुजालम् ।
 सन्ध्याभ्रलेशैः शकलीकृतास्त्रं
 रवेरिव व्योमतलं नृसीमः ॥ ५१ युग्मकम् ।
 स सद्वितीयोऽपि युवा सुवेशो—
 नृपोऽनपत्यो न तथा दिदीपे ।
 सधातुरागोऽनुगतः स्रवन्ध्या
 शैलो यथा हृत्तलतपिच्चोः ॥ ५२
 इत्यस्य राज्ञोऽव्यसनेऽपि लिप्सां
 न वारयामास गुरुर्वशिष्ठः ।
 प्रश्नानचक्षुर्बुधे स साध्वीं
 तामन्ततस्तन्तुकरिं नृपस्य ॥ ५३ युग्मकम् ।

ततो विमर्हाद्द्वर्त बलाना—
 मध्वा विशालो निविडेऽप्यरख्ये ।
 मुदे तदानीं बनदेवताभि—
 र्विनिर्मितो राज्ञ इवोरुधान्तः ॥ ५४
 धातुद्रवैरद्रिरुचं विभिन्ना—
 मनोकहानां मच्चनीयकीर्तिः ।
 आहार्यसौन्दर्यगुणाधिकलादु—
 विलोक्य लक्ष्मीं क्षितिपोननन्द ॥ ५५
 स नागवल्लीवलयवावनङ्ग-
 पूगान् स्फुरत्प्रान्तगनारिकेलान् ।
 लतागृहानध्वगकाङ्गनीयान्
 वनान्तलक्ष्मीनिलयानपश्यत् ॥ ५६
 प्रमत्तकादम्बकदम्बकेली—
 विलोलवीचीन्युरुसारसानि ।
 स्वच्छोत्तराभ्रांसि ददर्श भूयः
 सरांसि सोऽम्भोरुहरेणुमन्ति ॥ ५७
 खड्गिन खड्गानवदाय भङ्गै—
 र्विबिध्य कोलान् नरलोकपालः ।
 भयेन गुप्तानिव पापराशीन्
 अरीनिव व्याघ्रगणान् जघान ॥ ५८
 धनुर्धरस्त्रीव्रतरैः षष्ठकैः
 सिंहानशेषानपि नामशेषान् ।
 भूपालसिंहो भयमुद्धरिष्यन्
 स्तम्भेरमाणान्तरसा चकार ॥ ५९

मृगानुगामीव पिनाकूपाणिः
स्फुरत्पृषत्कः पृषतानुसारो ।
चेलावतंसस्तुरगाधिरुद्धे—
नराधिपः पर्वतमाससाद ॥ ६०

विशेषपारिप्लवलोचनाभ्यां
प्रकातराभ्यां ककुभः प्रपश्यन् ।
मुहुर्मुहुर्मीलितशून्यदृष्टि—
र्विवर्तितस्नानमुखः परस्तात् ॥ ६१

दर्भाङ्गुराब्धैः अमफेनपुञ्जैः
स्थलीमलङ्कृत्य वलिप्रभेदैः ।
जवादनालक्ष्यगतिक्रमः स—
न्नसावरण्यं निबिडं विवेश ॥ ६२ युग्मकम्

तस्मिन् विलोनेऽपि नृलोकपालं
तदर्थमुच्चैर्व्विपिनं विविक्षुम् ।
निवारयिष्यन्निव फेनराजं
वमन् विसञ्चोऽस्य तुरङ्गमोऽभूत् ॥ ६३

स नष्टवाहो महनीयकीर्ति—
र्महीपतिर्भानधनाग्रगामी ।
व्यदह्यतान्तः परिलुप्तभृत्यः
सम्भावितो लोकद्वय प्रवासे ॥ ६४

उच्चैःश्रवःसोदरमतुरदारं
विसीढपूर्व्वद्विषदस्त्रपातम् ।
संग्रामदत्तं स गुणानुरागात्
शुशोच पन्नं नृपतिर्न लौख्यात् ॥ ६५

अच्छो पलप्रस्थजलप्रपातः
 शिलोच्चयस्य च्छितिपालचेतः ।
 सुक्ताफलस्थूलतुषारवश-
 श्विरस्य लध्वावसरो जहार ॥ ६६
 नभोविवस्वानिव वैजयन्तं
 वृत्रस्य हन्तेव नराधिपेन्द्रः ।
 मनःशिलादिक्कुरितैः स्फुरन्त-
 मभ्रं लिहं शैलमथारुरोह ॥ ६७
 पृक्तः परार्द्धगिरिनिर्भरशोकराश्रै-
 राकम्पितस्तवकराजिपरागमिभ्यः ।
 सन्त्राजमूर्जितमुपाचरदग्रमत्तः
 शैलानुवर्णसुरभि सुरभिर्नु वातः ॥ ६८
 आवर्जितं स्थलजपङ्कजमुज्झिताङ्गं
 मन्यक्तमल्पमकरन्दतया द्विरफैः ।
 तस्योपरि च्छितिपतेः सुतरां वभासे
 साक्षादिवाद्रिविष्टलं नवमातपत्रम् ॥ ६९
 पार्श्वद्वये प्रचरतां चमरोच्चयानां
 लाङ्गूलवालवलयैः परितो विलोलैः ।
 उत्सृष्टसर्वपरिवारजनोऽपि राजा
 योषिद्द्रुजैरिव रराज स वीज्यमानः ॥ ७०
 तेजोविशेषसुरभेः सुरसिद्धसंघै-
 रुद्गीयमानयशसो नृपतेर्बभूव ।
 शैलेयगन्धबहुला द्रुतधातुराजिः
 सिंहासनप्रतिनिधिस्तदधित्यकैव ॥ ७१

स्रोतोऽन्तरेषु सरितां रजतद्रवाभो--
जाञ्ज्वल्यमानइव भातुर्शिलासु भूयः ।
अच्छोपलेषु सुतरां परिमूर्च्छितः सन्
तीव्रातपोऽपि नृपतिं सुखयाम्बभूव ॥ ७२

एकक्षितीश्वरमनेकवशैर्यशोभि--
स्रन्द्रांशुकुन्दकलधौतसुधाऽवदातैः ।
विभाजमानमचलोऽप्यनलोपमेयं
तं कोचकध्वनिरुपस्थितमोपतस्थे ॥ ७३

आमेखलं स्थितिमतां जलद्व्रजाना--
मद्रेस्तडिद्विलसितद्विगुणीज्वलानाम् ।
भासां रवेश्च नितरामवलोक्य राजा
रोचिः परस्परचयादधिकं ननन्द ॥ ७४

सोऽमन्यत क्षितिपतिः प्रथितोपचारं
वर्षत्पयोद्वलयेषु परिस्फुरन्तम् ।
श्यामोर्द्धभागकलधौतसहस्रदण्डे--
ष्वभ्युन्नतं रुचिरहर्मप्रमिवाद्राजम् ॥ ७५

अथ कमलवनान्तलीनिगात्राः प्रियाया-
भ्रमवदलिकदम्बैर्दृष्टविम्बाधरायाः ।
स्वयमपगतमन्योः किन्नरं प्रोल्लसन्तं
प्रणतिभिरक्ततार्थं पार्थिवः प्रेक्ष्य रेमे ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये संवर्णसृगयाभिग-
मनीनाम दशमः सर्गः ॥ ० ॥

एकादशः सर्गः ।

अथाद्रिशोभेक्षणलोलचक्षु-
रिन्दीवराक्षीमपरोनवेन्दुः ।
काञ्चित् कुमारीं रुचिरामपश्यत्
साक्षादुमां वा कमलालयां वा ॥ १
स्फुरत्प्रभां विद्रुतहेमगौरीं
विडम्बयन्तीं तडितं स्वकान्था ।
परःसहस्रामपि तामजस्र-
कटाक्षपातच्छलतो दधानाम् ॥ २
नेत्रैर्भृशं निर्व्विशतामुदारां
पटेपटे कान्तिसुधां वलच्छे ।
कलानिधानस्य कलामिवोच्चै-
र्गुणोत्तरां निर्व्वृतिमादधानाम् ॥ ३
रत्नैः स्थलीं हेममयीमिवोच्चैः
प्रफुल्लपुष्पैरिव चारुवल्लीम् ।
वसन्तलक्ष्मीमिव सत्प्रवालैः
स्फुरत्पराङ्गामरणैर्लसन्तीम् ॥ ४ कलापकम्
तेजःप्रभावेन रवेः प्रभेव
दिवश्चुप्रता वङ्गिशिखिव दीप्ता ।
कान्था प्रसादेन च सा दिदीपे
साक्षात् सुधांशोर्व्विमला कलेव ॥ ५

सुलोचना शैलशिरोऽभिरूढा
 हिरण्मयीव प्रतिमा रराज ।
 स्त्रीणां हि मूर्तिः कमनीयतायाः
 स्थली कथा कैव तु तद्विधायाः ॥ ६

रूपस्य नेपथ्यविधेश्च तस्याः
 स्फुरत्प्रभाभिष्कुरितोरवेश्च ।
 शिलोच्चयो वल्लताभिरुच्चै -
 हिरण्मयो मेरुरिवाललत्ने ॥ ७

दूरादयस्कान्तद्वयायसं सा
 तन्वी नरेन्द्रस्य मनश्चकर्ष ।
 चलं हि चित्तं दृण्वन्नराणां
 वातेषु नारी हरति प्रकामम् ॥ ८

तटेकलग्नेन विलोचनेन
 नराधिपान्तःकरणं निरीय ।
 कुल्योदकं क्षेत्रमिवावतीर्णं
 जगाम साक्षादिव तन्मयत्वम् ॥ ९

सा राजहंसीव चचाल बाला
 यतीयती धातुरपूर्वसृष्टिः ।
 दृष्टिर्नरेन्द्रस्य ततस्ततोऽभूत्
 सपक्षपाताऽप्यपपक्षपातः ॥ १०

स यन्ववद्वृत्तचित्तवृत्ति-
 रचेष्टताङ्गैरवशैर्हतीजाः ।
 अन्यन्न शुश्राव किमप्यमिथ्या
 मिथ्याऽपि तस्यास्तु वचांसि भूयः ॥ ११

अथात्मयोनेरिव षष्ठमस्त्रं
साक्षादिवाद्यस्य रसस्य मूर्तिः ।
राजानमुद्दिश्यं सुमोच बाला
विद्युद्विलासानिव सा कटाक्षान् ॥ १२

तया मुहुः ससृहमीक्ष्यमाणो—
मनोभवास्त्रद्विगुणावसन्नः ।
मेने स सिक्तं सुधयेव साक्षा—
दात्मानमारूढमिवान्तरिक्षम् ॥ १३
देहे तदानो कमनीयमूर्त्तः
सान्द्रः प्रसीदो न ममौ नृपस्य ।
इतीव गाढं पुलकच्छलेन
विलोलचित्तमपि ताम्प्रपदे ॥ १४

तदङ्गनारत्नमनङ्गदर्पं
विलोचनाभ्यां पिवतोऽलसाभ्याम् ।
राज्ञस्त्रिलोकीमहिंलास्त्रवज्ञा
सुधाजुषः क्षारजलेष्विवाभूत् ॥ १५
विलोकयन् तां कमलायताक्षीं
चक्षुःफलं प्राप नृपस्तथाहि ।
अलक्षि यच्चारु पुरा न तत्र
लवोऽप्यसुधाः किल चारुतायाः ॥ १६
तस्या गुणालीमयपाशवद्धी—
विशेषनौलोत्पललोचनायाः ।
अभून्न लोकाधिपतिस्तदानी—
म्यदम्पदादुच्चलितुं समर्थः ॥ १७

उद्दिश्य तामिन्दुमुखीं, नरेन्द्रः
 शिलीमुखैः पुष्पधनुर्धरस्य ।
 शिलाघनेऽसौ हृदये निजघ्ने
 पुष्पोपमो यत्र परस्य पत्रो ॥ १८

अनिन्दिताया वदनारविन्द—
 मलोकसामान्यमसौ विलोक्य ।
 गाम्भीर्यवानप्यवलुप्तधैर्यीं—
 विधोरभूद्विस्वमिवाम्बुराशिः ॥ १९
 श्रुतान्वितः शास्त्रजलैरजस्रं
 प्रक्षालितान्तःकरणोऽपि राजा ।
 तन्निघ्नतां प्राप मनोरमस्य
 रूपस्य कोऽपि स्फुरति प्रभावः ॥ २०

विचारमूढो नरलोकपाल—
 स्तस्थौ क्षणं लेख्यगतीपमियः ।
 क्रमेण तस्याः सविधं प्रपेदे
 नृपो नलिन्या इव राजहंसः ॥ २१
 स्मरानलैर्दग्धकलेवरोऽसौ
 सन्धुक्षितैश्चारुवपुर्गुणेन ।
 प्रचक्रमे बक्तुमपक्रमस्तां
 स्थितिं ह्यतिक्रामति चिन्तजन्मा ॥ २२

का त्व विशालाक्षि, परिग्रही वा
 कस्यासि वा सुन्दरि, कस्य हेतोः ।
 एकाकिनी घोरवने चरन्ती
 विराजसे काननदेवतेव ॥ २३

त्वं मानवी देवकुलोद्भवा वा
 अयास्थली सर्व्वविलासिनीनाम् ।
 तथाहि लोकात्रयविश्रुता या
 नार्थी न तास्वत्कलयाऽपि तुल्याः ॥ २४
 त्रिलोकसौन्दर्यमयैस्तवाङ्गैः
 स्फुरत्यभैस्तर्जितकान्तिरेषः ।
 पुरस्कृतो रत्नपरम्पराभि—
 र्वशोऽन्यनारीसृष्टृणीय एव ॥ २५
 स्फुरन्ति कान्ध्या ननु भूषणानि
 भूष्याणि जातानि तवाङ्ग सङ्गात् ।
 विष्णोः प्रभाभिश्च, रितान्तराणि
 ज्योतीषि साक्षादिव कौस्तुभस्य ॥ २६
 वैशैरलं सुन्दरि, वन्ध्यशोभै—
 र्मनोहरा मूर्त्तिरियं हि साक्षात् ।
 पद्मावलीं वाञ्छति विदुरातं वा
 परार्द्धवर्षैरधिकानं न लोकः ॥ २७
 का नाम लक्ष्मीरमृतस्य खण्डै—
 राखण्डलाक्षस्य परैश्च चित्रैः ।
 गन्धः परो गन्धसृगस्य न स्याद्—
 गुणोत्तरः किन्तु जितः स एव ॥ २८
 उद्दिश्य, साक्षाद्भवतीं मनोभूः
 क्षिणोति मां शस्यवदुत्पलाक्षि ।
 अवेहि मे सुन्दरि, जीवितेन
 मनोरथो हस्तगतस्तवेति ॥ २९

माऽहं महाराज, कुमारभावा—
 न्न पारये कर्तुमपि प्रियं मे ।
 कुमारिकाणां गुरुपारतन्त्रं
 शंसन्ति पाणिग्रहणान्तमेव ॥ ४२
 अभ्युत्सहे गन्तुमतः सकाशं
 न ते प्रकामद्भुतमानसाऽपि ।
 मनोऽभिलासप्रतिकूलभावा—
 दधीनता नाम दुनोति चेतः ॥ ४३
 लौल्यादकार्यं यदि नाम कुर्यां
 प्रसिद्धवंश्याऽपि कुलावलाऽपि ।
 न केवलं मे कुलकामिनीना—
 ममार्जनीयं ह्ययशः कृतं स्यात् ॥ ४४
 स त्वं तपोभिस्तपनं यतात्मा
 प्रसाद्य भक्त्या नृप, मां वृणीष्व ।
 प्रणीतएव ह्यनले जुहोति
 यज्वा हविर्न ज्वलनान्तरेषु ॥ ४५
 श्रोत्रैकपेयं मधु वेदिमधरा
 किञ्चिद्विपञ्ची परिसूर्च्छितेव ।
 आलप्य सा मौनमियाय बाला
 पद्मावली प्रोषितघटपट्टेव ॥ ४६
 सहस्रपत्रोपमचारुनेत्रं
 श्रोत्रान्तविस्फारितलोचेनाभ्याम् ।
 राजानमापीय चिराय बाला
 प्रपश्यतस्तस्य तिरोबभूव ॥ ४७

तद्विप्रलम्भात् परिलुप्तसञ्चं
धरातलन्यस्तामवेन्द्रकेतुम् ।
ददशं राजानमशेषसेन्यै—
रन्विथ्य भूयोनरराजमन्त्री ॥ ४८

तथाविधं वोच्य धराऽधिनाय
हुताशनैर्दग्ध इवैष साक्षात् ।
हृद्याहतो दिग्धशरैरिवाभूत्
दुनीत्यमात्यान् व्यसनं प्रभूणाम् ॥ ४९

स स्नेहदु खोदयविह्वलः सन्
प्रज्ञावयःकीर्त्तिनयैर्वरिष्ठः ।
उत्सङ्गमत्यन्तविलुप्तसञ्चं
पितृव पुत्रं नृपमानिनाय ॥ ५०

स प्राप्य नीलोत्पल्ललोचनायाः
समागमं मध्यमलोकपालः ।
ननन्द तावत् प्रलयेऽप्यसत्य—
मतप्यतात्यन्तमपि प्रबुद्धः ॥ ५१

भ्रमेऽश्रसां नौरिव चित्तवृत्ति—
र्मुहुर्मुहुर्भ्रान्तिमगाद्विकर्णा ।
कर्णान्तविश्रान्तविलोचनाया—
स्तस्या वियोगान्मनुजेश्वरस्य ॥ ५२

ततः कथञ्चित् स्थिरधीः स राजा
विसर्जयामास विनिर्जितारिः ।
तं मन्त्रिणं मन्त्रविधानदत्तं
विहाय सर्वाननुयायिवर्गान् ॥ ५३

ततः परामृश्य विमृश्यकारी
 राजा शुचिः प्राञ्जलिरूर्ध्वदृष्टिः ।
 शूरं समाराधयितुं कृतात्मा
 प्रचक्रमे प्रक्रमतर्जितारिः ॥ ५४
 विजिज्ञिवान् बोधमयेन राक्षः
 स चक्षुषा क्लैव्यमलक्षितः सन् ।
 गुरुर्व्वशिष्टः परमार्त्तमेन
 मूर्त्तः किलोपायइव प्रपेदे ॥ ५५
 आश्वास्य युक्तार्थपदैर्व्वचोभिः
 शुचं स राक्षो लघयाम्बभूव ।
 योगप्रकारैर्लघिमानुकूलै—
 र्मुनिः स्वमारमानमिवाचिरेण ॥ ५६
 प्रक्षीणशोकः क्षितिपोमहर्षे—
 राश्र्वासवाक्यैः परिवर्द्धिताशः ।
 विचिन्त्य भूम्ना तमचिन्त्यशक्तिं
 स प्रार्थितं हस्तगमप्यमंस्त ॥ ५७
 ततोमुनिः प्राप्य तपोमहिम्ना
 सूर्योपमेयः किल सूर्यलोकम् ।
 तेजोनिधानं मनुजाधिपस्य
 क्लैव्यैकमूलं तपतीं ययाचे ॥ ५८
 सुतां तदाराधनतः प्रसन्न—
 स्तस्मै स दातुं स्पृहयालुरेव ।
 रविः पुनः सस्पृहमर्थ्यमानो—
 महर्षिणा प्रत्यवदत्तयेति ॥ ५९

आदाय दिव्यामूनवद्यरूपां
 विशाम्पतिप्रेमवशां विवस्वान् ।
 तां सुन्दरीभिन्दुकलामिवैकां
 समर्पयामास महर्षिहस्ते ॥ ६०
 स तामुदारं प्रतिगृह्य कन्यां
 याज्यार्थसादित्यविसर्जितः सन् ।
 समक्षतात्मा सममम्बुजाच्या
 तयाऽम्बराङ्गमिमवाततार ॥ ६१
 सा भामिनी भूतलमापतन्ती
 स्फुरत्प्रभाभिर्नभसोऽन्तरालम् ।
 प्रद्योतयन्ती द्रुतहेमगौरी
 दिवश्चुप्रता विदुप्रदिवावभासे ॥ ६२
 आलोक्य तामिन्दुमुखीं नरेन्द्रो—
 मूर्त्तां तपःसिद्धिमभूत् प्रतीतः ।
 क्लेशोऽपि लोकस्य फलोदयेन
 सहर्षमन्तःकरणं करोति ॥ ६३
 राजानमासाद्य रवेस्तनूजा
 संहृष्टरोमा सुतरां बभूव ।
 शशाक सा नम्रमुखी न किञ्चि—
 दाभाषितुं वा विनिरीक्षितुं वा ॥ ६४
 तत्र प्रसिद्धसुरसिद्धगणैः पवित्रे
 वित्रस्तहिंस्रनिचये लघुशैलशृङ्गे ।
 पुष्यावलीविलसितोज्वलभक्तिशोभे
 तत्पाणिपीडनविधिर्विधिवद्बभूव ॥ ६५

जग्राह पल्लवरुचं करुमुत्पलाब्धाः
 खेदारुं भारुं हृदयश्चलदङ्गुलीकः ।
 कामस्य मूर्तिविकलस्य समं कलाभिः
 साक्षादिव प्रकटित प्रथमप्ररोहम् ॥ ६६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये तपतीपरिणयो-
 नामैकादशः सर्गः ॥

द्वांद्शः सर्गः ।

नितान्तगुर्वीं विनिधाय पार्थिवो—
धुरं धरित्राः सचिवे विस्त्रज्य च ।
गुरुं गुरुश्रोणिपयोधरश्रिया
श्रियेव रेमे स तथा शिलोच्चये ॥ १
सुगन्धिभिः पुष्पफलैः समुज्ज्वले
लतागृहे पर्वतकन्दरासु च ।
अधित्वकायामपि धातुराजिभिः
स्फुरत्प्रभायां नरवाहनोपमः ॥ २
वसन्तपुष्पावलिभक्तिमञ्जुले
मरुद्भिराकम्पितबालपल्लवे ।
निकुञ्जपुञ्जे रुचिरे प्रियासखः
पुरन्दरो नन्दनकानने यथा ॥ ३ (विशेषकम्)
तथा वनान्ते विहरन् मञ्जीपतिः
समं करिण्येव करी मदोत्कटः ।
निनाय सोमोपमचारदर्शनः
समा दिनानीव स दीनवत्सलः ॥ ४
शरन्निशानाद्यसमानरोचिषः
सुखेन तिस्रः शरदश्चतुर्गुणाः ।
व्यतीयुरत्येति त्रिमुग्धचेतसां
क्षणेन कान्तीविपुलोऽप्यनक्षितः ॥ ५

अथास्य राष्ट्रं सचिवापराधती—

परो बवाधे नितरामवग्रहः ।

द्विणोति लक्ष्मीं मच्चतमपि ध्रुवं

महीपतीनामसमीच्यकारिता ॥ ६

स शुश्रुवान् दूतमुखाद्विशाम्पति-

रूपप्लवं प्राप पुरोच्च वञ्चिताम् ।

महीच्च सर्वात्मकरोज्जलाद्भुतां

वृषा प्रसङ्गोऽपि शुभावहः सताम् ॥ ७

चिरेण तं प्रार्थयितव्यदर्शनं

विलोचनैर्लीलतरैः प्रजेश्वरम् ।

प्रजाः पिबन्थो द्विगुणानुरागतो-

विसस्मरुः पूर्वविपत्तिमञ्जसा ॥ ८

प्रजाप्रियोऽसौ नृपतिर्न केवलं

प्रजाव्यलीकेन बभूव दुःखितः ।

प्रचक्रमे वर्द्धयितुं नयक्रमै—

विपत्कृशां सम्पदमप्यतन्द्रितः ॥ ९

न यावदेकव्यसनातिकर्षिताः

प्रजा नियन्तुः प्रकृतिं प्रपदिरे ।

बभूव तावद्द्वयसनान्तरोदयो-

विपत्प्रवृत्तिः सुलभैव देहिनाम् ॥ १०

रुरोध पञ्चालमहीपतिर्बलैः

पुरं बलान्नातिसमुज्जलप्रभम् ।

अकालसम्भूततुषारराशिभि—

दिनोदयोवालमिवाकमण्डलम् ॥ ११

विशेषकोलाहललो नवंहितो-
 रजोभिराच्छादितभास्करच्छविः ।
 शरप्रभाशशन्ततमः परम्परो-
 रणस्तयोः संवदते सुदारुणः ॥ १२
 ततः कवोशैः क्षतजैः समुक्षिताः
 सकण्टकाः प्रोतशिलीमुखच्छलात् ।
 रणेषु योधाः शतशो विशिश्यरे
 ध्रुवं क्षतज्ञा व्ययितासुराशिभिः ॥ १३
 प्रभावविद्रावितराजमण्डल—
 स्तमोऽन्तकारो तमसेव भास्करः ।
 स तेन राज्ञा विजितः क्षितोश्चरो-
 गतिः क्षतान्तस्य नृणां दुरत्यया ॥ १४
 स विद्रुतो विद्रुतवीरमण्डलो—
 दिवावसाने प्रभयेव भास्करः ।
 अलीयतोच्चैः सलिलेष्विवास्वधे—
 र्वनेषु पत्न्या नियतेर्विशं गतः ॥ १५
 शुशोच नात्मानमसौ नृपस्तथा
 यथा प्रजा दुर्नयदुःखभागिनीः ।
 त्रिलोकराज्यादपि खल्वभीप्सितं
 यशोहि तद्रक्षणं महीक्षिताम् ॥ १६
 यथैव सिंहासनगोचरं नृपं
 तथैव दर्भाङ्कुरवन्यभूमिषु ।
 समानुरागेण तपत्युपाचरत्
 न सभृतं प्रेम किमप्यपेक्षते ॥ १७

निसर्गतः प्रेम तयोः समुज्ज्वलं
 व्यलीकसन्तप्तहृदोस्तु सम्प्रति ।
 न तावदाप्यायनमेव केवलं
 पुषीष सौभाग्यविशेषमन्वहम् ॥ १८

वशिष्ठशक्त्याऽथ पुनर्विशम्पतिः
 श्रियं परेभ्यः किल निश्चकर्ष सः ।
 उपप्लुतां सम्यगुपप्लवात्यय—
 स्तमी सुखाच्चान्द्रमसीमिव द्युतिम् ॥ १९

परेण दैवात् परिभुक्तसम्पदं
 महीं नृपालो महनीयविक्रमः ।
 असुहृत् भूयोऽपि सशङ्कमात्मवान्
 गुरुप्रभोदः प्रमदाभिवोत्तमाम् ॥ २०
 वसुन्धरायां वसुधाधिपोयथा
 तथा तपत्यामनुरक्तमानसः ।
 न केवलं रञ्जयति क्षपाधिपः
 क्षपां स पुथ्यत्यपि राजिसुद्धिदाम् ॥ २१

ततोदधाना महनीयतेजसः
 प्रजानिषेकं महिषी रराज सा ।
 विवस्वदस्रं बहुलात्यये विधो—
 रजस्रलक्ष्मीरिव काङ्क्षितं कला ॥ २३
 मुखेन तन्वी शरपत्नपाण्डुना
 रराज राज्ञी विरलाल्पभूषणा ।
 समुद्रपत्नी परिमृग्यकैरवा
 प्रभातकाले प्रतिमन्दुना यथा ॥ २४

शनैः स्तनाभ्यामुदरं कृशोदरी
 वभार किञ्चित् प्रथिमानमागतम् ।
 रघाङ्गनामहितया तपाल्ये
 नदीव साक्षाद्विलसन्नवीदका ॥ २५
 नितान्तगुर्वीं वहता धुर पुरा
 सुतेन सा गर्भगतेन भामिनी ।
 हरित्पतीनां स्फुरदुत्पलेक्षणा
 वभार कुक्षौ गरिमाणमोजसा ॥ २६
 अलङ्क्रियाभिर्लघुभिश्च या पुरा
 क्लमं ययौ चारुशिरीषपेलवा ।
 न जातु साऽकल्पत कर्तुमानतिं
 विनिःसद्वा दुर्वहगर्भगौरवात् ॥ २७
 तथापि तन्मन्दिरमध्यमागती—
 धरातलालम्बितसव्यहस्तया ।
 कथञ्चिदद्वीलितया तथा नृपो-
 ननन्द न प्रेम्णि नतिः प्रतीक्ष्यते ॥ २८
 सुतस्तदीयः किल पार्थिवाधिप-
 स्तदेकपत्नो वृथिवी भविष्यति ।
 अतोऽतिरूढप्रणया तथाविधं
 सकाशमस्य ध्रुवमाससाद सा ॥ २९
 मृदा तदीयं सुखमग्निशुद्धया
 रजोभिरारञ्जितपाटलाधरम् ।
 ननन्द राजा परिलोक्य सम्भ्रमात्
 मिथो यथा रत्नमतीव निर्धनः ॥ ३०

तदीयविम्बाधरमेत्य सादरं
 न केवल मृत् सफलत्वमानशे ।
 चिराय चारु सृष्ट्वाणीयसंश्रनात्
 क्ततार्थमात्मानममन्यतेश्वरः ॥ ३१
 अजस्रमुच्चैरभिलाषपीडिता
 मनागपथ्यं बुभुजे मनस्विनी ।
 रसान्तराक्रान्ततथैव चेतसा-
 रसान्तरस्यान्तरमत्र नाभवत् ॥ ३२
 रसान्तरेभ्यो विनिवृत्तलालसा
 मनश्चकारास्त्वरसे मनस्विनी ।
 विधीश्वकोरीव सुधामये करे
 रसालपुष्पे भ्रमरावलीव सा ॥ ३३
 पुरा यदन्योन्यनिपीडनोचितं
 स्नानद्वयं पङ्कजकीरकीपमम् ।
 अभूत्तदस्याः पुनरुक्तदोषवत्
 पयःप्रवेशेन नितान्तपीवरम् ॥ ३४
 विशेषमाध्वीकरसैकलिप्सु ना
 नवेन भृङ्गद्वितयेन सङ्गतम् ।
 ध्रुवं सृगाच्याः परिपाण्डु पीवरं
 स्नानद्वयं नीलमुखं व्यलक्ष्यत ॥ ३५
 हिमाविलं द्यौरिव चन्द्रमण्डलं
 दधार साध्वी मुखमङ्गिराप्तम् ।
 ध्रुवं सुतस्योदयतोऽन्तरुक्तसत्-
 गुरुप्रमोदोच्छ्रितं किलाभवत् ॥ ३६

अनाविलस्नेहरसार्द्रमानसा
 ममुद्वहन्ती नलिनीव करण्टकम् ।
 रराज राक्षी महतां न केवलं
 भवत्यदोषाय गुणाय विक्रिया ॥ ३७
 अधित्यकायां निविडेव कालिका
 भुजङ्गभोगे वसुधेव भाविनी ।
 दिशाम्पतीनामनुभावगौरवा-
 दश्रेत सा गर्भभरालसा क्षितौ ॥ ३८
 अजृम्भतोच्चैर्गुरुभारपीडिता
 क्षणे क्षणे लोलजलाविलेक्षणा ।
 प्रसूचयन्ती दशनच्छविच्छलात्
 यशः सुतसेप्रव भविष्यदुज्ज्वलम् ॥ ३९
 शरप्रहारेण किलास्य सङ्गरे
 पुरा प्रमूर्च्छन्ति परे महीक्षितः ।
 इतीव साक्षाद्भयन्त्यमुग्धधी-
 र्मुहुर्मुसूर्च्छं द्रुतकाञ्चनच्छविः ॥ ४०
 नवाब्दमालामिव चातको दिवं
 लतामिवान्तर्मुकुलां मधुव्रतः ।
 प्रियामदूरप्रसवां विशाम्पति-
 र्ददर्श विद्यामिव सम्प्रसादिताम् ॥ ४१
 शुभे मुहूर्त्ते शुभसंख्यखेचरैः
 शुभोदये लक्षितभाग्यलक्षणम् ।
 ध्वजातपत्रादिभिरर्घ्रलाञ्छनै-
 रलङ्कृतं मूर्त्तमिवामरात्मजम् ॥ ४२

निधानमुच्चैरिव सागराश्वरा
 तटौ सुमेरोरिव बालभास्करम् ।
 असूत साध्वी सुतमृद्वतेजसं
 विशेषविदेव फलं विलक्षणम् ॥ ४३ युग्मकम्
 मुखान्यवापुः ककुभां प्रसन्नता—
 मनर्त्तितानोकहपुष्पपल्लवः ।
 मदेन सार्द्धं सुरदन्तिनां ववौ
 कणानुपादाय समीरणोऽम्भसाम् ॥ ४४
 गभीरमेघोर्जितगर्जितोपमे
 ध्वनौ च शङ्खस्य दिशः प्रमूर्च्छति ।
 वसन्तकालेऽपि कलापिनामभू—
 त्तदा निदाघान्तसुखं निराकुलम् ॥ ४५
 प्रदक्षिणार्च्चिः किल काञ्चनप्रभः
 शुभः शिखायामपि पिण्डिताकृतिः ।
 विधूमितः स्निग्धरुचिर्विभावसु-
 र्वषट्कृतं यज्वभिराददे हविः ॥ ४६
 पुरस्त्रियो लाजचयैर्नृपाङ्गणं
 सुराङ्गनाः कल्पतरुप्रसूनकैः ।
 करावमर्शात् सुभगैरवाकिरन्
 परस्परं जेतुमिवेच्छया समम् ॥ ४७
 सुरद्विपानां मदवारिभिः प्लुताः
 कपोलभित्तीरपहाय षट्पदाः ।
 विशेषगन्धैर्मकरन्दलोलुपाः
 समाकुलास्तत्कुसुमं प्रपेदिरे ॥ ४८

द्विवीकसो मङ्गलतूर्यनिस्वनैः
 प्रमोदलोलाप्सरसाञ्च नर्तनैः ।
 ननन्दुरानन्दितपाकशासनो-
 भवः कुमारस्य किल क्षितावभृत् ॥ ४८
 इति क्षिती च त्रिदिवे च तत्क्षणं
 वभूव सर्वं शुभलक्षणाञ्चितम् ।
 स कुन्दचन्द्रांशुसितैर्हि कर्मभि—
 र्व्यं कुमारः परिरञ्जयिष्यति ॥ ५०
 अलञ्चकार क्षितिपालनन्दनो-
 दिवं शशीव प्रभया स मातरम् ।
 न दाहशक्तिर्न च लुप्यते दुःप्रतिः
 प्रदीपमात्रेऽपि हिरण्यरेतसि ॥ ५१
 नवोदयस्येव जगद्विवस्वतः
 स्वतेजसाऽरिष्टगृहं न केवलम् ।
 विशेषकान्तेन सुतस्य निर्दृतं
 मनोऽपि सद्यो नृपतेर्विद्व्युते ॥ ५२
 नवास्त्रुदं चातकवत् क्षितीञ्चर-
 श्चकोरवत् पूर्णशरत्क्षपाकरम् ।
 द्विरेफवत् पद्मवनं विलोकयन्
 सुतं ननन्द स्तिमितायतेक्षणः ॥ ५३
 हिमादिवेन्दुर्जलदादिवांशुमान्
 दिनादिभागस्तुहिनोदयादिव ।
 नृपः पितृणामृणतः सुदुःसहा-
 त्तदा विमुक्तो महिमानमानशे ॥ ५४

ददौ स विद्वान् विदुषु वसूपमो-
 वसूनि राजा तनुजीङ्गवोत्सवे ।
 विपत्सु सम्पत्सु च सुस्थिरं मनो-
 धृतात्मनां धावति धर्मप्रकर्म्मसु ॥ ५५
 प्रसाधनेः स्निग्ध इवाग्रदर्पणी-
 विवस्वदस्रैरिव बालचन्द्रमाः ।
 स जन्मकालोचितशुद्धकर्म्मभि-
 र्मालात्ययैरच्छ इवोपली बभौ ॥ ५६
 अपोढरूढर्द्धिमदुत्सवान्तरः
 प्रजासखस्यात्मजसम्भवोत्सवः ।
 न केवलं मध्यमलोकरक्षिणो-
 नृहे प्रजानामपि साध्वलक्ष्यत ॥ ५७
 सुसंयतास्तस्य सुतोदयोत्सवे
 विमुक्तिमापुः कवरो तु योषिताम् ।
 प्रमोदनृत्याय विलोलचेतसा-
 मलङ्घियाभिर्दृढवन्धनं ययौ ॥ ५८
 त्रिलोकधन्यं किल कर्म दुष्करं
 सुराङ्गनागीतयशाः करिष्यति ।
 ध्रुवं कुमारोऽयमिति क्षितीश्वर-
 शकार नाम्ना कुरुमात्मसम्भवम् ॥ ५९
 यथा यथा वृद्धिमियार्य सोऽर्भको-
 दिने दिने मोह इवाजितात्मनः ।
 तथा तथा प्रेमविशेषविद्रुतं
 वभूव तस्यैव नृपस्य मानसम् ॥ ६०

अपि प्रवृद्धिः, खलु कान्तिमत्तया
 समं कुमारस्य शनैरमीयत ।
 विशेषवत्स्ने हरसप्रवर्त्तिता
 न जातु मातुर्गुरुहर्षसन्ततिः ॥ ६१
 ततो विरिङ्गन् भवनाङ्गणान्तरे
 स पांशुभिः कौर्णसुवर्णविग्रहः ।
 गिरा प्रपश्यन् परिवृत्त्य रक्षितु-
 र्जवात् क्षितिशङ्कामियाय सन्धितम् ॥ ६२
 तदङ्गसंलग्नरजोभिरीश्वरो-
 विरूपितः किञ्चिदिवाविलच्छविः ।
 स वत्सलोऽमन्यत वत्सलात्मना
 रसेन साक्षादिव गात्रमुक्षितम् ॥ ६३
 सुहृर्नरेन्द्रो द्विरदेन्द्रगामिना
 सुतेन किञ्चित् खलता पदे पदे ।
 ननन्द बालेन जनो यथेन्दुना
 मनस्तपत्यास्तु बभूव मन्यरम् ॥ ६४
 कपोतजायापतिवत् प्रमुग्धयोः
 परस्परं प्रेम पुराऽपि यत्तयोः ।
 व्यमूर्च्छदुश्चैस्तदपत्यजन्मना
 द्विमात्ययेनेव निशाशशाङ्कयोः ॥ ६५
 सुधीः श्रुतानामथ गोपुरोपमां
 लिपिं स कात्स्न्येन शनैरश्चित ।
 सुदुस्तरं वाङ्मयमुत्तितीर्षुभि-
 र्मनीषिता नौरिव साऽवलम्बते ॥ ६६

क्रमाद्भवानो वसनं क्षुमाभवं
 रुरुत्वा प्रावृतदेहयष्टिकः ।
 समादधानो गुणमेखलाभसौ
 शशोपवीतः पितरावनन्दयत् ॥ ६७
 तथा वितन्द्रीः प्रतिभाविशेषवा-
 नुदारबुद्धिर्जगृहे स वाङ्मयम् ।
 यथा गुरुणां युगपन्मनस्यभूत्
 सविस्मयानन्दरसस्य सञ्चरः ॥ ६८
 ततार विद्याश्चतुरो न केवलं
 कुरुश्चतस्रः स चतुर्दशाधिकाः ।
 श्रुतेन साफल्यमवाप सोऽर्भकः
 श्रुतानि तेनापि कुशाग्रबुद्धिना ॥ ६९
 क्वती यथाऽस्त्रेषु तथा कलाविधौ
 यथा कलायां स तथा श्रुतावपि ।
 मिथो विरुद्धा अपि तस्य धौगुणंः
 समस्तविद्याः सखितामिवागमन् ॥ ७०

पुरेव सर्गः क्रमशः समग्रतां
 सुरद्रुमोऽल्पोऽपि विशालतामिव ।
 तपालये सिन्धुरिव प्रपूर्णतां
 वयः प्रपदे वनितामद कुरुः ॥ ७१
 मिथः प्रतिवृन्दि बभूव यत्त्वयं
 दयारसो वीररसश्च काङ्क्षितः ।
 गुणानुरागादिव तत्र सङ्गतं
 तदास्त साक्षान्नरदेवसम्भवे ॥ ७३

चन्द्रवंशम् ।

विनीतमेतं तनयं महीपति-
र्गुणैः प्रजानामनुरागभाजनम् ।
स यौवराज्ये विनियुज्य हर्षितो-
विधिः प्रजासर्गविधात्रिवात्मजम् ॥ ७४
अथ भुजविजितारिस्त्राप्तभोगः क्रतूना-
मपरिमितमकार्षीदुभूरिदानैर्यदोयैः ।
निरवधिरपि कोशः काश्यमासीत् प्रपन्नः
सकलजनसमाना सज्जनानां हि लक्ष्मीः ॥ ७५
अधिकतरनयन्नं रत्तराजन्यवर्गं
विधिवदथ कुमारं प्राज्यराज्येऽभिषिच्य ।
नरपतिरपदृष्णो धर्मपत्नीसमेतो-
वनमनुगतहिंस्रं शिश्रिये तापसानाम् ॥ ७६
इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुरुराज्यभिषिको-
नाम द्वादशः सर्गः ॥
पूर्वभागः समाप्तः ॥

चन्द्रवंशम् ।

उत्तरभागः ।

द्वयोद्देशः सर्गः ।

प्राप्याधिराज्यं विविधैरुपायैः
स सम्पदां राजभिन्नराज ।
परिस्फुरन्तीभिरिनेऽस्तमाप्ते
गौरीगुरु शैल इवीषधीभिः ॥ १
स दण्डनीतिं समयुङ्क्त यत्ना-
दनन्तलोकस्थितये स्थितिन्नः ।
वर्णाश्रमाणामिव भिन्नवृत्तिं
पतिः प्रजानां नियतिप्रनुन्नः ॥ २
दण्डः किलाखण्डलविक्रमस्य
शिन्नार्थपवार्थपतेर्बभूव ।
अर्थस्तु धर्मैकरतिर्विनेतुः
स्वतः प्रजानामनुरागभाजः ॥ ३
तथा विनेता स विभुर्जनानां
कारागृहादस्य यथा विमुक्ताः ।
पुनर्न चक्रुर्मनसाऽप्यकार्य-
माचार्यैर्लब्धामलबुद्धयस्ते ॥ ४

चन्द्रवंशम् ।

समाहितज्यं धनुरादधानः
प्रलब्धुमैन्दं पदमप्यलं सः ।
लोभस्तु तस्य क्षितिपस्य नाभूद्-
धर्मीत्तरस्यापि धराधिपत्ये ॥ ५
कालोचितं खल्वपि सक्तिशून्यः
स काममर्थञ्च विनिर्व्विवेश ।
बभूव तस्यामलचित्तवृत्ते-
राराधनीयः किल धर्माएव ॥ ६
वह्नि तावत् कण्ठिणानि हित्वा
तन्मात्रवृत्तिद्विजभाग्यलभ्याः ।
शेषाखथावासमतिप्रसिद्धे
कृषीबलास्तद्विषयेऽभ्यनेषुः ॥ ७
शरत्सुधारश्मिवदस्य पाद-
च्छायामवाप्य सृहणीयशीभाम् ।
न केवलं काञ्चनपादपीठं
लोकः समस्तोऽपि पुषोष लक्ष्मीम् ॥ ८
एकः स राजन्यगणाननेकान्
सान्निव निघ्नान् क्षितिपश्चकार ।
दानं विपन्ने कलुषे च भेदं
दण्डञ्च दण्डेय सुतरामयुक्त ॥ ९
नृपस्य तावत् प्रथमोऽप्युपायो—
ज्वलत्प्रतापस्य फलप्रदोऽभूत् ।
वृथा नृपास्तस्य महोपदाभि-
र्माहात्मनो वश्यतरा बभूवुः ॥ १०

न कोऽपि लोकः प्रतिकूलभावं
 धनुर्भृतस्तस्य विभोः प्रपेदे ।
 को लम्बयेद्वा मनुजोऽग्रहस्तं
 शुद्धेन्धनप्रज्वलितानलाय ॥ ११

न जातु वाह्यो नृपतेः प्रतीपः
 स्फुरत्प्रतापस्य बभूव कोऽपि ।
 इत्यान्तरानिव रिपूनतन्त्रः
 स दुर्जयान् योगिभिरप्यजैषीत् ॥ १२

यदेष राजा नियतः प्रजानां
 स्वयञ्चकार व्यवहारदृष्टिम् ।
 तन्नास्य निम्नेन्द्रियजातवृत्तेः
 स्वधर्म इत्येव न हेतुरन्यः ॥ १३

स शास्त्रदृष्टेन पथाऽप्रमत्तो-
 याथार्थनिर्भेदतया जनानाम् ।
 लेभे विवादेष्वनुरागबन्धं
 नयञ्चता नाम गुणोहि राज्ञाम् ॥ १४

समस्तभूपसृष्टहणीयमाप्तं
 रत्नादि रत्नाकरतोऽपुत्रपायैः ।
 भिन्नं सुमेरोरिव चारुशृङ्गं
 स देयमित्येव ददौ द्विजेभ्यः ॥ १५

स भूरिदानोऽप्यधिकं न धीरो-
 नृपः प्रजाभ्यः करमाजहार ।
 यदायतौ पीडयते हि लोकान्
 अधर्मभेदस्तदिति प्रजानन् ॥ १६

करीव भद्रः प्रहृत्तारिभद्रो-
 मच्चौपतिर्दानजलाद्रहस्तः ।
 अजस्रमासिद्ध पुनः कदाचि-
 न्मदप्रसेकात् स इवात्रिलोऽभूत् ॥ १७
 साम्राज्यचिन्तामखिलां यथाव-
 द्बुद्ध्या विवेक्तुं प्रभुरेक एव ।
 तथाप्यतन्द्रः स वभूव मन्त्रे
 शरीरवद्भिः सुलभः प्रमादः ॥ १८
 अपि प्रभावेण धनुर्धरोऽभूत्
 क्षमः स राजन्यगणान् विजेतुम् ।
 अपक्षपाते क्षितिपे तु तस्मिन्
 न कोऽपि लोकश्चलभक्तिरासीत् ॥ १९
 सतूर्यघोषं परिसुक्तशय्यः
 स वन्दिपुत्रैरभिनन्द्यते स्म ।
 भवं तितीर्षोरिव बोधहंतु-
 स्तस्याभवत् केवलमेव शास्त्रम् ॥ २०
 स धर्ममत्यन्तविशुद्धबुद्धि-
 रचिन्तयच्चिन्तयितव्यविद्मः ।
 अप्यर्थकामौ तसपीडयित्वा
 यामे रजन्याश्चरमे प्रवृद्धः ॥ २१
 तेजस्विनस्तंभे महाप्रभावा-
 न्निदाघभानोरिव दुर्विषहः ।
 मुमूर्च्छं साक्षान्नृपतेः प्रतापो-
 दिगन्तभुष्टइलयान्तरैऽपि ॥ २२

आज्ञा सुपुष्पस्रगिवास्य राज्ञः
 शुभागमादेश इवागमस्य ।
 मरीचिरुच्चैरिव शीतरश्मे-
 लीकैः शिरोभिः सुखमुह्यतेस्म ॥ २३
 आदेशमस्य ह्यितिपस्य कामं
 क्षमो न कश्चित् प्रतिषेद्धुमासीत् ।
 यदायती क्लेशकरं प्रजाना-
 मसौ न तज्जातुच्चिदादिदेश ॥ २४
 स काममास्थानमभि स्थितोऽभू-
 नृपः प्रजापालनलब्धवर्णः ।
 तेजीविशेषात्तु परिप्रकाशः
 काचोद्भवे पात्रइव प्रदीपः ॥ २५
 अन्ये विपन्नाः शतशः क्षितीशाः
 समुन्नतिं लब्धुममुं प्रयत्नात् ।
 ग्रहारवीन्दुप्रमुखा विलुप्ताः
 शिलोच्चयं पूर्व्वमिवाश्रयन्त ॥ २६
 चकार कुल्याः स कुलप्रदीपः
 क्लृषीवलानामुपकर्तुमिच्छन् ।
 रिरक्षिषुर्लीकमुपप्लवेभ्यः
 सेतून् यथास्थानमपि व्यधत् ॥ २७
 पुरा च यत्रामरमाटकत्व-
 मासीत् प्रजास्तत्र नृपप्रयत्नात् ।
 तदा नदीमाटकतामवापु—
 गुणोत्तरा कामदुघा हि बुद्धिः ॥ २८

वर्णाश्रमाचारगुरीरियन्तुः
 प्रमादलोभादिद्विवर्जितस्य ।
 बभूव बह्वक्ष्यमुदर्कपथ्यं
 तस्यागमस्येव वचो न मिथ्या ॥ २८

फलैर्दुर्माश्वारुगुणैश्च लोका-
 रत्नैरनर्घैरपि रत्नधान्यः ।
 आलानदण्डा द्विरदैस्तदानीं
 नार्थ्यश्च वेशैरभवन् विनम्राः ॥ ३८

ऋणात् पितृणामपरो न हेतुः
 पुत्रादृते कोऽपि विमुक्तयेऽस्ति ।
 अतो न भोगसृहया स भूपो-
 दारक्रियायै सृहयास्वभूव ॥ ३१
 अथात्मजामात्मगुणानुरूपं
 जितारिवर्गो मथुरेश्वरस्य ।
 पाणौ शुभाङ्गीं क्षितिपो द्वितीयां
 जग्राह लक्ष्मीमिव लक्ष्यमूर्त्तिम् ॥ ३२

ततस्तदायत्तसमस्तवृत्त्या
 परिस्फुरन्त्या द्रुतहेमगौर्या ।
 नवास्त्रुवाहस्तङ्गितेव साक्षा-
 त्तया स राजा सुतरां रराज ॥ ३३

कुमारमेषा समसूत काले
 शशाङ्कमैन्त्री दिगिव प्रसन्नम् ।
 विदूरथं नाम रथो यदीयो-
 दिवाकरस्येव विदूरगोऽभूत् ॥ ३४

सोऽन्यादृशात् किञ्चिद्दिवाविलोऽभूत्
 पयोदलेशादिव सप्तसप्तः ।
 वातोदयेनेव सुतेन भूय-
 स्तेजोविशेषात् स इवावभासे ॥ ३५
 दिने दिने दोष इवालसानां
 मुग्धात्मनां लोभ इवाधिपत्ये ।
 तपात्यये सिन्धुरिवेन्दुकल्पः
 स्नेहेन साङ्गं वदधे स पित्रोः ॥ ३६
 अथोपनीतो विधिवद्गुरुभ्यः
 क्रमेण विद्याः सकलाः कुमारः ।
 सूक्तः पदार्थोऽप्यणुवीक्षणस्य
 व्यक्तीः प्रयोगिभ्य इव प्रपेदे ॥ ३७
 विद्याविशेषेण यथा यथाऽसौ
 शशी करणेव रविरदीपि ।
 तथा तथा लोक इवातिवेलं
 गुरुप्रहर्षोऽस्य गुरुर्बभूव ॥ ३८
 वपुःप्रकर्षेण मनोऽभिरामं
 तं यौवनोद्भेद विभिन्नवाक्यम् ।
 विलोक्य साक्षात् क्षितिपो ननन्द
 प्रसन्नमात्मानमिवात्मदर्श ॥ ३९
 अथाहयत् प्राग्रहरो नृपाणां
 करं कुमारं किल सुप्रियायाः ।
 अलिर्नलिन्या इव सोऽपि तस्या-
 योगाद्विरेजे नरदेवसूनुः ॥ ४०

कान्था निशैकान्त इव प्रसिद्ध-
 स्तेजोभिरादित्य इवाविषह्यः ।
 वाचा स पीयूषमिवाभिवर्ष-
 न्नुच्चोपि नीचैर्विनयाददर्शि ॥ ४१
 विलोक्य तस्मिन् प्रकृतीः समस्ता-
 स्ततोऽनुरक्ता नृपतिर्विरक्तः ।
 विश्वम्भरायाः परिपालनाथे
 तमादिदेशास्वुधिमेष्वलायाः ॥ ४२

अभूत् स राजा सुतरोपितश्रीः
 प्रत्यर्पितन्यास इव प्रतीतः ।
 ह्येहस्य कोऽपि स्फुरति प्रभावो-
 वत् त्यज्यते राज्यमपि क्षणेन ॥ ४३
 सुतं विनीतं हि समुन्नतेच्छाः
 प्रापथ्य राज्यं रजसः परस्थाः ।
 नियोज्य रक्षासु सदा प्रजानां
 सोमान्वयाः शान्तिपथं प्रतीयुः ॥ ४४

ततः कुरुक्षेत्रमिति प्रसिद्धं
 प्रजासु पश्चात् कुरुजाङ्गलेषु ।
 सुखोपयोगे शिथिलानुबन्धः
 पत्नीसमेतो नृपतिर्जगाम ॥ ४५
 तत्रातिविस्तीर्णमपास्तदोषः
 सरस्वतीतीरमनु प्रसिद्धम् ।
 अकारयत् काशभिरात्मवद्भिः
 स यज्ञवाटं तुटितारिवर्गः ॥ ४६

स यञ्जदीक्षां विधिर्वह्विधिञ्चः
प्रभां रवेरग्निरिव प्रपन्नः ।
ज्वलन्नलोकोचितरोचिषीञ्चै-
र्मूर्त्तीं ह्यरस्यांश इति स्फुटोऽभूत् ॥ ४७
स चारुनेपथ्यविधिं विनाऽपि
निसर्गकान्तैव परिस्फुरन्त्या ।
पद्म्या समं विष्टरसन्निविष्ट-
स्तादासिधारं व्रतमाचचार ॥ ४८
अध्वर्य्वी निर्भिमिरे क्रियाभि-
र्वपुः परं यज्ञियमागमज्ञाः ।
पवित्रतीर्थव्रजमाप्तवाचः
पुरेव रम्यं मुनयः पुराणाः ॥ ४९
यान्याऽनुवाक्यावलिभिश्च पश्चात्
क्षीता सहैलं तदलङ्कार ।
वसन्तकालः कुसुमावलीभिः
साक्षादिवालच्यरुचं वनान्तम् ॥ ५०
क्रुष्टादिसप्तस्वरसन्निवेशै-
रुद्गाढभिस्तत्र च गीयमानम् ।
न केवलं सामं मनोमृगाणां
जहार साक्षादपि चामराणाम् ॥ ५१
स्यदङ्गधीरध्वनिवन्नरेभ्यो-
विशुद्धयन्त्रोत्थितवाद्यवच्च ।
प्रस्तोत्वर्गैर्विधिवत् प्रयुक्ता
स्तुतिः प्रशस्ता कुरुचे सुरेभ्यः ॥ ५२

षष्ट्युतं हव्यमुपादंढानो-
 वहन्निवोर्ध्वं चिदिवेश्वरभग्नः ।
 ज्वलन्ननल्पं ज्वलनोवभासि
 यादः सुमेरोरिव रत्नभिन्नः ॥ ५३
 उत्पादयामास स सोमपानै—
 र्मदं महेन्द्रस्य महीन्द्रमौलिः ।
 काठिन्यमुक्तास्त्रनपङ्गजा तु
 पुलोमजाऽऽसीत् परिलुप्तहर्षा ॥ ५४
 ऋत्विक्कुलेभग्नः स कुलप्रदीप—
 स्तथा ददौ भूरि धनानि धीरः ।
 यथा भवेयुर्व्वहुदक्षिणाव्याः
 प्रत्येकमेषां शतशोऽपि यज्ञाः ॥ ५५
 अपास्तदोषा जलयन्त्रराजि-
 र्मलादपेतान्यमलान्तरात्मा ।
 ददौ पयांसौव वसून्धजस्रं
 परःसहस्राय स एकएव ॥ ५६
 पयांसि यावन्तुदधेः पयोदाः
 पिवन्ति तेभग्नो बहुलीकृतानि ।
 काले प्रयच्छन्त्यविचिन्तनीय-
 मलोकसामान्यमुदारवृत्तम् ॥ ५७
 सुतस्तदीयो हि महौपतीनां
 प्रमाणनीयो विनयप्रयोक्ता ।
 प्रयोजनादप्यधिकानि तस्मै
 वित्तान्युपात्तानि समाजहार ॥ ५८

विस्वज्यार्थव्रातं नृपतिरब्रुवातः क्रतुविधौ
पयः प्रावृष्टशेषे जलद इव लोके लघुरभूत् ।
ततः पद्मया साङ्गं गतिमलभतीर्द्धामसुलभां
वशी योगाभयासाहसगतसमस्तोन्द्रियगणः ॥ ५६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुरुवर्णनो नाम
त्रयोदशः सर्गः ।

चतुर्दशः सर्गः ।

अथाश्विमेखलामूर्त्वीं प्रशशान विदूरथः ।
आरुरुक्षुः परं योगमक्षराजिमिवाद्दतः ॥ १
रवेरिव प्रजास्तस्य तेजसा भृशमुत्सुकाः ।
गुहामद्रेः प्रपन्नास्तु रिपवः कोशिका इव ॥ २
वितरन् करमत्यर्थं जहार जगतां मनः ।
मृदुरिन्दुर्महातेजास्वाददानोऽपि पार्थिवः ॥ ३
यथा षाड्गुण्यसम्पन्नः साम्राज्यश्रियमादरात् ।
निःसपत्नस्तथा पत्नीं बुभुजे मनुजाधिपः ॥ ४
कालिका चातकस्येव लोकस्य विमलदुर्गतिः ।
प्रतिपञ्चन्द्रलेखेव सैवासीत् प्रियदर्शना ॥ ५
तया किल विशालाच्या स वधूस्वपरास्वपि ।
आत्मानं गङ्गयेवाश्विः पत्नीमन्तप्रमन्यत ॥ ६
प्राणभूताऽभवत् सा हि महिषी महितारमनः ।
तडिद्वार्त्तावहस्येव ताडितस्य महीमृतः ॥ ७
अथ सा सुषुवे पुत्रं पद्मोदरशुभद्युतिम् ।
सुमेरुहेमवल्लीव हैमं फलमनुत्तमम् ॥ ८
तमात्मसम्भवं नान्ना निम्ननाभमुदारधीः ।
अविहितमथाक्षोभ्रः स चकार क्षितीश्वरः ॥ ९
प्रतीपद्युधिवीपालरथाश्वमदनिग्रहात् ।
अनश्वं त्यपि यो लोके पञ्चात् ख्यातिमुपगमत् ॥ १०

तं विलोक्य महीपालो महिषीं प्रति पिप्रिये ।

लोकः शरन्नशिनाथं साक्षादिव निशथिनीम् ॥ ११

आदरः सुमहानासीत् तस्यामस्यात्मजात् पुनः ।

भूयसा वदधे राज्ञो नीत्यामिव फलोदयात् ॥ १२

अथ प्रादुरभूहर्षी घर्षांशोरिव भूपतेः ।

भूयोदिगन्तरालेषु प्रतापं प्रथयन्निव ॥ १३

दुग्मणिः स्पर्द्धयेवास्य भृशमासीत् स्फुरत्दुग्मितिः ।

न ह्यन्यतेजस्तेजस्वी निःशब्दं सोढुमर्हति ॥ १४

ददाहाग्निरिवाङ्गानि रविः पादोपसेविनाम् ।

स तु शीतलयामास मनांस्तपि महीपतिः ॥ १५

प्रताप इव राजर्षिर्दिवसो वृद्धिमानशे ।

तदीयरिपुराजीव रजनी तनुतां ययौ ॥ १६

प्रकृत्यैव सुधावर्षीं सुभगोमृगलाञ्छनः ।

आसीदुष्णांशुतप्तानां प्रजानां भूयसा प्रियः ॥ १७

कालभेदे हि लोकानां वस्तुष्वेकविधेष्वपि ।

प्रयोजनापेक्षितया भिद्यन्ते चित्तवृत्तयः ॥ १८

अल्पावशिष्टाः सूर्य्येण चक्रिरे गृहदीर्घिकाः ।

प्रचण्डस्यौजसोवृद्धौ मृदुः खल्वभिभूयते ॥ १९

मुक्तसोपानपर्वाणि पयसा शैवलच्छलात् ।

स्वाभाविकमनच्छल्वं व्यक्तीचक्रुरिवात्मनः ॥ २०

पार्श्वद्वये राजपथः सौधश्रेणीद्वयान्वितः ।

सविशेषसृष्टिभ्यां नगरीभ्यामिवाभितः ॥ २१

निषिक्तश्चन्दरसैः पुष्पोत्करमनोहरः ।

प्रवाह इव गङ्गायाः सदीपावल्लिरावभौ ॥ २२ युग्मकम्

अनल्पजलयन्त्राणां कल्पितानामितस्ततः ।
 प्रभावाद्गहतां पौराः वासरीणां विषेहिरे ॥ २३
 जलराशिः शिरस्तेऽस्य निम्नभित्ती जवात् पतन् ।
 आहतः शतधा भिन्नोरजतद्रववहभौ ॥ २४
 श्रीकरैरेष लोकानामङ्गान्येव न केवलम् ।
 अतर्पयञ्जलासाररवैः शोचन्दिशाख्यपि ॥ २५
 नदन्ती मौक्तिकप्रख्यजलपाता तदावलि ।
 सशब्दनिर्भरोद्गारा पादराजिरिवावभौ ॥ २६
 शिल्पिभिस्ताडितालोकमिव लोकः प्रवर्तितम् ।
 तीव्रभातपमत्यर्थं न प्रेक्षितुमपि क्षमः ॥ २७
 भास्करौष्णसमायोगात् सूर्यकान्तइव ज्वलन् ।
 प्रकृत्या सृष्टणीयोऽपि स्पर्शनोऽसृष्टतां ययौ ॥ २८
 उष्णांशोरग्निदुःस्पर्शाद्भियेव किरणोच्चयात् ।
 सदागतिरपि प्रायो बभूव गतिमन्यरः ॥ २९
 स्फुलिङ्गानिव तिग्मांशोः करान् सोढुमिवाक्षमा ।
 स्नाना च्छायाऽपि भव्याङ्गे हृत्तमूलमुपाश्रयत् ॥ ३०
 धारावारिलवैर्यन्त्रविलीलव्यजनोद्भवैः ।
 पुष्परिणुभिराढ्यानां वातैरौष्णप्रमलीयत ॥ ३१
 मध्यवित्तास्तालवृन्तैः स्वहस्तावर्जितेर्मुहुः ।
 कवोष्णेः पवनैर्निन्युः कथञ्चिद्दीर्घवासरान् ॥ ३२
 विशेषरससिक्तनां व्यजनाना रवैः करैः ।
 न चिरादिव सन्निधौ वायुरूणत्वमानशे ॥ ३३
 प्रचण्डमारुतासारपांशुवर्षैर्दिगन्तरम् ।
 रजोभिच्छन्नमभवत् प्रदुष्यैरिव मानसम् ॥ ३४

पदानीव परित्यज्य स्थूलानि' विमललिषः ।
 सूक्ष्माणि वासांस्यादधुर्महाघ्रिय इव स्त्रियः ॥ ३५
 रचिताकल्परचना मुक्तामलयजादिभिः ।
 समुज्ज्वलसमाचारा सभ्यतेवाङ्गनाऽभवत् ॥ ३६
 अमृताभिः पीतरसा देवताभिर्यथाक्रमम् ।
 ततान तनुतामिन्दोः कलेव सरिदावलिः ॥ ३७
 लोकैः प्रकामनिर्विष्टा भूयः कार्श्यमुपागताः ।
 स्थाने दिदुरतिरे नद्यः साधूनामिव सम्पदः ॥ ३८
 हैभवत्यस्तुषाराणां स्तुतिभिः पूर्णतां गताः ।
 नद्यः सद्योव्यरज्यन्त अद्वाभिरिव वित्तयः ॥ ३९
 अन्यैव रीतिमंहतां प्रपन्नपरिरक्षणे ।
 विसोद्वोपप्लवः सौधः श्रितानवति सर्व्वदा ॥ ४०
 ऋद्धिमन्तोरथानुच्चैरधिरुद्ध दिनात्यये ।
 धारायन्त्रमयं रम्यमारामं प्रतिपेदिरे ॥ ४१
 सद्योदलितकौसुम्भदुरतिमद्भिः करैर्बुभुः ।
 भानोर्व्विच्छुरिता यन्तोज्वलन्तइव ते रथाः ॥ ४२
 प्रावारप्रान्तसंलग्ना धौतमुक्तास्रगावभौ ।
 सायमर्कांशुकारक्ता पद्मरागैरिवोद्गता ॥ ४३
 केचिच्च प्रान्तरोत्यानानिलानमृतोपमान् ।
 शनैः शनैः प्रसर्पन्तोदिवसान्ते सिषेविरि ॥ ४४
 आसृष्टजलयन्ताश्रःश्रीकरोऽन्वर्थनामताम् ।
 दिनान्ते मल्लिकागन्धी जगत्प्राणोऽप्यपद्यत ॥ ४५
 वासरीणाप्रदग्धानां लोकानां शीतलक्रमः ।
 सायन्तनोऽनिलोरात्रेर्मुखोच्छ्वास इवाभवत् ॥ ४६

अथोद्याने महाराजो विजहार प्रियासख ।

पाटलामोदसमुग्धलोलभ्रमरसंकुले ॥ ४७

धारागृहसहस्रैश्च कुल्याभिश्च समुज्ज्वले ।

स्निग्धीत्तरशिलाभेदैः शीतले च मनोहरैः ॥ ४८

नौभिर्वर्गान्घमानायागङ्गायाः कुन्दपाखरैः ।

तरङ्गैः फेनपुञ्जैश्च प्रान्तेष्वत्यन्तशोभने ॥ ४९ विशेषकम् ।

आतपादग्निदुःस्पर्शाद्वाढोदुवेगनिपीडिता ।

पुञ्जीभूता समभवत् यत्र शैत्यपरम्परा ॥ ५०

भूयः शीतोपचारखादादित्यज्वलितार्चिषाम् ।

यत्र सहृतापानामालोकफलताऽभवत् ॥ ५१

कामं शीतलवस्तूनि मन्वन्त्यानि सहस्रशः ।

हन्ती सन्तापराशीनां प्रियैका नृपतेरभूत् ॥ ५२

मध्याङ्गातपसंलीढं ज्वलन्तं तपनोपलम् ।

अलं शीतलतां नेतुमेकैव हि हिमश्रुतिः ॥ ५३

अलके पाटलं तस्यारोलम्बपरिचुम्बितम् ।

नेपथ्यमिन्द्रनीलान्तः पाद्मरागमिवावभौ ॥ ५४

तस्याः शिरीषं भोगाङ्घ्रि कपोले दष्टकेशरम् ।

कर्णच्युतमवर्णशः प्रत्यर्थिनममन्यत ॥ ५५

कटाक्षमधुरैः साक्षात् पुराणमधुपाटलैः ।

मुखैर्विलोलभ्रमरैरवज्जैर्वालातपैरिव ॥ ५६

लघुमुक्ताफलप्रख्यञ्जमाश्रुःपृषतोक्षिताः ।

नार्थ्यंश्चकाशिरै साक्षाज्जलदेव्य इवोज्ज्वलाः ॥ ५७ युग्मदम्

स्फुरन्नेपथ्यरत्नानां योषितां विलसद्दुःप्रतिः ।

ताराणां चन्द्ररेखेव भाभिनी सा विदिदुःप्रति ॥ ५८

नितम्बचुम्बिवसनः स्वेदलेशादपाहरत् ।
प्रियावेशः प्रजानाथं चारुगन्धविलिपनः ॥ ५८
प्रासादोपरि सुप्तानां मुखानि कुलयोषिताम् ।
आममर्शं करैः स्निग्धैर्विलोल इव चन्द्रमाः ॥ ६०
सुखेषु लब्धावसरास्तासामासवगन्धिषु ।
पद्मेष्विवेन्दुकिरणाः परभागं प्रपेदिरे ॥ ६१
वृन्दानि योषितामिन्दोरावृण्वन्तोऽपि भानवः ।
चित्राणि शोभयाञ्चक्रुः काचभेदा इवाणवः ॥ ५२
मध्ये रत्नाकरोर्म्भीणां प्रस्फुरद्गङ्गरोचिषाम् ।
मनःशिलादिच्छुरितः शिलोच्चय इवोज्ज्वलः ॥ ६३
कनकद्रुतगौरौणां दीपिकानामिवान्तरा ।
सभक्तिरचनः काचपात्रभेदः स्फुरद्द्रुतिः ॥ ६४
विदुरतामिव विदुरत्वान् ताराणामिव चन्द्रमाः ।
लसत्पल्लवलक्ष्मीणामटवीनामिवाचल ॥ ६४
स्फुरन्नेपथ्यरत्नानां मध्ये रेजे स योषिताम् ।
प्रफुल्लहेमवल्लीनां पारिजात इवापरः ॥ ६६ विशेषकम् ।
अथ गङ्गामङ्गनाभिर्विजगाहे जनेश्वरः ।
हिमकुल्यामिवालीलराजहंसविराजिताम् ॥ ६७
वगाह्यमाना योषिद्विर्जाङ्गवी समपद्यत ।
उद्विग्नैः परिकूजङ्गिःसंकुला जलपत्रिभिः ॥ ६८
विलोलनेत्रभ्रमरैरुदुग्रीवैरापगां मुखैः ।
अलञ्चक्रुर्नितम्बिन्यः प्रोन्नालैरिव पङ्कजैः ॥ ६९
तासां मुखशशाङ्कानां प्रभयेव प्रतर्जिताः ।
आविलाम्बःप्लवाः कामं मन्तुः पङ्केरुहव्रजाः ॥ ७०

तज्जिताम्भोजवक्त्राभिः सपरागाभिरापगा ।
 ताभिराल्ललिता स्त्रीभिः स्पृश्येव प्रचुक्षुभे ॥ ७१
 अशक्नुवन्तः सम्प्राप्तुं चक्रवाकाः स्तनत्रियम् ।
 क्रोशन्त इव निर्व्वेदादतिदूरं प्रतस्थिरे ॥ ७१
 रजोभिररविन्दानां पयसामपि विन्दुभिः ।
 अलताङ्गता व्यलच्यन्त च्युताकल्पा अपि स्त्रियः ॥ ७२
 रदक्षताङ्कितं काचित् सपत्न्याः पङ्कजेक्षणम् ।
 प्रणयच्छलतो रोषान्मुग्धमङ्गिरपौडयत् ॥ ७४
 वगाहलुलितं तुङ्गं तरङ्गं जघ्नुरङ्गनाः ।
 ईर्ष्येवोन्नतैर्भूयः कठोरस्तनपङ्कजैः ॥ ७५
 मृणालसुकुमारैश्च बाहुभिः पीवरस्तनाः ।
 प्लवन्ते स्म नितम्बिन्यो मज्जन्योऽसु पुनः पुनः ॥ ७६
 कस्याश्चित् सिच्यमानायाश्चन्द्रविम्बमिवाननम् ।
 हिमान्तरादिव क्लान्तं जलमध्यादलच्यत ॥ ७७
 स्त्रीभिः पद्मरथाङ्गादि गङ्गाया ग्लपितं मदात् ।
 तासामप्याददे सोच्चैश्च्युतमाभरणोच्चयम् ॥ ७८
 योषितां प्लवमानानां केयूरास्त्रिष्टवाहवः ।
 उर्मयश्चाम्बुजजलाः स्पृशन्ते स्म परस्परम् ॥ ७९
 परागरागमेतासामाददे सरितां वरा ।
 इति प्रतीपदर्शिन्यो बभूवुर्लोहितेक्षणाः ॥ ८०
 चञ्चलाद्यः पुण्यजलैर्विदूरथमथाङ्गनाः ।
 अभ्यषिञ्चन् तडिलत्यः कादम्बिन्य इवाचलम् ॥ ८१
 स लतिक्रम्य महिषीं वशगां पार्श्ववर्तिनीम् ।
 असिञ्चत् सुभगैर्भूपः प्रेयसीमपरां रसेः ॥ ८२

अकाण्डेऽप्यसु मञ्जन्त्या तयोञ्ज्वलमुखश्रिया ।
 समालिङ्गत भूपालस्तत्परित्राणतत्परः ॥ ८३
 तदालिङ्गनसम्भिन्नसालिकक्रमलाञ्छनः ।
 विवशी वसुधाधीशस्तां चुचुस्व नितम्बिनीम् ॥ ८४
 महिष्याः परिपश्यन्त्यास्तदालिङ्गनमङ्गलात् ।
 सेहे वारयितुं वीरो नात्मानं वेपथूत्तरः ॥ ८५
 तस्यां प्रेम प्रियस्त्रैवमतिभूमिसुपागतम् ।
 वीक्ष्य देवी क्षणं तस्थौ स्तिमितेन्द्रियविग्रहा ॥ ८६
 सूचीव्यधैरिवात्यन्तं भोगिदंशैरिवानिशम् ।
 प्रियव्यतिक्रमैस्तैस्तैर्विव्यथे सा मनस्विनी । ८७
 तस्याः प्रणयलोलाया मानोऽभूदतुलः प्रिये ।
 निर्व्यलोकं खलु प्रेम तीव्रमानविशेषभूः ॥ ८८
 अथोपकार्यामुत्तीर्णां तामार्य्यमतिरादरात् ।
 अनार्य्यां क्षमयामास क्षमापालो रचिताञ्जलिः ॥ ८९
 निगृह्य मनसः क्षीभं क्रूरसङ्कल्पलङ्घिता ।
 वारस्त्रीवादरान् साऽपि बहून् वहिरदशंयत् ॥ ९०
 आशास्य क्षितिपमसौ विशालनेत्रा
 संविष्टं निशि विवशा रूपा ज्वलन्ती ।
 शस्त्रेण क्षतविनया जघान वक्ष—
 स्यामूर्च्छं द्विषविषमा भुजङ्गमीव ॥ ९१
 थ्यालोला जलदमिव क्षणप्रभीक्ष्वैः
 प्राणास्यं मरुतमिवेन्द्रियप्रवृत्तिः ।
 निर्व्विशा नरपतिमव्यगादशैषा
 स्वम्पापम्परिनुदती तमःप्ररूढम् ॥ ९२

चन्द्रवंशम् ।

अथ नरपतिशोकात्तप्यमानोऽप्यनल्पं
सुविमलसलिलौघैः प्राज्यराज्येऽभिषिक्तः ।
मुदमगमदन्खा तत्सुतो वृष्टिपातै—
स्तरनलमिवोच्चैर्गूढमन्तर्धानः ॥ ८३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये श्रीभजलविह-
वणंनोनाम चतुर्दशः सर्गः ॥

—:(०):—

पञ्चदशः सर्गः ।

सोऽमृताममृतरश्मिरोचिषं
मागधीं विधिनिवेदितक्रमः ।
आजहार सद्दधर्मचारिणीं
भोक्तुमिच्छुरिव भक्तिमादरात् ॥ १
पुत्रमात्मसदृशं परीक्षितं
नाम तत्र जनयाम्बभूव सः ।
पुष्पमुल्लसितषट्पदं मधु—
लोककान्तमिव चारुवीरुधि ॥ २
तं निदेशविषये विशाम्यति—
स्तस्थिवांसमभिषिच्य सुस्थिरम् ।
स्त्रे पदे विदितशासनक्रमं
प्राप शान्तिनिलयन्तपोवनम् ॥ ३
भीमसेन इति भीमदर्शनः
सङ्घरेषु रिपुवीरपुङ्गवैः ।
दुर्जयोऽस्य सुतवत्सलात्मनी-
लोकगीतयशसः सुतोऽभवत् ॥ ४
तं पितर्यमरतामुपागते -
श्लाघ्यवीर्यमभजहसुन्धरा ।
द्यौरिवोष्णकिरणे तिरोहिते
शीतरश्मिमभिनन्दितोदयम् ॥ ५

म टुल्लोकमधिरुह्ये वामव—
 स्याद्द्विमाप विदितद्विरासनम् ।
 क्तुस्त्रमेव वसुधातलस्थितं
 राज्यमस्य तनयः प्रतिश्रवाः ॥ ६

स प्रतीप इति चापदात्मजं
 यः प्रतीपयितुमन्यपार्थिवान् ।
 ज्यानिघोषनिगृह्यैततेजसो-
 नो ससर्ज निशितोर्जितान् शरान् ॥ ७

सोऽधिकारमधिगम्य पैलकं
 पार्थिवः प्रकृतिरञ्जनादिभिः ।
 केवलं न यशसोज्ज्वलं गुरुं
 विस्मयेन जनतां व्यलङ्घयत् ॥ ८
 सोऽनपत्यसुलभेन भूमिपो-
 दुर्विलङ्घ्यतमसा विलङ्घितः ।
 नो रराज रुचिरोऽपि शारदः
 शीतरश्मिरिव वारिदाहृतः ॥ ९

आश्रवः श्रुतवतः सदाशयः
 शान्तिकर्म विदुषः पुरोधसः ।
 सृष्टगाङ्गजलवातकम्पिते
 तप्यते स्म स तपस्तपोवने ॥ २०
 संयतस्य नृपतेः शुचिस्त्रिता
 जातु जङ्घतनया शरीरिणी ।
 दक्षिणोरुमतिशालभूरुहं
 बल्वरी कुसमितेव संश्रिता ॥ ११

कामये मदनमात्तविग्रहं
 स्वामहं मदनबाणविह्वला ।
 अग्निदग्धवपुषः प्रचक्षते -
 तत्प्रतापमुचितां प्रतिक्रियाम् ॥ १२

एवमाशु मनसः प्रहर्षणै—
 लोभितोऽपि वचनक्रमैर्मुहुः ।
 निर्विकल्पहृदयो महीपति—
 स्तामुवाच सुदतीं विदां वरः ॥ ५१

वाममेव रमणीनिषेवितं
 प्राङ्गूरुसृषयः पुरातनाः ।
 तं विहाय सुभगे, वधूचितं
 दक्षिणं त्वमवशा ममाश्रयः ॥ १४

लोकविप्लवभयान्न दीषत-
 स्वामहं रतिमिवामललिषम् ।
 कामये न कमनीयविभ्रमं
 धर्मभीरुमनसो हि महिषाः ॥ १५

तत् सुतार्थमरविन्दलोचने,
 लां वृणेऽप्यनवरां सुरस्त्रियाः ।
 इत्युदारवचसं विशाम्पतिं
 सा जगाद विकसन्मुखच्छविः ॥ १६

एवमस्तु समयेन कामये
 तत्सुतेन कमनीयसङ्गमम् ।
 मत्कृतेषु विषयेषु खल्वसौ
 मा करोतु विचिकित्सितं मनः ॥ १७

विप्रियं यदि किमप्यनादरा
दाचरिष्यति मम प्रमादतः ।
स्वेच्छयैव विहरिष्यते मया
तं विहाय समयातिलङ्घिनम् ॥ १८

इत्यनव्यचपलाद्रकाशिनी
सा शरीरसहिता तिरोदधे ।
भूपतेरपि मनो विगर्हिता-
न्मुक्तभीति लघिमानमानशे ॥ १९

तस्य जातु महिषी महौचित-
स्त्रीन् सुतानजनयन्मनस्विनी ।
आदरातिशयतो निषेविता
धर्मकीर्त्तिविनयानिव तयो ॥ २०

बाल एव विमलं किलाग्रजः
कर्तुमाप विपिनं महत्तपः ।
यद्यभावशमिताक्रमैर्मृगै-
र्मूर्त्तिमद्भिरिव संकुलं नयैः ॥ २१

तत् पितर्यमरतामुपागते
प्राप राज्यमनुजोऽस्य शान्तनुः ।
तिग्मरोचिषि गते विलीनतां
स दुर्लोकमिव बालचन्द्रमाः ॥ २२

सोऽभवत् किल कुले शमं गते
यं स्पृशेच्च जरसा समाकुलम् ।
गच्छति स्म स सुखं पुनर्युवा
नामतस्त्वमिति शान्तनुं विदुः ॥ २३

वार्द्धकेन करणैकलोपिना
 विक्रवं पितरि घोरमागते ।
 नन्दयन् सच्च कुलं दिगन्तरै-
 वंशतन्तुरखिलैः स खल्वभूत् ॥ २४

तस्य जातु विषये विशाम्पते—
 श्वातकानिव जनान् समाकुलान् ।
 पौरुषस्य परिभाविनः क्रमाः
 वृष्टिपातरहिते विचिक्लिशः ॥ २५
 सन्निपात्य स मुनीननन्तरं
 कृत्यविद्विदितकृत्यसम्पदः ।
 स्नानकान्तिरपि दन्तरोचिषा ।
 पर्य्यष्टच्छदमलोच्चलप्रभः ॥ २६
 ब्रूत कोऽयमपदे प्रवर्त्तितो-
 मन्त्रशक्तिमसकृतद्भवाद्दृशाम् ।
 पीडयत्यफलयन्नवग्रह-
 स्त्रीब्ररोग इव दुःसहः प्रजाः ॥ २७
 दुष्कृतेन कतमेन भूर्च्छता
 प्रापिताऽद्य जनता व्यतिक्रमम् ।
 पद्भिनीव मथिता हिमाश्रसा
 शीर्णचारुकरणा न राजते ॥ २८
 वात्येव हृतपुष्पपल्लवं
 देहतोऽपि करुणं वनान्तरम् ।
 दह्यतेऽद्य विपदा हतदुःप्रति
 प्राज्यराज्यमवलोक्य मे मनः ॥ २९

यान्यनल्पविक्रमत्स्मितानि मे
कान्तिकाति नितरां सुदेऽभवन् ।
तानि हृन्व विकलानि माम्प्रत
पीडयन्ति जनतामुखानि माम् ॥ ३०

घोरदवपरिपीडितान्तरा
क्लेशजालविकला प्रजावलौम् ।
हृन्मूर्धुरिव दर्पणोद्भवा-
मारप्रकान्तमवलोक्य सीदति ॥ ३१

प्रयोगनिपुणैर्मुहुर्मुहुः
। घ्यपूर्वसफलैः प्रकल्पितैः ।
र्यते न विविधैरुपक्रमैः
ष्टशत्रुरिव दैववर्द्धितः ॥ ३२

। श्यमानविषयस्य माम्प्रत
न्त पालयितुमक्षमस्य मे ।
। डमावहति काङ्क्षितोऽपि सन् ।
। जशब्द उदितो विडम्बना ॥ ३३

स्य नाम गुरुवोभवद्विधा-
तभाविभवदर्थवेदिनः ।
त्पदेऽपि कथमेतदुत्थितं
। टवेध इव निष्कले मणौ ॥ ३४

। यते निगमपारदृष्टवना-
। ज्ञसेव भवतां ममापि च ।
। र्थितेन यशसा प्रजावपु-
। न्द्विस्वमिव चारुरश्मिणा ॥ ३५

तत् किमत्र करणीयमद्य मे
 ब्रूत तावदविशङ्कमानसाः ।
 ऐलवश्यनरलोकपालिनां
 यूयमेव विपदन्तकारिणः ॥ ३६
 अप्यसुव्ययनिवर्त्तनं भवे-
 द्वैवमेतदपि तत् करोम्यहम् ।
 राज्यकीशबलसम्पदादिके
 वाह्यवस्तुनिवहे कथैव का ॥ ३७

तेऽभिनन्द्य नृपतेर्दचो मच्चत्
 प्रोचुरखलितवृत्तमादरात् ।
 अस्य बोधमयनेत्रगोचरम्
 दुर्नयस्य करणं निशम्यताम् ॥ ३८
 पूर्व्वजोऽस्ति तव सर्व्वधीगुणैः
 ख्यातवृत्तिरमलो नृपोचितः ।
 तं विलङ्घ्य तव राज्यलम्भनात्
 क्लिश्यतेऽद्य विपदा प्रजावली ॥ ३९
 तस्य चेन्नतिविधौ महात्मनो-
 राज्यमेतदखिलं प्रकल्पयेः ।
 राष्ट्रमद्य न चिराद्भिमोक्ष्यते
 दुर्नयात्तदिति नो विनिश्चयः ॥ ४०
 तन्निशम्य वचनं मनीषिणा—
 माश्रवः स खलु धार्मिकाग्रणीः ।
 अग्रजाय चतुरर्णवां भुवं
 दातुमाशु गमनोन्मुखोऽभवत् ॥ ४१

पूर्वमस्य मचिर्देहिर्नैषिभि—
हेतुवादकथया विमोहितः ।
आगमस्य परिनित्याऽभवत्
पङ्क्तिं स किल धार्मिकाग्रणीः ॥ ४२

इत्यसाववरजन मादर
प्रार्थितोऽपि पतितत्वमागतः ।
राज्यमाप न कुलक्रमोचितं
किंस्त्रिषातिशयमागलं बली ॥ ४३ युगमकम् ।

काममाप्तवचनान्निवर्त्तितः
स्वा पुरीं स पुनरेत्य पार्थिवः ।
सविलोक्य मुमुदे निजं पदं
मत्तवर्हि निचये. पयोमुचाम् ॥ ४४

धर्मजालविकला प्रजावली
केवलं न जलदैः प्रतर्पिता ।
कीर्त्तिरप्यभिनवा महीपते.
सागरप्रणयिनीव वर्द्धिता ॥ ४५

अस्त्रविद्धमृगमार्गगामिना
जातु जङ्गुतनयामुपेयुषा ।
तेन योषिदवलोकिताऽभव-
न्नेत्रसाम्यपरिरक्षितक्षता ॥ ४६

पूर्वमेव गुरेणा निवेदितां
लीलया च विकसन्मुखच्छविम् ।
तां त्रिलोकललनाकुलोज्ज्वलां
निर्व्विश ममयेन पार्थिवः ॥ ४७

गूढरत्नवलयाब्धिमेखलां
 चारुवेशपरिवर्द्धितदुर्गति' ।
 शोणिलम्बिरशना समाहमत्
 सा नृपालमहिषी वसुन्धराम् ॥ ४८

जातमात्रतनयान्नकेवल
 सप्त सप्ततुरगोज्ज्वलप्रभान् ।
 आनृशंस्यमपि संहमन्त्यसौ
 पुण्यतीर्थसलिलेष्वमज्जयत् ॥ ४९
 पार्थिवस्तु हृदि तेन कर्मणा
 पीडितोऽप्यतितरां दयापर' ।
 सत्यभङ्गभयवेपितात्मना
 नान्वयुङ्क्त दयितां किमप्यसौ ॥ ५०

अष्टमेऽथ तनये यदा पुनः
 सा जहास परिहृष्टमानसा ।
 स्नेहवेगपरिलङ्घितस्तदा
 दूयमानहृदयो जगाद ताम् ॥ ५१

रूपमेतदतिपेलवं वृथा
 वज्रसारकठिनं तवान्तरम् ।
 सुप्रसन्नसलिलाऽपि जाङ्गवी
 गूढनक्रनिकरा भयावहा ॥ ५२
 लोचनैकश्चिरा शतङ्गदा
 नाभविष्यदतिमात्रकाङ्क्षिता ।
 कैर्नितान्तचपलाऽपि चेदियं
 नाकरिष्यदसुभिर्व्वियोजनम् ॥ ५३

स्नाध्यकान्तिरपि भीषणाऽऽयती
 स्पर्ष्टुमप्यतिशये न पार्थिवे ।
 स्पर्शमात्रपत्रिलुप्तचेतना
 रूढकार्यकुशला तडिद्वयथा ॥ ५४
 उच्यते यदतिवत्सला प्रभू.
 कैतव तर्दित वेद्मि मास्मृतम् ।
 यत् त्वमात्मतनयान् विनिघ्नती
 स्पृश्यसे न घृणया मनागपि ॥ ५५
 देवपुत्रसदृशानर्नकशो-
 विह्वलेव जननो त्वमारमजान् ।
 न्नापयन्त्यविधिना निजच्छ्रया
 किं दुरापगुणवन्न दूयसे ॥ ५६
 पुत्र एव दयिताप्रयोजनम्
 प्राहुरेवमृषयः पुरातनाः ।
 तद्विपर्ययकृता त्वया शम्भे,
 महिधस्य वद क' फलोदय' ॥ ५७
 अस्तु तावदिममप्यनागमं
 पुत्रमेकमवरत्न शोभने ।
 एवमप्यसुलभोज्ज्वलतिष्ठा
 सङ्गमोऽस्तु सफलस्त्वया समम् ॥ ५८
 विप्रियं न किमपि प्रिये, पुरा
 भीरुरस्मि मनसाऽपि नाचरम् ।
 तद्द्विशासनयने, ममाधुना
 रक्ष्यतां प्रथमयाचनाञ्जलिः ॥ ६९

इत्यनल्पमलिनच्छर्विं नृपं
 क्लैब्यजालपरिविह्वलान्तरम् ।
 द्योतयन्त्यतितराभिवान्तरम्
 सा स्मितेन शुचिना स्म भाषते ॥ ६०

ना निहन्मि तनय महीपते,
 कातरत्वमिति मा गमः पुनः ।
 एष एव धुरि पुत्रिणां सुत—
 स्वामलोकसुलभः करिष्यति ॥ ६१

वारुणेरनयसम्भवद्रुषा
 मर्त्यलोकमवशाः प्रपित्सवः ।
 कातरा हि वसवो ययाचिरं
 जन्मने च जलसात् कृतं च माम् ॥ ६२

तानवेहि सलिलान्तरे मया
 संविदेकवशया विसर्जितान् ।
 तद्गृह्णाण सुतमेनमादरात्
 सङ्गमो न भविता मया ह्यथा ॥ ६३

विद्धि जङ्घुतनयामयोनिजां
 मां निदेशवशगां प्रजापतेः ।
 स्वस्ति तेऽस्तु समयातिलङ्घनात्
 साधयामि परिसुक्तबन्धना ॥ ६४

इत्यलक्ष्यगतिरापगाऽर्भवत्
 पश्यतः क्षितिपतेस्तिरोहिता ।
 प्राप सोऽपि तनयं यमाख्यया
 देवपूर्वमृषयो व्रतं विदुः ॥ ६५

वारुणे सुरजट्टीप्रणादितात्
 माङ्गवेदमयमध्यगात् पुरा ।
 अस्त्रजातमथ चास्त्रकोविदा—
 द्वाग्वाद्गुणसञ्च सन्नयम् ॥ ६६
 श्लाघ्यत्रीर्व्यमभिनन्द्य तं नृपो—
 यौवराज्यमचिरादलम्भयत् ।
 सोऽपि कान्तगुणराशिभिः प्रजाः
 पौरवाश्च गुरुमप्यनन्दयत् ॥ ६७

यामुने स पुलिने विलामवान्
 जातु गन्धमतिसुन्दरं नृप ।
 दिव्यसत्परिमलानुकारिण
 जिघ्रति स्म किल विस्मयाकुल ॥ ६८
 तेन खल्वनुपलब्धयोनिना
 कानन चलितमत्तषट्पदम् ।
 केवल न विहितं प्रसर्पता
 भूपतेरपि मनो हृतं बलात् ॥ ६९
 पार्थिवः प्रभवमस्य सुन्दरीं
 स्त्रीमपश्यदरविन्दलोचनाम् ।
 श्लाघ्यचूतलतिकैव केवल
 लोकचारुमहकारजन्मभूः ॥ ७०
 यामुने पयसि नौश्रितामिमां
 सं विलोक्य मणिकुट्टिमोचिताम् ।
 पङ्कलग्ननालनीमिवीक्षना—
 द्यूतस्म स टयालुरात्मना ॥ ७१

तेन सा प्रणयपूर्वमाद्रात्
 स्नाधनोयमनुयागमागता ।
 तजगाद् मलयानिलस्ननं
 कीकिलान्तरटवीव माधवम् ॥ ७२

दाशराजतनयास्मप्रयोनिजा
 सत्यवत्यभिहिता यथार्थतः ।
 गन्धकाख्यपरसुन्दराभिधा
 गन्धमुग्धतरयोजनान्तरा ॥ ७३

कामयानमथ तं शुचिस्मिता
 प्रत्युवाच वचनीयवर्जिता ।
 मद्विधा न कुलजा प्रलोभिता
 स्त्रैरिणीलमनुमन्तुमर्हति ॥ ७४

तद्गतेन मनसा विलङ्घितो—
 निर्दयञ्च विनिराकृतस्तया ।
 सोऽथ शून्यहृदयः समायया-
 वन्यरूपइव पार्थिवः पुरीम् ॥ ७५

नैत्यिकेषु विधिषु स्मरार्हितः
 प्रार्थनाभिरसक्तत् प्रवर्तितः ।
 स क्लमौघपरिलङ्घितान्तर-
 कार्यजातमकरोदनार्यवत् ॥ ७६

वासरेषु कथमप्यनारतं
 कर्मभिः स सुतरां सृदुव्यथः ।
 यामिनीषु विरहोदयारमना
 जागरिण क्लशतामथानशे ॥ ७७

तत्त्वतस्तदधिगम्य तत्सु २१—

स्तां वधूं समुदवाहयद्गुरुम् ।

ग्राम्यधर्मविमुखो न केवलं

निस्त्रहोऽन्वयनृपत्रियामपि ॥ ७८

तस्य राजपदलाभशङ्किना

पुत्रकेषु दुहितुर्दयालुना ।

हन्त दाशपतिना न शान्तनी-

रात्मजापरिणयो मतोऽभवत् ॥ ८०

प्राक्ततेष्वसुलभेन कर्मणा

तेन तस्य तुतुषुर्दिवीकसः ।

दुष्कराचरणतस्तमूचिरे

भीष्म इत्यसक्तदेव विस्मिताः ॥ ८१

तत्प्रभृतप्रतितरां महौजस-

स्तस्य भीष्म इति रुदिरुद्धभौ ।

कीर्त्तते प्रतिपदं स्वकर्मभिः

स्नाघनीयचरितः किलैतरैः ॥ ८२

सा तु चित्रपदपूर्वमङ्गदं

तं विचित्रमपि वीर्यनिष्ठितम् ।

पुत्रमाप पतिवत्सभा क्रमा—

चन्द्रकान्तमरुणोरुतेजसम् ॥ ८३

बाल एव किल पूर्वजीवली

स्नाघ्यबाहुबलदर्पितोऽभवत् ।

वल्गुवागमरबालकोपमो-

यस्तयोरवरजः स कान्तिमान् ॥ ८४

शान्तनोरुपरतेरनन्तरं
 प्राप्तराज्यमपि पूर्वजन्तयोः ।
 तुल्यनामरिपुरख्यतामरं
 कीर्त्तिशेषमकरोद्गणान्तरे ॥ ८५

अप्यलब्धवयसं किलानुजं
 सागरान्तघरणीमलम्भयत् ।
 प्राशिषच्च वशवर्त्तिनीः प्रजा-
 भीष्म एव जननीमते स्थितः ॥ ८६

यौवनेन परिभिन्नशैशवं
 माधवोल्लसितपादपोपमम् ।
 तं विलोक्य मुमुदे न केवलं
 तस्य दारविधिमाचकाङ्क्ष च ॥ ८७

काशिराजसुतयाऽम्बिकाख्ययाऽ-
 म्बालिकेतरपरया च पार्थिवः ।
 पुष्पचापसुभगो रतिश्रया
 भीष्मवीर्य्यहृतया पतिर्वृतः ॥ ८८

चारुकामसुखमानिशाक्षया-
 न्निर्विशन्नतितरां तयोर्विशः ।
 सप्त सोऽथ शरदोऽतिवाहयन्
 राजयक्ष्मपरिलङ्घितोऽभवत् ॥ ८९

दक्षबन्धुभिषजां चिकित्सितै-
 र्विघ्नितः स बहुशोऽप्यनन्तरम् ।
 अस्तमभ्यगमयन्नृपं गद—
 स्तं कृतान्त इव तिग्मरोचिषम् ॥ ९०

स प्रदीप इव शान्तिम्प्रगती-
मल्लिकामिव कुलं न किवलम् ।
राष्ट्रमप्यतितरामिवान्तर-
न्तदुगृहस्य विदधे तमोवृतम् ॥ ६०

सत्यवत्यथ शुचाऽतिलङ्घिता
वंशलोपमवलीक्य शङ्किता ।
भीष्ममेत्य विगताऽर्थितां वृथा
वेपते स्म मनसा मनस्विनी ॥ ६१

पूर्वमेव नृपतेः प्ररिग्रहा-
ज्जातमारमनि मुनेः पराशरात् ।
साऽथ साधु समचिन्तयत् सती
वादरायणमुदाररोचिषम् ॥ ६२

चिन्तितोपनतमुन्नतान्तरं
प्रज्वलन्तमिव तेजसा रविम् ।
वंशतन्तुकरणाय कान्तिम-
त्तं जगाद कथमप्यवाङ्मुखी ॥ ६३

सङ्गतोऽथ मुणिरम्बिकाख्यया
श्मश्रुराजिपरिपिङ्गलदुःखिः ।
कृष्णकान्तिरतिदीप्तलोचनः
शक्यते स्म जटिलो न वीक्षितुम् ॥ ६४

अन्धमेव तदियं महाबलं
पुत्रमाप परिपालनाक्षमम् ।
आश्रय श्रुतवनां यमाख्यया
राष्ट्रमेव घृतपूर्वमूचिरे ॥ ६५

पाण्डुरास परिसङ्कताऽपरा
 तेन नाम सुनिना भयाकुला ।
 अर्थतोऽपि तदसौ मद्द्वैजसं
 पाण्डुमेव सुषुवे स्वमात्मजम् ॥ ८६

भूय एव जननीप्रणीदितः
 सङ्गतं परिगतः स शूद्रया ।
 धर्ममभ्यजनयद् यमात्मजं
 नामतः स विदुरः किलाऽभवत् ॥ ८७

सत्यवत्यनुमताऽपि भाविनी
 तं विचिन्त्य पक्षं प्रजावती ।
 तस्य चारुपरिचारिकां निजां
 प्रैषयत् किल भयादलङ्घताम् ॥ ८८

प्रज्ञाचक्षुर्न खलु कुशलः पूर्वजोराज्यभामुं
 पाण्डुस्तस्मादलभत कुलैः कल्पितां वंशलक्ष्मीम् ।
 प्रागेवासौ मधुरिव सदाऽऽह्लादनीं कान्तिमाप्त-
 स्तत्सम्पर्कात् स इव लतया सङ्गतः प्रोज्ज्वलोऽभूत् ॥ ८९
 गान्धारी धृतराष्ट्रमाप दयितं जन्मान्धमेनं पुन-
 र्ज्ञात्वा पूर्वमभूत् पिनङ्गनयना साध्वीव्रतं विभ्रतो ।
 तस्याः पुत्रशतं बभूव परतो ये कौरवाख्यां गता-
 स्तेषामभ्यधिकाश्चतुर्थसहिताऽदुर्योधनाद्यास्त्रयः ॥ १००

जननात् परमेव तं सुतं
 सहसा गर्दभराविणं पिता ।
 अतिवत्सलतामुपागतो-
 विदुरोक्तोऽप्यनिशं न संजहौ ॥ १०१

चन्द्रवंशम् ।

पाण्डुराज्यं प्राञ्जदमासाद्य विद्वान्
भीष्माज्ञायां स स्थितोऽभूत् स्थितिज्ञः ।
अग्रे जाले जातितोऽन्धोऽपि कामं
साभ्राज्यर्द्धिं शिश्रिये भोगमूलाम् ॥ १०३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुराज्यलाभो नाम
पञ्चदशः सर्गः ॥

षोडशः सर्गः ।

स दीर्घलीनेव बलावलेपा—
न्नतान् पुनः श्लाघ्यतमोपदाभिः ।
साम्ना विविग्मानथ दण्डयोगे—
नोत्शृङ्खलानप्यखिलान् व्यनैषीत् ॥ १

वाग्गमी किलाभ्यानयनाय दूतः
कुन्ध्याः प्रतापोज्ज्वलमात्मजायाः ।
स्वयंवरार्थं शरदिन्दुकान्तं
तं कुन्तिभोजप्रहितः प्रपेदे ॥ २

शूरः पुरा कृष्णपितामहोऽभू—
त्तस्थानवद्या तनया पृथाऽऽख्या ।
तां कुन्तिभोजाय दिदेश कुन्तीं
राज्ञे किलाप्ताय स सत्यसन्धः ॥ ३

आदास्यमानो दयितां दिनान्तः
कलामिवेन्दोः सुतरां स राजा ।
साम्नाज्यकार्यं सचिवे विसृज्य
वङ्गौ प्रचण्डत्वमिवावभासे ॥ ४

शुभे सुहृत्ते महनीयकीर्ति-
र्महीपतीनां ककुदं स पञ्चात् ।
पूर्वं कुमार्याः प्रगुणैर्विलोलं
श्रुतैस्तदीयं हृदयं प्रतस्थे ॥ ५

स सैन्यमुखैः संहितः सहिष्णुः
 प्रयाणतूर्थध्वनिभिर्दिगन्तान् ।
 आपूर्य्य साक्षादनुयायिवर्गैः
 सदाष्यन्त्वान इव प्रतस्थे ॥ ६

तस्मिन् गते नागरिकावलीभि-
 र्न् पूर्ववत्तन्नगरं रराज ।
 सप्रस्थिते प्रस्तुतशीतरश्मौ
 नक्षत्रताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ७

रथं नभस्वन्तमिवोत्पताक-
 मारुह्य राजा रुचिरं स गच्छन् ।
 द्रुतन्तडिलन्तमिवाम्बवाहं
 मरुद्भिरभ्रद्विरदो रराज ॥ ८

तस्योपरिष्ठादुरुविक्रमस्य
 सितातपत्रं विभराम्बुभूवे ।
 तेनोर्ध्वमालम्बितचन्द्रविम्बः
 स जङ्गमः शैल इवाललक्षे ॥ ९

स चामराभ्यामतिनिर्मलाभ्यां
 संवीजप्रमानो नरलोकपालः ।
 चलन्नुपान्तद्वितये वलाकी
 मरुत्सखी मेघइवावभासे ॥ १०

गङ्गामनङ्गस्त्रेपमचारुकान्ति-
 स्तरङ्गमालाममलान्तरात्मा ।
 विशेषनौसेतुभिरप्रसक्त-
 स्वयोमिवोच्चैर्नियमैस्तार ॥ ११

आकम्पितानोकन्दपुष्परिणु-
 रास्यष्टर्वाश्याशयशीकरार्द्रः ।
 गच्छन्तमतप्रन्तमिवानुकूल—
 स्तं सेव्यमारात् पवनः सिषिवे ॥ १२ ।
 प्राप्तो बलिं माण्डलिकैर्नृपालैः
 प्रकल्पितं कल्पविदप्रमेयम् ।
 प्रगृह्य पश्यन् कमनोयदेशान्
 उपह्वरं भोजपराजधान्याः ॥ १३
 कार्याधिकारैः पुरुषैः पुरोगै-
 रावेदितां तन्नगराधिपस्य ।
 गुर्वीं सपर्यां रचितोपकार्या-
 मुर्वीपतिः प्रीतिमगाद् गृहीत्वा ॥ १४
 स निमग्नां नीरपतत्रिसंघै-
 नीभिश्च पश्यन् विमनायमानः ।
 नृपः कुमारीं प्रति लोलुपत्वात्
 क्षणप्रसुप्तः क्षणदां निनाय ॥ १५
 ततः प्रभाते लघुतूर्यशब्दैः
 प्रबोधितो वन्दिवचःप्रभिन्नैः ।
 जगाम निर्व्वर्त्तितनितप्रकृतः
 स्वयंवरस्थानमसौ सुवेशः ॥ १६
 तद्राजसंघैरभिशीभमानं
 विशेषनेपथ्यविधिप्रकाशैः ।
 ताराब्रजैरिन्दुरिवान्तरिक्ष—
 मुद्गासयामास नृपः प्रपन्नः ॥ १७

महार्हरत्नासनसंस्कृतिऽसौ
 मञ्चे निषन्नः स्फुरदग्रवेशः ।
 रराज राजः परितः प्रफुल्लः
 शृङ्गे सुमेरोरिव कल्पवृक्षः ॥ १८

विजृम्भिते मङ्गलतूर्यघोषे
 किञ्चिच्चलन्त्यामपि वैजयन्त्याम् ।
 जगाम सा राजकमण्डलान्तः
 पतिंवरा भोजपतेस्तनूजा ॥ १९

तस्या मधुस्यन्दि मुखं नरेन्द्रा-
 निवारितैर्था युगपत् पिवन्तः ।
 न दृष्टिमापुः शतपत्रमेकं
 फुल्लं विलोलाइव भृङ्गसंघाः ॥ २०
 तामिच्छतां निन्दितशारदेन्दु-
 मनिच्छतामप्यवनीश्वराणाम् ।
 अन्तर्गतं भावमुपाशशंसु—
 र्बलादिकोङ्कृतविलासचेष्टाः ॥ २१

कञ्चिद्विलोलस्तिमितायताक्षी-
 निवेशयिष्यन् कमलं स्वभौलौ ।
 सितातपत्रस्य सुवर्णदण्ड-
 ममण्डयत्तेन मुहुर्मुहूर्त्तम् ॥ २२
 त्रपाविशेषात्*पृथिवीश्वराणां
 चिराय पश्यन्निव चारुकान्तिम् ।
 तामिव कञ्चित् स्पृहनीयशोभां
 विलोकयामास विलोलचेताः ॥ २३

आन्दोलितेनोच्चलितद्विरेफं
 लीलारविन्देन चे कश्चिदन्यः ।
 अस्थानएवास्थिरमानसत्वात्
 पार्श्वस्थितं स्वं सुहृदं जघान ॥ २४
 सिंहासनस्थः परिवृत्त्य किञ्चित्
 कश्चिद्वयस्यं मधुरं वभाषे ।
 विलीलचक्षुश्चतुरैः कटाक्षै-
 र्विलोकयामास तु भूयसैनाम् ॥ २५
 तस्या मुखेन्दोः किल कान्तिमग्रा—
 मन्यो विलासी कथमप्यलब्धा ।
 अदृष्टचन्द्रो बहुलक्षपायां
 स्नानच्छविं लोक इव प्रपेदे ॥ २६
 परागलेशैरुपरुद्धनेत्रं
 सखायमाखण्डलतुल्यधामा ।
 विधाय साक्षान्मधुरेण पश्चात्
 कश्चित् सिधेवे मुखमारुतेन ॥ २७
 शुद्धान्तरक्षी किल मङ्गलाख्या
 सौवर्णवेत्रोज्ज्वलिताग्रहस्ता ।
 चेदिप्रदेशाधिपसन्निकर्षं
 प्रापथ्य पूज्यामथ तां वभाषे ॥ २८
 आलम्बिताजानुभुजो स्रह्वीजा-
 दानाम्बुना भद्र इवार्द्रहस्तः ।
 असौ क्षितीशः समरे रिपूणां
 पुरञ्जयो नाम पुरां विजेता ॥ २९

अस्याग्रहारैः शतशोविस्मृष्टै-
 रष्टापदद्योतितदिग्विभागैः ।
 प्रसाधिताऽऽभूद्वसुधा न ताव-
 द्वसुन्धराभावमपि प्रपन्ना ॥ ३०
 अस्वार्णवोर्मिष्णु ततताम्रपर्णी-
 मुक्ताफलैः स्थूलतमैहसन्ती ।
 विराजते शुक्तिमतीति रम्या
 परैरगम्योज्ज्वलराजधानी ॥ ३१
 अमुथ मौर्वीखलिता ज्वलन्तः
 शिलीमुखाः प्रग्लपितान्तरायाः ।
 रणे रिपूणां वदनारविन्दै-
 श्चिराय सार्द्धं प्रणय वहन्ति ॥ ३२
 अनेन राज्ञां ककुदेन हस्त-
 मामुक्तमुक्तावलयोज्ज्वलेन ।
 सुरद्रुमेणैव लताप्रवालं
 कच्चिद्रसादिच्छसि गृह्यमाणम् ॥ ३३
 विलोक्य किञ्चित् परिवर्त्तमानां
 वातेरितामम्बुजिनीमिवैकाम् ।
 दृप्तान्यभूपालसकाशमेता-
 मासादितां सा सुदतीं जगाद ॥ ३४
 पञ्चालदेशेश्वर एष राजा
 यज्वा यशोभिः सुरभीक्षताशः ।
 हर्म्यग्राणुपारूढदृष्ट्याङ्कुराणि
 परिप्रकाशानि यतो रिपूणाम् ॥ ३५

अस्य ज्वलद्भिः प्रथितैः प्रतापै-
रपि त्रियामास्वरिसुन्दरीणाम् ।
मुखेन्दवः प्रगलपितच्छनित्वा-
नैव प्रमोदाय भवन्ति यूनाम् ॥ ३६

महारथानप्रतिमाननेका—
नेकोऽयमायोधनमूर्धनि सैः ।
सन्त्याजयामास शितैः पृषत्कैः
सार्द्धं धनुर्भिर्वीरवीरगर्वान् ॥ ३७

ऐश्वर्यमासादयितुं रुचिश्चेत्
काम्पित्यनाम्नो नगरोत्तमस्य ।
प्रेम्नां निधिं प्रार्थितसौकुमार्यम्-
अमुं वृणीष्वामलवंशकेतुम् ॥ ३८
गङ्गोर्मिसम्प्लावितमूलदेशा-
न्युद्यानवन्दानि मनोरमाणि ।
लीलाविलासायतनानि चोच्चैः
कुरुष्व पादारपणं गोचराणि ॥ ३९

तां कामयन्तीमितरत्र गन्तुं
पर्याकुलाक्षीमवधार्य बालाम् ।
नीत्वा क्षितीशान्तरमन्तरञ्चा
समाबभाषे सुमुखीं वयस्या ॥ ४०

मृशं स्वतन्त्रोऽपि वशी गुरुणां
शस्त्रेष्वमोवेश्वपि शास्त्रमार्गैः ।
प्रशस्ति यः कैकयकामरूपौ
स कामरूपः पृथिवीश्वरोऽयम् ॥ ४१

अजस्रमाष्कृतशस्त्रस्रघं
यं सङ्गरे सोढुमशक्रुवन्तः ।
वभूवुरुन्मुच्य शरासनज्या
लज्जानिबद्धाञ्जलयः किराताः ॥ ४२

वगाह्यमानं त्रिदशाङ्गनाभि—
मूलं सरो लोहितमामनन्ति ।
यस्यामले वारिणि तस्य नित्यं
यस्यावरोधाः समुपसृशन्ति ॥ ४३

अमुष्य यात्रासु नगोपमानां
कटप्रभेदाह्वलवद्विपानाम् ।
आसिव्यते रूढकटूग्रगन्धः
सप्तच्छदानामिव माधवेऽपि ॥ ४४

अस्यावरोधाननपङ्कजानि
शशाङ्गरेखेव समुल्लसन्ती ।
स्नानानि चेदिच्छसि पुष्यमय्या
लक्ष्मेप्रव संयोजय तत् स्रजेनम् ॥ ४५

अधश्च कृष्णागुरुपादपाना—
मामोदिते गन्धसृगप्रचारैः ।
स्थिला गिरेर्निर्भरशीकराग्रै-
र्निर्विश्यतां ग्रीष्मऋतुप्रदोषः ॥ ४६

रसानुकूलं वैचनं न तस्या-
वभूव कामं रुचये कुमार्याः ।
सर्वामरैः पीतमिवेन्दुविम्बं
दर्शन्नपाथाः क्षण्टशयमानम् ॥ ४७

सान्निध्ययोगात् क्षणमुज्जलत्वं
 प्रापथ्य तं विद्रुतहेमगौरी ।
 बाला चलन्ती चपलेव शैलं
 मालिन्यमुच्चैस्तरमानिनाथ ॥ ४८

महीरुहं सा लतिकेव कान्ता
 शनैर्नृपालान्तरमाससाद ।
 अथिन्दुपादामलवाग्विलासा
 दौवारिकी राजसुतां जगाद ॥ ४९

यस्याम्बुराशिः स च रोहणाद्रि-
 निर्घ्नावभूतां गुणगौरवेण ।
 विभाति सोऽयं नरदेवसिंहो—
 महाबलः सिंहलभूमिपालः ॥ ५०
 रामेण कामं विनिबद्धसेतु-
 रपि प्रकृत्यैव दुराक्रमत्वात् ।
 यस्यावरक्षाऽर्णवएव साक्षात्
 प्रत्यादिशत्यन्तनिविष्टसैन्यम् ॥ ५१
 रत्नान्यसौ कौस्तुभसोदराणि
 स्तुतानि देवैर्बर्हशो दधानः ।
 तदेकनेपथ्यविधिप्रसङ्गा-
 ल्लसद्वरलीकं हसतीव क्लृणम् ॥ ५२
 अनेन दैत्यीन्मथनप्रतीतात्
 पुरन्दरादासवता पुराऽस्त्रम् ।
 नियन्त्रितः केवलमम्बुराशिः
 पुरेऽस्य मुक्तापटलं तनोति ॥ ५३

चन्द्रवंशम् ।

अनेन कश्चिन्मदनोपमेन
विशेषपुष्पोच्चयसौकुमार्या ।
अम्भोधरोधस्यतुरोधपुर्या
निर्वेक्ष्यसि क्षीणभृता सुखानि ॥ ५४
आकर्ण्य तूर्यधनिमन्द्रनादं
महार्णवस्यार्णवमेखलाया ।
अधीश्वरलञ्च वसुन्धराया
रम्यासु लब्धा विहर स्थलीषु ॥ ५५

प्रलोभिताऽपि क्षितिपालमेवं
कान्तं न सा कामयते स्म बाला ।
अौदार्यलक्ष्मणादिगुणैः प्रतीतं
पतिव्रतवान्यपुमांसमेतम् ॥ ५६
इन्दीवरश्यामलकान्तिमन्यं
बाला मञ्जीपालमथाससाद ।
विलोलबाहुः स्फुरदुत्तरङ्गा
गङ्गेव धिन्व्याचलपादशैलम् ॥ ५७

वातोपयोगादिव वैजयन्तीं
चन्द्रोदयादिन्द्रवशामिवाशाम् ।
तत्सन्निधानादभिशीभमानां
प्रेक्ष्यायताक्षीमवदद्वयस्या ॥ ५८

अस्त्रैः किरीटी स्फुरदग्रवेशो-
विभाति रत्नैः खचितान्तरलात् ।
आमूलसंपुष्पितपाटलाग्रो
धातुद्रवैरद्विरिव प्रभिन्नः ॥ ५९

अयं त्रिलोत्तरज्जोह्वलानां
गुणैरुदारैः कुशलाधिगन्ता ।
अश्रावतारप्रभवो महौजा-
श्चतुर्भुजस्योज्ज्वलकीर्तिशाली ॥ ६०

अस्य ज्वलद्विः परितः प्रतापै-
र्गर्वीज्भिमतानां किल पूर्वजानाम् ।
पातालकुक्षिष्वपि काश्यमानै-
स्तिरस्कृतोऽभूत् प्रभवोऽपि भानुः ॥ ६१

साकेतनारीनयनीत्पलानां
प्रोति परां प्रेक्षन्ती वहन्ती ।
शरत्सुपर्ण्यासकलेन्दुवक्त्रे,
लमस्य यूनी भव धर्मपत्नी ॥ ६२

सौवर्णयूपैः शतशोरघूषां
पुरस्कृतां तीरवनीं सरयाः ।
रथ्यामलङ्कृत्य च निष्कलङ्कान्
सुदुर्लभान् भुङ्क्त्व मनोज्ञभोगान् ॥ ६३

एवं वचोभिश्चतुरैस्तथैषा
प्ररोचिता रेचितलोचनश्रीः ।
बाला परिस्नानमुखारविन्दात्
तस्मात् क्षितीशान्नयनं चकर्ष ॥ ६४

तामङ्गनां मङ्गलहस्तासूच्य-
मनङ्गकल्पस्तिमितेक्षणस्य ।
नोलाऽविदर्भाधिपतेः पुरस्ता-
दुवाच बालां सलिताक्षरा सा ॥ ६५

अधीश्वरोऽसौ क्रथकैशिकानां
सन्भाव्यते यस्य सदा निदेशः ।
प्रतीपभूपालकिरीटकोटि-
प्रभाभिराभासितदिङ्मुखस्य ॥ ६६

असुख्य राष्ट्रं परिमाणभावा—
दियत्तयाऽपेतमभूत् पुरस्तात् ।
समुच्यते शीलनलब्धवर्ण-
र्जनैर्महाराष्ट्रपतिस्ततोऽयम् ॥ ६७

आरोपितञ्च धनुराटधानं
विलोक्य युद्धे क्षितिपालमनम् ।
सृगाइवोच्चैर्मृगराजमेकं
भवन्ति दूरादरयो विविग्नाः ॥ ६८

अनेन सभोगपरिहमेण
रभोरु, चेत् काङ्क्षसि भोगमग्रम् ।
अलङ्कुरुष्वोज्ज्वलराजमार्गं
तत् कुण्डिनाख्यं नगरं विलामैः ॥ ६९

उपस्तितां चारुगतैः पुरस्तात्
काञ्चीपतेरञ्चितविग्रहां ताम् ।
सुराङ्गनाङ्गीकुशलोत्तमाङ्गी—
मालिर्बभाषे कमलायताक्षीम् ॥ ७०

यैरीश्वरो मन्मथमात्तचापं
नेत्रानलैरुन्मथयाञ्चकार ।
स्नात्वा तदुत्पे कुल उद्वभूव
कुलप्रदोपः क्षितिपाल एष ॥ ७१

निवेशिता भर्तृषु यस्य वाणाः
पाण्डूनि गण्डान्वरिसुन्दरीणाम् ।
सकज्जलासु स्रपितानि दक्रुः
प्रभातकालेन्दुवदाविलानि ॥ ७३
यशोभिरस्येन्दुमनोज्ञकान्तेः
कान्तास्मरोद्दीपनतत्परस्य ।
तमिष्यपक्षेऽपि दिभाति काञ्ची
ज्योत्स्नाप्रपूरस्रपितान्तरैव ॥ ७३
रसाननङ्गप्रतिमेन साक्षा-
द्विर्वष्टुमिच्छा तव चेदनेन ।
रभोरु सभाबध वानिनीना-
मेनं ततो माननिवारणास्त्रम् ॥ ७४
कृष्टाऽपि सख्याश्चतुरैर्व्वचोभि-
र्व्वाला नृपालान्तरमेव याता ।
अप्यन्तरायैरुपरुद्धवृत्तिः
फलं परस्तादिव तत्त्वविद्या ॥ ७५
अथावदत्तामरविन्दनेत्रा—
मसौ महेन्द्रप्रतिमो महौजाः ।
शचाञ्चकाराधरनिर्व्यपेक्षं
योवासवं सोमरसामवेन ॥ ७६
युवा सुवेशोऽयमजातशर्त्रु-
र्नितान्तकान्ताजनलोभनीयः ।
अवन्तिनाथः सुरलोकपालं
प्रत्यस्यहो यो नरलोकपालः ॥ ७७

न राजतेऽस्योञ्ज्वलराजधान्यां
 गौर्या सम केवलमेव काल ।
 वैरः त्वयाटीश्वरसन्निकर्षेऽ
 पुत्रदायुधः पुष्यधनुर्धरोऽपि ॥ ७८
 वसन्नपि स्त्रे विषयेऽङ्गनाना-
 मपाङ्गवाणैः प्रहरन्ननङ्गः ।
 अजस्रमेतं स्पृहयास्वभूव
 न जातुचित् पुष्यशिलीमुखाय ॥ ७९
 अमुं कटाक्षैः प्रहरन्त्यभीक्ष्ण
 विलोदप्राच्याच्चतरावलेपम् ।
 लीलात्रिलासेषु विलासिनीनां
 चातुर्यंरूढिप्रभवं निजानाम् ॥ ८०
 सिप्रातरङ्गानपि चारुशृङ्गान्
 तुङ्गस्तनाभ्यां जलकेलिकाले ।
 आस्त्रालयास्त्रालनगर्वलोपा—
 दवन्तिनारीस्तनपङ्कजानाम् ॥ ८१
 व्यलङ्घयद्गूपतिमग्रावेशं
 बाला नृपालान्तरमीप्सु रेव ।
 वसन्तपुष्यान्तरमासु मिच्छुः
 सहस्रपत्रं भ्रमरीव फुल्लम् ॥ ८२
 अथावदत्तां प्रतिहाररक्षी
 ललामभूतां कुलकामिनीनाम् ।
 कादम्बिनी मन्द्रमनोज्ञशब्दा
 रसोत्तरं निर्व्वचनामिवोर्व्वीम् ॥ ८३

लाटोऽयमिन्दीवरनिन्दिकान्ति-
 र्व्विलम्बमानोज्ज्वलहेर्ममाख्यः ।
 आभाति भास्वच्चरितालधारा-
 मनोहरः शैलइवामलौजाः ॥ ८४

सन्ध्याविधौ पूर्व्वमभूद्विधातु-
 राचामतो यश्चुलुकं जलस्य ।
 सुनिश्चुलुक्यो विमलान्तरारमा
 वंशस्य साक्षात्तिलकोऽयमस्य ॥ ८५

असौ विलासी प्रकृतोर्व्विसृज्य
 विलासिनीभिर्व्विलसत्यजस्रम् ।
 अनेन सार्द्धं परिभोगदीक्षां
 वामाच्चि, कश्चिच्चरितुं रुचिस्ते ॥ ८६

भोगक्षमं कान्तमपि क्षितीशं
 कुमारिका कामयते स्म नैतम् ।
 लीलाविलासस्य सखायमुच्चैः
 स्मरस्य जातीव वसन्तकालम् ॥ ८६

योयः प्रसादाविलया श्रियेव
 तयोत्पलाच्या व्यतिलङ्घयति स्म ।
 व्यलीकभावाकुलमानसत्वात्
 स भूमिपालो ग्लपितो बभूव ॥ ८८

भूपालवर्गैः क्षणविघ्नितोऽपि
 सा पाण्डुमापाण्डु रुचं प्रपेदे ।
 मार्गाचलेर्व्याकुलिता मुहूर्त्त—
 मन्धोनिधिं मेखलकन्यकेव ॥ ८९

आमाद्य साक्षादलवद्यरूपं
तमास्तु बालां गमनान्निहृता ।
तत्त्वात्रोधत्तपितव्यलीकं
साक्षादविदेव तदोयमर्गात् ॥ ६०

अथ प्र प्रफुल्लाननपद्मरम्या
विलामदीक्षागुरुपद्मलाक्ष्मीम् ।
आलिखिलज्जीकृतशीतरश्मि
तामन्तरज्ञा चतुरं बभाषे ॥ ६१

वंशः क्षितौ यः प्रथितः सुधांशो—
स्तत्पादतुष्ट्यैर्विमलैर्गुणैश्चै ।
मुक्तावदातो ज्वलकोत्तिपूरै—
स्तमत्यगादप्यनिशं लसद्भिः ॥ ६२

स्फुरत्प्रभैर्दगौरिव सद्भिमानै—
र्महौषधीव प्रगुणैर्महद्भिः ।
यूपैर्निखातैः खचिता धरित्री
यद्भूमिपालैर्जलराशिचिह्ना ॥ ६३

समं यशोभिः क्षितिशासनानां
येषां सदा शासनमप्रतर्क्यम् ।
हीपान्तरेष्वप्यवकाशमाप्त—
मुत्तालमप्यम्बुनिधिं विलङ्घ्य ॥ ६४

सुराङ्गनाभिः सुरमङ्गलाथं
वीणाकराभिः परिगीयमानम् ।
येषां महद्वाहुबलं बलारि-
रुचैस्तर स्थानमतीत्य तस्थौ ॥ ६५

तदंशकेतुर्नरपुङ्गवोऽसौ
 महीक्षितां मौलिनिर्वेशिताञ्च ।
 वत्रे स्वयं यं कमला सुरररे-
 र्विशालवृक्षःस्थलमपुरपेक्ष्य ॥ ८३
 सौवर्णपुङ्खाः समरिष्वमीघाः
 शिलीमुखा यस्य समुल्लसन्तः ।
 चिराय कुर्वन्ति विलासिनीनां
 गण्डस्थलीः पाण्डुरुचः परेषाम् ॥ ८७
 गुणैः समस्तैः प्रणयक्रमान्धै-
 रुदारसत्वस्य महीजसोऽस्य ।
 लोभानपेक्षैरपि पक्षपातात्
 परस्परं तत्पजिरे विरोधाः ॥ ८८
 यशोभिरुच्चैरिव पाण्डुरोऽसौ
 स्फुरत्प्रभैराभरणैर्विभिन्नः ।
 विभाति राजेव शिलोच्चयाना—
 मुच्चावचैर्धातुरसैः परीतः ॥ ८९
 अस्योरुवक्षस्यपरान् क्षितीशान्
 विलङ्घ्य लक्ष्मीं प्रणयाद्दसन्तीम् ।
 श्लाघ्यां सपत्नीमवकाशमाप्ता
 नीत्सारयन्ती सुचिरं त्वमास्व ॥ १००
 सख्यास्तंतः सा वचनावसाने
 प्रयत्नसंवारितसंक्रमाभ्याम् ।
 विकाशसङ्कोचमनोहराभ्यां
 विलोचनाभ्यां नृपतिं ददर्श ॥ १०१

तथैव दूर्वाङ्कुरभेङ्गप्रथा
पुष्पस्रजा मङ्गलवूर्णैर्गर्भिता ।
संयोजयामास सप्तं जलानां
भूपालमुच्चैस्तरसाधुवादैः ॥ १०२

न केवलं तेन स एव रूप-
स्तां सुन्दरीं हस्तगतामण्डस्त ।
साऽप्यनमत्यन्तविलोलचिता
मालाकरान्निङ्गितविङ्गितज्ञा ॥ १०३
इन्दो, कलेव कमनीयवृचिः प्रदीर्घं
यातेयमुत्पलदलोपमलोचनश्री ।
इत्यादराहचनमुच्चरितं जिघ्रस्य
लोकैर्व्यलीकयत्प्रत् किल भूमिपालाः ॥ १०४

नेदुर्विनोदपिशुना, कमनीयतूर्या-
श्वेतस्तयोरतितरां सुदमावहन्तः ।
तैरैर भूमिपतयः प्रकटूभवङ्गि-
स्तापं मनस्यभिहताइव गाढसाधुः ॥ १०५

मोदप्रभिन्नवरप्रचलसद्विलासो-
न्नानाननस्तदितरत्र ततो विषादात् ।
एकत्र भानुकिररैस्तमसाऽपरस्त्रि-
न्नेरुप्रदेशइव भूमिपतिव्रजोऽभूत् ॥ १०६

प्राप्तां सुतं दयितमात्मगुणानुरूपम्
आकृष्टलोकपरिनिर्भलचारुलक्ष्मीम् ।
वालार्कमण्डलमिवोच्चलपूर्वसन्ध्या-
मालोक्य मोदन्नगमत् किल कुन्तिभोजः ॥ १०७

क

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुन्तीखयंवरवर्णनोनाम
षोडशः सर्गः ।

सप्तदशः सर्गः ।

अथ तमग्ररुचं वसुधाधिपं
स परिगृह्य गुणाधिकमात्मवान् ।
निजपुरं समवेशयदादरात्
सुरसखं रसखण्डमिवोज्ज्वलम् ॥ १
पुरगवाक्षकुलं किल तत्क्षणा-
दपिहितं समभूत्तमिवेक्षितम् ।
रसविशेषविलोलतरेक्षणा-
नृपपुरे पपुरेनमिवाङ्गनाः ॥ २
परिचितं रुचिरैः पुरजालकं
मधुविलज्जविलासवतीमुखैः ।
प्रचुरभक्तिमतीत्य विदिदुरते
करचितां रचिताम्बुरुहप्रभम् ॥ ३
सुखशशाङ्करुचोः पुरयोषितां
परिविलोक्य तमुत्सुकमानसम् ।
कुसुमचापभृतः स्थितमस्युश-
न्मधुरिमा धुरि माधवसन्निभम् ॥ ४

मधुरया स्मितचार्कसुखश्रिया

समह्वरन्मधुमुग्धदृशां मनः ।

स मधुमन्मययोर्मधुराकृतिः

समरसोऽमरसोदरविक्रमः ॥ ५

श्रितविलासविलोचनवीज्यै—

स्मिनसिजं सुतरामभिवर्द्धद

मदवतीषु सुहृः समतेजय-

न्नरमणी रमणीषु कुतुहलम् ॥ ६

स्तनविचुम्बिसुतोज्ज्वलिताङ्गया

विगलितांशुकयाऽलसचक्षुषा ।

अनुगवाक्षमुपस्थितमीक्षितुं

स्मरसमं रसमण्डितमेकया ॥ ७

अनिशमन्यपदोज्झितचित्तया

तमखिलैः करणैरनुयातया ।

न खलु दूरगतिर्विवदेतरा—

मपरया परयाविशदायुधम् ॥ ८

अपरिपूर्णविभूषणयाऽन्यया

विरचितैकविलोलवतंसया ।

गुरुजनान्तिकमागतमुद्धतं

मुदितयाऽऽदितया मदसम्पदः ॥ ९

अपि पिनङ्गुमुपात्तकचोच्चयं

समवलम्ब्य करेण नितम्बिनी ।

न सहसा न वह्निस्वरया लस—

न्मृगमदाऽगमदालयतः परा ॥ १०

कुलजनोचितयोञ्ज्वलज्जया
परिचिता गृहएव पुराऽऽस्त या ।
न मुहुर्त्कलिकाकुलितऽभ्यगा—
न्न सहसा सह साऽऽलिजनैर्वह्निः ॥ ११

किसलयोपमपाणितलाऽपरा
सकुसुनाभरणा परिपेलावा ।
प्रतिपदं ललितोत्तरमभ्यसत्
प्रचलता च लतालघुनर्त्तनम् ॥ १२

नवधूरवधूतवधूक्रमा
वह्निरपि प्रतिगन्तुमनन्तरम् ।
कृतमतिः परिवादभयाकुलै—
र्निजगृहे जगृहे गुरुभिर्बलात् ॥ १३
कलितहृदयजनैश्चटुलाक्षरै—

रकलिता गृहकर्ममिषाद्वह्निः ।
अलसलोलविशालदिलोचना
रसहसा सहसाऽऽविरभूत् परा ॥ १४
गुरुनितम्बपयोधरनिःसहा
गजवधूरिव मन्यरगामिनी ।

निजसखी क्षमया न विलम्बितुं
व्यपरया परया प्रतितलरै ॥ १५
ह्निमकरोपमशुभ्रतमां स्रजं
मणिमयीमपरा परिद्विभ्रती
विगलितां करएव ययौ रुचा
पुरवधूरवधूतसुराङ्गना ॥ १६

चन्द्रवर्णम् ।

अधियता कर्मनीयतमां रुचं
स्तरव्व प्रतिपन्नकलेवरः ।
नरवर स्तु स्तुः (यस्यभिहितः
प्रियतमो वननी भुवि टोऽपिनाम् ॥ १७
परमसौ पतिरेव सुदुर्लभः
जित्नु कर्त्तुं न किपडक्तिपुरस्तरः ।
द्विज्जकारो हि पुरैव मनोहर
किमुदितो मुद्रितो जलदायद्यात् ॥ १८
असुमसौ प्रतिभाति रुचाऽधिकं
क्षितिपति प्रतिपद्य विलासिनो ।
रुचिरगाडव दौपशिखा शृणु
समलकाऽमलकाचविशेषगा ॥ १९
स्तरमधुप्रतिमं वपुषा गुणै-
रतिपुरन्दरमिन्दुनिभाननम् ।
क्षणतनूकृतलज्जमसुञ्जनं
सुनयने नय नेत्रपथान्तरम् ॥ २०
सुरभिमामसिद्ध स्तरदोपनं
सुमनसामपि मोदरसावहम् ।
उपवनान्तलतेव विराजते
सुवदना वद नासुमुपेत्य का ॥ २१
अयमपाङ्गो विलोकनमङ्गलै-
रसभरैरिष योषिदभीषितैः ।
उरुशिखं सखि, पुष्पशरैर्धितं
हुतवहं तव हन्तु हृदि स्थितम् ॥ २२

रसलसत्कमनीयतमाक्षर-
 स्मरकथापरिमन्थरतामसौ ।
 मनसिजज्वलदायुधवेदर्ना
 श्मयिता मयि तावदपोहत् ॥ २३

इममतिप्रण्योचितमादरा-
 ह्यितमाप्य नृपं सुभगोत्तरा ।
 पृथुमपि क्षणवत् क्षपयेन्मुदा
 रसमयं समयं मदिरक्षणा ॥ २४

इममपि प्रविलोक्य विलासिनं
 रतगुरुत्तिमं रमणीजनः ।
 यत्परिप्रेक्ष्य परेक्षणलालसा-
 तमतिः प्रोक्तोऽपि विडम्बनाम् ॥ २५
 नर्जगृहे जगः

वधूजनसुधुसुखीकृताः
 स विनिश्चय्य कथा मधुराक्षराः ।
 नरपतेः प्रविवेश निकेतनं
 सुहृदयैर्हृदयैश्च मृगीदृशाम् ॥ २६

स खलु विश्रमर्घ्यं सुपाहृतं
 मधुमदप्रतिमो दधि चाग्रहीत् ।
 शशिनिभञ्ज दुकूलयुगं बली
 भवपुषा वपुषा मदनोपमः ॥ २७
 अथ वधूवरयोर्मुखचन्द्रिका—
 ममलचन्द्रकचन्द्रिकयोरिव ।
 कुलगुरौ जनता समलोक्य-
 ज्जपरते परतेजसि भूपतेः ॥ २८

चन्द्रवशम् ।

अथ तयोर्नयनानि परस्परं
विवलितानि विकाशभितानि च ।
अपि विलङ्घ्य विलोकयतीमिथः
सुमनसो मनसोरवहन्मुदम् ॥ २९

अथ वधकरपल्लवमादरात्
समवलम्ब्य लसज्जलसङ्कुलम् ।
प्रचलता स्वकरेण समागम-
न्मुदमसौ दमसौरभवानपि ॥ ३०

कुमुदराशिरिवेन्दुमरीचिमान्
विधुरिव प्रतिपन्ननिशामुखः ।
स च तथाविध इहृक्चिर्बभौ
सचपलश्चपलोऽपि घनीयथा ॥ ३१

अथ स मेरुमिनः परिदक्षिणं
रथलसत्सुपताकइवाकरोत् ।
नववधूमहितो ज्वलदक्षिणं
दिनकरोनकरो दहनं मृषा ॥ ३२

अथ शमीभवपल्लवभङ्गव-
न्नववधूरुचिराञ्जलिविच्युतम् ।
अनल उज्ज्वललाजमयं हवि-
र्निपतितं पतितन्तुमुखोदयम् ॥ ३३

तदखिलं निपतज्वलदक्षिणी-
हुतभुजः कनकाचलशृङ्गवत् ।
मरकताञ्चितमौक्तिकभक्तिव-
द्रचमितं च मित क्षणमुज्ज्वलम् ॥ ३४

स खलु तत्र वधूकरमादरात्
 समवलम्ब्य चकार रमालसम् ।
 विगलितन्तएव मुहुर्मुहुः
 स्मरवशो रवशोभिसुखाब्जः ॥ ३५
 अनलधूमसमागमतः क्षणं
 तनुममुच्छ्वसिताञ्जलमञ्जुलम् ।
 निजलखीमुखमब्जवेन्दुना
 तुलितमालितमा समलोकयत् ॥ ३६
 इति विधाय विवाहविधिं नृपो-
 दयितया सह पार्वणचन्द्रमाः ।
 रुचिरचन्द्रिकयेव चचाल स-
 दृष्टितरयन्तिरयंश्च दिशान्तमः ॥ ३७
 पथि दिनानि दिनेश्वरसन्निभः
 समतिवाह्य रथैरतिवाहितः ।
 अथ विवेश पुरं वरयोषिता
 स विलसन् विलसन्नरिपुत्रजः ॥ ३८
 नववधूरकरोद्विधाब्जवत्
 पुरमुदारहिरण्मयतीरणाम् ।
 परपुरन्ध्रिसुखाञ्चितजालका-
 मचिरभा चिरभावितमङ्गलाम् ॥ ३९
 स खलु मद्रपतेरपि भामिनीं
 सुरधुनीतनयोपनतां नृपः ।
 उदवहद्विहिताभिरतिर्नृणां
 दुहितरं हितरङ्गतरोमृषा ॥ ४०

पितरि नाकस्मिते क्लिन्न स्रग्ध्रः
 कुङ्कुलर्धभङ्गिः स्रग्ध्रियितः ।
 भूशमदादनृजा सुपरिच्छदे.
 श्रियमितां यमितान्तरकाङ्क्षिताम् ॥ ४१

नयइवोज्ज्वलभूतियश फलो-
 हयगतो नवराग इवोत्कटः ।
 नरपतिर्दयिताद्वितयात्विता
 नवतमो वत मोहकरोऽभवत् ॥ ४२

सुरनदीयमुनाहयमध्यगी-
 ऽर्णवइव प्रतिभिन्नसटोज्ज्वलः ।
 गज इवान्तरगी गजयोऽपिना
 स हि तयोर्हितयोर्भिदिदुर्गतः ॥ ४३
 युधि जयाय दिशां शशन्तच्छम्भ.
 कुलधुरन्धर एष विनिर्गतः ।
 प्रतिचकार रिपुन् शरवृष्टिभि-
 र्धृतिसितैस्त्रिजिनेश्च वल्लुर्धृतः ॥ ४४

अथ परागभरैरभिरञ्जयन्
 जगदगान् कुसुमैरुपशीभयन् ।
 रतकलाकलहाविलतामिल
 ज्जनमनीनमनो मधुरुद्धभौ ॥ ४५
 स्थितिमतां समयातिविलङ्घनं
 खलु यतः सुतरामयशस्करम् ।
 मलयशैलवतीमपि काङ्क्षितां
 रविरतो विरत. प्रति दर्शिताम् ॥ ४६

न खलु दक्षिण्या समुपेक्षितः
 परिजहौ दुर्गमणिः कर्मनीयताम् ।
 परुषया सहितः पुरुषो भव—
 त्यपरसोऽपरसोऽल्लसितोऽपि सन् ॥ ४७
 मृदुतया न चिरादिव भानुमान्
 विरलतामनयत्तुहिनावलिम् ।
 सहजत खलु कोऽपि विनिग्रहो-
 बलवतो लवतीऽपि सुदुष्कर. ॥ ४८
 स्वयमभूदथवा हिमजालकं
 विगलितं तपनस्य समागमात् ।
 द्रवयते महतामिह सङ्गति-
 र्दुर्तमनस्तमनःसदृशं जडान् ॥ ४९
 परिगतं शिशिरोपचयात्यया-
 ह्नुलशीततया न च चण्डताम् ।
 रविकराः परिपोषयितुं क्षमाः
 महिकया हि कयाऽपि तदा स्थितम् ॥ ५०
 प्रति विमृष्टमणिप्रकरोपमै-
 रुच्यैर्नितरां समलङ्कताः ।
 अपि सुधाकिरणेन समन्विता-
 न रजनोरजनोह क्लशारमता ॥ ५१
 मिलितमुज्ज्वलचन्द्रिकया मुहुः
 शशधरं परिफुल्लरुचं न सा ।
 न खलु रात्रिरिवेक्षितुमक्षमा
 तनुतया नु तया समदृश्यत ॥ ५२

तनुरमौ क्षणदाऽपि वियोगिनीः
 क्षणपुरस्कृतदैर्घ्यभयङ्करी ।
 विगलिताङ्गमुखीः परिमीलिताः
 समदङ्गदङ्गशुचाऽऽविलाः ॥ ५३
 मधुमुखे कुसुमैर्विरलोदयै-
 रूपवनान्तभुवो रजनीमुखे ।
 अनिबिडैरुडुभिः खवदुक्चलै-
 बरुचिरे रुचिरे मधुलेहिनाम् ॥ ५४
 रतिपतेरथवा मणिदीपिका-
 ष्छलितपुष्पलिहोऽतिमुगन्धयः ।
 विदधिरे मधुना कुसुमोत्कराः
 क्षततमस्ततमस्तविलासिनाम् ॥ ५५
 कुसुमिता तरुणारुणरागभृत्-
 किसलया मलयानिलकम्पिता ।
 मधुरसा स्म न चारुकलेवरै-
 र्मिलति का लतिका वनपादपैः ॥ ५६
 प्रणयिणा दयितेव रसोत्तरा
 सुरभिणा कुसुमाभरणोज्ज्वला ।
 नवपलाशकुलांशुकविभ्रमा
 तिलकिताऽलकिता च वनस्थली ॥ ५७
 कमलमृच्छकुलं प्रमदामुखं
 त्रितयमेतद्भूम्नाधुना समम् ।
 मधुरितं शिशिरस्य विनिग्रहा-
 क्षसदयं सदयञ्च विलासिना ॥ ५८

अगमयन् सरितः समयोद्धतै-
 र्जलरुहैरसितोत्पललोचनाः ।
 मृगदृशः स्तनताम्रसैर्यंष्टा
 न कमनाः कमनारतमुत्कताम् ॥ ५९
 रविकरैः सदयं परिलालिता
 रसवती मधुदानविशारदा ।
 मधुलिहं हृदये निदधे सुदा
 कमलिनी मलिनी वितथोक्तितः ॥ ६०
 उपवनान्तमिवेक्षितुमुत्सुकः
 कुसुमचापसखः किमिहागमत् ।
 नवपलाशभिषान्नवचन्द्रमा-
 बहृतपाहुतपावकवद्भुजा ॥ ६१
 शरतया किल पुष्पधनुर्मृतः
 क्षतजदिग्धमुरःसु रूपाऽधिकम् ।
 ध्रुवमशोककुलं विनिवेशितं
 तरुणमारुणमास वियोगिनाम् ॥ ६२
 अभिनवस्तवकोदयशोभया
 किसलयारुण्या लतया स्थितम् ।
 विटपिनो विटपाग्रसमागमा-
 ह्वनतया नतयाऽतनुकम्पया ॥ ६३
 क्षतविदो नतमौलिपरम्पराः
 प्रणतिभिः कुसुमाभरणीच्चयाः ।
 विरहिणो मलयानिलमाचरन्
 विषदमौषदमी वनपादपाः ॥ ६४

उपवनान्तलता किल पुष्पिता
 किसलयारुणरागमयांशुका ।
 पतिरतेव धृता मलयानिलै-
 श्रुतरसा तरसा स्म विकम्पते ॥ ६५
 युवतिभिर्व्वदनासवसेवितः
 सरसमौक्तिकपुष्पकदम्बकैः ।
 अलिनितम्बवतीरहरन्मुदा
 नवकुलो बकुलो मधुगन्धिभिः ॥ ६६
 सुरभिणा सदयं परिलालिता
 किसलयैः सहकारलतीज्ज्वला ।
 नववधूरिव लोलविटैर्बला-
 न्मुकुलिताऽऽकुलिता भ्रमरैरभूत् ॥ ६७
 अरुणयोः कुसुमं नवपत्रयो-
 रधरयोरिव मध्यगतं स्मितम् ।
 परिविलोकितमुत्सुकतां न वा
 प्रकमनं कमनङ्गमुपानयत् ॥ ६८
 मलयवातलवोपनतं रजः
 कुसुमजं विरजः श्रितमौरभम् ।
 ध्रुवमियं विपिनान्तमही वधू-
 रनवरं नवरञ्जनमाददे ॥ ६९
 भ्रमरगुञ्जितगीतिमनोहरा
 सलयमुच्चलिता नलयानिलैः ।
 कमनयद्वनितेव न नर्त्तकी
 विचलताञ्च लताऽञ्चितविग्रहा ॥ ७०

उपवनान्तभुवोऽतिसुगन्धिभि—
 विक्कसितैः कुसुमैः परितो बभुः ।
 धृतनवाभरणाइव योषितः
 पिकरवाः करवारितपङ्कवाः ॥ ७१
 नवयवाङ्कुरया धृतपुष्पया
 लसद्ग्रीकतरुत्यप्रवालया ।
 भ्रमरसम्भ्रमयोत्सुकतामगात्
 प्रमदया मदयातमुदा प्रियः ॥ ७२
 विफलयन्ति मदाविललोचनाः
 स्मरनिदेशभृतः स्म रूपाऽबलाः ।
 प्रणयिनां ललिताङ्गुलितर्जनै—
 र्भुजबलं जवलङ्घितसंयताम् ॥ ७३
 प्रणयिणं विहितार्द्रतरागसं
 प्रणतमप्यसक्तञ्चरणान्तिके ।
 अपि दृगन्तविलोकनमन्वराऽ-
 परवती रवतीत्रतराऽदहत् ॥ ७४
 प्रणयकोपवशात् समपास्य यां
 निभृतमास मिथो दयितः पुरा ।
 तमधुना सरसे स्म मधूत्सवे
 हरति सा रतिसारवती प्रिया ॥ ७५
 चरणयोः प्रणतं प्रियर्माविला
 यमतिमात्ररूपा निरकाशयत् ।
 अनुनिनाय वधूः स्वयमादरा-
 त्तमधुना मधुनाऽऽकुलितान्तरा ॥ ७६

न खलु मानमपास्य कृतागसं
 दयितमप्यनुनीय मनस्विनी ।
 अरमतोन्मथितेव गुरुव्यथै-
 र्न किल कीकिलकोपनतस्वरैः ॥ ७७

नरपतिः परिभोममपि श्रितो-
 मदवदुन्मदयौवनवानपि ।
 न विह्वतान्तरतामगमत् कृती
 यमितयाऽमितयाऽपि मधुश्रिया ॥ ७८

वनिताद्वितयान्वितः परां
 स पुरीं स्वामपहाय_पार्थिवः ।
 विचचार वने वनेचर—
 प्रतिमः पार्श्वं चरेष्वनादृतः ॥ ७९

ज्वलदोषधिकल्पिते मुहु—
 र्वलिदीपे बलभित्सखोबली ।
 विजहार हिमाद्रिकानने
 मणिजालैरविलुप्तशोभने ॥ ८०

तत्र त्रिलोकपरिगीतयशाः स राजा
 रम्येषु_तेषु विहरन् विपिनान्तरेषु ।
 क्लेशोत्तरैः स्पृहयतः किल नन्दनाय
 धर्मैरमर्त्यसुलाभाय वशी जहास ॥ ८१

वीरोचितैः परिचितोज्ज्वलकर्मजालै-
 र्वीर्यातिरेकमददर्पितदुष्टसत्त्वा ।
 तं श्लाघ्यसाहसमयी ध्वजिनीव साक्षा-
 दक्षोभितं क्षितिपतिं मृगया जहार ॥ ८२

सृग्यां सृगं स परिसङ्गतमप्यवेक्ष्य
 प्रायोरजोभिरवलुप्तविवेकशक्तिः ।
 विव्याध तं मदनवदुहृदि त्रीक्षणवाणै-
 र्विद्वानपि प्रगुणसंघजयो कृतान्तः ॥ ८३
 विद्वः स मर्माणि शरैर्न तथा शुशोच
 कालेतरत्र परलोकमभि प्रयाणम् ।
 क्रीडारसेष्वतितरां मदिरेक्षणाया-
 विच्छेदमात्मनि यथाऽपरिहृतमएव ॥ ८४
 दीनोभृशं नयनवारिभिरेषु सृग्या-
 स्तस्थौ चिराय विषयान्तरलुप्तबोधः ।
 मन्ये प्रियाशुसलिलं ज्वलनाशनिभ्यां
 तीव्रं जगत्सु विषदिग्धशिलीमुखाच्च ॥ ८५
 धीरोऽपि वाष्पजलसिक्तकलेवरः सन्
 कण्ठावरोधविकलो निभृतं करोद ।
 विस्माययन् तमथ मर्तृगिरा विपन्नं
 दग्धोऽन्तरे स किल दिग्धशरैरुवाच ॥ ८६
 जात्या सुधाकिरणवंशधरोऽसि राजन्,
 शीलैः श्रुपाकमपि नाम तिरस्करोषि ।
 क्षेमायुःनोद्धुं शिरसो विपरीतवृत्ति-
 र्माह्लास्तलस्य दहनस्य यथाऽवलेहः ॥ ८७
 ह्यै शैर्जना विषयजालभ्रमैः प्रतप्ता-
 यत्र क्षणं सुखलवैः क्षपयन्ति कालम् ।
 तत्प्रेयसीललितसङ्गमतत्परं मां
 हत्वा कमत्र ननु पश्यसि लाभलेशम् ॥ ८८

एको न केवलमहं चरता त्वयैव—
मेषाऽपि मत्प्रियतमा निहता वराकी ।
आलिङ्गनोत्सवसे खलु संप्रवृत्ते
विघ्नो नितान्तमवलाजनदुर्विषद्यः ॥ ८९
नाहं मृगोऽस्मि मृगरूपधरस्तपस्वी
क्रीडापरः क्षितिप, पुत्रफलाय मृग्याम् ।
अज्ञातमेव हतवानसि मामतस्ते
कश्चिद्भविष्यति न विप्रवधापराधः ॥ ९०
जातो यतोऽसि मम केलिसुखान्तरायः
श्लिष्टस्ततो दयितया भविताऽसि न त्वम् ।
शङ्खै वमाकुलहृदा क्षितिपालमागा-
दस्तं भियेव धरणीतलदुर्नयेभ्यः ॥ ९१
प्रत्यग्रशापदलितान्तरलुप्ततेजाः
कीटानुविद्धमणिवन्मलिनच्छविः सन् ।
आवासमेतत्र दयिताहितयाय सर्वं
स्नानाननो नरपतिः कथयाम्बभूव ॥ ९२
इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुशापवर्षणीनाम
सप्तदशः सर्गः ।

अष्टादशः सर्गः ।

विस्मृष्टमृत्युः प्रति राजधानीं
शापान्नितान्ताकुलितान्तरात्मा ।
प्रभातकाले परिलीनतारः
शशोव नैको नृपतिर्दिदीपे ॥ १
मनोज्ञशृङ्गे शतशृङ्गनाम्नी-
गिरिरसौ तापसद्वन्दमध्ये ।
कुर्वन् तपः कालवशाद्विशालं
ब्रह्मर्षितुल्यः प्रियदर्शनोऽभूत् ॥ २
जायाद्वयान्तर्नरलोकपालः
स चीरवासाः सुतरां रराज ।
शुद्धान्तरो लुप्तजस्तमस्त्वाद्—
धर्मी यथा निर्वृतिशान्तिरभ्यः ॥ ३
स शुश्रुवान् प्रेत्य न कोऽपि लोकः
पुण्योऽनपत्यस्य कदाचिदेवम् ।
कथाप्रसङ्गेन महर्षिसंघा—
दतन्तुमात्मानमथो शुशोच ॥ ४
तस्यानुमत्या किल लोर्कलिप्तोः
कुन्ती मिथः शुद्धतरान्तरात्मा ।
धर्मात् सदा धर्मरतं वरेण्यं
युधिष्ठिरं नाम सुतं सुषाव ॥ ५

दुर्व्याससः पूर्वमियं महर्षेः
 शुश्रूषया लब्धवती प्रतीतात् ।
 मन्त्रं स्वतोबुद्धिरचेतनाऽपि
 प्राञ्जप्रसङ्गादिव चेतनत्वम् ॥ ६
 तस्योग्रवीर्यस्य किल प्रभावाद्
 यमेव बालाऽऽह्वयति स्र देवम् ।
 दुर्भोच्यरज्ज्वेव विकृष्यमाणो—
 विलम्बितुं नालमभूत् स एव ॥ ७

पुनर्निदेशाद्द्वयितस्य साध्वी
 सा मारुतात् पुत्रमसूत कान्तम् ।
 हृकोदरं भीमपरञ्च सेनं
 समाख्यया भीमबलं यमाहुः ॥ ८
 उत्सङ्गतः प्रखलितो जनन्याः
 पतन् शिलातुल्यशरीरबन्धः ।
 स खल्वतिस्थूलशिलाप्रकाण्डं
 सञ्चूर्णयामास नवप्रसूतः ॥ ९
 यत्राङ्घ्रि जातः स हृकोदरोऽभूत्
 मनुष्यलीकेष्वविभाव्यतेजाः ।
 दुर्योधनोऽप्यार्थविगर्हितारमा
 बभूव तत्रैव दिने प्रजातः ॥ १०

आखण्डलान्मण्डलमध्यरत्नं
 महीपतीनामहत्प्रभावम् ।
 दैतियदेवोरगराक्षसेषु
 चत्राग्रगण्यं समसूत पुत्रम् ॥ ११

यमर्जुनैः कर्मभिरप्रमेयै-
 र्ण केवलं भूमितलं समस्तम् ।
 प्रकाशयिष्यन्तमपि त्रिलोकीं
 वदन्ति सन्तोऽर्जुनमेव नाम्ना ॥ १२
 मन्त्रप्रभावेन ततोऽपि कुन्ध्या-
 माद्राश्विनाभ्यां तनयावसूत ।
 यावश्चिनाविव मनुष्यलोकं
 प्राप्तौ जनोऽमन्यत मूर्च्छिमन्तौ ॥ १३
 कुले न कोऽप्यस्य समानरूपो-
 वदन्ति तस्मान्कुलाख्यमेकम् ।
 सदेव देवप्रवणान्तरत्वात्
 समाख्ययाऽन्य सहदेवमाहुः ॥ १४
 ते पाण्डु पुत्राः मममेव सर्व्वै-
 र्गुणैरवर्द्धन्त नदीर्घकालात् ।
 समुर्व्वरायां निपुणैर्व्विकीर्णा-
 बीजव्रजाः खल्वचिरात् फलन्ति ॥ १५
 अल्पेन कालेन गुणैरनल्पैः
 पञ्चैव तेऽलङ्कृतचारुशीलाः ।
 अम्भोजसंघाः सलिलेष्विवास-
 न्नयत्नसम्पादितवृद्धिमन्तः ॥ १६
 उदारकान्तीनवलोक्य पाण्डु-
 स्तान् पाण्डवानन्तरसौ ननन्द ।
 नक्षत्रतारानिकरानिवोच्चै-
 र्लोकैः शरच्चन्द्रमरीचिभिन्नान् ॥ १७

षष्ठ्यंशम् ।

स पारिजोत्पोद्गतरेखुजालै-
र्व्वनं मरुद्भिर्व्वहुशो विकीर्णैः ।
मधूदये माधवतुल्यकान्ति—
र्वनान्तलक्ष्मणेव जगाम माद्रया ॥ १८

मिथोवय स्थान्तनुवाससन्तां
विलोक्य किञ्चिद्विद्वताङ्गलक्ष्मीम् ।
क्षणेन कालप्रतिष्ठादितत्त्वा—
द्विलुप्तधैर्यैः क्षितिपोबभूव ॥ १९

तद्रूपसंप्रेक्षणमात्रजन्मा
मनोभवाग्निश्चिरदुर्निवारः ।
अक्षाणि तस्योन्मथयाञ्चकार
कक्षाणि दावाग्निरिव प्रहृष्टः ॥ २०

स ग्राम्यधर्मैण बलादिवैना-
मालिङ्गदङ्गैः परिवेषमानाम् ।
शिखाभिवाग्ने प्रभया ज्वलन्तीं
वृथा पतङ्गः सुखलेशलिप्सुः ॥ २१

स पौरवप्राग्रहरस्तरखी
तथा मिथः सङ्गतमात्र एव ।
दुर्लङ्घ्यशापाद्गतचेतनोऽभू-
द्वाधामहत्या विपदेव लोकः ॥ २२

ततो भतप्राणनृपाललग्ना
प्रस्निष्टलावण्यगुणावशेषा ।
पद्माकरे शुष्कजले निमग्ना
वाह्नौककन्या नलिनीव मग्ना ॥ २३

लोकान्तरस्थस्य निरस्तधैर्या
पत्युः समालिङ्ग्य कलेर्वरं सा ।
रुरोद दीना परिरोदयन्ती
वनस्थलीः क्रुष्टगरुलदालीः ॥ २४
ततः श्रवण्यामिव शीतलायां
विलप्यमानामनुमान्य कुन्तीम् ।
ज्वलञ्चितायां दयितस्य बाला
नितान्तसन्तप्तमना विवेश ॥ २५

तपस्विनः शिष्यगणैः समेताः
कुन्तीं समादाय समं कुमारैः ।
सामि प्रदग्धे च तयोः शरीरे
प्रतस्थिरे कौरवराजधानीम् ॥ २६
ते पौरमुख्यान्नृपतींश्च सर्वां--
नृपज्ञः सभायां किल सन्निपात्य ।
पाण्डोस्तपस्यावधि यत् प्रवृत्तं
तत् सत्यवाचामृषभाः शशंसुः ॥ २७
अन्तर्दधे साऽथ महर्षिपङ्क्तिः
क्षणेन गन्धर्व्वपुरीव रम्या ।
प्रपश्यतां विस्मयेमादधाना
नितान्तमन्तर्लिखिताऽप्यमीषाम् ॥ २८

ततः सदारस्य कुरुप्रर्वोरा-
स्तस्योर्द्धदेहोचितसंविधानम् ।
नृपानुरूपं रचयाम्बभूवुः
शोकाकुलाः कालविदां वरिष्ठाः ॥ २९

चन्द्रवंशम् ।

सयोषितस्ते कुरवः समस्ताः
पाण्डोर्वियोगोद्भवदुःखजालम् ।
कालेन शालीनतया कथञ्चि-
द्विसम्भरुः पाण्डवचारुशीलैः ॥ ३०
गुणावलीनामवलोक्य तेषां
क्रीडास्वपि प्रस्फुटपूर्व्वरूपम् ।
पुष्पोदयाशंसि नवप्रवालं
लोकास्तरूणामिव ते ननन्दुः ॥ ३१
विनाऽपि शिञ्चां धृतकाकपक्षा-
बभ्रुवुरेते विनयाधनम्नाः ।
प्रशस्तसंस्कारविधेः पुरस्ता-
दप्याकरे रत्नरुचः स्फुरन्ति ॥ ३२
ते पञ्च पाण्डोस्तनया महद्भिः
पुरस्कृताश्चारुगुणैर्विरेजुः ।
फलप्रदीप्ताः कुशलप्रयोगा-
दुपायसंघाद्वव मूर्त्तिमन्तः ॥ ३३
बाल्ये बलस्योचितसंविधानै-
दुर्योधनाद्या धृतराष्ट्रपुत्राः ।
सुताश्च पाण्डोर्व्विधोपचारैः
क्रीडारसं निर्व्विशुः समेताः ॥ ३४
भोज्ये जवे पाशुविकर्षणे च
लक्ष्याभिहारे च तथा नियुञ्जे ।
योग्यासु सर्वास्वपि भीमसेन-
स्तिरश्चकारान्धनृपस्य पुत्रान् ॥ ३५

कदाचिदापार्यितकालकूटं
 प्रमाणकोट्यां तमर्थं प्रसुप्तम् ।
 अपातयत् पाशनिबद्धदेहं
 दुर्योधनी जङ्घसुताजलेषु ॥ ३६
 विशन्तमुच्चैः सलिलान्तमेनं
 सर्पा दशन्ति स्म महाप्रमाणाः ।
 भुजङ्गमानां गरलैर्व्विलीनं
 बभूव तस्योत्बणकालकूटम् ॥ ३७

अथ प्रतीतेन भुजङ्गमाना-
 मधीश्वरेणानुमतो रसानाम् ।
 अष्टौ स कुण्डान्बपिवत् ततोऽभूत्
 प्रसिद्धनागायुततुल्यवीर्य्यः ॥ ३८

युधिष्ठिरो धर्ममतिस्तु तैस्तै—
 रघ्यप्रियैस्तत्र न शङ्कितोऽभूत् ।
 विशेषतः पश्यति साधुवृत्तः
 स्वेनानुमानेन परस्य चित्तम् ॥ ३९

निशस्य भीमस्य मुखान्मनस्वी
 क्रूराभिसन्धिं स सुयोधनस्य ।
 अवारयद्वारितचापलस्तं
 कालप्रयुक्तो हि नयः फलाय ॥ ४०

पाण्डोः सुताः खण्डितदुर्नयास्ते
 मते स्थितास्तस्य नयोत्तरस्य ।
 प्रमादशून्या विदुरस्य सर्व्वे
 सदा स्वरक्षां मिलिताः प्रचक्रुः ॥ ४१

भीष्मस्य यत्नादयं तेष्वस्त्रविद्या
 द्रोणात् प्रवीणादलभन्त बालाः ।
 तडिद्विशेषान्निपुणप्रयोगा—
 ज्जडाः पदार्था इव दीप्तिमग्राम् ॥ ४२
 घृतायुधाः पाण्डवकौरवास्ते
 बभूवुरत्यन्तमनोज्ञदृश्याः ।
 वज्रन्तकालोपनतप्रवाला—
 लसत्प्रसूना इव पादपाग्र्याः ॥ ४३
 अस्त्रप्रयोगादिविधी प्रवीणाः
 कामं बभूवुः किल मर्त्वं एव ।
 तथापि तेषामधिकोऽर्जुनोऽभूत्
 शिलोच्चयानामिव शैलराजः ॥ ४४
 पुरन्धिर्वरैः सच्च पौरमुख्याः
 कुरुप्रवीराश्च समुत्सुकास्ते ।
 अस्त्रप्रयोगादिषु रङ्गभूमौ
 नैपुण्यमेषां ददृशुः समेताः ॥ ४५
 रङ्गं स्फुरन्निर्मलसंविधानं
 शुक्लाम्बराचार्य्यवरः सपुत्रः ।
 पयोधरासृष्टनभःप्रदेशं
 समङ्गलो भानुरिवावतीर्णः ॥ ४६
 तैः पञ्चभिः पाण्डुसुतैर्महौजा—
 रराज गौरोज्ज्वलचारुवेशः ।
 हस्तेन सम्पूर्णकलाभिरामः
 सपञ्चतारेण युतः शशीव ॥ ४७

तस्यान्नया क्वत्रिम्युद्धवृत्ते
 ततः प्रवृत्ते कुरवो बभूवुः ।
 स्नानलिषः पाण्डुसुतप्रभाभि—
 विवस्वदस्त्रैरिव ऋक्षसंघाः ॥ ४८

गदामथादाय विचेरतुस्ती
 रङ्गेषु दुर्योधनभीमसेनौ ।
 चलौ भृशौत्पातिकवातवेगात्
 सदेकशृङ्गाविव पर्वताग्रौ ॥ ४९

दुर्योधने चैव वृक्रीदरे च
 स्नेहाद्विशेषेण च पक्षपातात् ।
 समाकुलोत्का जनता तदानीं
 द्विधेव भिन्ना परिलक्ष्यते स्म ॥ ५०

गुरोर्निदेशाद्गुरुपुत्रवाक्या—
 दुभौ निवृत्तौ गुरुभक्तिमन्तौ ।
 शैलात् प्रचण्डानिलसंप्रवृत्तौ
 महार्णवस्येव मिथस्तरङ्गौ ॥ ५१

अथोल्लितः काञ्चनवर्मधारी
 धनुर्धरो गोत्रमिदस्तनूजः ।
 तडिन्मयः सेन्द्रधनुर्विशालो—
 रराज साक्षादिव वारिवाहः ॥ ५२

अथाविशद्रङ्गभुवोऽन्तरालं
 कर्णोऽर्णवस्पर्द्धिगभीरनादः ।
 वीरोचितैः प्रक्रमणैर्महौजा—
 जनैर्मुहुर्विस्मितनेत्रदृष्टः ॥ ५३

दर्योधनेनाथ सभाजितोऽसौ
 तेनेव सार्द्धं सखितां ययाच ।
 सोऽङ्गीचकार प्रयते समाना—
 मङ्गाय तत्सासपदीनभावः ॥ ५४

अथाङ्गराज्येष्वभिषिच्य कर्ण—
 मयोधयत्त सह फाल्गुनेन ।
 क्षिप्र तदीक्षाकरणाय लोको—
 यन्त्रैः समुत्क्षिप्त इवोत्थितोऽभूत् ॥ ५५
 तयोर्विवादं शमयन्निर्वोच्चै-
 रस्ताचलं भानुरियाय तूर्णम् ।
 स्वं स्वं निवेशं प्रययुञ्च सर्व्वं
 तदाश्रयाश्चारुकथा ब्रुवन्तः ॥ ५६
 वैकर्त्तनस्याभवदर्जुनेन
 कर्णस्य राधातनयस्य सार्द्धम् ।
 स्यर्द्धां विशेषेण निसर्गसिद्धा
 सुयोधनस्यापि वृकोदरेण ॥ ५७

परिस्फुरत्कुण्डलवर्म्भधारी
 कानोऽनपुत्रः स हि सत्रपायाम् ।
 दुर्व्वससामन्त्रोबलोपनीतात्
 विकर्त्तनात् पूर्व्वमभूत् पृथायाम् ॥ ५८
 वालाऽथ कौलीनभिया किलैन—
 मवर्ज्जनीयं विससर्ज्जं गूढम् ।
 वृथा यशःप्रार्थनयाऽऽकुलोऽयं
 लोकोच्चकार्याणि मिथः करोति ॥ ५९

सूतेन राधापतिनाऽग्र लब्ध्वा
मम्बर्द्धितः कुण्डलवर्म्म दिव्यम् ।
इन्द्राय सूनीर्हितलिम्बर्वेऽदात्
स विप्ररूपाय दयाप्रवीरः ॥ ६०

आखण्डलादप्यवदानतुष्टात्
शक्तिं किलैकप्रतिघातिनीं सः ।
लोभे, सतां प्रत्युपकारजालैः
सद्यः फलत्येव क्ततोपकारः ॥ ६१

पाञ्चालराजं द्रुपदं विजित्य
पुरीमहिच्छन्नपदाभिधेयाम् ।
द्रोणाय पार्थो गुरवे दिदेश
वीरप्रवीरो गुरुदक्षिणार्थम् ॥ ६२

अथाम्बिकेयः परिलम्बवाहुः
युधिष्ठिरं पौरजनप्रतिष्ठम् ।
अग्राहयत् प्राग्रहरं कुरूणां
योग्योपचारं युवराजशब्दम् ॥ ६३

दुर्योधनः पाण्डवकीर्तिमग्रां
प्रजानुरागञ्च निशम्य तेषाम् ।
अतप्यतान्तः प्रकृतिः खलानां
निसर्गतीह्यन्यगुणासहिष्णुः ॥ ६४

क्रूरैः स दुर्योधनसौबलाद्यैः
क्रूरान्तरात्मा परिणोदितः सन् ।
पापं महत् कर्तुमियेष मूढः
पाण्डोः सुतेष्वन्धृपोऽतिगूढम् ॥ ६५

चन्द्रवशम् ।

स वारणापूर्ववतें क्षितीशः
पुरं ह्यथावर्णितगौरवाब्जम् ।
प्रस्थापयामास युधिष्ठिरादीन्
कुन्तीसमेतान्मुदितान्तरात्मा ॥ ६६

दुर्योधनो रासभवाह्वयानैः
पुरोचनं तत्र विसृज्य पूर्वम् ।
लाक्षादिभिर्वस्तुभिरग्निदाह्यै—
निर्मापयामास मनोज्ञहर्म्यम् ॥ ६७

युधिष्ठिरं प्रस्थितमप्रमत्त-
स्तत् सर्वमाख्यद्विदुरो महारमा ।
क्लेच्छस्य वाचं परिगृह्य वाग्मी
दुश्चेष्टितं खल्वपि कौरवाणाम् ॥ ६८

आकारमात्रेण बुबोध तेषां
मन्त्रं किल प्रस्तुतबुद्धिरिषः ।
नभस्तलस्थानपि निर्णयन्ते
धिष्यैव लोकाः खलु खेचरादीन् ॥ ६९

उर्मिच्छमां यन्त्रवतीं स नावं
पताकिनीं वातसहां दृढाञ्च ।
ररक्ष तेषां परिरक्षणार्थं
वशी विधायाशु विधानदक्षः ॥ ७०

गत्वाऽथे ते तन्नगरं वराहार्हाः
पुरोचनस्यैव वचःक्रमेण ।
मनोज्ञलाक्षानिलयं प्रविष्टाः
कैलासमङ्गलविलाड्वामन् ॥ ७१

युधिष्ठिरो भ्रातृभिरप्रमत्तः
 शिल्पेष्वभिन्नैर्विदुरप्रदिष्टः ।
 गूढान्तमत्यन्तविगाढबुद्धि—
 रकारयच्चारुविलं गृहान्तः ॥ ७२

कालप्रदिष्टां किल तत्र रात्रौ
 निषादपत्नीमथ पञ्चपुत्राम् ।
 वीक्ष्य प्रसुप्तां परिदीप्य गेहं
 विलेन निश्चक्रमुरेव सर्व्वे ॥ ७३

हुताशनेनैव निशि प्रदग्धं
 सप्रत्यभिज्ञानमथो निशम्य ।
 विपक्षसंघं क्षपितोरुदुःखा-
 दुर्य्योधनाद्या सुदमापुरुचैः ॥ ७४

हिस्रैः परीतामटवीं प्रविष्टाः
 पदेपदे शङ्कितचेतसस्ते ।
 क्लेशाकुलाः पाण्डुकुलावतंसाः
 प्रतस्थिरे दक्षिणदिग्विभागम् ॥ ७५

नावं समारुह्य सुरापगायाः
 ते प्राप्य पारं विदुरप्रदिष्टाम् ।
 सुयोधनस्येव मनोऽतिघोरं
 पुनर्व्विशन्ति स्म महावनान्तम् ॥ ७६

हिडिम्बनाम्ना ददृशंऽथरक्षी-
 दंष्ट्राकरालं परिपिङ्गलाक्षम् ।
 लसद्दलाकं चपलासमेतं
 प्रावृङ्ग विशालाभ्रमिवातिनीलम् ॥ ७७

प्रत्यग्रहीतं किल भीमरीजे-
 मङ्गावल् वाहुजहाप्रतियः ।
 अपि प्रकाण्डं सजलाभजालं
 विक्षोभयत्युख्यग्यानशिखा ॥ ७८
 वीरावुभौ भूमितले लुउल्लौ
 रजःसमाच्छन्नवृहच्छरीरौ ।
 नीहारजालैर्निचिताविवाचैः
 शिलोच्चयौ प्रापतुरग्रशोभान् ॥ ७९

भीमस्तमाक्रम्य खरोनमस्वान्
 वनस्यतिव्रातमिव प्रमथ्य ।
 भेजे हिडिस्वां किल तत्स्वसारं
 गुरुपदेशात् परिकामयन्तीम् ॥ ८०
 तस्याममुष्यात्मभवोऽथ वीरो-
 घटोत्कचोनाम मदोत्कटोऽभूत् ।
 तैरुत्तरामिव दिशं विस्मृष्टा-
 वगच्छतां तौ समयं विधाय ॥ ८१

सर्व्वं जटावल्कलधारिणस्ते
 तपस्त्रिलोकीचितसंविधानाः ।
 निरीक्षमाणा रमणीयदेशान्
 जग्मुः पतङ्गोपचितान् वनान्तान् ॥ ८२
 व्यासोपदेशात् पुरमेकचक्रां
 प्रविश्य विप्रस्य गृहेऽवसुस्ते ।
 युशान्तकाले पुरुषस्य कुक्षौ
 गूढं जगन्तीव यथाऽवकाशम् ॥ ८३

उपांशु भीमोऽथ गुरुरेनिंदेशा—
 हकं बली राक्षसमप्रमत्तः ।
 जघान कृत्वा रुधिरोक्षिताङ्गं
 व्याप्तं पलाशैरिव काननान्तम् ॥ ८४

आपृच्छ विप्रं विनयावनम्राः
 प्रतस्थिरे स्थास्त्रयशोऽवदाताः ।
 ते पञ्च काले किल मातृषष्ठाः
 पाञ्चालदेशस्यति सम्प्रतिष्ठम् ॥ ८५
 मख्यं ततश्चिन्नरघेन जाल-
 मङ्गारपर्णं विपिनेऽर्जुनस्य ।
 तस्योपदेशादथ धौम्यमेते
 पुरोहितञ्चक्रुरुपक्रमन्नाः ॥ ८६
 पाञ्चालदेशाधिपतेः सुतायाः
 स्वयंवरं लोकमुखात्निशम्य ।
 तत्रैव कृष्णापरिदर्शनोत्का—
 स्ते राजमार्गाश्रयिणः प्रजग्मुः ॥ ८७

तत्रार्जुनश्चापवरं प्रगृह्य
 विधाय सज्यं निशितैः पृथत्कैः ।
 सन्देहजालैः सममेव लज्जं
 संसज्जनानां तुमुलैर्बिम्बे ॥ ८८

पाञ्चालपुत्री परिविह्वलज्जं
 विलोभितान्तःकरणं नृपाणाम् ।
 परिस्फुरन्मङ्गलपुष्पमथ्या
 न्ययोजयत् संवरणस्त्रजैनम् ॥ ८९

चन्द्रतमम् ।

शैलात् परं शैलमिव स्रवन्ती०
ऋदादिवान्य नलिनी ऋदान्तम् ।
दोषान्तरं दीपशिखेव वाला
कुलान्तरं साऽपि कुलात् प्रपदे ॥ ६०

महोभृतां गोत्रभिदः सुतस्य
स्त्रीरत्नलाभव्यधितान्तराणाम् ।
अधिव्यधन्वा स रणोत्सुकत्वं
शरोत्करैरन्तरयाञ्चकार ॥ ६१

अलोकसामान्यगुणोपपन्नां
व्यासस्य कृष्णस्य च शासनेन ।
पञ्चैव पाण्डोस्तनयाः क्रमेण
पाञ्चालकन्यां परिणिन्युरेते ॥ ६२

मा पाण्डवात् पाण्डवमाश्रयन्ती
घनादुघनं विदुः दिवासितश्रीः ।
कलिन्दकन्योर्मिरिव स्फुरन्ती
पद्मान्तरं तामरसाहभासे ॥ ६३

नीलाश्रमजालं द्रुपदस्य वैश्रम
रत्नावलीभिः खचितान्तरत्वात् ।
आसीद्विशेषद्युतिमत्तदानीं
नभो यथा निर्मलतारकाभिः ॥ ६४

अत्यन्तमासीन्मुदितान्तरारमा
स पाण्डवेभ्यो विधिवत् प्रदाय ।
कन्याललामोञ्जलरत्नजाल
न्यस्तं पुरस्तादिव तत्प्रभुभ्यः ॥ ६५

दग्धान् पुरा पाण्डुसतान्निशम्य
 पाञ्चालराजे च पुन' प्रवृद्धान् ।
 तेषु स्थिरस्त्रे हरसोत्तरा श्रेऽ-
 मन्यन्त तांस्ते पुनरेव जातान् ॥ ८६
 अजातपत्न्याः शिशवः पुरान्त—
 र्यं वाधितुं नैव पुराऽपि शक्याः ।
 दूरप्रवृद्धा भ्रवजातपत्न्या-
 नोपायसाध्याः किल पाण्डवास्ते ॥ ८७
 इत्यात्मनो मन्त्रिभिरात्मवद्भिः
 शिष्टः परित्यज्य मलाभिसन्धिम् ।
 अन्धो नृपः क्षालयितुं प्रवृत्तः
 पुरोचनोत्थं समभूदवर्णम् ॥ ८८ युग्मकम् ।

क्षत्राऽऽनयत् स क्षतकल्मषांस्ता—
 नुदारतेजःक्षपितारिपत्नान् ।
 विप्रेक्षणीयान् सकलः क्षपिशी-
 दिनात्ययेनेव विवस्वदस्नान् ॥ ८९
 राज्यार्द्धमिन्द्रावरजाश्रितेभ्यो-
 महेन्द्रतुल्योजितवीर्यवद्भ्यः ।
 स पाण्डवेभ्यः प्रददौ धृतात्मा
 सभाजनं मूर्त्तमिवामरेभ्यः ॥ १००
 ते खाण्डवप्रस्थमथ प्रविष्टा-
 नृपाञ्जया तत्र पुरीमुदाराम् ।
 चक्रुर्हृरिप्रस्थपदाभिधेयां
 पुरं हरैरप्यनिशं हसन्तीम् ॥ १०१

निर्म्माणविद्धि कृतं ह्यभ्यसं वै—
 द्विचित्रवर्णं परिकीर्णमेतत् ।
 इलाहृत कारुणिलोच्चयेन्द्रे—
 रुच्रावचैव्याप्तमिवावभासे ॥ १०२

पाञ्चालीतरलदृशं मिथः प्रिवन्त-
 मस्माक कमपि सुखोपविष्टमेकम् ।
 अन्यश्चेत् कथमपि लोकयत्यकस्मा—
 त्तद्भूयाद्विपिनचरो द्विषट्कवर्षम् ॥ १०३

इत्यन्यान्यं समयमथ ते नारदस्थोपदेशा—
 द्वेदाशङ्गाऽऽकुलितमनसश्चक्रुरत्युन्नतेच्छाः ।
 केचिद्भिन्नाः कपटरुचयः सम्भवन्त्यप्यकाण्डे
 भिन्नाः सन्तोऽपुनरदितकरुणा निर्व्यलीका मिलन्ति ॥ १०४
 युग्मकम् ।

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डवराज्यार्द्धलाभो नाम
 अष्टादशः सर्गः ॥

एकोनविंशः सर्गः ।

कृष्णः बभौ तैर्गजयूथनाथैः
सरस्वतीतीरवनस्थलीव ।
लक्ष्मिव साक्षाद्द्रुपदस्य पुत्रा
तथैव नागाः कुरवोऽपि रजुः ॥ १
उद्दिश्य गां तस्करकाल्यमाना—
माक्षिप्य राजानममृष्यमाणः ।
हारि स्थितः कश्चिदथाग्रजन्मा
चक्रन्द संक्रन्दनजोपकण्ठे ॥ २
तस्योत्तमस्योत्तमगोधनन्तद्-
ध्वाङ्क्षैरिवाग्रं हविरध्वरस्य ।
चीरैरकस्मात् परिभूयमाणं
न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीपः ॥ ३
कृष्णासनाथेन युधिष्ठिरेणा-
प्यधिष्ठितं शस्त्रगृहं प्रविश्य ।
विद्राव्य सर्वानथ तस्करांस्तान्
प्रत्यानयद्गोधनमस्य पार्थः ॥ ४
कुरुप्रवीरेण सुरेन्द्रसूनु-
र्निवार्यमाणोऽप्यटवीं जगाम ।
परानुरोधादिभिरन्तराये-
र्न लङ्घ्यते शीलवतां प्रतिज्ञा ॥ ५

तीर्थान्यथागस्त्यमुखानि पञ्च
 विशोध्य पञ्चाप्सरसः स्वरूपम् ।
 प्रापय्य शापेन जलेचरत्वं
 गताः स गोकर्णमथाभ्यगच्छत् ॥ १२

पुण्यानि तीर्थान्यपरान्तदेश-
 स्थितानि सर्वाण्यभिगम्य पार्थः ।
 प्राप्तः प्रभासं सहसैव यस्मिन्
 सखायमेनं मधुसूदनोऽगात् ॥ १३

कालं कियन्तं किल रैवताख्ये
 विहृत्य शैले सह माधवेन ।
 स द्वारकां नाम पुरीमुदारा-
 मलङ्कृतां शिल्पिभिरध्रुवास ॥ १४

शैलोत्सवेऽसौ तुमुले प्रवृत्ते
 लोकेषु तद्भोगपरायणेषु ।
 कृष्णोपदेशादथ तत्स्वसारं
 भद्रां बलाद्भद्रमतिर्जहार ॥ १५

पार्थाय संरम्भमितस्तु कृष्णो—
 वृष्णाग्रन्थकानां शमयाम्बभूव ।
 वाग्भिः शशाङ्कः स्वगताभिरङ्घ्रि-
 र्भानीः कराणामिव तिरमभावम् ॥ १६

अनीय पार्थं विनयेन पश्चा—
 त्ते कारयामासुरपीठरोषाः ।
 भद्रोपयामं क्षपितारिभद्राः
 समक्षमुच्चैर्ज्वलनस्य सर्व्वं ॥ १७

क्षपा. क्षपेश प्रतिम प्रतीतः
 संवत्सरादप्यधिकाः स तत्र ।
 तयोत्पलद्वया विहरन्नुवास
 लक्ष्येव दुग्धाम्बुनिधावनन्तः ॥ १८
 तस्मात्ततः पुष्करमेत्य वीरः
 कालावशेष क्षपयाञ्चकार ।
 सुखोचित सीऽतिसुखेन तस्या—
 मुखारविन्दे भ्रमर. प्रियाया ॥ १९

शुभे मुहूर्त्ते स पवित्रकीर्त्ति-
 स्तया ममारुह्य रथ पृथुश्रीः ।
 नवाम्बुवाहस्तडिना समेतः
 साक्षान्नभस्वन्तमिव प्रतस्थे ॥ २०
 ऐन्द्रिर्हरिप्रस्थमथप्रविष्ट-
 स्तया समं रत्नमरौचिशोभम् ।
 नक्षत्रतारोपचितान्तरीक्ष
 सरोद्दिणीकः स शशीव रेजे ॥ २१

पुलोमजेन्द्रादिव वैजयन्त—
 सुपक्रमात् कान्तफल क्रियेव ।
 आराधनाद्बुद्धिरिव प्रसादं
 प्राज्ञादिवादि प्रकृतिर्महान्तम् ॥ २२

चूतं मधोञ्चूतलतेव रम्यं
 भद्रा कुमारं ममसूत पार्थात् ।
 जन्ये परेषामुपरोधयोग्य
 नान्ना यमुच्चैरभिमन्त्युमाङ् ॥ २३ युग्मकम् ।

अरिन्दमः पादचतुष्टयाङ्घ्रिं
 कृत्स्नं धनुर्वेदमविन्दतामौ ।
 आदानसन्धानविमोक्षणादि-
 दशप्रकार पितुरेव वीरः ॥ २३

पाञ्चालकन्याऽपि सुषाव सूनुं
 युधिष्ठिरादय प्रतिविन्ध्यमाहुः ।
 वृकोदरादप्यतिसोमकान्तं
 पद्मायताक्षं सुतपूर्वसोमम् ॥ २५

धनञ्जयाञ्च श्रुतशब्दपूर्वं
 कर्माणमन्यं नकुलाञ्च वाला ।
 नाम्ना शतानीक इति प्रसिद्ध—
 मसूत शेषात् श्रुतसेनमेव ॥ २६
 सर्वेऽप्यमी पाण्डुकुलावतसा-
 वालार्कवत् प्रोज्ज्वलचारुदेहाः ।
 धनञ्जयादेव धनुःसु शिक्षाम्
 अक्षोभितान्तःकरणाः समापुः ॥ २७

निदाघकाले रमणीयतायाः
 परार्द्धरूपे मधुसूदनेन ।
 बलारिपुत्रस्य कलिन्दकन्या-
 तीरे विलासः सममुल्लास ॥ २८
 आखण्डलेनाथ सुरक्षितस्य
 दाहानुकूल्यं किल खाण्डवस्य ।
 आगत्य पार्थं ममयेन वद्ध्वा
 द्विजम्बरूपी दहनो ययाचि ॥ २९

असाध्यमभुङ्क्षतसर्वलोकै-
 रङ्गाय तत् प्रत्यपदत्तरस्त्रा ।
 अत्युन्नतेच्छा. प्रणयापघात
 सादु क्षमन्त न हि याचकस्य ॥ ३०
 अग्निप्रसादाद्दृष्ट्वात् स लेभे
 गाण्डीवमाखण्डलचापतुल्यम् ।
 अक्षय्यतूणा पारंपाण्डुराश्वे.
 कपिध्वज स्यन्दनमपुत्रपेतम् ॥ ३१
 अलाकलभैः स महायुधार्थै-
 रलकृतः प्रोज्ज्वलवर्मधारो ।
 धान्ना दिदोपे किरणैरिवोच्चैः
 शुचौ शुचिष्केशसमी विवस्वान् ॥ ३२
 तस्यानुमत्या ज्वलनस्तदानीं
 ददाह तद्दावमभिप्रदीप्तः ।
 युगान्तकालोचितभीमवर्तजा.
 सम समस्ताभिरितः शिखाभिः ॥ ३३
 प्रदह्यमानो विपुलः स दावो-
 ज्वालाभिरुच्चैर्ज्वलनस्य दीप्तः ।
 भूयिष्ठरम्य किल बालभानी-
 व्य्याप्तः करैर्मरुतिवावभासे ॥ ३४
 स घोरघोषस्य जीवातिरेका
 द्विशेषतः सशर्वतीऽनलस्य ।
 रुवत्पतङ्गश्चलपादपाश्री-
 भियेव चक्रन्द तथा चक्रम्ये ॥ ३५

तदाश्रयो यो निचयः पशूनां
 व्यदह्यताञ्चैदेहनेन सोऽपि ।
 धनुर्धराभ्यामभितः क्रमाभ्यां
 निवार्यमाणोऽर्जुनकेशवाभ्याम् ॥ ३६
 अभ्याहताज्ञां निशितैः पृषत्कै-
 र्विनोकसां प्रज्वलितस्य चाग्नेः ।
 घोरो विरावः परितः श्रुतोऽभूत्
 प्रमथ्यमानस्य यथाऽर्णवस्य ॥ ३७
 नीह्वारजालैरिव सायकैः खै—
 राच्छाद्य तत् खण्डवमप्रमेयम् ।
 आखण्डलादीनमरान्निरास्य-
 ह्नाखण्डीवधन्वा सृजतः शरीघान् ॥ ३८

मन्देतरन्मन्दरशैलशृङ्गं
 महेन्द्रमुक्तं निचितं द्रुमौघैः ।
 स खण्डयामास शरैरनेकैः
 सहस्रशः प्रज्वलिताग्रभागेः ॥ ३९
 तथागतं तच्च विदार्यमाणं
 नचत्रताराग्रहचन्द्रसूर्यैः ।
 सहैव मर्व्वैर्बहुशो बभासे
 व्योमिव साक्षात् परिशीर्यमाणम् ॥ ४०
 विदारिताः पार्थशिलीमुखाग्रै-
 र्देव्याः समन्ताद्रुधिरप्लुताङ्गाः ।
 शैलादिव प्रचुप्रतगैरिकाङ्गा-
 दिवावसानाभ्रचया इवासन् ॥ ४१

तुतीष वीर्येण सुरैर्बिडौजाः
 पार्थस्य देवाभिभवक्षमेण ।
 गुणाः परिष्णामकृतात्मनां ये
 शब्दोपमास्ते महतां प्रियार्हाः ॥ ४२

वातः पयोदानिव देवसघान्
 विद्राव्य पार्थी द्विषतां निहन्ता ।
 जघान सर्वानसुरान् शरौघै-
 र्मयं विना तच्छरणप्रपन्नम् ॥ ४३

अथावदानान्मुदिताशयस्य
 विशेषतो ह्यव्यभुजः प्रसादात् ।
 तस्मात् प्रभृत्येव गतव्यलीकं
 सुमूर्च्छं कृष्णार्जुनयोः सखित्वम् ॥ ४४

मयोऽपि निर्माणविधिप्रवीणो-
 विनिर्ममे निर्मलचारुलक्ष्मीम् ।
 सभामुदारां किल पाण्डवानां
 प्रतिप्रियं खल्वमलं चिकीर्षुः ॥ ४५

परिज्वलन्तीमपि चारुकान्ध्या
 सुखोत्तरस्यशर्वतीं मनोन्नाम् ।
 गुणैर्हंसन्तीं ज्वलनस्य लक्ष्मीम्
 मालामिवोच्चैस्ताडितामकम्प्याम् ॥ ४६

नवाब्दराजीभिव दिव्यरूपां
 सभां परां निर्मितमप्रमेयाम् ।
 बिडौजसोऽप्याशु विडम्बयन्ती—
 मद्रथरक्षःकुलरक्ष्यमाणाम् ॥ ४७ विशेषकम् ।

मुक्ताफलै रत्नकुलैरनर्घ्यै-
 मध्येसभं रम्यसरोऽर्पि चक्रे ।
 स्वच्छोदकत्वान्मुहुरीक्ष्यमाण—
 मपि स्थलभ्रान्तिकरं नराणाम् ॥ ४८

स देवदत्तं प्रददौ महाहं
 पार्थाय वीरप्रवरायऽग्रङ्गम् ।
 अरातिपक्षपणैकदत्तां
 गदामुदाराञ्च वृकोदराय ॥ ४९

आहर्तुकामः किल राजसूयं
 महाक्रतुं धर्मसुतोऽनुजातम् ।
 प्रस्थापयामास वधाय पूर्वं
 दाशार्हवाक्यान्मगधेश्वरस्य ॥ ५०

क्षणार्जुनाभ्यां सहितोऽथ भीमो-
 रणे जरासन्धमुदारवीर्यम् ।
 विदारयामास बली विशालं
 शिलोच्चयं वज्रइव क्षणेन ॥ ५१

निष्याद्य तस्याशु वधं समेता-
 स्त्रयोऽग्नयो यत्नमिवान्तरक्षाः ।
 विमोक्षयामासुरशेषतस्ते
 महीक्षितस्तेन पुरा निवृद्धान् ॥ ५२

वीरान् हरिप्रस्थमथ प्रविष्टान्
 दृष्टान् प्रजाभिर्हि गुणादरेण ।
 युधिष्ठिरो हर्षजवाप्यजालै—
 रासिच्य मौलिष्वनुजिघ्रति स्म ॥ ५३

सौम्यां दिशं दक्षधरात्मजातो-
भीमश्च पूर्वो सहपूर्वदेवः ।
यास्यान्तरस्त्री नकुलः प्रतीची-
न्तदाज्ञया जितुमनाः प्रतस्थे ॥ ५४

पार्थः कुलिन्दानथ कालकूटा-
नानर्त्तदेशेष्वपि भूमिपालान् ।
शरेण चक्रे परिहीणकान्तीन्
ग्रहानिवास्त्रेण सहस्ररश्मिः ॥ ५५

द्वीपं बली शाकलनामधेयं
शिलीमुखैः श्लाघ्यतमं विजित्य ।
उच्चाभिलाषं प्रतिविन्ध्यमुच्चै-
र्वन्ध्यप्रयत्नं समरे चकार ॥ ५६
विनिर्जितैर्वीर्यवतां पुरोगै-
राजन्यवर्गैः सममर्जुनोऽथ ।
प्राग्ज्योतिषं देशमसौ वरौजा-
रुरोध रोधःस्थितवाह्निनीकः ॥ ५७

तं चीनदेश्यैरथ सागरस्य
तीरस्थितैर्योद्धृभिरुग्रवीर्यैः ।
जथाह राजा भगदत्तनामा
दैत्यैरिवेन्द्रं दितिजाधिनाथः ॥ ५८
अस्त्रैः समाच्छन्नविवस्त्रदस्त्र-
मलक्ष्यमाणक्षणाव्यपायम् ।
नक्षत्रकल्पेषुपरिप्रकाश-
न्तयोः समीकन्तुमुलं बभूव ॥ ५९

पार्थस्य वीर्यातिशयेन तुष्टः
 सन्धाय तस्मै स करप्रदोऽभूत् ।
 सर्वैरुपायैरपि दुष्करं यत्
 करोति तच्चारुगुणानुरागः ॥ ६०
 अन्तर्गिरञ्चैव वह्निर्गिरञ्च
 जयो तथैवोपगिरं समस्तम् ।
 उलूकराजञ्च बलातिरेका-
 च्चक्रे शरैरेव पराजितं सः ॥ ६१
 सेनादिविन्दुं निजसेनयाऽसौ
 सिंहासनाच्च्रावयति स्म पार्थः ।
 दिव्याद्धिमानादिव पुण्ड्रवन्तं
 फलापवर्गः किल दुर्निवारः ॥ ६२
 तेजस्विनस्तस्य महीक्षितोऽन्यान्
 सैन्याधिनाथस्तरसा निरास्थत् ।
 अपुष्णरश्मिः प्रतिविस्वमात्रं
 प्रभाविशेषेण दुनोति चक्षुः ॥ ६३
 भियैव मीदापुरवामदेव-
 सुदामराजन्यगणाः समस्ताः ।
 अपुत्तरोलूकधराधिपालाः
 करैस्तदाराधनमभ्यकार्षुः ॥ ६४
 स विश्वगश्वं सह पर्वतीयै-
 र्योधैस्तदीयैस्तरमा विजित्य ।
 सङ्घे तकानुत्सवशब्दपूर्वा-
 नुत्सारयामास विलुप्तशङ्खः ॥ ६५

काश्मीरकादाशु करं गृहीत्वा
 पलाशमुच्चैरिव फुल्लपुष्पम् ।
 स लोहितं लोहितरक्तदेहं
 देहातिगैस्त्रिगुणशरैश्चकार ॥ ६६
 पुरी मनोज्ञा न चिरादिवास्य
 वशे स्थिताऽभूदभिसारिकैव ।
 अलंकृता काञ्चनरत्नजालैः
 पार्थस्य नाम्नाऽप्यभिसारिकैव ॥ ६७
 सिंहोपमः सिंहपुरं विलोड्य
 प्रमथ्य सुहृन्नानथ वाह्निकांश्च ।
 कास्त्रोजकान् पश्चिमशब्दपूर्व्वान्
 सौम्यान्वृषीकान् मिलितान् विभेद ॥ ६८
 रणे ऋषीकाः कृतहस्तमुक्तै-
 र्मञ्जीसस्तस्य शरैर्निरस्ताः ।
 शुकोदराभानथ वाजिसुख्या—
 नुपायनीचक्रुपायविज्ञाः ॥ ६९
 ततः स निष्कूटगिरिं शरोत्थै—
 र्हिमालयञ्चाप्यनलैः प्रताप्य ।
 निवेशयामास विशालमुच्चै—
 रप्यर्थतः श्वेतगिरौ बलीघम् ॥ ७०
 देशन्ततः क्रिम्यरुषाभिधानं
 नाराचवर्षैः स्ववशे चकार ।
 स गुह्यकैर्हाटकमुत्कटास्तै—
 रधिष्ठितं हाटकपूरितञ्च ॥ ७१

तन्मानसं नाम सर्वं परस्तात्
स्वच्छं मुनीनामिव मानसं सः ।
आप्तुत्य तावन्नधिमानमाप्तो—
मलात्ययान्निर्मलमानसोऽभूत् ॥ ७२

करं प्रगृह्योत्तरशब्दपूर्वा—
द्वरेस्तनूजो हरिवर्षतोऽपि ।
विद्राव्य दस्युन् द्रविणातिपूर्ण—
स्ततो हरिप्रस्थमसौ प्रतस्थे ॥ ७३

भीमोऽपुत्रपायैः स्ववशे वशिलात्
पाञ्चालदेशाधिपतीन् विधाय ।
निगृह्य दण्डैरथ गण्डकोशान्
शरैर्विदेहानकरोद्विदेहान् ॥ ७४
बाणैर्दशार्हान् नृणलब्धवर्ण—
स्ततोऽश्वमेधेश्वररोचमानम् ।
निगृह्य सान्ना शिशुपालमुच्चै—
श्चेदिप्रभुं संग्रहयाञ्चकार ॥ ७५

करं कुमारेश्वरतोऽथ लब्ध्वा
कीटालपालाच्च बृहद्बलाख्यात् ।
युद्धेष्वयोध्याधिपतिं निगृह्य
वशेऽकरोदुत्तरकोशलान् सः ॥ ७६

भक्षेन मल्लाधिपतिं प्रमथ्य
जलोद्भवान् पार्श्वगतान् हिमाद्रेः ।
भल्लाटदेशं तरसा विजिग्ये
मनोज्ञशैलञ्च स शक्तिमन्तम् ॥ ७७

अशक्नुवन् सोढुसुदूढवीर्यः
 पराक्रमं विक्रमशोभिनाऽस्य ।
 ररत्त राज्यं प्रणतो हतारिः
 सुपार्श्वदेशाधिपतिः क्रथोऽपि ॥ ७८
 विनीय मत्स्यान् मलदांश्च सर्वान्
 ततोऽधिचक्रे पशुभूमिभिषः ।
 महीध्रमाज्ञां मदधारसंज्ञं
 प्रग्राहयामास च सोमघेयान् ॥ ७९
 यामिग्रन शैलं किल भोगवन्तं
 निगृह्य मल्लाननलोद्यतेजाः ।
 सवर्म्मकानुज्ज्वलवर्म्मधारी
 शिलीमुखैर्म्मर्म्मणि सञ्जघान ॥ ८०
 ततः शकानामथ वर्व्वराणां
 गर्व्वं निक्तत्यैर्व्व इवाश्रसां सः ।
 आनम्य भूपान् निकषेन्द्रशैलं
 सुह्यप्रसुह्यानजयत् पृषत्केः ॥ ८१
 भेदो गिरिस्थानथ भूमिपालान्
 तौरद्गमान् स्त्रोत इव स्त्रवन्त्याः ।
 समूलमुन्मूल्य बलातिरेकात्
 पाण्डोः सुतः पुण्ड्रपतिं न्यजेषीत् ॥ ८२
 स कौशिकीकच्छगमच्छवर्णो—
 महौजसं नाम नृपं महौजाः ।
 भ्राजौ विनिर्जित्य समुज्ज्वलश्री—
 रूपाद्रवहङ्गपतिं बलौघैः ॥ ८३

समुद्रसेनं विनिर्मृच्छ वीरः
 म चन्द्रसेनञ्च सताम्रलिप्तम् ।
 उर्वीपतीनामथ कर्व्वटेशं
 निर्व्वापयामास विशिषट्टमम् ॥ ८४

स सागरावासविलुप्तशङ्कान्
 नौसाधनान् स्नेच्छगणान् विजित्य ।
 उपात्तमुक्ताफलशोभमानो—
 लौहित्यदेशंस्तरसा प्रपेदे ॥ ८५
 तीरे समुद्रस्युज्ज्वलप्रधान-
 देशेषु सेनां महतीं स कर्षन् ।
 स्नेच्छाधिपालान् सकलान्निर्मृच्छ
 बलिं समादाय बली निवृत्तः ॥ ८६

तथैव देवः सहशब्दपूर्वः
 पूर्वं विजिग्ये किल शूरसेनान् ।
 मत्सेनप्रवरं चक्रधरोपमेयः
 पराक्रमेणैव च दन्तवक्रम् ॥ ८७
 उत्खाय भूयोऽपिर्वृफलाप्तयेऽसौ
 न्यविशयत्तं निजराज्यएव ।
 कष्टस्थले शालितरुप्रकाण्डं
 कषीवलो बालमिवामलौजाः ॥ ८८
 विनीय वीरः सुकुम्भरवीर्यं
 नाम्ना यमाहुः सुकुमारमेव ।
 मैत्र्या सुमितं निरमित्रकारी
 संगृह्य मत्स्यानपरानजैषीत् ॥ ८९

प्रकात्य चीलान् स निपादभूमिं
 गोशृङ्गसंज्ञञ्च विजित्यशैलम् ।
 निर्जित्यध्वराङ्गं नवशब्दपूर्वं
 चर्मण्वतीकूलमगाहलोघैः ॥ ६०

विधाय निघ्नं क्षितिपं तृतीयं
 सेकांस्तथैवापरपूर्वसेकान् ।
 निगृह्य रत्नानि ततो गृह्णीत्वा
 वीरः स रेवामभितो जगाम ॥ ६१

विन्दानुविन्दावुदितौ पुरस्ता—
 दावन्यभूपौ क्रमशस्तरस्त्रो ।

चकार तेजोभिरसौ विहीनौ
 सन्धोदयः कालइवेन्दुसूर्यौ ॥ ६३

पुरन्ततो भोजकटाभिधानं
 स कोशलेशञ्च बली निगृह्य ।
 वेण्वातटस्याधिपमुग्रवीर्यं
 कान्तारकादींश्च शरैर्निरास्यत् ॥ ६३

ग्रामं स मुञ्चं श्रितमस्त्रपुञ्जै-
 मीञ्जीगुणास्फालनलुप्तवीर्यम् ।
 बली पुलिन्दानरविन्दवक्रो-
 व्यदण्डयत् पाण्ड्यमपि क्षितीशम् ॥ ६४

स दक्षिणार्मेत्य रथी पथान्तां
 दक्षोरणेष्वप्यतिदक्षिणात्मा ।
 किष्किन्धयोच्चैर्गुह्या समेतां
 गुह्योपमीऽग्राह्यदयजान्नाम् ॥ ६५

माहिष्मतीं नाम् पुरीं प्रपन्नो-
 नीलेन वीरो बलिना बलीयान् ।
 भयङ्करं भीरुजनस्य जन्यं-
 प्रवर्त्तयामास विकर्त्तनीजाः ॥ ८६
 ज्वालाकरालोऽग्निरश्वातिकोपा-
 ज्ज्वाल सैन्ये नकुलानुजस्य ।
 सदैव नीलस्य मृधे सहायो-
 दवेषु दावाग्निरिव प्रवृद्धः ॥ ८७
 विशेषलावण्यगुणोपपन्ना-
 मलोकसामान्यमनोन्नरूपाम् ।
 नीलस्य कन्यां किल कामयान-
 स्तस्यानुकूल्यं स युधि प्रपेदे ॥ ८८
 रथाश्वनागोच्चयपत्तिसंघा
 वरूधिनी तस्य रुचाऽवलीढा ।
 आरञ्जितोच्चैस्तरुणार्ककान्तरा
 सशैलदावेव मही बभासे ॥ ८९
 सुदुःसहाइव्यभुजः प्रकोपा-
 दनन्यकार्योपशमात् स भीतः ।
 युगान्तकालोचितघोरवाताद्-
 यथाऽतिसारोऽप्यचलश्चकम्पे ॥ ९०
 तुष्टाव चैनं शुचिरुग्रवीर्यं
 माद्रीसुतः पावकमुज्झितास्त्रः ।
 माहिष्मतीशश्च महाघर्गरत्नै-
 स्तमर्त्तयामास तदाज्ञयैव ॥ ९१

स त्रैपुरञ्चै व भुराष्टनाथ-
 माखण्डलौजाः किल दण्डकांश्च ।
 द्वीपाश्रयान् स्तच्छरणान् पयोधै-
 रधिज्यधन्वा तरसा विजिगीर ॥ १०२
 जित्वा बली कोलगिरिं बलीधै-
 र्हीपञ्च ताम्रं स तिमिङ्गिलञ्च ।
 अन्ध्रान् कलिङ्गान् जवनांश्च वाणै-
 श्चकार निघ्नान् जवनैः समस्तान् ॥ १०३
 रत्नान्यथादाय महार्हवस्त्रैः
 पौलस्त्यतः प्रस्तुतसामवादः ।
 ततः प्रतस्थे स बलैरुदारै-
 ररिन्दमः कौरवराजधानीम् ॥ १०४

वृत्तोबलीधैर्नकुलीऽपि वीरान्
 जित्वा शरैर्भीत्तमयूरसञ्चान् ।
 पदे पदेऽस्वभ्रमवच्चितात्मा
 क्लेशादतीयाय मरुप्रदेशम् ॥ १०५
 शैरीषकादींस्तरमा विजिग्ये
 सरस्वतीसिन्धुतटाश्रिताश्च ।
 शैलाश्रयान् पञ्चनदञ्च सर्वं
 स ज्योतिषञ्चोत्तरशब्दपूर्वम् ॥ १०६
 क्रमात् समानीय वशं स देशान्
 बहून् महाबाहुरधिज्यधन्वा ।
 अश्वोनिधेः कुक्षिगतान् परस्ता-
 श्छिलीमुखैस्त्रैश्चरणान्जैषीत् ॥ १०७

स पङ्कवान् वर्वरकींश्च संखेत्र
वीरः किरातान् यवर्नान् शकांश्च ।
रत्नानि यत्नेन परःसहस्रैः-
रुद्रेः प्रवाह्यानि निगृह्य लेभे ॥ १०८

समागतः स्वामथ राजधानीं
साङ्गं बलैरक्षतदेह एव ।
स बाहुवीर्याज्जितसम्पदं तां
निवेदयामास युधिष्ठिराय ॥ १०९

चतुर्दिग्शीपोमवीर्यसारै-
श्चतुर्दिशाञ्चापि जयेन दृष्टैः ।
मने निजं धर्मसुतोऽनुजातै-
र्मूर्त्तैरुपायैरिव रक्ष्यमाणम् ॥ ११०

सम्राट् ततश्चक्रधरानुमत्या
स राजसूयं क्रतुमाजहार ।
सतां हि लोभैः परिवर्जितानां
विसर्जनायैव जयः परेषाम् ॥ १११

राजन्यवर्गैः शतशः समेतैः
स्फुरत्प्रभालङ्करणैः पुरन्तत् ।
चापीज्ज्वलैरिन्द्रधनुःप्रकाशै-
र्नभस्तडिलङ्घिरिवावभासे ॥ ११२

व्यासेन साक्षादिव केशर्वन
विप्रैश्च वेदैरिव मूर्त्तिमद्भिः
उपाहृतैः प्रस्तुतयज्ञवेदि-
कृद्द्वैरिव द्यौर्मधुरं चकाशे ॥ ११३

श्रियमथ कुरुनाथः पाण्डुसूनोर्विलोक्य
सकलमवनिपालं विस्मयं लभ्यन्तीम् ।
हृदयद्वयं भुजङ्गैर्दृश्यमानो न लेभे
सुखमपरसमृद्धिः खल्वसह्या खलानाम् ॥ ११४

इति चन्द्रवग्ने महाकाव्ये पाण्डुवदिविजयानामै-
कौनविंशः सर्गः ।

—:०:—

विंशसर्गः ।

क्लिष्टबुद्धिः स दैवेन तेजसेवाहतेक्षणः ।

द्रूतेन कपटेनैच्छदाहर्तुं पाण्डवश्रियम् ॥ १

बभ्रुभिर्वार्यमाणोऽपि सौबलोत्साहमोहितः ।

दुर्योधनस्तथैवासीत् द्रुताय कृतनिश्चयः ॥ २

द्रुतमेवाहितोदर्कं करुचे हतचेतसे ।

आसन्नविलयायोच्चैरपथ्यमिव रोगिणे ॥ ३

धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातः सुतरां कालचोदितः ।

पार्थमाह्वाययामास मूर्त्तं मृत्युमिवात्मनः ॥ ४

अथ प्रवृत्ते द्रुते तु कपटाच्चैर्युधिष्ठिरम् ।

अजयत् शकुनिः सद्यो निक्त्वत्या कितवाग्रणीः ॥ ५

स्फ्रीतं वसु च राज्यञ्च भ्रातृंश्चात्मानमेव च ।

द्रौपदीञ्च क्रमात् पार्थः सर्व्वं हारितवान् क्षणात् ॥ ६

एवं दुरोदरे वृत्ते विदुरोऽन्धसुपादिशत् ।

तदस्याप्रियमेवाभुन्मुमूर्षोरौषधं यथा ॥ ७

अथ दुःशासनी भ्रातुः शासनात् द्रुपदात्मजाम् ।

आचकर्ष बलात् केशे राज्यलक्ष्मीमिवेच्छया ॥ ८

तस्याः स वसनाक्षेपं चिकीर्षुर्देवतोऽभवत् ।

जिष्टक्षुरङ्गगो बालो मृगाङ्गमिर्व निष्फलः ॥ ९

अरुन्मुदमिदं कर्म विमृशन्तोऽपि पाण्डवाः ।

सत्यवहास्तथैवासन् मन्त्ररुद्धा इवोरगाः ॥ १०

निदेशादन्धराजस्य त्रस्तस्योत्पातदर्शनात् ।
पार्थाः पूर्वपदारुढा हरिप्रस्थं प्रतस्थिर । ११
भूयोऽप्यर्द्धपथादेतान् दुर्योधनमते स्थितः ।
आनिनायाम्बिकापुत्रो देवितुं दैववच्चितः १२
जानन्तोऽपि महात्मानो गुरोराञ्जेति पाण्डवाः ।
अन्तरत्यन्तसन्तप्ताः प्रजगमुर्गजसोद्भवम् ॥ १३
दुरोदरमभूद्भूयः सर्वेषां परिपश्यताम् ।
सौबलेन समन्तत्र धर्मपुत्रस्य धीमतः ॥ १४
पराजितो वनं गच्छेत् समा द्वादशसंख्यया ।
अज्ञातं निवसेद्वर्षमेकमेष पणोऽभवत् ॥ १५
विजितास्ते तु पाञ्चाल्या वल्कलाजिनवाससः ।
अनुयान्तीर्वनं जगमुर्निषिध्याशुमुखीः प्रजाः ॥ १६
अस्रद्भुता क्लिष्टरुचः पौराः पुरमथागमन् ।
तुषारसमये प्रातस्तुषारकिरणोपमाः ॥ १७
प्रमाणवटमुदिश्य पाण्डवाः पण्डितोत्तमाः ।
प्रापुः सुरधुनीतीरमारण्यतरुशोभितम् ॥ १८
ब्राह्मणानां गणः पार्थान् कृतबुद्धिरभीषितान् ।
पुनः पुनर्विघ्नितोऽपि पुरुषार्थानिवान्वगात् ॥ १९
स्थालीमौडुम्बरीं लेभे सूर्यमाराध्य पाण्डवः ।
पाञ्चालराजतनयाभोजनात् पूर्वमक्षयाम् ॥ २०
युधिष्ठिरस्तत्प्रभावाद्दनेऽपि स्नातकान् बहून् ।
पालयामास लोकानो धर्मात् किमिव दुष्करम् ॥ २१
स तैर्धर्मिणेन च समं सरस्वत्युर्मिसंप्लुतम् ।
कमनीयं मुनीनाञ्च काम्यकं वनमाश्रयत् ॥ २२

अध्वानमारुरोषेषां राक्षसी भीमदर्शनः ।
 किष्कीरोऽञ्जनसङ्काशः कुर्वन् कर्मातिमानुषम् ॥ २३
 शुभ्रदंष्ट्रः प्रदीपाक्षः सम्प्रदीप्तशिरोरुहः ।
 तडित्वानिव समक्तो बलाकासूर्यरश्मिभिः ॥ २४ युग्मः
 रिपुरेष मङ्गाक्रूरस्तेषां कृतधियामपि ।
 सहसा गोचरोनासीदक्षणांमिव विप्लवः ॥ २५
 पाञ्चाली प्रविलोकौनं भर्तृणां मध्यवर्तिनी ।
 स्रवन्तीवाचलेन्द्राणामन्तरा व्याकुलाऽभवत् ॥ २६
 दद्राकरालं गर्जन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ।
 केशरीवानयत् क्रूरं मारुतिर्नामशेषताम् ॥ २७
 ततो ह्यैतव नं गत्वा कुटजार्जुनशोभितम् ।
 ते रोधसि सरस्वत्या निवासं चक्रिरे मिथः ॥ २८
 व्यासात् प्रतिस्मृतिं लब्ध्वा निःश्रेणीमिव सम्पदाम् ।
 पार्थस्तदान्नया सर्वैर्भूयः कास्यकामययौ ॥ २९
 ह्यैपायनस्योपदेशादादेशाच्चमहीक्षितः ।
 ऐन्द्रिर्दिव्यास्त्रलाभार्थमिन्द्रकीलाचलं ययौ ॥ ३०
 तपस्त्रिरूषिणः साक्षात् शासनात् पाकशासनिः ।
 आखण्डलस्य गाण्डीवधन्वा प्रायाद्विमाचलम् ॥ ३१
 कठोरपिङ्गलजटः प्रयतः स परन्तपः ।
 आरिराधयिषुः शम्भुमतप्यत परन्तपः ॥ ३२
 अथ सूकाभिधः कोऽपि राक्षसः कौलविग्रहः ।
 जिघांसुर्जुनं प्रागादत्यन्ताद्भुतदर्शनः ॥ ३३
 किरातरूपी भगवान् तत्क्षणीपनतः क्षणात्
 गाण्डीवी च बिभेदैर्न सममेव शिलीमुखैः ॥ ३४

लक्ष्मीकृत्य शरव्यन्तं किरांसारुनयोरभूत् ।
 रण्णेष्वमाननालेशोऽप्यसङ्घो हि महीजसाम् ॥ ३५
 दुर्लभस्तपसाऽप्यस्य सन्तोषः पार्थतेजसा ।
 आसीद्दीर्घ्यवतां वीर्यं पूर्वमेव हि गण्यते ॥ ३६
 अथ पाशुपत नाम सोऽस्त्रं परमदारुणम् ।
 मन्त्रवत् प्रतिजग्राह स्मयापेतः स्मरान्तकात् ॥ ३७
 अथ तेजोभिरभवद्भगवान् भूतभावनः ।
 अविभाव्यः क्षणाद्भानुर्यथाऽस्तमयमागतः ॥ ३८
 हरिताम्पतयोऽपेनमागत्यास्त्रैरपूजयन् ।
 नयप्रयोगा भूपालं सदुदकैः फलैरिव ॥ ३९
 अथामरावतीं सोऽगात् पाकशासनशासनात् ।
 मनोरथमिवारुह्य रथं मातलिसारथिम् ॥ ४०
 अनन्यदुर्लभं तस्मादस्त्रजालं स्फुरद्दली ।
 लेभे नक्षत्रतारादिः प्रकाशं भास्करादिव ॥ ४१
 किरीटमपि दिव्याभं देवराजो वरौजसः ।
 स्वयमासञ्जयामास पश्चात् पार्थस्य मूर्धनि ॥ ४२
 अमानुषैरस्त्रजालैस्तेजसा च ज्वलन्निव ।
 दिव्यं तौर्यत्रिकं चासौ चित्रसेनादशिक्षत ॥ ४३
 मेघच्छन्नेन्दुलेखेव नीलाम्बरधरोर्व्वशी ।
 प्रपदे तं किलोदग्रकन्दर्पशरपीडिता ॥ ४४
 प्रभवत्वात् पौरवाणां प्रत्याख्याताऽर्जुनेन सा ।
 षण्डी भविष्यसीत्येनं शशाप व्यथितान्तरा ॥ ४५
 अवदानेन सन्तुष्टो विड्डीजा अमितौजसः ।
 अज्ञातशाससमये तस्य क्लीबलमादिशत् ॥ ४६

लौमशस्योपदेशेन धनञ्जयदिदृक्षया ।
 वत्सला. पाण्डवाः सर्व्वं प्रजग्मुर्गन्धमादनम् ॥ ४७
 इतस्ततः प्रस्रवणैर्व्याप्तमुद्गीर्णैर्वाग्भिः ।
 संस्कारनिस्तलैस्तारैर्मुक्तामालाकुलैरिव ॥ ४८
 विलोलजलदप्रातैः संलग्नैः पार्श्वयोर्द्वयोः ।
 विस्तार्य्य पक्षावभितौ नृत्यन्तमिव सम्मदात् ॥ ४९
 अप्सरःशिञ्जितैर्नृत्यन्मयूरं कन्दरागतैः ।
 शीतसाम्पतनात् स्रस्तदुकूलमिव ललितम् ॥ ५० कला
 पाञ्चाख्या प्रणयोद्भेदात् प्रार्थितः पवनारमजः ।
 काञ्चनानि सुगन्धीनि पद्मान्याहर्त्तुमुद्ययौ ॥ ५१
 प्रीणयित्वाऽऽञ्जनयं स प्रभञ्जनसुतो बली ।
 विद्राव्य रक्षिणः सर्व्वानानयत् कमलोच्चयम् ॥ ५२
 हरन्तं पाण्डवानुच्चैर्भीमो बदरिकाश्रमे ।
 जघान विकटाकारं जटासुरमरिन्दमः ॥ ५३
 भूयोहिमवतः पृष्ठे तरसा यक्षराक्षसान् ।
 निर्जित्य शपादलकानाथं कामममोचयत् ॥ ५४
 निवातकवचान् हत्वा पार्थोऽपि युधि दुर्जयान् ।
 आनन्दयामास कृती चिरसन्दर्शनेन तान् ॥ ५५
 यमुनामनु शैलेन्द्रे वने चैत्ररथोपमे ।
 मिलिताः पाण्डवाः सर्व्वं विचैरुर्व्वनचारिणः ॥ ५६
 कुम्भयोनिः प्रकोपेन नहुषः सर्पतां गतः ।
 भौमसेनं निजग्राह ग्राहः प्राक्षीतबद्धली ॥ ५७
 युधिष्ठिरः परिप्रश्नान् तस्योत्तीर्य्य महामतिः ।
 शपादमोचयत् सर्पं सोऽपि बन्धाद्दृकोदरम् ॥ ५८

द्वैतारण्यसरस्तीरमागतास्ते यशस्विनः ।
 नभः प्रदीपे नक्षत्रताराइव विरेजिरे ॥ ५८
 कौरवा घोषयात्रायं गन्धर्वैर्युधि निर्जिताः ।
 चाताः किरीटिना चासाद्विशेषशरणार्थिनः ॥ ६०
 जयद्रथः किलैकान्ते कदाचिद्द्रुपदात्मजाम् ।
 ययाचे कामसन्तप्तः सिंहीमिव महागजः ॥ ६१
 युवानमपि सा साध्वी अद्भुते न कथञ्चन ।
 भर्तारं वार्धकप्रस्तं तरुणीव नितम्बिनी ॥ ६२
 अहरत् स बलात् कृष्णां पूर्वदेव इवाङ्गुतिम् ।
 तं निगृह्य बलेनैव पाण्डवास्तां समानयन् ॥ ६३
 विपन्नान् पाण्डवानन्यान् पीत्वा यत्नसरःपयः ।
 पुनरुज्जीवयामास लब्धवर्णो युधिष्ठिरः ॥ ६४
 श्रावध्याथ शमीवृक्षे श्मशानस्थे महीच्छ्रये ।
 अस्त्राण्यत्रस्तमनसस्ते विराटपुरं ययुः ॥ ६५
 अज्ञातवासं विवशास्ते मत्स्यनगरेऽवसन् ।
 अङ्गि ग्रहगणांश्च नभसीवार्करोचिषा ॥ ६६
 युधिष्ठिरः सभास्तारो विराटस्य महीपतेः ।
 प्रियो बहुमतश्चासीदक्षाणामपि देविता ॥ ६७
 सूपकारोऽभवद्भीमः फाल्गुनस्तु वृहन्नला ।
 क्लीबस्तीर्थत्रिकाचार्यः कन्यानां दैन्यमाश्रितः ॥ ६८
 नकुलस्त्वश्वपालोऽभूत् सहदेवोऽपि गोपतिः ।
 प्रत्यादेशः सुन्दरीणां सैरिन्ध्रीवृत्तिमाश्रयत् ॥ ६९
 एवं प्राङ्गतदुर्लभ्यास्ते विचेरुर्वरौजसः ।
 तत्राणुमात्राः सलिले जलीकसइवानिशम् ॥ ७०

अथ तत्रोत्सवे मङ्गानभिभूय बलाधिकम् ।
 जीमूतमवधीङ्गीमो वलान्तं भीमविक्रमः ॥ ७१
 कामयानञ्च पाञ्चालीं कीचकं विकचोत्पलैः ।
 तुल्याक्षीमक्षिणीदूढं व्यूढोरस्कमपि क्षणात् ॥ ७२
 अथ सूतात्मजेनैव द्विधक्षून् द्रुपदात्मजाम् ।
 शतं पञ्च तथैवान्यानवधीत् कीचकान् बली ॥ ७३
 जेतुं यातेषु सर्वेषु त्रिगर्तानाततायिनः ।
 बृहन्नलासखः प्रायाद्वैराटिः कौरवान् प्रति ॥ ७४
 स्फीतं कुरुबलं दृष्ट्वा विपमानं मुहुर्मुहुः ।
 बली बालं समाश्र्वास्य सारथ्ये तं न्ययोजयत् ॥ ७५
 दिवाप्रदीपानिव तानस्त्रैरिव शिलीमुखैः ।
 चक्रे विलुप्ततेजस्कान् विवस्त्रानिव फाल्गुनः ॥ ७६
 प्रत्यानयदमेयात्मा हृतं तैर्गोधनं महत् ।
 दैतेयानिव विद्राव्य यज्ञभागमधोक्षजः ॥ ७७
 पाण्डवानथ विज्ञाय विराटस्तानुदारधीः ।
 यथावदर्चयामास स विपश्चिदपश्चिमान् ॥ ७८
 दूतांश्च प्राहिणोत्तेषां बन्धुभ्योवान्धवोचितः ।
 अप्रमेयैर्बलैस्ते च प्रागमन् विगतक्लमाः ॥ ७९
 उत्तराञ्च ददौ कन्यां स मान्यायाभिमन्यवे ।
 लक्ष्मीमिव विशालाक्षीमच्युताय महोदधिः ॥ ८०
 पाण्डवैः सह सस्रातुं दुर्व्योधनमृधोक्षजः ।
 वीर्यवर्ध्निर्वृथा यत्नमकरोद्धस्तिनां गतः ॥ ८१
 ते सपत्नैर्हृतं राज्यं ह्यलेन बलिनां वराः ।
 उपचक्रमिरे लब्धुं बलेनैव मनस्विनः ॥ ८२

युयुत्सवस्ततो जग्मु मर्वे कौरवपाण्डवाः ।
 कुरुक्षेत्रं क्षत्रियाणामन्ते साक्ष्यद्वय स्थितम् ॥ ८३
 हेतुमद्भिः पदैः क्षणो निर्व्वेदं वदतां वरः ।
 अर्जुनस्य जज्ञारोच्चैर्हिंसादोषैकदर्शिनः ॥ ८४
 अथ प्रवृत्ते युद्धं महत् तेषां महौजसाम् ।
 आशास्यमानकौन्तेयजयं दिक्षु महात्मभिः ॥ ८५
 विचेरुरभिगर्जन्तो नभसीव रणस्थले ।
 घनाद्व तडिन्माला नागाः काञ्चनशृङ्खलाः ॥ ८६
 बन्धितैः सिंहनादैश्च हेषाशब्दैश्च पुष्कलैः ।
 शङ्करावेश्च घोरोऽभूदध्वनिः समरदुन्दुभेः ॥ ८७
 गजारोही तुरङ्गस्थमश्वसादो महौस्थितम् ।
 एतानपि रथारूढो न कदाचिदयोधयत् ॥ ८८
 विनाशमिव वंश्यानां घोरं द्रष्टुमनीश्वरौ ।
 सूर्याचन्द्रमसावास्तां रजःप्रच्छन्नविग्रहौ ॥ ८९
 विलयात् किल भर्तृणां शुचाऽऽर्त्ता धूलिधूसरा ॥
 विदीर्णहृदयेवोर्व्वी वभूव रुधिरप्लुता ॥ ९०
 अथ पार्थीरथोपस्थात् पुरस्कृत्य शिखण्डिनम् ।
 दिनात्यय इवादित्यं रक्तं भीष्मपातयत् ॥ ९१
 प्रतीक्षमाणः स क्षेममयनं दक्षिणैतरत् ।
 अशेत शरशय्यायां जनयन् जनविस्मयम् ॥ ९२
 तथागतस्य तस्योच्चैः कातरत्वं पिपासया ।
 कृतास्त्रोऽपाहरत् पार्थः पुण्यैर्भोगवतीजलैः ॥ ९३
 अग्निमन्युवधामर्षाञ्ज्वलतेव किरीटिना ।
 पश्यत्स कुरुवोरिषु निहतोऽभूज्जयद्रथः ॥ ९४

अथ तत्रोत्सवे मङ्गलानभिभूय बलाधिकम् ।
 जीमूतमवधीङ्गीमो बलान्तं भौमविक्रमः ॥ ७१
 कामयानञ्च पाञ्चालीं कीचकं विकचोत्पलैः ।
 तुल्याक्षीमक्षिणोद्गूढं व्यूढोरस्कमपि क्षणात् ॥ ७२
 अथ सूतात्मजेनैव दिधक्षून् द्रुपदात्मजाम् ।
 शतं पञ्च तथैवान्यानवधीत् कीचकान् बली ॥ ७३
 जेतुं यातेषु सर्वेषु त्रिगर्तानाततायिनः ।
 बृहन्नलासखः प्रायाद्वैराटिः कौरवान् प्रति ॥ ७४
 स्फीतं कुरुवलं दृष्ट्वा विपमानं मुहुर्मुहुः ।
 बली बालं समाश्वास्य सारथ्ये तं न्ययोजयत् ॥ ७५
 दिवाप्रदीपानिव तानस्त्रैरिव शिलीमुखैः ।
 चक्रे विलुप्ततेजस्कान् विवस्त्रानिव फाल्गुनः ॥ ७६
 प्रत्यानयदमेयात्मा हृतं तैर्गोधनं महत् ।
 दैतेयानिव विद्राव्य यज्ञभागमधीक्षजः ॥ ७७
 पाण्डवानथ विज्ञाय विराटस्तानुदारधीः ।
 यथावदर्चयामास स विपश्चिदपश्चिमान् ॥ ७८
 दूतांश्च प्राहिणीत्तेषां बन्धुभ्योबान्धवीचितः ।
 अप्रमेयेर्बलैस्ते च प्रागमन् विगतक्लमाः ॥ ७९
 उत्तराञ्च ददौ कन्यां स मान्यायाभिमन्यवे ।
 लक्ष्मीमिव विशालाक्षीमच्युताय महोदधिः ॥ ८०
 पाण्डवैः सह सन्धातुं दुर्योधनमृधोक्षजः ।
 बीर्यवर्ध्निर्वृथा यत्नमकरोद्धस्तानां गतः ॥ ८१
 ते सपत्नैर्हृतं राज्यं ह्यलेन बलिनां वराः ।
 उपचक्रमिरे लब्धुं बलेनैव मनस्विनः ॥ ८२

युयुत्सवस्ततो जग्मु मर्व्वे कौरवपाण्डवाः ।
 कुरुक्षेत्रं क्षत्रियाणामन्ते सास्यइव स्थितम् ॥ ८३
 हेतुमङ्गि पदेः क्षणो निर्व्वेदं वदतां वरः ।
 अर्जुनस्य जङ्गारोच्चैर्हिंसादोषैकदर्शिनः ॥ ८४
 अथ प्रवहते युद्धं महत् तेषां महौजसाम् ।
 आशास्यमानकौन्तेयजयं दिक्षु महात्मभिः ॥ ८५
 विचेरुरभिगर्जन्तो नभमीव रणस्थले ।
 घनाइव तडिन्माला नागाः काञ्चनशृङ्खलाः ॥ ८६
 बद्धितैः सिंहनादैश्च हेष्वाशन्दैश्च पुष्कलेः ।
 शङ्करावैश्च घोरोऽभूदध्वनिः समरदुन्दुभेः ॥ ८७
 गजारोही तुरङ्गस्थमश्वसादो महीस्थितम् ।
 एतानपि रथारूढो न कदाचिदयोधयत् ॥ ८८
 विनाशमिव वंश्यानां घोरं द्रष्टुमनीश्वरौ ।
 सूर्याचन्द्रमसावास्तां रजः-प्रच्छन्न-विग्रहौ ॥ ८९
 विलयात् किल भर्तृणां शुचाऽऽर्त्ता धूलिधूसरा ॥
 विदीर्णहृदयेवोर्व्वी वभूव रुधिरप्लुता ॥ ९०
 अथ पार्थीरथोपस्थात् पुरस्कृत्य शिखरिण्डनम् ।
 दिनात्यय इवाटित्वं रक्तं भीष्मपातयत् ॥ ९१
 प्रतीक्षमाणः स क्षेममयनं दक्षिणैतरत् ।
 अश्रित शरशय्यायां जनयन् जनविस्मयम् ॥ ९२
 तथागतस्य तस्योच्चैः कातरत्वं पिपासया ।
 क्लतास्त्रोऽपाहरत् पार्थः पुण्यैर्भोगवतीजलैः ॥ ९३
 अग्निमन्युवधामर्षाञ्ज्वलतेव किरीटिना ।
 पश्यत्स कुरुवीरेषु निहतोऽभूज्जयद्रथः ॥ ९४

अश्वत्थान्नः स्रपुत्रस्य मिथ्याऽन्तं श्रावितो गुरु ।
 न्यस्तशस्त्र शिरश्छेदादृष्टदुःस्नेन लङ्घितः ॥ ९५
 नृसिंह इव दैत्यस्य सत्यसन्धो ह्यकोटरः ।*
 दुःशामनस्य हृदयं विदार्य रुधिरं पपौ ॥ ९६
 योधयित्वाऽर्जनं संख्ये कर्णोप्यस्तमगाच्छरैः ।
 दावानल इवारण्यं दग्धुः कामो घनाम्बभिः ॥ ९७
 दुरुद्धरमपि श्रीमान् यत्नाददहरत कृती ।
 प्रथमः पाण्डवः शल्यं हृदि शल्यमिवापितम् ॥ ९८
 ज्वलन्ज्योतिष्कपिण्डानि युगान्त इव मयुगे ।
 परस्परारहतेः पेतुः खण्डितानि बलान्यपि ॥ ९९
 एवमष्टादशदिने स्तेषामक्लिष्टकर्मणाम् ।
 अष्टादशैव वीराणामक्षीहिण्यः क्षयं ययुः ॥ १००
 अथातिहीयमानौजाः प्रतीच्यञ्चाविवंशुमान् ।
 ह्यै पायनक्रदस्यान्तरलीयत सुयोधनः ॥ १०१
 तस्मादुत्थापयामास भीमस्तं रूक्षभाषितैः ।
 रसं महीतलादुच्चैर्मलैरिव महीरुहः ॥ १०२
 समुद्यतगदौ वीरौ चेरतुस्तौ रणक्षिती ।
 उत्पातोक्त्वान्वितौ व्योम्नि मूर्तिमन्ताविवृण्वहौ ॥ १०३
 वामदक्षिणगोमूत्रमण्डलप्रक्रमान्तयोः ।
 सुगन्धोभ्यः प्रियं रेणुराचक्षाण इवोत्थित ॥ १०४
 गदालीढशरीरौ तौ व्यूढोरस्कौ पदात् पदम् ।
 मातङ्गरदनिर्भिन्नी शैलाविव न चेलतुः ॥ १०५
 कौरवेणाहतो भीमो वक्षस्यपलसन्निभे ।
 क्षणमज्ञातदुःखोऽभूत् पलयेन बलीयसा ॥ १०६

स दुर्योधनपक्षाणां प्रहारे विगतव्यथः ।
 दैन्यञ्च पाण्डुपुत्राणां खण्डयन्नुत्थितोऽभवत् ॥ १०७
 सत्यप्रतिज्ञः समरे चरन् गाण्डोविलंक्षया ।
 ऊर्वोरभ्यवधीदीरो भीमसेनः सुयोधनम् ॥ १०८
 स काञ्चनाभोरक्ताक्तशरीरः पादपर्वतः ।
 मेरोर्बालातपव्याप्तोवज्राहत इवाणतत् ॥ १०९
 अथ तस्मै हलभृतः कोपं समयलङ्घिने ।
 समयव्यपदेशेन शमयामास केशवः ॥ ११०
 अथ द्रौणायनिः सुप्तान् रिक्तानच्युतपाण्डवैः ।
 सैनिकान् द्रौपदेयांश्च जघान किल निर्घृणः ॥ १११
 जिवांसुरथ क्लृणस्य वचोभिर्विनिवारितः ।
 किरीटन्तस्य चिच्छेद किरीटी किरणोज्ज्वलम् ॥ ११२
 पाञ्चालौ तमथ शिरोमणिं स्फुरन्तं
 व्यासक्तं परिविदधे नृपोत्तमाङ्गे ।
 तेनासावपि शुशुभे शशाङ्कविम्ब—
 व्यालम्बो गिरिरिव तत्प्रभाऽवलीढः ॥ ११२
 इति चन्द्रवशे महाकाव्ये दुर्योधनवर्धोनाम
 विंशः सर्गः ॥

एकविंशः सर्गः ।

अथ संकुलसङ्गराङ्गणं
धृतराष्ट्रादिभिरशुबिह्वलाः ।
अगमन् मकलाः कुरुस्थियो—
गुरुश्रीकाः कुरराङ्गना इव ॥ १
गजकाञ्चनवर्षलोहितैः
परिकीर्णं युगपद्दिनोदये ।
तरुणार्कमरीचिह्वव्यभुक्—
क्षणाध्वान्तभरैरिवान्वितम् ॥ २ युग्मकम् ।
अथ ताः परिकीर्णमूर्द्धजाः
सुहृदां लक्षणवोक्षणाकुलाः ।
रुसुदुर्वदनानि वारिभि—
नयनीत्यैरभिषिच्य योषितः ॥ ३
परिहाय किमद्य भूतले
शयनं कोमलतूणिकोत्तरम् ।
अतिदीन इवास्तचेतनः
सुत, शेषे शरजालसंकुले ॥ ४
पितरौ त्वदधीनजीवितौ
वसुधेयं वशगा वधूरिव ।
स्वजनोऽपि विधेय एव ते
व्यवमाय. कुत एष निष्ठुर. ॥ ५

व्यथयेद्यदि मध्यतः स्थितान्
समरे वीरः शरीरपि क्षतः ।
जननीमृतिवत्मलां तदा
कथमाभग्नवपुने मां दहेः ॥ ६

वसुधापतयः प्रकम्पिता—
स्तत्र तेजोभिरमह्यविक्रमैः ।
स भवान् पतगैर्विलङ्घ्यते
जगतो धिग् जलविम्बलोलताम् । ७

स्तुतिभिः किल वन्दिनामभू-
र्मृदितारना नृपनन्दनादितः ।
वद सख्यति दूयसे न कि .
कटुगोमायुरवैर्भयावहैः ॥ ८

न सितातपवारणं न वा
शरदिन्दुप्रभचामरद्वयम् ।
पुरुषा न शरीररत्नका—
स्तव नालोकरवोऽद्य लक्ष्यते ॥ ९

अभवः परिचारकैः पुरा
ननु काश्लीरकरेणरूषितः ।
विभवे सति किं रज कथे—
रकरोर्धूसरितं कलेवरम् ॥ १०

पृथगात्मतथा यदीदृशं
, क्तमेतत्तत्र पुत्र, नोचितम् ।
पितरौ परिलुप्तदर्शनौ
परिहायाद्य सतीं वधूसपि ॥ ११

पतगैरभिजग्धलोचनं
 सुखमेतन्मलिनं दुनोति माम् ।
 शुषिरद्वयविभ्रमं यथा .
 घनजालान्तरितेन्दुमण्डलम् ॥ १२
 अभितस्तव योषितः पुरा
 रमणीयालपनाः किलाभवन् ।
 अधुना वत भाग्यपर्यया—
 दशिवोऽयं प्रथते शिवारवः ॥ १३
 प्रवरैः किल पण्डितैः पुरा
 सदसि त्वं परिमण्डितोऽभवः ।
 पल्लवं प्रति लोलुपैर्भृशं
 धिगहो गृध्रगणैः प्रवेक्ष्यसे ॥ १४
 यदि बान्धवशीकदुर्मनाः
 परलोकं सुत, गन्तुमिच्छसि ।
 परिलुप्तदृशी कथं तदा
 प्रभवौ नावन्नुमान्य नो गतः ॥ १५
 अनमः स्वयमेत्य मां पुरा
 रुदतीमप्यधुनाऽन्तिकस्थिताम् ।
 किमिदं सुत, लुप्तचेतनः
 परिलुप्तो जननीं न वीक्षसे ॥ १६
 शपथैर्मुहुर्भ्रथयेऽक्षमां •
 सकृदप्यालप मां कलाक्षरैः ।
 किमिदं करुणामुदस्यता
 चिररात्राय सुपुत्र, सुप्यते ॥ १७

लमसह्यबलो महीजले
 लसदेकादशवोहिनीपतिः ।
 पतगैरभिभूयसे बला—
 न्नरभाग्यं धिगिदं क्षणचुप्रतम् ॥ १८
 इति तं परिलप्य सौबली
 सुतमुच्चैः स्थिरतां समतप्रागात् ।
 अचलाऽपि चलत्यथोत्सवणं
 लसदन्तर्भृशबिक्लवाकुला ॥ १९

अथ भानुमती शुचाऽऽकुला
 पतगीदष्टमुखं सुयोधनम् ।
 अभिवीक्षितुमक्षमेव सा
 सहसाऽभूत् परिलुप्तचेतना ॥ २०

शकुनैरपि खण्डिताङ्गकं
 सुखमेतत्तव सप्तमीन्दुवत् ।
 प्रिय, मामविलुप्तकान्तिम्-
 न्मदयत्युत्पलिनीमिवोन्मदाम् ॥ २१

रचितं परिहासतोऽप्यभू-
 न्न कदाचित् प्रिय, विप्रियं मया ।
 प्रवियोगविलीनमानसां
 किमकाण्डे वद मां न भाषसे ॥ २२

विशिखैरसि नाम विद्धिषा—
 मथवा स्त्रीनखरैर्हृदि क्षतः ।
 दयितालप मां न मानिनी
 परमुद्यद्द्विरहाकुलाऽस्मि ते ॥ २३

अनिमेषदृशा सुरस्त्रिया
परिपीतो यदि नाथ, माद्यसि ।
ननु पश्य निषिद्धचापले,
मम लौल्यप्रचुरे विलोचने ॥ २४
अपराधविशेषजो ध्रुव-
न्तव मन्युर्मयि कान्त, विद्यते ।
कथमस्तष्टृणोऽन्यथा सुहृ-
र्विलपन्तीं दयितां न वीक्षसे ॥ २५
लसदशुलवोऽपि मे मन-
स्तव दिग्धाशुगवत् पुराऽदुनोत् ।
प्रिय, सा स्रपिताऽहमशुभि-
र्वत नैवास्ति दयालवोऽपि ते ॥ २६
किमिदं परिहाय मां सती-
मनुकूल, त्वयि बद्धलालसाम् ।
वद संयमिनामुपाश्रितो-
व्रतमुच्चैस्तरुणोऽप्यसाम्प्रतम् ॥ २७
रणदुन्दुभिघोषकर्षितो-
रचितामर्द्धकपोलपत्रिकाम् ।
असमाप्य ममाद्रवः पुरा
रमणैहि प्रसमापयाद्य ताम् ॥ २८
यदकारि किमप्यशीभनं
मम तावत् त्वमिति प्रमूढया ।
प्रिय, मर्षय तत् प्रसादये
रचितोऽयं शिरसि क्षमाञ्जलिः ॥ २९

अवला बलवद्विरुद्धजाऽ-
 प्यनुगृह्येत दयांपरैर्नृभिः ।
 कथमस्त्वमितानयां तु मां
 लदधीनां त्यजसि प्रियामपि ॥ ३०

दशनक्षतपीडिताधरा
 प्रतिकूलाऽस्मि पुरा रदक्षते ।
 इति मानसुपाश्रितोऽसि किं
 दश कामं शिरसा प्रसादये ॥ ३१

इति काचिदतीव विह्वला
 मुखपङ्क्तिरुहलग्नमाननम् ।
 दयितस्य विधाय भाविनी
 स्त्वमिताक्षी विदितास्तमासदत् ॥ ३२

अपरोपचितैर्मुहुर्मुहुः
 प्रियमस्त्रैः परिलुप्तदर्शना ।
 अवलोकयितुं न चाशक-
 द्विफलोत्सारणयत्नविल्लवा ॥ ३३

अथ सा विरुरोद भाविनी
 मुहुरार्त्तस्वरवेजिताण्डजा ।
 वसुधामवसन्नविग्रहा
 परिरभ्यान्निमिवाकुलान्तरा ॥ ३४

विधिना हरलाऽपि निष्ठुरं
 दयित, त्वां नयनोत्सवं मम ।
 मुहुरश्रुजलातिसर्जनैः
 किमु दृष्टिप्रसरोऽपि वार्य्यते ॥ ३५

मम भाग्यविपक्ष्येथो मन्हा-
नवलुप्तेक्षणशक्तिरस्मि यद् ।
दिवसीदयचन्द्रवहपु-
स्तव हन्तेक्षितुमन्थमक्षमा ॥ ३६
इयताऽपि न यद्विदीर्येते
हृदयं तत् खलु वञ्चनिर्मितम् ।
रमणी किल कीमलेति वाङ्
ननु पुंसां प्रणयातिरेकजा ॥ ३७
इतरत्र सुदुर्लभं नृणां
मरणं काङ्क्षितमायुषः क्षयात् ।
अवलोक्य तवेदृशीं दशा-
मपि यन्मे न गतं हतासुभिः ॥ ३८
इति मोहमगान्मृगीक्षणा
प्रियमास्निष्य परेतमुत्सुका ।
अपुनःप्रतिबुद्धये सती
पतिलोकन्तरसा ततोऽजयत् ॥ ३९
* अपराऽपुत्रपलक्ष्य लक्ष्मणै-
रवधार्याकुलिता हृदीशितुः ।
प्रचुरैः किल वाष्पवारिभिः
परिधौतक्षतजं कलेवरम् ॥ ४०
क्षणमात्रविलुप्तचेतना *
नवमोहेन पुनर्विबोधिता ।
करुणैः कुरुवीरकामिनी—
प्रविलापैर्विललाप भाविनी ॥ ४१ युग्मकम्

पिशिताग्निभिरुत्पुष्पात्मभि-
स्तव देहो बहुशोऽद्य भक्षितः ।
अमरैरिव भूयसा शशी
परिपीतोऽल्पमितो दुनोति माम् ॥ ४२
परिनष्टकलेवरात्मन-
स्तव सत्यं प्रिय, कीर्त्ति शेषता ।
कथमेवमवेक्ष्य ते वपु-
र्हृदयं मे शतधा न दीर्यते ॥ ४३
परिहाय गतोऽसि मामितः
परलोकं कपटैकवत्सलाम् ।
निरूपाधि ममत्वमस्ति चेद्-
भ्रियते किं हतजीवितं मया ॥ ४४
तव लोकविमोहनात्मनो-
निरूपाधिः प्रणयोऽस्ति मां प्रति ।
नय मामपि तत्र दुःखिनीं
प्रिय, यत्राय गतोऽस्यलक्षितः ॥ ४५
किमपि स्पृहणीयमात्मनः
पुरतस्त्वं न मया विनाऽचरः ।
नरलोकसुदुर्लभः कथं
सुरलोकः स्वयमेव गम्यते ॥ ४६
चतुरं रमणाप्सरोगणं
ननु मत्तो बहु मन्यसे यदि ।
सुरतं न तदर्शये पुन-
स्तव शुश्रूषणमेव कामये ॥ ४७

अपि वीक्ष्य विलुप्तजीवितं
तव देहं मम रज्यते मनः ।
नितरां करुणावहिर्मुखी-
विधिरेतद्वत सोढुमन्त्रमः ॥ ४८
हृतदेवविशेषवञ्चिता
कठिनोच्चैर्ब्रह्मसने करोमि किम् ।
मम जीवितमातुरस्य वा
बहुलक्लेशफलाय केवलम् ॥ ४९
इति सा करुणाक्षरं मुहु-
र्हृतसत्वा प्रविलप्य वानिनी ।
प्रलयं प्रियसङ्गमावहं
स्फुटरोमाञ्चमगाद्गतक्लमा ॥ ५०
अपसार्थं गणं पतत्रिणां
कथमप्यात्मकरेण शोणितम् ।
वसनाञ्जलतोरजःकणान्
प्रियमन्या श्रितदैन्यमैक्षत ॥ ५१
तव लूनभुजं कलेवरम्
द्विषदस्त्रैरवलोक्य निर्घृणीः ।
प्रिय, कल्पमहीरुहं यथा
हृतशाखं मम दूयते मनः ॥ ५२
क्व स मे स्तनमण्डलोद्भितः
कचपाशग्रहणे कपण्डितः ।
सुरतालयनिःसहोरुयुक्—
परिसंवाहनपेशलः करः ॥ ५३

किमिदं न विलोपविह्वलां
 रमणाद्यालपसि प्रियामपि ।
 हृदयेश्मृते नतभ्रुवां
 वद कोऽन्यो व्यसनेन दूयताम् ॥ ५४
 अयि मानपरिग्रहोऽसि किम्
 अपराधं त्वयि न स्मराम्यहम् ।
 यदि वा लमवैषि तन्मुहुः
 शिरसा त्वां ददित, प्रसादये ॥ ५५
 यदि वा कथमप्यतिक्रमं
 परि मूढाऽकरवं सहस्र तम् ।
 खजने प्रभुताऽस्ति देहिनां
 लमिहैको मम कान्त, केवलम् ॥ ५६
 अपरं कमहं ब्रवीमि वा
 कतमो वा सहतां मदक्रमम् ।
 चपलापरितापमम्बुदा-
 दपरः कोऽस्ति विमोदुसुत्सुकः ॥ ५७
 प्रबलोत्बणमनुविह्वलो—
 यदि मामीक्षितुमप्यपेक्षसे ।
 प्रतिषेधय रूक्षभाषितै—
 रियताऽपि प्रिय, मे सुखोदयः ॥ ५८
 रमणीजनदुर्लभं पुन-
 स्तव यत् प्रेम न तत्तु, कामये ।
 प्रियतातरलं मदन्तरं
 तत्र चन्द्राननवाक्यलालसम् ॥ ५९

एकविंशः सर्गः ।

सुरलोकनतभ्रुवामहो
किमिवास्ते प्रिय, चारु कौशलम् ।
चिरप्रेमपदं न वीक्षसे
यदमूमिः क्षणमात्रसङ्गतः ॥ ६०

तपसा कतमेन लेभिरे
फलमेतत् सुरलोकयोषितः ।
यदि वेद्मि तपस्तदाश्रिता
दयितादैव भवन्तमाश्रये ॥ ६१

इति सा करुणप्रलापिनी
गुरुशोकप्रसरातिविह्वला ।
क्लममीलितजीवितात्ययं
मुहुरिच्छन्त्यपि नाप दुर्मनाः ॥ ६२

रुदुः सकलास्तथाऽवला-
मुहुराक्षिप्तकलेवरा यथा ।
करुणाक्षरविद्रुतान्तरा-
मुदिता अप्यरुदन् सुरस्त्रियः ॥ ६३

भृशवाष्पजलम् तारुण्यै-
र्नयनैः कौरववीरयोषितः ।
उषसीव तुषारबिन्दुभिः
सरितः कोकनदैः प्रतीयिरे ॥ ६४

अथ शोकहृताशनार्चिषा
परिदग्धाः परिसान्त्वयन्नमूः ।
दृवस्त्रीदृवनीरिवाददे
सलिलं मेघ इवाच्यतो वचः ॥ ६५

जगतीष्वखिले प्रजायते
स्त्रियते प्राणिगणोऽप्यहर्निशम् ।
भ्रियते अचिराय कोऽपि चे—
न्मरणे का परिदेवना नृणाम् ॥ ६६
क्षयिणो वनशैलसागरा-
गुरुसारा अपि पिष्टपास्त्रयः ।
पिशितादिविनिर्मिता कथं
नरदेहाः स्थिरतां समाप्नुयुः ॥ ६७
अमरोऽपि यदा प्रमार्थ्यते
विधिना कालवशाद्बलाधिकः ।
मरणैकजुषां तदा नृणां
क्षणमात्रोच्छ्वसितं हि मङ्गलम् ॥ ६८
प्रभवः किल ये शरीरिणां
स्थितिसर्गप्रलयेष्वपि क्षमाः ।
यदि तेऽपि विपत्तिगोचरा-
वद मर्त्याः कथमन्तवर्जिताः ॥ ६९
दिवसक्षणदोदयोपम
सुखदुःखद्वितयं शरीरिणाम् ।
क्रमवन्नितरां सुदुस्वयजं
न हि मुञ्चन्ति तयोर्विपश्चितः ॥ ७०
यदि कौऽपि चिराय केवलं
सुखमेव प्रतिपद्यते नरः ।
अपरश्चिरदुःखभागभवे-
दिति दुःखं सुखमप्यसंष्टुलम् ॥ ७१

सुखदुःखविभागमादिरा-
 दिति जानन्न जनो विमुञ्चति ।
 कथमुद्धिजतामदीनधीः
 प्रतिहार्यैतरवस्तुसङ्गतौ ॥ ७२

यदि दुःखमसूह्यमिष्यते
 सुखलेशेषु कथं नु रज्यते ।
 तदनागतदुःखवार्द्धिषां
 पिशुनं खल्विति हि प्रचक्षते ॥ ७३

सुखभोग इवाप्रियोऽपि स-
 न्नितरस्यावसरोऽपि दुस्त्यजः ।
 प्रियमेव कथं नु काङ्क्षते
 मनुजेः स्वार्थपरैर्न विप्रियम् ॥ ७४

परिपीड्य जनानमी मुहु-
 श्चिरमौत्पातिकतोयदोपमाः ।
 पवनैरिव वीरसायकैः
 परिलीनाः किमिदं न पश्यत ॥ ७५

निजकर्मफलानुबन्धिनो-
 नरदेवासुरकिन्नरोरगाः ।
 विवशा हि भवन्ति जन्तवो
 ध्रुवमेषां न पुनः समागमः ॥ ७६

न सुखोदयमारमनो न वा°
 मृतबन्धोरपि तोषकारणम् ।
 उभयोरपि तत् क्लमावहं
 रुदितं यत् क्रियते पृथग्जनैः ॥ ७७

चन्द्रवशम् ।

जलबुद्बुदवत् क्षुण्णोदये
क्षणमात्रप्रलये च देहिनाम् ।
क इवावसरः शुचोभवे—
दपि किञ्चित् प्रतिकर्तुमक्षमे ॥ ७८
गुरुवेगविस्मृत्यराश्रसां
सरितां तीर इवातिसैकते ।
तरवो नरलोकदेहिनाः
हृणभङ्गप्रवणा न खंशय ॥ ७९
अनतिक्रमनीयविप्लवे
भृशरन्ध्रावसरे विशिषतः ।
इयताऽपि समागमेन किं
बहुलाभो दयितैर्न मन्यते ॥ ८०
सुतबन्धुषु मन्दचेतनाः,
त्यजत स्त्रे इभरं क्लमावहम् ।
यदुपाधिवशात् प्रदह्यते
ननु वर्तिर्लघुदीपवह्निना ॥ ८१
त्यजत प्रियविप्रयोगजं
गुरुशोकं हृदि धैर्यमाश्रिताः ।
यदनन्तरकार्यमादरा-
त्तदिहात्नीवतया विधीयताम् ॥ ८२
अथ धर्मसुताज्ञयाऽभवन्
कुणया वङ्गमुखे समर्पिताः ।
सुरभीन्धनगन्धतो बभौ
ध्रुवमेषां सुरभिर्यशःक्रम ॥ ८३

आज्ञानिष्ठा गुरुणामथ सुरसरिर्ज्ञं योषितः प्राप्तदैव्याः
 श्रीकावेगादनल्पप्रतिच्छन्नमनसः शून्यदिहा इवापुः ।
 न्दानैस्तामां सुखाब्जैरतिकरुणामिलत्कज्वलाशुभ्रवाद्या
 गङ्गा रेजे प्रसङ्गादिव कमलवना यामुनोर्मगाः प्रदोषे ॥ ८४
 मन्दाकिन्याः पयसि मिलिता न्दानचिन्ताः कथञ्चित्
 वाष्पाविद्ध सलिलमवलाबीम्बवेभ्यः प्रदाय ।
 चक्रुः स्नेहोचितमपि पुनस्तन्त्रवाक्यादतन्त्रा-
 स्तत्कीर्त्तिभ्योऽप्यतिशयगुणं संविधानं विधिज्ञाः ॥ ८५

गुरुवधपरिखेदात् प्राप्तनिर्व्वेददैव्यो-
 मुनिभिरुचितवाक्यैर्बोधितो धर्मसूनुः ।
 सुरसरिदनुजाताद्राजधर्मादिधर्मान्-
 अवहितमतिरासीत् शान्तचेता निशम्य ॥ ८६
 पार्थस्तथाप्यतिशुद्धा गुरुणाऽभिभूत-
 स्तत्त्वावबोधमपि लोपयता स भृशः ।
 अस्तः सहस्रकिरणस्तमसेव साक्षाद्-
 धूमाकुलोऽनल इवास विष्णुसर्तजाः ॥ ८७
 अथ गुरुतरशोकप्राप्तमशुप्रवाहं
 कथमपि शमयद्भिः पुण्यतीर्थान्स्वपातैः ।
 अभिषिषिचुरुदारं धर्मसूनुं ममेता-
 नमुचिरिपुमिवोच्चैर्देवता मन्त्रिमुख्याः ॥ ८८
 रचितरुचिरवेशं सुप्रकाशं ग्रशीभि-
 स्तरणिकिरणदीप्तं वारिव्वाहं तडिद्ववत् ।
 जलनिधिसलिलान्ता रत्नजालोज्ज्वलाङ्गी,
 तमभजत विशाला मूमिपालं धरित्री ॥ ८९

चन्द्रवशम् ।

विदुरस्य मते स्थितिः स्थितिज्ञः
कथमप्यात्मशुचं निगृह्य पार्थः ।
समनन्दयद्भिन्दुसुन्दरश्री-
र्जनता रक्षण वीक्षणैकदत्तः ॥ ६०

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये युधिष्ठिरपुत्राज्याभिषेकोनामैक-
विंशः सर्गः ॥

एकविंशः सर्गः ।

अथोत्तरा चारुशरीरबन्धं
द्रौण्यस्त्रतेजःपरिलुप्तसंज्ञम् ।
सुषाव काले कुलतन्तुमेकं
वर्षीपलक्लिष्टफलं लतेव ॥ १
मनांसि तं कौरवसुन्दरीणा
मस्पन्दमानं ग्लपयन्तमुच्चैः ।
दृष्ट्याऽच्युतोऽजीवयदम्बुहृष्ट्या
निदाघदग्धन्तरवत् पयोदः ॥ २
यतः परिक्षीणतमेऽन्ववाये
जातः कुरूणामभवत् कुमारः ।
ततोऽच्युतोऽन्वर्थविदां वरेण्यः
परिद्धिदित्याह्वयमेनमूचे ॥ ३
हे पायनादौरथ यज्ञविद्या-
विधानदत्तैः क्षतकिश्विषैश्च ।
ऋत्विग्भिरत्यक्तविधिक्रमः सन्
क्ष्मापोऽश्वमेधक्रतुदीक्षितोऽभूत्
द्विरणमयी मञ्जुलयज्ञशाला
रराज तस्योज्ज्वलकीर्त्तिभाजः ।
क्षपाक्षराणामिव वारणार्थं
कान्त्या तमांसि क्षपयन्त्यभीक्ष्णम्

किरीटिनं नङ्गरक्ष्मीदक्षं
रक्षाविधौ होमतुरङ्गमस्य ।
नियुज्य सज्यञ्चनुरादधानं
स ह्यभारतामचयमादिदेश ॥ ६

विपक्षभृतानथ भूमिपालान्
जयन् पृषत्कैर्नमयद्भिरधे ।
स पालयामास किलाग्रजाज्ञा-
मुत्खातपूर्व्वान् प्रतिरोपयंश्च ॥ ७

स वज्रदत्तस्य गजं शरौघै-
श्चकार वीरः क्षतजोक्षिताङ्गम् ।
तेनापि भूयिष्ठमसौ द्विपेन्द्रः
शैलः क्षरद्गैरिकवद्भ्रमासे ॥ ८

ततः किरीटी विनिवेश्य मौलौ
निदेशमस्य क्षितिशासनस्य ।
पुरं प्रपेदे मणिशब्दपूर्व्वं
सुतस्य बभ्र्वादिकवाहनस्य ॥ ९

पुत्रस्य स क्षात्रबलं दिष्टक्षु-
स्तदस्त्रजालैरवलुप्ततजाः ।
विवस्वद्रसैरिव हव्यवाह-
स्तस्मात् कृती श्लाघ्यनिपातमाप ॥ १०

बालस्य तस्यापि शिलीमुखाग्र्याः
क्रान्तान्तरीक्षाः क्षितिमूललम्बाः ।
पोतालमाविश्य यशस्तदीयं
शशंसुरुच्चैरिव लोकाकान्तम् ॥ ११

पराजयोऽप्यस्य सुँद्धृदुगणानां
 सुखार्थमात्मप्रभवाद्भूर्ध्व ।
 विपत्तिकालेऽपि फलोन्मुखत्वं
 न लुप्यते पुण्यकृतां वृषस्य ॥ १२
 किरीटिनं भूमितले लुठन्तं
 कुलाचलप्रख्यमुलुप्यवेक्ष्य ।
 सञ्जीवयामास समग्रशक्तेः
 सञ्जीवनाख्यस्य मण्येः प्रभावात् ॥ १३
 पार्थस्ततः पार्थिवसंघमुच्चै—
 रानम्य कामं निशितैः पृषत्कैः ।
 पुरस्कृताश्वः परमोत्सवाब्धं
 वशी हरिप्रस्थपुरं प्रपेदे ॥ १४
 निर्वर्त्तयामासुरथत्विजस्ते
 क्रमप्रवीणाः क्रतुमश्वमेधम् ।
 लब्धः पुरा यत्र शिलीञ्चयेन्द्रा-
 द्विश्राणितोऽभूत् प्रचुरोऽर्थराशिः ॥ १५
 सति प्रभुत्वेऽपि भृशं विनीतो-
 युधिष्ठिरोऽभूद्दयुवराजकल्पः ।
 आञ्जाविधेयैः किल सर्व्वलोकैः
 शशास राट्टं धृतराट्टएव ॥ १६
 नयप्रयोगाद्विदुरस्य तावृ-
 न्महाधियोऽल्पार्थविसर्ज्जनेन ।
 सामन्तराजन्यगणादनल्पं
 लेभे नृपालः प्रियकार्य्यजातम् ॥ १७

अथानुमान्याशुमुखं कथञ्चिद्—

युधिष्ठिरं सानुचरोऽम्बिकेयः ।

भीमस्य गूढाप्रियदह्यमान-

स्तापोवन प्राप तपस्त्रिकीर्षुः ॥ १८

निवारिताऽपि क्षितिपेन् भूय-

स्तमन्वगेव प्रययौ पृथाऽपि ।

विपक्षपक्षैः क्षणविघ्निताऽपि

समृद्धिरुच्चैरिव भाग्यवन्तम् ॥ १९

यथायथैनां नयनाशुपूरै-

र्नृपोऽभ्रुपायैरिव मन्दभाग्यः ।

लक्ष्मीं समाक्रष्टुमिषेव सेव

तथा तथा दूरमियं जगाम ॥ २०

पुराद्विह्वस्ताननुगम्य पार्था-

गतेषु तेष्वशुमुखाः सपौराः ।

त्यक्त्वा कथञ्चिद्विषयानिव खान्

संसारिणः प्रापुरपोढसत्वाः ॥ २१

गच्छत्सु कालेषु समाधिमग्नान्

दावाग्निना दग्धकलेवरांस्तान् ।

आकर्ण्यवर्णाश्रमपालकोऽभूत्

शोकाकुलो नारदतोऽनुजातैः ॥ २२

तदूर्ध्वदेहेचितसंविधानं

विधाय धर्मप्रभवोऽनुरूपम् ।

धर्माविरोधेन शशास राज्यं

रजस्तमोभ्यामभिमुक्तचेताः ॥ २३

षट्त्रिंशदब्देऽभूमसूचकानि
 निमित्तजालान्यवलीक्य पार्थः ।
 नितान्तमन्तः स समाकुलोऽभू
 दरिष्टलक्ष्माणि यथाऽऽमयावी ॥ २४
 स यादवात्तां विपदं निश्चय
 पदेषु सर्वेष्वपि निर्वपेत्तः ।
 बभूव भीतीबलदृप्तकालात्
 कृष्णोऽपि यस्माद्दिलयं प्रपेदे ॥ २५
 प्राजेषु राजेश्वभिषिच्य बालं
 वेलावसानेष्वकृतास्त्रमेव ।
 रक्षाविधौ क्षोणिभृतां वरेण्यो-
 युयुत्सुमत्युत्सुकमादिदेश ॥ २६
 क्लोर्द्धदेहोचितमूर्द्धमौलि-
 लीकान्तरप्रस्थितबान्धवानाम् ।
 स नैष्ठिकीमिष्टिमपि प्रयुज्य
 प्राज्यं जलान्तर्विससर्ज वङ्गिम् ॥ २७
 द्विमण्डुताम्भोजवतीरिवासा-
 वशुप्रवाहाकुलवङ्गपत्नीः ।
 आमन्त्र्य सर्वाः प्रकृतीः परस्ता-
 द्विदृष्टनेपथ्यविधिर्बभूव ॥ २८
 नृपोऽनुजैस्त्रैरथ धर्मपत्न्या
 वनान्तरं राजपुरात् प्रतस्थे ।
 प्राणैरिवात्मा नियतिद्वितीयो-
 देहान्तरं दुर्गत २९पूर्वदेहात् ॥

तदा न नेपथ्यमपि अयन्तो
 राज्ञा वियुक्ता नगरी दिदीपे ।
 अलङ्कृताऽपुञ्जलरत्नजालैः
 प्रत्यग्रवैधव्यदशैव नारी ॥ ३०
 लोकस्य भूपालवियोगशोकात्
 परिक्षिति क्षामकलेवरस्य ।
 दुर्भिक्षकालेऽप्यनतिप्रमाणे
 क्षुधातुरस्यान्नइवादरोऽभूत् ॥ ३१
 पञ्चक्षितीशव्यसनाग्निजालै-
 रनल्पतप्ताऽपि तपस्विनीव ।
 बालेऽपि तस्मिन्नवकीर्णभावं
 सर्व्वसद्वा कालवशात् प्रपेदे ॥ ३२
 बालोऽप्यसौ लाब्धनलेशशून्यः
 कल्पिष्यमाणः परिपूर्णातयै ।
 कान्त्या स्फुरन् प्रार्थितया प्रजाना-
 मनन्दयच्चन्द्र इवान्तराणि ॥ ३३
 गुणैरुदारैः सममेव तस्य
 हृद्धिं शरीरावयवाः समापुः ।
 कलाः सुघांशोरिव तेन लोकोऽ-
 प्यमन्दमानन्दरसं पुपोष ॥ ३४
 माद्रीं जनद्रोहपराङ्मुखोऽसौ
 पुलोमजामिन्द्र इवोपयेमे ।
 सा तेन सम्यर्कसुपैत्य बाला
 नीतिः फलेनेव भृशं दिदीपे ॥ ३५

दीपार्चिषेवीज्ज्वलदीपहृत्तः
 प्रदीप्तशक्तिः क्षमयेव साक्षात् ।
 विनम्रभावः परविद्ययेत्र
 तथा गुणोत्कर्षममौ पुपोष ॥ ३६
 प्रपालयाम्नास महीं समस्ता-
 सुपायजालैः परिपेशलैः सः ।
 अङ्गैरनूचानगणाग्रगण्यः-
 स्त्रयीमिवात्रस्तमना मनीषी ॥ ३७
 सर्व्वप्रयत्नैः शरणप्रपन्नान्
 अधिज्यधन्वा स ररत्त लोकान् ।
 कृतापराधान् पुनरागमञ्चो-
 व्यश्निन्नयत्तानपि दण्डलेशैः ॥ ३८
 स कात्त वीर्य्योपमवाहुवीर्य्यो-
 दुर्धर्षणीयोऽग्निरिवोद्गतार्चिः ।
 समुद्रवत् प्राकृतदुर्व्विलङ्घ्यः
 सेव्यस्तुषाराचलवद्भूव ॥ ३९
 पराक्रमी सिंह इव क्रमञ्चः
 क्षमेव साक्षात् क्षमयोपपन्नः ।
 मातेव स स्नेहविलोलचेताः
 सर्वास्त्रवस्थासु सहिष्णुरासीत् ॥ ४०
 कामं विवस्त्रानिव दक्षिणस्थो-
 बभूव भूपः स्रहणीयतेजाः ।
 तथापि तस्योज्ज्वलितैः प्रतापै-
 ररातयः क्रौञ्चिकवद्विलीनाः ॥ ४१

तस्याभवत् श्लाघ्यगुणस्तनूज-
स्तेजःक्रमैरेजयिता जनानाम् ।
जवोत्तरं संयति सर्व्वलोका-
यमाचक्षे जनमेजयाख्यम् ॥ ४२

तेनारमजेनात्मवतां वरिष्ठ्यौ
नृपश्च माद्री च विनिद्रमलौ ।
बाल्येऽपि तेजस्वितयाऽरुणेन
द्यावापृथिव्याविव नन्दतः स्म ॥ ४३

तरङ्गलेगैः सुरशैवलिन्याः
पवित्रिते रोधसि शुद्धबुद्धिः ।
महाक्रतूनुन्नतदक्षिणाब्जान्
क्रमेण चक्रे नृपचक्रवर्ती ॥ ४४

सृगेन्द्रतेजा सृगयाविहारी
राजा महारण्यचरः कदाचित् ।
अन्वग्व्रजन् नानुचरः शरव्यं
पिपासयाऽऽसीत् परिशुष्ककण्ठः ॥ ४५

जलाभिलाषी किल भूमिपालो
बभ्राम भूमौ विफलप्रयासः ।
विलुप्तभाग्यः प्रतिकूलदेवा—
हीनो धनप्रेप्सु रिवादरेण ॥ ४६

मग्नं समाभौ किल निर्व्विकल्पे
शमीकनामानमसौ महर्षिम् ।
निषिद्धसर्व्वेन्द्रियवाह्यवृत्तिं
पुनः पुनर्व्वारि हृथा ययाचे ॥ ४७

ततस्त्ववज्ञापरिशङ्खचेताः
 कण्ठेऽर्पयत् प्रेतममुध सर्पम् ।
 संयोजयिष्यन् विपदा हि लोकं
 विधिर्विपर्यस्तधियं करोति ॥ ४८
 समागतः स्वःमथ राजधानीं
 शुश्राव शार्पं स तदात्मजस्य ।
 इतो दिने सप्तमके विस्मूढं
 तं तक्षकः खल्वभिदंध्यतीति ॥ ४९
 ततोऽभिषिच्यात्मजमात्मराज्ये
 पुराद्वहिः सौधगृहोपरिष्ठात् ।
 विषममन्वौषधिरक्ष्यमाणः
 स मन्त्रिवृद्धैः सममधुरवास ॥ ५०
 दंशात् परं जीवयितुं क्षितीशं
 समागतं कश्यपमर्द्धमार्गात् ।
 दृष्टप्रभावं प्रचुरार्थवृष्ट्या
 निवर्त्तयामास स एव नागः ॥ ५१
 अथादशसङ्घितमन्त्रवीर्य-
 स्तन्तक्षकः क्षौणिसृतां वरिष्ठम् ।
 दैवक्रमातिक्रमणं नराणां
 सुदुष्करं केवलपौरुषेण ॥ ५२
 स तेन दष्टो विषवक्त्रिवृष्ट्या
 शशाम भूपालगणाग्रगण्यः ।
 दावानलस्यावयवैर्विकीर्णै-
 र्वातेर्यथा चन्दनपादपाग्रः ॥ ५३

प्रत्यग्रभूपालविपरिन्तश्रीकाः
 प्रजा नवी लोकपतिर्गुणैवैः ।
 आनन्दयामास यथेन्दुहृच्चैः
 प्रभाकरापायविलुप्तचेष्टाः ॥ ५४

वपुष्टमां नाम सुवर्णवर्णां
 स काशिकेशस्य सुतामुदाराम् ।
 दारक्रियायोग्यगुणैर्व्वरिष्ठा-
 ममात्यमत्या विधिनीपथेने ॥ ५५

स मासमात्रं श्वशुरालयान्त—
 नृपो नवीढासंचितोऽधुगवास ।
 द्वितीयलक्ष्म्येव तयोज्ज्वलश्री-
 स्ततः प्रतस्थे निजराजधानीम् ॥ ५६

रथं विनीताश्चलसत्पताक-
 मध्यास्य विद्वान् सुहृदां वियोगात् ।
 नातिप्रहृष्टां स वपुष्टमान्तां
 विनोदयामास मनोज्ञवाग्भिः ॥ ५७

कलिन्दकन्योर्भिमिलत्तरङ्गां
 तथैव गङ्गामवलोक्य शुभ्राम् ।
 अङ्गाय मेने नृपधर्मपत्नी
 मलं न नैसर्गिकनिर्मलानाम् ॥ ५८

कृतोपचारेष्वतुजीविवर्गे—
 स्तेषु प्रदेशेषु मनोरमेषु ।
 मार्गेषु काश्चिद्रजनीर्व्विहृत्य
 तौ प्रापतुः स्वामथ राजधानीम् ॥ ५९

रथान्नियन्ता यमिताश्चरश्मेः
शुभे मुहूर्त्ते प्रिययाऽवतीर्थ्य ।
शुद्धान्तमध्ये विनिविश्य चैनां
क्ष्मापः क्षमाभारमसौ बभार ॥ ६०

तस्मात् शतानीक इति प्रसिद्धो-
बभूव तस्यां रुचिरः कुमारः ।
अग्निप्रसङ्गादिव वाष्पमय्यां
स्फुरेत्प्रभं ज्योतिरयोजवर्ध्याम् ॥ ६१

गुर्वर्थमत्युत्कटमाहरिष्यन्
कृतान्तरायः किल तत्क्षणेन ।
वैरानुबन्धक्षुभितान्तरला-
दुत्तङ्गनामा तस्यपिः प्रपेदे ॥ ६२

उवाच चैनं नतपूर्वकाय-
माशीर्भिरुच्चैरभिनन्द्य पूर्वम् ।
साम्ये स्थितानामपि धैर्यलोपं
वैरं किलातिक्रमजं करोति ॥ ६३

तव पितरमुदारं तत्क्षकः क्ष्माप, साक्षा-
दशनिरिव महीध्रं धर्षयामास मूढः ।
द्रविणचयविसर्गैर्विप्रमध्यर्द्धमार्गात्
क्षितिपतिलकरक्षाबद्धकामं निषिध्य ॥ ७४

स खलु यदि न मन्दोऽन्नारयिष्यदृद्धिजाग्रं
दशनमनु तदानीं क्षौण्णिकपालं स एव ।
तरुमिव दववह्निज्वालयालीढमब्दः
प्रबलबहलशक्तिर्नूनमाजीवयिष्यत् ॥ ६५

परिभवति कृतान्तस्तच्चक्रेणापि दष्टः
स्वामिति नवमवर्षं पश्यता व्याकुलेन ।
प्रतिकरणसमर्थीवारितस्तेन विप्र-
स्तदहह परिलुप्तस्त्वत्पिताऽप्राप्तकालः ॥ ६६
क्षितिपतिलक, तस्यावर्णरश्मिः खलाना-
मतिगुरुरवलेपः कीदृशः पश्यं जातः ।
अशमयदविलुप्तप्रक्रमं कीर्त्तिजालै—
र्धवलितजगदन्तं यद्वृथागर्वितोऽसौ ॥ ६७
नरप, पितुरभिन्ने क्रोधनः क्षत्रियः सन्
किमिति किमिति वैरं वीर, तस्मिन्न धत्से ।
हुतवहमधि ह्येतुं तं किल क्रूरबुद्धिं
चर सुचरितकृत्वः सर्पसत्राख्यसत्रम् ॥ ६८
इत्वाभाष्य व्रतिनि सुतरामाश्रमं स्वं प्रयाते
तौत्रक्रोधाकणितनयनस्त्वक्षकस्यापराधात् ।
सम्भारान्ते स पुनरचिराद्ब्रह्मणैर्वेदविद्भिः
प्राप्तोदक्षैः क्षितिपतिरभूत् सर्पसत्राय दौक्षाम् ॥ ६९
अथाह्यौषीत् सर्पान् हुतवहसुखे स क्रतुविधौ
तमिश्रायामग्नी शलभनिवहानध्वग इव ।
स्फुटन्तस्तेषान्त्तु ज्वलनतरसा भोगमणयः
स्फुलिङ्गाभा दृष्टा दिशि दिशि पतन्तः पटुरुचः ॥ ७०
प्रदीप्तोऽग्निः सार्द्धं नरपतिरुषा स्थण्डिलशयो-
ददाह्यौचैर्मन्त्रद्वपितमहसः कुण्डलिविगणान् ।
वृक्षैवेन्द्रं सान्द्रं शरणमुपपन्नो नरपतेः
पितृर्वीरी वङ्गे रूपरि परिलम्बोऽथ ददृशे ॥ ७१

अथास्तीकश्चित्रस्तुतिभिरंभिसन्तोष्य नृपतिं
 वरं लेभे तस्मान्मखविरतये सत्यवचसः ।
 ततो मुक्ताः सर्पाः क्षितिपतिरुषस्तक्षकमुखा-
 गतत्रासा वङ्गेरपि सुमुदिरे मन्त्रबलिनः ॥ ७२
 हुतोच्छिष्टं सर्पव्रजमथ विरच्य क्षितिभृत-
 स्तमः शिष्टं किञ्चिद्द्विनकरकराद्भूधर इव ।
 स सन्तुष्टः शिष्टाभिमतरुचिराशीर्भिरसक्त—
 त्तमुच्चैरानन्दप्रचुरमभिनन्द्याश्चममगात् ॥ ७३
 वैशम्पायनतः स कम्पितवपुःप्रत्यर्थिवीरव्रजः
 शुश्रावोल्बणकिलिषैकहरणीं पुण्ड्र्यां कथां भारतीम् ।
 या व्यासेन विशिषतो विरचिता वेदार्थसार्थोत्तरा
 पूर्वेषां किल सर्व्वगर्व्वदलनी कीर्त्तिश्च यत्रोज्ज्वला ॥ ७४
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सर्पसत्रवर्णनीनाम
 द्वाविंशः सर्गः ॥

द्वयोविंशः सर्गः ।

स प्रक्रमानन्दितसर्व्वशोकी-
लोकान्तरं कालवशात् प्रपन्नः ।
परोक्षभावं चित्तिपः प्रपेदे
किरोटयोगादिव खच्चरोटः ॥ १
अथाभवत् प्रार्थिवचक्रवर्त्ती
क्षती शतानीक इनेकतेजाः ।
स्फुरत् परानीकमनेकरूपै-
र्जेता सुहुः संयति यः पृषत्कैः ॥ २
स याज्ञवल्क्यादधिम्य वेदं
क्षपादथास्त्राण्यनिवास्तास्त्रः ।
कुर्वन् परेषामवरोधशोकं
शशास राज्यं महनीयतेजाः ॥ ३
बभूव तस्योज्ज्वलदेहभाजः
सुतो विदेहाधिपतेः सुतायाम् ।
यो देहदीप्ता दहनोपमेय-
स्तिरक्षकार चिदिवालयस्थान् ॥ ४
रजोविमुक्तः स विरक्तचेता-
निवेदितात्मा किल शीनकाय ।
तत्त्वावबोधक्षपितअलीकी-
तेभे स्फुरन्निर्मलसत्यलोकम् ॥ ५

तस्यावसाने क्षितिशासनस्य
वसूपमेयो वसुधाऽऽधिपत्यम् ।
दत्तोऽश्वमेधादिपदः प्रप्रेदे
प्रोतैः सुरैर्दत्तचरोऽश्वमेधात् ॥ ६

धीरः प्रतीताध्वरसंविधानैः
पुरोधसां सोमरसासवेषु ।
मनांसि बध्नन्नकरोदमर्त्यान्
स मर्त्यवद्भूतलदीर्घवासान् ॥ ७

तस्यात्मजोऽभूदधिसीमकृष्णः
कृष्णोपमेयोऽप्यपकृष्णकर्मा ।
यः पश्यतां चेतसि दर्शनीय-
स्तृष्णां समावर्हयदीक्षणस्य ॥ ८

पुत्राध्वरप्राध्ययनैर्ऋणेभ्य-
स्त्रिभ्योऽपि निर्मुक्ततयाऽमलौजाः ।
निःशेषकर्त्तव्यतयेव सोऽभू—
ह्वरातलावस्थितिनिर्व्यपेक्षः ॥ ९

सुतस्तदीयस्तु ततः प्रप्रेदे
कुलप्रदीपः कमलाभवक्तः ।
विधानपूर्व्वं विबुधोपमेयो-
बुधाग्रगण्यो वसुधापतिलम् ॥ १०
स प्राप्य राज्यं द्विजराजकान्ति—
धीरव्रजानामविषह्यतेजाः ।
प्रह्लादयामास निजप्रजाली—
निरस्य वाणैर्द्विषतां प्रचारम् ॥ ११

अजीजनत् सज्जनवाञ्छनीय—
मलाञ्छनं चन्द्रमिव स्फुरन्तम् ।
बालं मृणालाधिकसौकुमार्यं
निचक्रुर्माय्यानुमतोपचारम् ॥ १२

विनीतमादिश्य तमःस्रजातं
नृपः प्रजाक्षेमविधौ विधिन्नः ।
आचारमुच्चैर्जरसोऽनुरूपं
चचार चीरप्रणयी वनेषु ॥ १३

स चापि वर्षाश्रमधर्मपाता
वर्षाश्रमाचारपरायणत्वात् ।
धर्माविरोधाधिगतार्थकामो-
मनीषिणां मानसकाङ्क्षितोऽभूत् ॥ १४

रोधःप्रपाताविलगङ्गयोच्चै—
स्तरङ्गस्तरभिक्ष्यमाश्रम् ।
सर्वन्तदीयं नगरन्तदन्त—
ध्रुवं पवित्रोभवितुं विवेश ॥ १५

निवारयिष्यन् सुरनिम्नगाया-
दुर्वाररंहःप्रचुरप्रवाहम् ।
प्रजाऽऽवलीदुर्गतिकातरात्मा
बभूव भूपो विफलप्रयत्नः ॥ १६

तरङ्गिनीघ्नोरतरङ्गविम्ना
विशेषतः कातरतामुपेताः ।
प्रजास्तदा रक्षितुमक्षमोऽसौ
बभूव कामं विमनायमान ॥ १७

परं प्रजारञ्जंनमेव राज्ञो-
मनीषिणः कर्म समादिशन्ति ।
आस्तां तदेतत्परिरक्षणं मे
मन्दस्य नाभूदपि घिग्घिगस्मान् ॥ १८
प्रजाऽऽवलीः स्वा नरलोकपाली-
न रक्षितुं यो विपदः क्षमेत ।
हास्याय तस्याहुरतीव राज्यं
जरातुरस्येव नवं कलत्रम् ॥ १९
इत्येवमन्तः समतप्यतासौ
प्रजाकुलक्षेत्रविशेषदीनः ।
राजन्वती यत् परिभूयते भू-
स्तदेव देवस्य बलं व्यनक्ति ॥ २० विशेषकम् ।
सर्वप्रयत्नैरपि यन्न साध्यं
व्यलीकमस्मिन्नपि स प्रपेदे ।
भूपालभावव्यपदेशदृष्टाः
खलाः किलोच्चैर्व्यथयन्ति लोकान् ॥ २१
ततः स कौशाम्बरभिधामुदारां
पुरीं परास्कन्दभयैर्व्विसुक्ताम् ।
प्रासादसन्तर्जितवैजयन्तां
पौरैः समस्तैः सहितोऽध्यवास ॥ २२
तस्यानुकूल्यात् क्षितिपस्य लोकाः
प्रजाव्यलीकाकुलमानसस्य ।
दुरन्तदेवव्यसनातिपातं
ते श्लाघमानाः स्म भृशं सहन्ते ॥ २३

अथामरस्त्रीस्तनमण्डलानां
कस्तूरिकाया? मकरीविशेषम् ।
स पारिजातस्रजमुक्त्वलश्री-
र्विभ्रन्मह्यैभ्यद्रचयास्त्रभूव ॥ २४

ततो महीमर्णवमेखलान्तां
तस्योष्णनामा तनयः प्रपदे ।
योऽभूत् कवोष्णैः क्षतजैः परिषां
वीरश्रियस्तर्पयितैकवीरः ॥ २५

तस्याप्यभूच्चित्ररथाभिधानः
पुत्रश्चरित्रेण सदा पवित्रः ।
रथेन चित्रेण विचित्रयोधी
चित्रौजसश्चित्ररथादनूनः ॥ २६

निधाय तस्मिन् स धुरं धरित्रगा-
धीरे विभुर्भूधरतुल्यसारि ।
तत्त्वावबोधाय विशुद्धसलो-
धीमानरख्येषु धियं व्यधत् ॥ २७

कालेन तस्मिन्नपि नामशेषे
तदात्मजो राजपदं बुभोज ।
रथावसानः शुचिरेव नाम्ना
योऽभूत् शुचिष्केशसमानतेजाः ॥ २८
विभुज्य राज्यं विषयेष्वहृष्टणी-
हृष्टिप्रवीराहितमानसोऽसौ ।
अलभ्यङ्गुलमात्मजातं
भूष्णुं वरेण्यं किल हृष्टिमन्तम् ॥ २९

स शास्त्रदृष्टेन यथाऽप्रमत्तः
 सत्वप्रधानः प्रधनं विनैव ।
 प्रजा निरस्तप्रतिपक्षशङ्का-
 ररक्ष रक्षासु विचक्षणत्वात् ॥ ३०
 तस्यात्मजं वीर्यवतां पुरीगं
 कान्तस्फुरत्कान्तिविशेषभाजम् ।
 सुषेणमेधीनयनाभिराम-
 सुदारसत्वं महिषी सुषाव ॥ ३१
 विनीय नीतिप्रचुरैस्तमुच्चै-
 रुच्चावचैरध्ययनैर्नृवीरः ।
 शिल्पीव रासायनिकैः प्रयोगै-
 वैज्ञानिकं वस्तु विशोध्य रेजे ॥ ३२
 तस्मिन् प्रभुत्वं प्रभविष्णुशौले
 निधाय बोधैर्विबुधोपमेये ।
 चतुःसमुद्रोर्मिपवित्रिताया-
 भुवः स भूभृत् त्रिदिवं गतोऽभूत् ॥ ३३
 समाददानोऽपि करं स राजा
 प्रजाकदम्बादवलम्ब्य नीतिम् ।
 सहस्ररश्मेरिव शीतरश्मि-
 र्मनोज्ञ एवास जनस्य भूयः ॥ ३४
 वीरः सुनासीरसमः परेषां
 मिथः सुरस्त्रीकथितप्रभावः ।
 सुनीथनामा पथि सुस्थितारमा
 तदारमजस्तत्परमाप राज्यम् ॥ ३५

सोऽप्यारमवृत्तारंमथात्मजातं
 ाज्येऽभिषिच्याप तपोवमान्तम् ।
 ऋचामभिश्च यमचिन्त्यशक्तिं
 वदन्ति नाम्ना ऋचमेव सन्तः ॥ ३६
 खेदं प्रजानां परिपालनैर्भ्यः
 न प्राप स प्रापिततत्प्रतिष्ठः ।
 प्रतापमात्रावनतप्रतौप-
 भूपालइत्याकुलितो न जन्यैः ॥ ३७
 इन्द्रादिदेवान् नरदेवचन्द्रः
 समाह्वयामास मखेष्वजस्रम् ।
 स देवलोके परतो निवत्स्यन्
 स्वलोकशासानिव तांश्चकार ॥ ३८
 स समतन्वर्जितकान्तलोकां
 मनुष्यदेवो दिवमधुरवाम ।
 भुवं स्वपित्रीपनतां विशाला-
 मन्मोधिवेलावलयां पुरिव ॥ ३९
 ततोऽभवत् क्षत्रकुलाग्रमस्थः
 सूनुस्तदीयो विनयप्रधानः ।
 नृचक्षुरक्षोभितचारुचेता-
 नृणां नवं चक्षुरिव क्षितीशः ॥ ४०
 सम्यक्तंकादैरथ दुर्निवारै-
 र्मैत्रैः पुरोवातसखैरजस्रम् ।
 इन्द्रः क्षितीन्द्रस्य पदे ववर्ध
 नलक्ष्यनक्तान्दिवमीर्षप्रयेव ॥ ४१

ततः सुतुङ्गाचलशृङ्गजाला-
 ज्जलाप्लुताऽभूदितरत्र भूमिः ।
 लोकस्य सन्मार्गविलङ्घनोत्थं
 प्रक्षालयन्तीव मलं समस्तम् ॥ ४२
 उपस्थितोऽभूर्त्तद्वास्वराशि-
 रासीज्जलौघच्छलतोऽविद्वसः ।
 स्फुरत्तरङ्गाधरमात्रपानात्
 सर्वात्मनाऽऽलिङ्गितुमङ्गनाः स्वाः ॥ ४३
 मनुष्यपञ्चादिशरीरजालै-
 रोघालिसंघातवशाद् विलीलैः ।
 उच्चावचैरुच्चलितो जलौघो-
 यादोभिरुच्चैरिव लक्ष्मणे स्म ॥ ४४
 अप्याकरैकप्रभवाणि लोके
 रत्नानि रत्नाकरदुर्लभानि ।
 तस्मिन् स्फुरन्ति स्म जलप्रपूरे
 विकीर्त्यमाणानि किलोर्मिजालैः ॥ ४५
 प्रासादशृङ्गाणि तरङ्गसंघै-
 र्मुहुर्मुहुश्वाभिहतान्यवापुः ।
 भित्तोर्मिभालिप्रचुरोर्मिमालां
 शैलोत्तमानां श्रियसुत्थितानाम् ॥ ४
 गजेन्द्रदेहा विपुलाः स्फुरन्तो-
 मघेजलं हीपतुलामवापुः ।
 आश्रित्य यानुच्छ्रितपृष्ठदेशान्
 अल्पे किल प्राणभृतो ऽभ्यतिष्ठन् ॥ ५७

चन्द्रवंशम् ।

शैवालजालैर्मलवद्भिरुच्चैः

प्रापत् समाच्छादितसर्वदेहम् ।

प्रभ्रष्टरम्याभरणं गजाश्वं

स्थलस्थितन्तोयगजध्वजभावम् ॥ ४८

तरङ्गराशिः परिपीतकान्त्या

स वैजयन्त्या सहितोवभासे ।

शिखासमान्निष्ट इवौर्व्ववङ्गे-

यथार्थवारांनिधिघोरभङ्गः ॥ ४९

नृपस्तु तस्मिन् व्यसनातिपाते

काश्मीरदेशे निजराजधानीम् ।

चकार कारुप्रवरैकशिल्पं

हसत्यनाहार्य्यगुणैरनेकैः ॥ ५०

मनोज्ञतीरोत्तरसन्निवेशा

तुषारशुभ्राम्बु सदा वहन्ती ।

यादोभिरत्यन्तविवर्जितत्वाद्

यत्रापगाऽऽपद्गृहदीर्घिकालम् ॥ ५१

यथैव मध्यादरणेर्धराया-

गर्भात्तथा मन्त्रवदुन्मिषन्तः ।

स्वयम्भुवो हव्यभुजो द्विजानां

गृह्णन्ति यत्रोज्ज्वलहव्यजालम् ॥ ५२

अनन्यसाधारणमेव पृथुप्रां

स्त्रीणां प्रियं कुङ्कुमपुष्पजालम् ।

यत्रोज्ज्वलामोदविशेषीगा-

दादीपयत्यात्मभुवं जनानाम् ॥ ५३

दुषारजासावृततुङ्गशृङ्गाः
 यन्नाभितो भूमिदृतः स्फुरन्ति ।
 सुभ्रांशुकाच्छादनतुङ्गहस्तः
 पीनस्तनास्तुरितामिवोच्चैः ॥ ५४
 द्वाद्धारलीत्यं लघु निर्विरोधा-
 युद्धं पिवन् यत्र च कादिलीकाः ।
 युष्मातिरेकात् किल निर्व्यपेक्षो-
 नभूव कान्ताऽधरह्वरेपि ॥ ५५
 यत्राङ्गनामुङ्गविलासलोलाः
 कटाक्षविशेषकर्मदक्षाः ।
 चातुर्व्येदुष्यं स्थिरलोचनलात्
 सुराङ्गनाप्रातमतीत्य तत्पुः ॥ ५६
 यद्दङ्गनारङ्गदुस्वारविन्दा-
 न्यालीक्य लोलेक्षपट्टदानि ।
 शङ्के मिलद्विस्त्रयमंकुलत्वा—
 न्निनेषशून्यास्त्रिदशा बभूवुः ॥ ५७

स तत्र काशपीरवराङ्गनानां
 विलोलनेत्रैः परिपीयमानः ।
 मर्त्योऽप्यमर्त्यानहसत् प्रमुग्धा-
 नविम्बमैरक्षरनां विलासैः ॥ ५८
 नीतोऽमरैर्मत्नरितैरिवाभूत्
 स नाकलीकं नरलोकापालः ।
 दुःखाकरोत्येव किलाव्यसत्त्वं
 दीपयिष्यं श्रीरधिका परस्य ॥ ५९

सुखोचितस्तस्य सुतस्ततोऽभूत्
सुखाबलो नाम बलो नृपालः ।
रूपैर्बलैः खल्वपि योऽबलानां
बलाधिकानाञ्च मुदञ्चकार ॥ ६०

तस्यापि विश्वावसुगीतकीर्त्तः
सत्कीर्त्तिशेषस्य सुतः शशास ।
लोकानल्लोकोचितसंविधानैः
परिप्लवो नाम परिप्लवाक्षः ॥ ६१

योऽभूत् प्रकान्तं विपदर्शवान्तः
परिप्लवः प्लावितदिग्विभागः ।
जले रिपुस्त्रीकुललोचनोत्थै-
र्दानास्वभिश्चास्वुदनिर्व्यपेक्षः ॥ ६२

सूनुस्तदीयः सुनयाभिधानो-
नेता जनानां सुनयैरनेकैः ।
तस्मात् परं प्राप धराऽऽधिपतं
शिलीमुखैर्वारितवीरलोकः ॥ ६३

तस्यापि मेधाव्यभिधः सुधीरो-
मेधाविनामभ्यधिकः कुमारः ।
तत् प्राञ्चराज्यं परतः प्रपेदे
बाह्णैर्बलैरेव निवारितारिः ॥ ६४

ततोऽञ्जनौजास्तनयस्तदीयो-
नृपञ्जयो नाम नृपो बभूव ।
अरातिपुञ्जस्य रणे निहन्ता
यः केशरीवोन्मदकुञ्जराणाम् ॥ ६५

ततः परं तत्सुतमुन्मदानां
 प्रमोदमूलं प्रमदाऽऽर्चनीनां ।
 मृदुं प्रपेदे मृदुलैर्विलासै-
 र्विलासिनीवोज्ज्वलवंशलक्ष्मीः ॥ ६६

तिग्मस्ततस्त्रिग्मकरोपमेयः
 सूनुस्तदीर्यो विनयप्रधानः ।
 स्थिरोदयैरस्तसमस्तदोषै-
 र्नयैः प्रजानामनयं निरास्यत् ॥ ६७

चिराय तस्मिन् सुरलोकमासे
 बृहद्रथस्तत्तनयो नृपोऽभूत् ।
 रथैर्वृहद्भिर्वितथात्पतेजा-
 बृहद्रथानामपि यो विनेता ॥ ६८
 तस्याभवत् सूनुरदीनसखी-
 वसूपमानो वसुदाननामा ।
 वसुप्रदानैर्यमदीनलोकं
 वसुन्धराऽऽपत् पितरि प्रलीने ॥ ६९

अनीकिनीनामनिशं विनेता
 ततः शतानीक इति प्रसिद्धः ।
 शतक्रतुप्रक्रमणाभिराम-
 स्तस्यात्मजः प्राज्यमवाप राज्यम् ॥ ७०
 बभूव तस्यापुत्रदयप्रदीप्तः,
 सदैव साक्षादुदयास्तहीनः ।
 कालेन नाञ्जीदयनस्तनूज-
 स्तेजोनिधिर्भानुरिव द्वितीयः ॥ ७१

शुरुस्तथोरस्तमितोमनस्वी
 देवाधिपात् सामपदीनमाप ।
 स्रुस्तु क्वब्जान्नरलोकपाला—
 हलिं बलारातिरिव प्रपेदे ॥ ७२
 अहीननामानमसुष्यं स्रु-
 भस्मिन् सुरस्त्रीस्मितविस्मितेऽगात् ।

अहीनरत्नाभरणा नतसू-
 र्नैवेव भूः काममचीनसत्वम् ॥ ७३

स खण्डपाणिं तनयं रिपूणां
 शिलीमुखैः खण्डितचण्डभावम् ।

प्रापथ्य भूदण्डधरत्वमुच्चै-
 राखण्डलस्यासनमाससाद् ॥ ७४

लेभे स पुत्रं नवमित्रकान्तिं
 वृत्रासुरारिप्रतिमं रणेषु ।
 अमित्रवित्रासनचित्रवाणं
 नाम्ना यमाहुर्निरमित्रमेव ॥ ७५

स खलु पितरि शान्ते शान्तिमानन्तरज्ञः
 कुवलयदलकल्पस्निग्धलोलेक्षणानाम् ।
 कुवलयमथ लध्वा लीलयाऽऽखण्डलीजा-
 स्तरुणमिव कलत्रं पालयामास लोलम् ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये वंशानुक्रमणीनाम
 त्रयोविंशः सर्गः ।

चतुर्विंशः सर्गः ।

रत्नजालमथ सागरास्वरा
नीतिरप्यतितरां महत् फलम् ।
तस्य नाम महिषी च नामतः
चेमकं सुतमसूत काङ्क्षितम् ॥ १
तं विनीय धिनयान्वितः क्षती
लोकवृत्तकुशलः क्षितीश्वरः ।
देवलोकमविशत् कलानिधि-
स्तिग्मरश्मिभिव तर्पितामरः ॥ २
प्राप राज्यमथ स द्विजातिभिः
शास्त्रदृष्टविधिना कृतक्रियः ।
प्राप्य चैतदभवद्विशाम्यतिः
पूर्वशैलमिव भानुरुज्ज्वलः ॥ ३
पूर्णकोशवलयं सुरक्षितं
लुप्तशत्रुकुलविग्रहाग्रहम् ।
रत्नवीरपुरुषं क्षतानयं
केवलं स वसुजे भुवस्तलम् ॥ ४
मन्त्रयोगमधिगम्य मन्त्रिणां
दुर्लभं स फलमाप नित्यशः ।
रत्नराशिपरिपूरिताकराः
कोशमस्य पुनरप्यवर्द्धयन् ॥ ५

कर्षिताऽल्पमपि भूमिरूर्ध्वरा
 शस्यमस्य विषये ददौ बहु ।
 दुर्गजालमपि दुर्गमं परैः
 पूर्णमास सकलास्त्रवस्तुभिः ॥ ६
 सेतुरप्यतितरां सुरच्छितो-
 न क्षतो न शिथिलो न बन्धुरः ।
 संस्कृतो ह्यधिकृतैरनारतं
 जीर्णतापरिचितो न जालभूत् ॥ ७
 सावधानमभितोऽभिरक्षित-
 स्तस्य वीरपुरुषैर्वणिक्पथः ।
 सुप्रशस्तपरिसंस्कृतोऽभवत्
 सिचेप्रमानरुचिरोऽध्वगाश्रयः ॥ ८
 नातियत्नमधिकारिभिर्धृताः
 कुञ्जरा न दलिताञ्जनप्रभाः ।
 तस्य न स्म नृपतेर्भदोऽज्ज्वलाः
 पूरयन्ति गजमन्दिरान्तरम् ॥ ९
 शून्यमास किमपि क्षमाभुजः
 सन्नयस्य न निवेशनं पदे ।
 रत्नजालकिरणैरलङ्कृता—
 स्तस्य रेजुरकलङ्किताः प्रजाः ॥ १०
 शत्रवोऽस्त्र गुरुणैव निर्जिता—
 ताममात्रमवनीतलीश्वराः ।
 शोशशक्तिबलशून्यमण्डलाः
 केवलं बलिमदुर्भयाकुलाः ॥ ११

सन्धिवन्धपरिमेषैनिका—
 नातिपूर्णनिजकोशसञ्चयाः ।
 मित्रराजनिवहा विशाम्पते—
 नातिमात्रबलिनः किलाभवन् ॥ १३
 नीतिमार्गनिपुणस्य भूपते-
 र्नीतवैरिभयसुस्थिताः प्रजाः ।
 धर्ममर्थमथ काममादरात्
 प्राप्तकालमनघाः सिधेविवरे ॥ १३
 दीक्षितः क्रतुविधौ क्षितीश्वरः
 शास्त्रदृष्टविधिना पुरोधसः ।
 सम्मतेन धनराशिमुज्ज्वलं
 सोऽर्थिसादकत कृत्यवित्तमः ॥ १४
 आश्रयस्थ सततं विपश्चितां
 शास्त्रतत्त्वमधिगमुषस्तथा ।
 चखलेऽस्य मनसा महत्पथात्
 को हि दैवमतिवर्त्तितुं क्षमः ॥ १५
 स क्रमेण शिथिलादरो नये
 भूपतिर्विषयलङ्घितोऽभवत् ।
 पादपं हि फलपुष्पशोभिनं
 पातयत्यतितरां समीरणः ॥ १६
 स त्वमात्यमथ नीतिक्रोविदं
 शक्तिजालपरिदीपितं नृपः ।
 आत्मनः समकरोदनन्तरं
 पालयन्तमपकल्पषाः प्रजाः ॥ १७

एवमात्मकरणीयमुत्सुकः
 सन्निधाय सचिवेषु दुर्मनाः ।
 इन्द्रियोद्भवसुखं स केवलं
 सेवते स्म मृगलोचनासखः ॥ १८
 कामयान कमलायतेच्छणा
 निर्विशन्नतितरां वरस्त्रियः ।
 नाप काञ्चिदपि निर्वृतिं मुहु—
 लींभलोलहृदयः क्लमं वहन् ॥ १९
 योषिदेकनिरतस्य कामिन-
 स्तस्य तेजयितुमात्मसम्भवम् ।
 विप्रलम्बलवलम्बनक्षमो—
 नूनमाविरभवद्दिनोदयः ॥ २०
 दीर्घकालमिव तन्मृगीदृशां
 केलिजालमवलोक्य लज्जिता ।
 रात्रिरिन्दुवदनाऽप्यधोमुखी
 रत्नदीपभगणं न्यषेधयत् ॥ २१
 उष्णरश्मिरबलाभुजान्तरा-
 लिङ्गनं क्षितिपतेरिवाक्षमः ।
 सोढुमूढपरिलोहितव्युतिः
 प्रादुरास किल तद्विलोपयन् ॥ २२
 तस्य पूर्व्वर्षुरुषस्य सर्व्वतः
 कोमलस्य शशलाञ्छनस्य सः ।
 लाञ्छनं न लवमप्यधौजसः
 सावशेषमकरोद्विवेश्वरः ॥ २३

तस्य केलिरसदर्शनोद्भव-
 द्वीर्भनस्यविकलः कलानिधिः ।
 निज्जितश्च दिवसेशतेजसा
 क्वापि दुःखमलिनो व्यलीयत ॥ २४
 कोमलेन दिनद्वन्द्वरीचिना
 प्रातरुद्यदनवद्यमारुतः ।
 तस्य जालविवरैर्गृहागतः
 सुसयोषिदलकानचालयत् ॥ २५
 ताः कथञ्चिदथ कुञ्चितभ्रुवः
 प्रातरित्यतितरां त्रपाकुलाः ।
 तं विसृज्य परिरम्भणोत्सुकं
 प्राद्रवन्त ललना गृहान्तरम् ॥ २६
 शून्यकेलिनिलये स योषितां
 श्लेषलौख्यविकलान्तरो युवा ।
 चिन्तितोपनतवामलोचना—
 सङ्गमाय शयनोत्सुकोऽभवत् ॥ २७
 वासरेषु कुलयोषितामसौ
 सङ्गमाय विफलङ्गतः श्रमम् ।
 नर्त्तकीषु रमते स्म मानुषो-
 भास्करास्त इव दीपराजिषु ॥ २८
 चावभावशवलैर्व्विलोभिक्त-
 स्तद्गणस्य नृपतिर्व्विचेष्टितैः ।
 स्वावरोधमपि तद्वाशिच्छयद्-
 यामिनीषु निभृतं त्रपाऽऽकुलम् ॥ २९

लज्जिताः कथमपि प्रलोभनै-
र्लुप्तदीपनिलयान्तरे मिथः ।
कामिनाऽथ कुलकामिनोजनाः
कारिताः पदममीषु वस्तुषु ॥ ३०

भूयएव स युवा कुलाङ्गना-
निर्व्यलीकरतकेलिलालसः ।
स्त्रे पदे मदवशादपाहरद-
भर्तृमात्रनिरता अपि स्त्रियः ॥ ३१

अङ्किता मदनभोगलाब्धनैः
प्रातरस्य निलयात् कुलाबलाः ।
मूर्त्तिमत्य इव भाग्यसम्पदो-
दुर्नयैकविकला विनिर्ययुः ॥ ३२

योषितां स निकरैः स्मरातुरी-
वासरे परिणमत्यथागमत् ।
आलयोपवनमाहृतैर्वधु-
वेशमाशु कुसुमैर्विधित्तया ॥ ३३

योषितामरुणलोहितैः करैः
पुष्पलावसभिसङ्गतैस्तरुः ।
उल्लसद्भिरिव बालपल्लवै-
स्तत्क्षणं स नितरामलक्ष्यत ॥ ३४

पुष्पजालमङ्ग मौक्तिकोज्ज्वलं
फुल्लमालवितुमिच्छुरादरात् ।
पाणिपल्लवरुचा विलासिनी
काऽप्यभूत् प्रतिपदं प्रतारिता ॥ ३५

स्त्रीषु पुष्पलवचञ्चलालयः
 स्मेरवक्त्रधृतपाणिषु स्फुटम् ।
 वातलीलनवपल्लवोल्लस-
 च्चारुपुष्पलतिकाश्विवापतन् ॥ ३६
 फुल्लपुष्पमकरैन्दलीलुपः
 पल्लविम्बफलपाटलदुतिम् ।
 निर्दंशन् मधुकरः प्रियाऽधरं
 मानसं समदुनोदिलाषिणः ॥ ३७
 प्रियसीवदनपद्मषट्पदः
 पुष्पलावमपि कर्तुमुत्सुकः ।
 लीलचित्तवशतः समाचिनोत्
 केवलं स खलु बालपल्लवान् ॥ ३८
 स ग्रहीतुमथ वल्लरीस्थितं
 सुन्दरस्तवकवृन्दमुत्सुकः ।
 रूपसाम्यपरिवञ्चितोऽसृशत्
 प्रार्थनीयदयितास्तनान्तरम् ॥ ३९
 स खहस्तरचितस्रजा प्रियां
 मण्डयन्नतितरां रसालसः ।
 खण्डिताचरणाङ्कितोऽभवद्-
 द्रागशोकतरुतुल्य दोहदः ॥ ४०
 पुष्परेणुपरिपीडितेक्षणां
 कामपि स्मयवतीं विधाय सः ।
 तत्समक्षमपरां नितम्बिनीं
 संचुचुम्ब किल लम्बिताधरः ॥ ४१

पल्लवप्रसवखण्डितैरभूत्
शोभिताऽतिनिचिता वनस्थली ।
भानुरश्मिप्रकलैरिवोज्ज्वलै—
र्विम्बितैर्जलधिचारुवल्गुभा ॥ ४२

चक्रवाकमिथुनं विद्योजयन्
कामिलोकमवलाभिरुत्सुकम् ।
योजयंश्च किल वासरेऽश्वरो—
लम्बमानकरणस्तदाऽभवत् ॥ ४३

पश्चिमाम्बरगतो दिवाकरो-
रत्नदीप इव कान्तदीधितिः ।
उज्ज्वलत्वमपहाय लोहितो-
वारुणीपरिचयादिवाभवत् ॥ ४४

स्वप्रतापनिवहोज्ज्वलोऽपि सन्
अन्ववायपरिशुद्धिमानपि ।
वारुणीमुपगतः किलापत—
त्तेजसोऽस्तमधिगम्य सोऽप्यधः ॥ ४५

रक्तदेहरुचिरो दिवाकरः
सन्ध्यया स खलु सङ्गतोऽभवत् ।
देवराजपरिसेविताऽपि दिक्
कामिनीव मलिना मनस्विनी ॥ ४६

नातिफुल्लशशलाच्छनं मुखं
सीन्नमथ्य कथमप्यलोकयत् ।
षट्पदालिकलगुञ्जितच्छलात्
क्रन्दनैकविकलां सरोजिनीम् ॥ ४७

स्त्रीषु पुष्पलवचञ्चलालयः
 स्मेरवक्त्रधृतपाणिषु स्फुटम् ।
 वातलीलनवपल्लवोल्लस-
 चारुपुष्पलतिकाश्विवापतन् ॥ ३६
 फुल्लपुष्पमकरैन्दलीलुपः
 पक्कविम्बफलपाटलदुःखितम् ।
 निर्दशन् मधुकरः प्रियाऽधरं
 मानसं समदुनोद्विलाषिणः ॥ ३७
 प्रियसीवदनपद्मषट्पदः
 पुष्पलावमपि कर्तुमुत्सुकः ।
 लीलचित्तवशतः समाचिनोत्
 केवलं स खलु बालपल्लवान् ॥ ३८
 स ग्रहीतुमथ वल्लरीस्थितं
 सुन्दरस्तवकवृन्दमुत्सुकः ।
 रूपसाम्यपरिवञ्चितोऽसृशत्
 प्रार्थनीयदयितास्तनान्तरम् ॥ ३९
 स स्वहस्तरचितस्त्रजा प्रियां
 मण्डयन्नतितरां रसालसः ।
 खण्डिताचरणताडितोऽभवद्-
 द्रागशोकतरुतुल्य दोहदः ॥ ४०
 पुष्परेणुपरिपीडितेक्षणं
 कामपि स्मयवतीं विधाय सः ।
 तत्समक्षमपरां नितम्बिनीं
 संचुचुम्ब क्लिल लम्बिताधरः ॥ ४१

पल्लवप्रसवखण्डितैरभूत्
शोभिताऽतिनिचिता वनस्थली ।
भानुरग्निप्रकलैरिवोज्ज्वलै—
र्विम्बितैर्जलधिचारुवल्गुभा ॥ ४२

षक्रवाकमिथुनं विद्योजयन्
कामिलोकमवलाभिरुत्सुकम् ।
योजयंश्च किल वासरेऽहरो—
लम्बमानकरणस्तदाऽभवत् ॥ ४३

पश्चिमाब्धरगतो दिवाकरो-
रत्नदीप इव कान्तदीधितिः ।
उज्ज्वलमपहाय लोहितो-
वारुणीपरिचयादिवाभवत् ॥ ४४

स्वप्रतापनिवहोज्ज्वलोऽपि सन्
अन्ववायपरिशुद्धिमानपि ।
वारुणीमुपगतः किलापत—
त्तेजसोऽस्तमधिगम्य सोऽप्यधः ॥ ४५

रक्तदेहरुचिरो दिवाकरः
सन्ध्यया स खलु सङ्गतोऽभवत् ।
देवराजपरिसेविताऽपि दिक्
कामिनीव मलिना मनस्विनी ॥ ४६

नातिफुल्लशशलाच्छनं मुखं
सीन्ममथ्य कथमप्यलोकयत् ।
घटपदालिकलगुञ्जितच्छलात्
क्रन्दनैकविकलां सरोजिनीम् ॥ ४७

तिग्मरोचिधि गते खट्व्यतां
 कामिलोक इव बालचन्द्रमाः ।
 नीलवस्त्रप्रतिमन्तमः करैः
 पूर्वदिग्वदनतोन्वपाहरत् ॥ ४८
 सन्ध्याया स झूलु वन्द्याऽगमद्-
 वत्रभानुरचिरेण सङ्गतम् ।
 पापराशिरिव तत्र मूर्त्तिमान्
 प्रादुरास नितरां तमोब्रजः ॥ ४९
 तद्विलोक्य पतगाः क्षपाचरा-
 भोग्यवस्तुपरिमार्गणोत्सुकाः ।
 आलयादकलितायतिक्रमाः
 कामिनश्च सममेव निर्ययुः ॥ ५०

चारुकेलिगृहमप्यलंघितं
 पार्थिवः पृथुनितम्बशालिनीः ।
 आजगाम जगदेकसुन्दरी-
 लीलवामनयना विलोभयन् ॥ ५१
 फुल्लपुष्पफलजालसंकुलां
 पानभूमिमविशत् प्रियासखः ।
 व्यां किलर्चकुलशोभितान्तरां
 कौमुदीश इव कौमुदीसखः ॥ ५२
 कामिनीभिरमितोऽपि श्लोभिता
 पार्थिवेन खलु सोज्ज्वलाऽभवत् ।
 फुल्लचारुकुसुमा कुमुदती
 निम्नगेव प्रतिविम्बितेन्दुना ॥ ५३

तत्र वामनयनामुखापितं
 केवलं न मधु लोभकारणम् ।
 दुर्लभं तद्दधरञ्च निर्भरं
 संपिवन् स सुमुदे मुहुर्मुहुः ॥ ५४
 प्रेयसीवदनचन्द्रविम्बितं
 तत्प्रदत्तचषकं नृपः पिवन् ।
 सार्गलाभृतपिपासया मुहु—
 व्यङ्कुलान् समहसद्दिवौकसः ॥ ५५
 तद्विशेषमदकारणं वहः
 सन्निपीय मुहुरुत्सुकान्तरः ।
 मद्यमुद्मदवतीर्मृगीदृशो—
 लुप्तलौल्यरुचिरेक्षणः पपी ॥ ५६
 सामि पीतमनुपीय भामिनी
 वल्गुभस्य चषकं मदालसा ।
 श्रीष्ठदंशरसिका न्यवारय—
 न्मद्यपानमनु दंशलालसाम् ॥ ५७
 स्त्रे देविन्दुनिवहैर्मुखेन्दु-
 मोक्तिकोज्ज्वलनिभैर्मृगीदृशाम् ।
 मद्य पानमनुसम्भृतैश्चिताः
 कामिनामतितरां चकाशिरि ॥ ५८
 या पराऽनुसरणेन कामिन
 मानिनी प्रणतमप्यलङ्घयत् ।
 सेव मद्यतरलान्तरा वधु-
 स्तञ्चकार्यं मदतर्ज्जितत्रया ॥ ५९

तं मदात्रिलमना र्विलासिनी
 हावभावकुशलान्ययोषिता ।
 सङ्गमय्य हृदयङ्गमौजस
 प्रीतिमाप परमां वराङ्गना ॥ ६०

चुम्बनीत्कर्मभिकं पुराऽर्थिता
 याऽम्बराहतमुखी न्यवारयत् ।
 मद्यपानगलितत्रपा लसौ
 तं चुचुम्ब सरसं नितम्बिनी ॥ ६१
 तं कठोरविपुलस्तनैः स्त्रियो-
 वक्षसि क्षतनया व्यताडयन् ।
 कण्ठपीडनिविडोपगूहनै-
 र्यां विदग्धरमणीष्वपश्चिमाः ॥ ६२

एवमस्तुविनयो विशाम्पतिः
 काममास्तरतकेलिलालसः ।
 नित्यमेव नवभोगतत्परोऽ-
 प्याप नैव परिहृषिमात्मनः ॥ ६३
 सङ्गमेव सममङ्गनाजनै
 श्विन्त्यन्नतितरां नृपासनम् ।
 प्राप्य जातु प्रकृतोरवेक्षितुं
 काममास स निमीलितेक्षणः ॥ ६४
 आदिदेश विषयस्य गौरवा
 दस्तनीति यदपि च्युतात्मना ।
 आगमापसदवत्तदप्यभूत्
 पीडनाय परमात्मसेविनाम् ॥ ६५

केवलं न कुलजाप्रधर्षणा-
द्विर्विचारपरिशीलनादपि ।
कामिनः स्म जनताऽपरज्यते
स्त्रीव वज्रपरुषान्तरात् शठात् ॥ ६६

स्तोकदृष्टनरलोकपालतं
सत्पथाच्चलिततो निर्वात्तितम् ।
नित्यदृष्टसचिराय गौरवं
पार्थिवप्रकृतया वितेनिरे ॥ ६७

साम्राज्यं स्थिरपदमप्यनार्थवृत्ते
भूपाले व्यसनरुचौ मृशं चकम्पे ।
उच्चैस्तत्सचिवगुणैर्महानुभावैः
शान्तोपप्लवरुचिरं पुनर्दिदीपे ॥ ६८

तं प्राप्य नीतिनिपुणं नवशासितारं
निर्व्वारितानयभराऽथ वसुधराऽभूत् ।
अल्पैरहोभिरपि चापदनल्पलक्ष्मीम्
प्रज्ञा हि साधनमलौकिकमाहुरार्याः ॥ ६९

सिद्धान्तवागीशपदप्रतिष्ठी
राधादिकान्तोद्विजवर्थ्य आसीत् ।
तदात्मजातः किल चन्द्रकान्तः
काव्यं तदेतद्रचयाञ्चकार ॥ ७०

शगरं सेरपुराख्यं कैकयविषयेद्यदस्ति विख्यातम्
तद्वास्तव्यादेतद्ब्रह्ममयीगर्भसम्भवादासीत् ॥ ७१

चतुर्विंशः सर्गः ।

सर्गस्थितिप्रत्यवहारहेतौ
अलोकसामान्यनयप्रवृत्तौ ।
दोषाकरेऽप्यादरमादधाने
समर्पितं काव्यमिदं स्मरारौ ॥ ७

सत्यपि द्वेषकलापे गुणलेश निबद्धपक्षपातानाम् ।
जनयतु विदुषां तोषं कृतिरेषाचन्द्रकान्तस्य ॥ ७३
अन्ध इव स्फुटदोषे गुणेषु विरलेषु वैनतेय इव ।
एवं शीलाः सती भवन्ति वसुधातले नमस्तस्मै ॥ ७४

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये क्षेमकवर्णनो नाम

चतुर्विंशः सर्गः ।

अत्रैव शिवम् ।

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
स्तनयद्वयं	स्तनयद्वयं	३६	२१
परावृत्त्य	*परावृत्त्य	३८	३
विवस्वदजस्त्रैः	विवस्वदस्त्रैः	४३	१५
राजपुरेव	राजापुरेव	५३	८
पल्लला	पल्लवा	५८	५
इन्दुकान्ति*	इन्दुकान्त	६३	१५
सुत्कमनसा*	सुत्सुकमना	६४	११
लक्ष्य	लक्ष	६५	१३
अइन्द	अइन्द	७२	८
ज्वलत्	ज्वलत्	७५	११
चेम्	चेन्	७५	१५
सखी	सखी	७८	१७
ऋषीं	ऋषीं	८८	१७
भोक्ष्यसि*	प्राप्स्यसि	८८	१६
श्रीभेव	श्रीभेव	९०	२
वलासु	वलासु	९१	१२
जाज्वल्यते	जाज्वल्यते	९२	१२
प्रयातः	प्रजातः	९६	१३
अत्रैत्प्रत्तिकी	अत्रैत्प्रात्तिकी	१००	३
स्तत्व	स्तत्त्व	१००	६
शुक्ला*	शुक्ला	१०१	२४

* एतच्चिह्नाङ्कितः पाठाः परिवर्त्तिताः ।